

East India College
No 16.

2°

A. G.

97 1/2

Pers. G. M. S.

10

278 (1)

S. G. S.

2 3 4

0 1 2

1 1 0

<36629982340016

<36629982340016

Bayer. Staatsbibliothek

THE
PERSIAN AND ARABICK
WORKS OF SÂDEE.

IN TWO VOLUMES.

VOL. I. containing his RISÂLEHS, GOOLISTÂN, BÔSTÂN,
and PUNDNÂMEH.

“ Correct with spirit, eloquent with ease,
“ Intent to reason, or polite to please,
“ Oh! while along the stream of time thy name
“ Expanded flies, and gathers all it's fame;
“ Say, shall my little bark attendant fail,
“ Pursue the triumph and partake the gale?

ESSAY ON MAN.

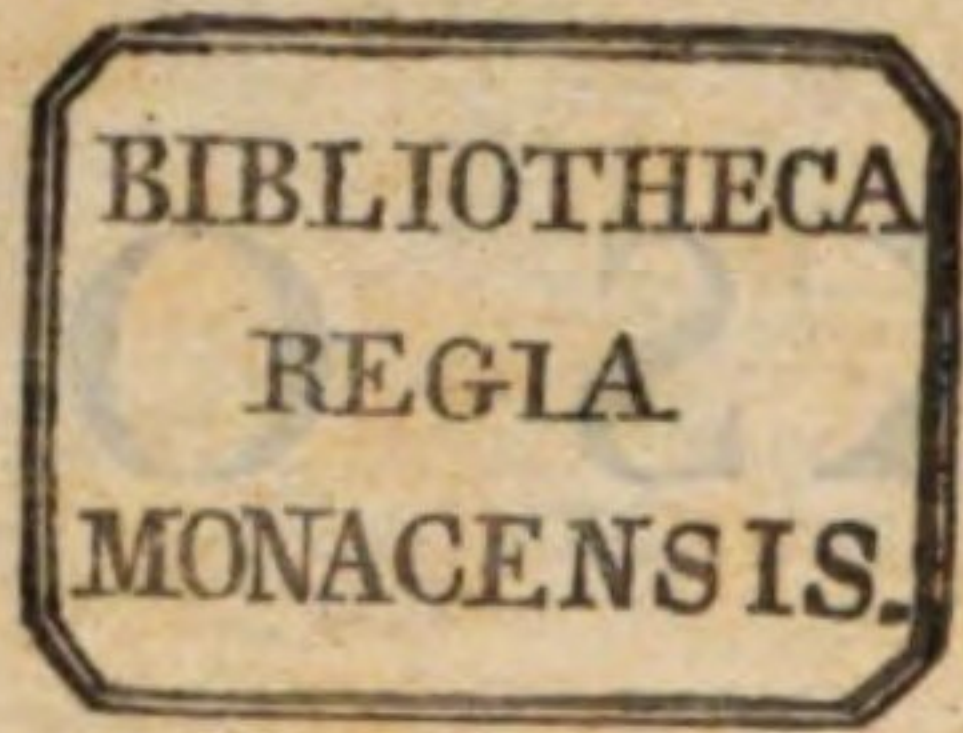
PRINTED IN CALCUTTA:
AT THE HONORABLE COMPANY'S PRESS.

A. D. M.DCC.LXXXXI.

THE

PERMANENT ARCHIVE

WORLD

IN TWO VOLUMES

Printed by the University of Göttingen, Göttingen, 1822.

and Printed by

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

"The University of Göttingen, Göttingen, 1822."

Printed by

PRINTED IN GERMANY

AT THE UNIVERSITY OF GÖTTINGEN, GÖTTINGEN, 1822.

Printed by

TO
THE ASIATICK SOCIETY,
INSTITUTED IN BENGAL,

FOR INQUIRING INTO THE
HISTORY AND ANTIQUITIES, THE ARTS,
SCIENCES, AND LITERATURE

OF

A S I A.

THIS ATTEMPT TO EXHIBIT A CORRECT IMPRESSION OF
THE WORKS OF AN ESTEEMED ASIATICK AUTHOR,

IS RESPECTFULLY DEDICATED

BY

THEIR SINCERE WELL-WISHER,

THE EDITOR.

TO
THE ASIATIC SOCIETY

INSTITUTED IN 1800

FOR PROMOTING THE

HISTORY AND ANTIQUITIES, THE ARTS,

SCIENCES, AND LITERATURE

OF
INDIA

THIS ATTEMPT TO EXHIBIT A CORRECT IMPRESSION OF

THE WORKS OF AN ESTEEMED ASIATIC AUTHOR,

IS RESPECTFULLY DEDICATED

BY

THEIR SINCERE WELL-WISHERS

THE EDITOR.

INTRODUCTION.

THE Author, whose works have been preserved by their intrinsic value, during a period exceeding five hundred years, to be at length exhibited in print on the following pages, is well known to the Literati of Europe, and has been long the esteemed inmate of the learned and unlearned of his own Country, as well as of every part of Asia; being still an unexhausted source of delight to the former, and an universal theme of instruction to the latter. This general knowledge of the Poet and Moralist whose writings are now published, precludes the necessity of saying much concerning him; and fortunate is it that this happens to be the case, as the scanty materials, to be collected from Asiatick Biographers, afford little information regarding him; and that little contains scarcely any particulars worthy of communication, excepting the dates of his birth and exit, the general course of his life, and the celebrity of his compositions.

A gentleman distinguished for his knowledge of Asiatick literature, Captain William Kirkpatrick, in an *Introduction to the History of the Persian Poets*, with which he has lately favored the Publick, remarks, “There is not wanting a variety of materials for such a work; “there being many *Tuzkerrabs*, or biographical histories, of the Persian Poets in the hands of every oriental Reader. Of these the best “is perhaps the *Tuzkerrat ool Shoâra* of *Doulut Shâh*, who was contemporary with *Jâmi*. It must be confessed however that even “this Author has not treated his subject in a manner entirely satisfactory; for, besides furnishing us with very little information relative “to the adventures or private characters of his poets, his critical “disquisitions are extremely superficial. But this production is “nevertheless an entertaining and useful Miscellany, as it has preserved
“ many

“ many passages of poets whose works are now become exceedingly
 “ scarce, and recorded many proofs of the munificent encouragement
 “ that was given to the art of poetry by the Mahomedan Princes and
 “ Nobles, during a period when literature in general was totally neg-
 “ lected in Europe. For these reasons it must necessarily constitute
 “ the groundwork of any history of the Persian poets that may here-
 “ after be presented to the public.” These remarks, deriving weight
 from the extensive reading of the writer of them, would have in-
 duced me to have shewn a preference to the biographical history of
Doulut Shāh, even if my own inquiries had not corroborated their testi-
 mony to his superiority. He is moreover one of the oldest Authors,
 in whose writings I have been able to find any information regarding
Sādee, deserving mention; and, as he flourished about two centuries
 after him, may be supposed to have had credible authorities, written or
 traditional, for the few particulars recorded by him. For these reasons I
 have been induced to think the *Tuzkireh* of *Doulut Shāh* the most ge-
 nuine source for supplying the *short biographical account of Sādee*, pro-
 mised in the proposals for this publication; and, as I conceive a literal
 translation of his brief narrative will be more satisfactory than a re-
 lation of my own, I subjoin the former; without omitting the spe-
 cimens of the poet’s compositions quoted therein, or even the effu-
 sions of enthusiastick credulity contained in it; conceiving the former
 will not be unacceptable, and that, to have suppressed the latter would
 have been inconsistent with the fidelity incumbent on me.

“ The proper name of the enlightened Shykh, the most poignant
 of the eloquent, *Shykh Sādee* of *Sheerāz*, was *Mooslib-oo-deen*. The
 learned bear testimony to his erudition and eminence. He lived a
 hundred and two years; thirty of which he spent in the acquisition
 of knowledge; thirty in travel, when he visited the four quarters
 of the habitable part of the globe; and the remainder in retirement
 and

and devotion. He was born during the reign of Atābuk Sād bin-i-Zungee, by whom, it is said, his father was employed, and thence he derived his surname *Sādee*. The Dewān of the Shykh has been called the Salt-mine of poets. His studies were commenced in the Nizāmeeah College at Bagdad, under the tuition of Ab-ool-fer'h-ibn-i-Jōzee. The learned Moollā Coot'b, of Sheerāz, the pupil of Khaujeh Neseer-oo-deen Tōōsee, was his maternal uncle. He made the pilgrimage, at the appointed period, fourteen times, and generally on foot. He assisted in the wars against the infidels of Rōom and Hind; saw the distant regions of the earth; and attentively observed the peculiarities of mankind in every clime; as he himself relates in the following couplets: " I have wandered to the various regions of
 " the world; and every where have I associated with every one. I have
 " picked up something in every corner: I have gleaned an ear from
 " every harvest. But no place have I found so pure as *Sheerāz*: prospe-
 " rity attend this land of purity." During the period of Sādee's devout retirement, Princes, and the great men of his age, are said to have visited him. The middle orders of people also held him in the highest degree of veneration, and constantly supplied him with provisions; the remnants of which, after satisfying himself, he suspended in a basket from the window of his house for the use of the poor wood-cutters. One day a person disguised himself as a wood-cutter, with a view of plundering the contents of the Shykh's basket; but, on touching it his hand became withered, on which he called out to the Shykh to relieve him. The latter answered, " If thou art a
 " wood-cutter, where are thy marks of emaciating toil, thy thorn-
 " wounds, and hand-blisters? Or, if a robber, where are thy climb-
 " ing ropes, thy weapons, and the fortitude which should have re-
 " strained thee from crying out?" At length however, the wretch's intreaties prevailed: he was healed, and also received in charity the viands he had attempted to take by stealth. It is further recorded that a just man, who resided at *Sheerāz*, had a dream in which he beheld the
 empyrean

empyrean heaven in violent agitation, and, listening to an assemblage of persons who were singing, heard them say, “ These verses of Shykh Sâdee are equal to a year’s praises and hallelujahs of Angels.” This induced the holy man, when he awoke, to go immediately to the habitation of the Shykh, whom, on his entrance, he found in a state of extacy, singing one of his own odes which begins with this couplet—“ The foliage of the new-cloathed tree, to the eye of the intelligent, in every leaf displays a volume of the works of the creator.” He instantly prostrated himself at the feet of the Shykh, communicated his dream, and congratulated him.

“ The Shykh was moreover eminently endowed with wit and vivacity, and, notwithstanding his religious abstraction, associated with persons of merit and frequently entertained them by his facetiousness. It is related, that happening, in a bath at *Tubreiz (Tauris)*, to meet Khaujeh Hoomām, a man of learning and rank, who was bathing in great form, he, as is usual with holy men, poured a basin of water over the Khaujeh’s head; on which the latter, accosting him by the name of Dervise, asked him whence he came: he answered, “ from the pure land of Sheerāz. “ Strange!” replied the Khaujeh, “ The Sheerāzeeans are more in this city than the dogs.” “ The reverse, of the case in my city;” rejoined Sâdee; “ there the Tubreizeeans are less than the dogs.” The Khaujeh was piqued, and the Shykh seated himself in a corner. Soon afterwards however, whilst the former was standing before a comely young man, who was fanning him after the usual custom, he asked Sâdee whether the poems of Hoomām were read at Sheerāz, and was answered “ yes, they have the greatest celebrity there.” “ Do you remember any?” said he, Sâdee again replied in the affirmative, and repeated “ Hoomām is the veil between me and my beloved; but the time is come when this shall be removed.” The Khaujeh was immediately convinced that the person who addressed him was Sâdee, and the Shykh, on being solemnly

solemnly questioned, acknowledging himself, he fell at his feet, made apologies for his behaviour, and took him to his house where he entertained him with magnificent hospitality. It may be observed the Khaujeh's ghuz'ls were elegant, as are the Shykh's Cafedehs. The following is a specimen of the latter.

“ The gifts of God who can enumerate? Who hath acknowleged even one of a thousand?

Numberless are the forms, of various hues, which his masterly hand hath displayed throughout the creation.

He spread out the heavens, and bad the planets move in their orbits, that the intelligent might profit by observing them.

He made the seas and the earth, the vegetable world and mankind: the sun, moon, and stars also, and the day and night are the work of his hands.

The variety of his favors exceeds all praise: the blessings bestowed by him cannot be numbered.

He fixed the mountains on the face of the fertile earth, that it might stand firm on the face of the waters.

By the solar ray he transformed the life-less dust into gardens, orchards, and flower-borders adorned with tulips.

He caused the clouds to convey moisture to the roots of the thirsty trees; and bad the spring-season give vestments to their naked branches.

Myriads

Myriads of beautiful objects have been created by him, that all may see and believe in him.

Not man alone praiseth his glory; but every nightingale also that warbles from the bush.

Which of his gifts shall any one return with due acknowledgements? Whoever hath attempted it hath been lost in admiration.

Who breathed the immortal Soul into the body? Who to the soul united the noble faculty of reason?

Dumb is the tongue of learning in the mouth of eloquence, unable to tell his beneficence, concealed or made manifest.

What is the head that I should prostrate it on the ground in reverence of him! I should not hesitate to sacrifice my life to him.

O drop of seminal fluid, bow thy head in humility! The self-conceit of the devil levelled him with the dust.

His bounty, and his kindness, and mercy of long continuance, encourage us to hope for a happy termination.

But be circumspect, for the celestial Judge hath awarded Paradise to be the dwelling place of the circumspect.

Who so acteth not righteously, yet expecteth benediction, resembleth the sluggard, who sowed not, yet hoped to gather in an harvest.

Without pains-taking treasure is not attainable. The labourer alone, my brethren, receiveth his hire.

This

This world, which the Prophet hath pronounced perishable in the end, is not a place of rest. We must all relinquish it.

Paradise is the permanent dwelling-place of mankind: this is a transitory residence where we must not abide.

How many bones hath the pestle of time pounded to dust! even so that the air hath scattered them.

The tyrant hath died, and left behind him his odious institutions: the just man hath also died though his good name preserves his memory.

Jesus sought seclusion from the human race in retirement; and his apostles offered up the effusions of their hearts in private.

Cāroon forsook his religion, and the world remained not with him: he was a vile kite who pursued a mouse.

Let us rely on the benevolence of the Almighty Protector; for the prop which itself borrows support is as the wind.

Excepting God, whatsoever can be worshipped is as nothing; destitute then must he be who prefers non-entity to all that is.

The ball of good-fortune none can strike beyond the goal, except those whose fate has from the beginning been propitious.

Yet he created both the king and the slave, the good and the bad. He made the unfortunate as well as the fortunate; the exalted and the lowly.

Thus

Thus Sâdee has scattered his ideas on the earth, as the Zephyr diffuses the breath of the morning.

Let every one, whose name is impressed with the seal of Fortune, fix each pearl-like counsel to the ear of his heart.

Poets who have chosen for their theme the eulogy of kings, have exalted themselves and expected a robe of honour.

Sâdee, who hath paid the tribute of gratitude to his creator, may perhaps be a petitioner for higher honours."

The *Bōstān* and *Goolistān* of the Shykh abound in elegance as well as wit; infomuch, that although they are universally celebrated I have thought it proper to exhibit the following specimen.

From the Bōstān.

" You may have heard that in times of old a stone, in the hands of a holy man, was transmuted into silver.

Think not this tradition irrational: if contented, stone and silver will be the same to thee.

The hearts of infants being free from avarice, what care they for an handful of silver more than for an handful of earth?

Acquaint the dervise who pays homage to the Sultan, that the Sultan is poorer than the dervise.

A dirm of silver will satisfy a beggar, whereas Fereidōōn was not half satisfied with the kingdom of Ājum.

The care of kingdoms and wealth is an evil: the beggar is the real king though nominally a beggar.

The poor man who hath no sorrows in his heart, is happier than the king who knows not joy.

The sweet repose which the peasant enjoys with his mate is denied to the prince in his chamber of magnificence.

Or, when both are carried down the stream of slumber, what advantage has the royal throne above the dusty field?

To the waking cobbler, as well as to the king, the day succeedeth after the darksome night.

When thou seest a powerful man intoxicated with pride, go, thou needy one, and give thanks to God.

By his blessing thou hast not the means of oppression, wherefore none can be oppressed by thee.

Two passages from the Goolistān.

1. A wise man being asked who is fortunate and who unfortunate, answered, "He is fortunate who hath eaten what he sowed; and he is unfortunate who hath died and left it."

2. It is a saying of the wise, that the service of princes is a treasure guarded by a talisman: you may gain the treasure, or lose your life by the talisman.

The Shykh died at Sheerāz, in the reign of Atabūk Mohummud

Shāh

Shāh, bin-i-Mozuffur-i-Seleghur Shāh, bin-i-Sād, bin-i-Zungee; and an eminent person has recorded the date of his decease in the following stanza: " It was the night of Friday, in the month Shewāl in the year of Arabia 690; when the pure soul of Sādee spread her eagle wing, and fled from her corporeal tabernacle." His burial place is in a delightful situation, adorned with fountains and buildings; and is held in the greatest veneration."

The above comprises the whole of what has been preserved regarding Sādee in the *Tuzkireh* of Doulut Shāh, who, as has been already observed, was one of the earliest of his historians whose writings are now extant. In the hope that some further particulars might have been collected by a modern biographer, who has rendered himself conspicuous by his literary talents, as well as by his integrity and ability in the discharge of the duties of Magistrate of the city of Benaris, Alee Ibrāheem Khān, I applied to him, through the present eminent Resident at Benaris, Mr. Jonathan Duncan, for an extract of a biographical work now compiling by him, entitled the *Sobof-i-Ibrāheem*, and was in consequence favored with the original of the following translation, which I add, rather to shew how little could be gathered by the researches of an able compiler, than with a view of giving further information.

The proper name of this illustrious person was *Mooslib-oo-deen*. He was of the number of men of eminence, distinguished by their piety, and celebrated for their perfections. The king of his time being *Sād bin-i-Zungee* he took the surname *Sādee*. During the first part of his life he studied under Shykh Abool-fer'h-ibn-i-Jōzee in the *Nezā-meeah* College at Bagdad. In the *Kholāfut-ool-ashhār* it is related that the Shykh, meeting Hukeem-i-Nezāree in the bazar of Sheerāz, and seeing him to be a person of eminence, asked him whence he came

came ; to which the other answering, from Khorāfān, the Shykh replied, “ do you remember any of the poetry of Sâdee ? ” yes, rejoined the Hukeem, and repeated, “ Sâdee loves the new-sprung down and not the common pack-thread.” The Shykh then asked if he recollected any of Nezāree’s poetry, and was again answered in the affirmative by the Hukeem, who also repeated the following couplet of his own ; “ Rumour gives it out that I have forsaken wine ; but gross is the calumny, what have I to do with repentance ? ” Sâdee’s discernment immediately discovered to him that it was Nezāree himself who spoke, and he embraced him, took him to his house, and for some time entertained him with the utmost hospitality.

At length when Nezāree departed, he said to one of Sâdee’s servants, “ your master should not treat his guests as he has treated me : if he comes to me at Khorāfān, he will know the proper manner of receiving them.” After this Sâdee went to Khorāfān, and visiting Nezāree, was served by him, on the first day, with some boiled milk ; on the second, with some toasted bread ; and on the third, with a piece of meat. “ In this manner,” said the Hukeem, “ I can entertain you for years ; whereas the expensive hospitality I received from you could not have continued many days.”

Sâdee, is it said, was an admirer of beauty, even to an excess ; and, hearing of the exquisite personal graces of the son of Khaujeh Hoomām, of Tubreiz, he travelled to that city for the purpose of seeing him, which gave rise to the following adventure. Being one day in a bath at Tubreiz, when Khaujeh Hoomām entered with his son, the former, who in general kept his son concealed from publick view, cried out “ whence are you ? ” Sâdee answered, “ I am from Sheerāz.” He replied—“ It is very extraordinary ; the Sheerāzeeans are now in this city more than the dogs or cats.” “ The reverse of what is the case

case in my city," rejoined the Shykh, "for there the Tubreizéans are less than the dogs or cats." The Khaujeh was vexed, and made his son sit down behind him; but soon after again addressing Sâdee, asked him if he had heard any of Hoomām's poetry at Sheerāz. "Yes," said he, and repeated "Hoomām is the veil between me and my beloved; but the time is come when this shall be removed:" on which, the Khaujeh, conceiving from his manner who he was, shewed the greatest civility to him, and carried him to his habitation, where he continued for some time, absorbed in the contemplation of the charms of the young man who had attracted him.

The merits of Sâdee are too well known to require praise, or further exposition. He was a disciple of Shykh Abd-ool-Cādir of Geelān, and once performed the pilgrimage with him; after which he repeated it fourteen different times. A sight of the rarities of various cities, experience of the vicissitudes of life, interviews with illustrious Shykhs, the acquisition of both theoretical and practical knowledge, and the refreshment of his palate with water from the mouth of the exalted Saint *Khizer*, are a few of the noble rewards which crowned his travels. Authors of genius have named his elegant *Deewān*, or collection of poems, the Salt-mine of poets; and Judges of the beauties of language regard him as an inspired writer. Thus Moollā Jāme'e says, "In poetry there are three persons inspired, although it has been said *there shall be no future Prophet*; and it is agreed these three are the whole, Firdōsee, Anweree and Sâdee. Moreover, the learned have not pointed out any books more distinguished for their advantages to the present and future state of mankind, in prose or in verse, than the *Goolistān* and *Bōstān*: nor is it concealed from the decorators of the tree of poetry that the *Ghuz'l* was first planted in the soil of captivating language by this eminent bard. In the *Tāreekh-i-Shoārā*, I have read that Sultān Mohummud-i-Cā-ān; governor of

Mooltān,

Mooltān, twice invited the Shykh to visit him, and that the latter excused himself, but wrote letters of recommendation in favor of Ameer-i-Khoosrō whose poems he highly applauded.

In fine, Sâdee, according to some, lived a hundred and two years; according to others, a hundred and twenty years; and after passing the latter part of his life in retirement, died, in the 691st year of the Hijree, (A. C. 1292) at Sheerāz, where his remains were interred, and a tomb was erected over them, which is celebrated under the name of Sâdeeah. His works, which contain a variety of poems, and numerous excellencies, consist of near twenty thousand stanzas."

I forbear to comment on the immaterial differences between the above recital, and that of Doulut Shāh. D'Herbelot ascribes the anecdote of the Shykh's interview with Hoomām to the Dufter-ool-Letāeef, a collection of witticisms and pleasantries, written in Turkish, in the 16th century, by Lāmāeē, who, he says, remarks on the stanza repeated by Sâdee, that the veil therein alluded to is the human body, which prevents us from seeing God, and that the verse signifies, "the time of my death approaches." The Bibliothèque Orientale also contains the following anecdote of Sâdee's interview with Hoomām in the bath, derived likewise from the Duftur-ool-Letāeef. Hoomām having learnt from Sâdee that he was a native of Sheerāz, and having also communicated to him that he was himself born in Tubreiz, or Tauris, was disposed to rally him on the baldness of his head, a common defect imputed to the people of Sheerāz, and presenting to him a bason with the bottom turned upwards, said, "How comes it that the heads of the Sheerāzeeans resemble this bason?" To which Sâdee immediately answered, presenting another empty bason with the top upwards, "Why do the Tubreizeans resemble this vessel?"

I must not omit the following further particulars noticed by Mon-

sieur

fieur D'Herbelot, and confirmed also by a narrative, applied by the Author to himself, in the Goolistān. Sâdee, he says, is the name of the most celebrated writer of the Persians, and adds, " This personage
 " led the life of a dervise and anchoret, passing the greater part of it in
 " travel. He was made a slave by the Franks in the holy land, and
 " worked, in this condition," at the fortifications of Tripoli. A merchant of Aleppoo redeemed him from captivity at the price of ten
 " pieces of gold, and bestowed a hundred more on him, as the portion
 " of his daughter, whom he caused him to marry. This woman
 " however gave him so much trouble, that he could not refrain from
 " expressing his chagrin in his writings, particularly in his Goolistān."

Âlee bin-i-Ahmud, of Beisetoön, the compiler of Sâdee's works, has incorporated with them, among his Risâlehs, three short papers, entitled *The Questions of the Lord of the Divan; The interview with Sooltān Âbâcâ-ân; and the Justice of Melik Shumf-oo-deen Tāzee-goei*, which appearing to me to belong more properly to the compiler's preface, than to the compilation itself, as they were not composed by Sâdee, I have omitted them in the works of the latter, and included them in the Persian Introduction to this Edition; and, since they contain some characteristick incidents, not already mentioned, I subjoin translations:

The Questions of the Lord of the Divan.

" The Lord of auspicious birth, the Khaujeh of his age, distinguished as well by his internal as his external good qualities, Shumf-oo-deen, the late lord of the Divan, sent a letter to the enlightened Shykh, devoted to God and virtue, the model of investigators of truth, and first of travellers in the right road, Shykh Sâdee, containing the following five questions: 1st. Which is preferable, a man or a spirit?

spirit? 2dly. What is to be done with an enemy whom I cannot make my friend? 3dly. Is an Hājee better than one who has not performed the pilgrimage? 4thly. Is the condition of him who boasts of his noble descent (a Syud) superior to that of a person of common birth? 5thly. The bearer of this letter has charge of a turban for yourself, my father, and five hundred deenars to supply food for your birds: Will you accept these that I may hereafter tender my apology?" The messenger entrusted with this letter and present, on his arrival at Isfahān, after reflecting on his commission, said to himself, "I have seen the Khau-
 " jeh send loads of money to Shykh Sādee, and he has never accepted
 " them. Supposing however he should receive this present to buy food
 " for his birds may not I consider myself as one of them?" saying which, he took a hundred and fifty deenars, deposited them with a merchant, and proceeded to Sheerāz; where he waited on Sādee, and, after saluting him, delivered to him his letter with the remainder of the money. The Shykh, on perusal of the letter, discovered the messenger's dishonesty, but, without taking notice of it, said, after a short interval, come to-morrow and I will give you my answer. On the next day the messenger waited on him accordingly and received a letter for Khujeh Shumf-oo-deen, who, on opening it, read as follows—"May the days of my beloved son be crowned with the rewards of obedience to God, and charity to mankind. My answer to your first question, relative to the human and spiritual state, is this: A spirit will fly from those who read the Corān; preserve the son of man who will support the holy book. To your second question, regarding your enemy, my reply is—The first chapter of the book of tuition recommends advice; the second confinement to work repentance; the third further means of real penitence; the fourth engagements and solemn obligations; the fifth punishment and death; for the malignant cherish wicked purposes in their hearts. Consider the following in answer to your third question, respecting the Hājee: The pawn of
 ivory,

ivory by reaching the limit of the chess-board aggrandises himself; but if he who hath travelled on foot over the desert to perform the pilgrimage be afterwards oppressive and ill-doing, tell him his camel, who eateth thorns and carrieth burdens, is more a Hājee than he is. Of your fourth question, concerning Syuds and others, accept this solution—never did I see a Syud who drank wine or gambled; yet I fear that in the day of judgement they will not leave time to the prophet to intercede for others. Lastly, in return for your present—You have sent me an honorary dress, Khaujeh, and money. May your enemies be subdued, and your wealth increase. For every deenar may your life be prolonged a year, and thus may you live three hundred and fifty years.”

The Khaujeh, as soon as he had read this answer, conceived what had occurred, reproached the messenger, and questioned him on the disposal of the money taken away by him. He replied, “ Sir, I observed that “ you often sent large sums to Shykh Sâdee, but that he never received them; and as your present gift was for food to his birds, I “ considered myself one of them, and took a hundred and fifty deenars “ for my own sustenance.” On this Khaujeh Oolā-oo-deen, brother of Khaujeh Shumf-oo-deen, delivered to him a second letter, saying, “ Return immediately to Sheerāz, and convey this to Khaujeh Jelāl- “ oo-deen, of Khooten, who will carry a bag of ten thousand deen- “ nars to the Shykh, make excuses for your conduct to him, and “ implore his blessing on us”. The servant accordingly made preparations for his journey and the next morning departed for Sheerāz, but on his arrival at that city he found that Jelāl-oo-deen had died six days before. He waited on Sâdee however, and delivered to him the letter, on perusal of which the Shykh instantaneously wrote the following reply. “ The letter of the Lord of the Divan, the illustrious Oolā-oo-deen hath been received, and hath conferred honour on Sâdee, who,

who, ere long, will be exalted to the skies. You have written that Jelāl-oo-deen should assure the acceptance of your services; but the warrior of death hath assailed him, as he assaults the other children of this world. Jelāl will not again live on earth to do kindness to the slaves of his prince, and I relinquish all claim on him in the life to come, where his oppressions on mankind will not suffer him to attend to me." When the servant returned with this reply, and reported what had happened to the Khaujehs, they sent a bag of fifty thousand deenars to Sâdee, soliciting him to accept this sum, to remain in future at Sheerāz, and to build some public edifice there; which their importunities and protestations at length induced him to acquiesce in, and he accordingly appropriated the money to the Caravansera under the fort Cohinder, which was by this means completed."

The interview with Sultan Abācā-ān.

"Shykh Sâdee related the following adventure of himself. "When on my return from a pilgrimage to Mecca, I arrived at the capital Tūbreiz, and had become acquainted with the learned and pious men of that place, whose society conferred the highest honor on me, I wished to see the illustrious Khaujeh Oolā-oo-deen, and Khaujeh Shumf-oo-deen, as we had many ties on each other. I accordingly one day went for the purpose of waiting on them, when it happened that I met them on horseback with the king Abācā-ān. Considering it improper to accost them at that time, I proposed to retire, and was withdrawing; when they alighted, advanced towards me, kissed the ground as they approached, and saluted me with kindness and respect; expressing their joy at meeting me, and apologizing for not having known of my arrival. The Sultan, who observed what passed, said aloud, "Shumf-u-deen has been with me several years, and knows I am sovereign of the earth, yet has he never shewn such attention

tion to me as he has shewn to this man;" and on the return of the two brothers, when they had re-mounted, he questioned Shumf-oo-deen who the person was whom he had treated with so much respect. Shumf-oo-deen answered, " O Sire, he is my father," The Sultan replied, " I have repeatedly inquired concerning your father, and you acquainted me that he was not living, yet you now say this is your father." The Khaujeh rejoined, " Sire, he is my father and Shykh: probably your Majesty has heard of Shykh Sâdee of Sheerâz, as he is celebrated throughout the world." Ābācā-ān then desired Sâdee might be introduced to him, and obedience was promised to his commands. Accordingly, after associating with him some days, the Khaujehs intreated him to wait on the king, but he declined, and begged they would make excuses for him. They persisted however in begging him to go for their sakes, saying he was at liberty to act as he thought proper in every other matter: till at length, " I agreed," said the Shykh, " for their satisfaction to accompany them to the presence of the king; whom we waited on accordingly, and, after our audience, when I was about to take my leave, his majesty desiring me to give him some counsel for his guidance, I answered—" In the end you will be able to carry nothing from this world, but blessings or curses: now farewell." The Sultan directed him to compose the purport of this in verse, on which he immediately repeated the following stanzas:

" Sacred be the revenue of the king, who protects his subjects from injury; for it is the earned hire of the shepherd.

" But poison be the portion of the prince who is not the guardian of his people, for whatsoever he devours is a capitation-tax exacted from the followers of Mohummud."

Ābācā-ān

Ābācā-ān wept, and several times said, "Am I the guardian of my subjects, or not?" to which the Shykh as often replied — "If you are, the first stanza is in favour of you: but if not—the second is applicable." The Shykh further relates, that on taking his final leave he repeated the following verses:

"A king is the shadow of the Deity, and the shadow must be attached to the substance on which it depends.

"His people are incapable of doing good except under his all governing influence.

"Every good action performed on earth is affected by the justice of its Rulers.

"His kingdom cannot abound in rectitude, whose counsels are erroneous.

Ābācā-ān highly applauded the above, and the preceding verses, though in these times none of the learned men or Shykhs of the age would venture to offer such, even to a shop-keeper or butcher: which accounts indeed for the present state of society."

On the Justice of Melik Shumf-oo-deen, surnamed Tāzee-gōei, or the Arabick Speaker.

"IN the reign of the just Monarch Shumf-oo-deen Tāzee-gōei deceased, some dates belonging to the public stores, of little value, were forced on the shop-keepers and market-people of Sheerāz at a high price, but entirely without the knowledge of the king; and it happened that some were sent to Sādee's brother, who kept a shop near the gate of the palace. He immediately went to his brother and related

to

to him what had passed, which gave the Shykh great uneasiness. At first he thought of repairing in person to the king for the purpose of freeing the poor people of the city in general, and his brother in particular, from this burden; but, on reflection, he determined to write on the subject in the first instance, and accordingly composed and sent the following stanzas:

“ Of the situation of my brother I am fully assured you have no intelligence:

“ They are forcing dates upon him at a high price, than which what can be more unfortunate?

“ The people are poor, and their children numerous, and without money how can they buy dates?

“ The Officer who has been sent on this occasion, is a plunderer, surpassed by none in rapacity.

“ O my liege, let him receive such punishment that he may not be able to quit his house again.

“ Attend, O Sire, to this my petition, and the kindness you will confer on me will be infinite.

Melik Shumf-oo-deen smiled at the contents of this address, and immediately ordered a proclamation to be issued, requiring all persons, on whom dates had been forced, to attend him; which being soon obeyed, he, after reprimanding his Officers, ordered the price of the dates not to be demanded from those who had not yet paid it, and directed that it should be refunded to those who had paid it; at the

same

same time prohibiting any compulsion in future. He then waited on Sâdee, made excuses to him for what had occurred, and after asking his blessing, said, "I have ordered them to relinquish the price of the dates sent to your brother's shop, and understanding that he is poor, I have brought a trifle which I beg you to tender to him for his expences;" saying which, he placed a thousand dirms on the ground, and departed; well knowing that the Shykh would not accept any thing for his own use. After this it was universally reported, and became a circumstance of general notoriety; that Melik Shumf-oo-deen had for the satisfaction of Shykh Sâdee relinquished the price of the dates forced by his Officers on the shop-keepers of Sheerāz."

The foregoing few particulars which I have been able to glean respecting the life of Sâdee, will be properly concluded by the following extract from the *Observations made on a Tour from Bengal to Persia in the years 1786-7 by Ensign William Franklin*, which describe the present state of his tomb at Sheerāz, and the reverence still paid to his memory, at the same time that they exhibit the wretched condition to which the delightful country of Persia has been reduced by the evils of a bad government.

"A mile to the eastward of Dil Gushâee, is the tomb of the celebrated Shykh Sâdi aforementioned, situated at the foot of the mountains that bound Sheerāz to the N E, and is a large square building, at the upper end of which are two alcoves, recesses in the wall; that on the right hand is the tomb of the Shykh, just in the state it was in when he was buried, built of stone, six feet in length, and two and a half in breadth: on the sides of it are engraved many sentences in the old Nuskhi character, relating to the poet and his works. Sâdi flourished about five hundred and fifty years ago, and his works are held in great esteem amongst all the eastern nations for their morality, and for the excellent

cellent precepts they inculcate. On the top of the tomb is a covering of painted wood, black and gold, on which is an ode of the Shykh's, written in the modern Nustaleek character, and on removing this board is perceived the empty stone coffin in which the Shykh was buried. This the religious, who come here, take care to strew with flowers, rosaries, and various relics. On the top of the tomb is placed, for the inspection of all who visit there, a manuscript copy of the Shykh's works, most elegantly transcribed. On the side of the walls are many Persian verses, written by those who have at different times visited the place. The building is now going to ruin and unless repaired must soon fall entirely to decay. It is much to be regretted that the uncertain state of affairs in the country will not admit of any one's being at the expence of repairing it. Men who are to day in authority and power, are perhaps to-morrow seized on and dragged to prison; nor can any one depend upon the fate of the ensuing day. Adjoining to this building are the graves of many religious men, who have been buried here at their own request."

On the works of Sâdee, contained in this publication, I have little to remark. To attempt any critical illustration of them is not, I conceive, incumbent on me as the mere Editor of them; and, if it were, I should plead disqualification for the task. Gentius, Charadin, and various other Europeans acquainted with the writings of Sâdee, have borne testimony to their merits in the most flattering terms; but I shall satisfy myself with quoting the sentiments of one, who shines as a sun among the luminaries of eastern literature, the Founder and President of the Asiatick Society instituted in Bengal. In *the history of the Persian language* annexed to his English translation of the *Life of Nadir Shaw*, "Sâdi" he says "flourished in the thirteenth century, when the Atabegs of Parsistan encouraged men of learning in their principality; his life was almost wholly spent in travel; but no man, who

who enjoyed the greatest leisure, ever left behind him more valuable fruits of his genius and industry :” and his *Essay on the Poetry of the Eastern Nations*, annexed to the same work, contains the following very honourable mention of the poems of Sâdee in particular, as well as of the compositions of esteemed Persian Authors in general ; in justice to whom I am induced to subjoin this passage at length, as it tends to vindicate them from the *too general* prejudices prevalent against them amongst Europeans. “ The *Persian* style is said to be ridiculously bombast, and this fault is imputed to the slavish spirit of the nation, which is ever apt to magnify the objects that are placed above it. There are bad writers, to be sure, in every country, and as many in *Asia* as elsewhere ; but if we take the pains to learn the *Persian* language, we shall find that those Authors, who are generally esteemed in *Persia*, are neither slavish in their sentiments, nor ridiculous in their expressions : of which the following passage in a moral work of Sâdi, entitled *Bostân*, or *The Garden*, will be a sufficient proof. *I have heard that king Nushirvan, just before his death, spoke thus to his son Hormuz : be a guardian, my son, to the poor and helpless ; and be not confined in the chains of thy own indolence. No one can be at ease in thy dominion, while thou seekest only thy private rest, and sayest, it is enough.—A wise man will not approve the shepherd who sleeps while the wolf is in the fold. Go, my son, protect thy weak and indigent people ; since through them is a king raised to the diadem. The people are the root, and the king is the tree that grows from it ; and the tree, O my son, derives its strength from the root. Are these mean sentiments delivered in pompous language ? Are they not rather worthy of our most spirited writers ? And do they not convey a fine lesson for a young king ? Yet Sâdi’s poems are highly esteemed at Constantinople, and at Ispahan ; though, a century or two ago, they would have been suppressed in Europe, for spreading with too strong a glare the light of liberty and reason.*”

The

The compilation of Sâdee's works, as now printed, (with an exception to the *Pundnāmeḥ*, which is wanting in all the collections I have seen, but has been included in this from the universal belief of its having been written by Sâdee), appears to have been made, or at least arranged, by a person named Ālee bin-i-Ahmud, of Beisetoön, of whom I have been unable to ascertain any particulars, except that he lived very soon after Sâdee, and completed this compilation, (which contains amendments of a former one made eight years before) in the year of the Hijree 734, forty lunar years only after the death of Sâdee. This appears from the Introduction of the Compiler himself, which containing also some mention of the circumstances that induced him to undertake a new arrangement of the poems, as well as an enumeration of the divisions of the Book, the following translation of it may not be unacceptable.

(After the usual praise of the Deity and Salutation to the Prophet):

“ I was one evening in company with an assemblage of Prelates, Moulavies, and other learned men, when we received the most exquisite delight from the melodious voice of a certain singer present, whose powers every one agreed surpassed all they had before heard ; and it happened that, among other songs, he repeated four stanzas of one of the ghuz'ls of the illustrious Shykh Sâdee, beginning, “ The observers of God look not on him with the eye of sensuality : ” after which he passed on to another ode ; and being afterwards asked by one of the company to repeat the remaining stanzas of the ghuz'l he had commenced, he could not recollect them.”

This occasioned a request to me who had a Copy of the Shykh's *Deewan* in my possession, to search for the desired ode ; which I accordingly did the next day, and at last found it, but not till after after I had turned over the whole of his poems several times, during
which

which employment a friend called in upon me, and, learning from me the object of my search said, if an Index were made to the Shykh's writings you would not have this trouble, but might find any one of them with ease. Other friends present also seconded this suggestion, and begged of me to undertake the formation of an Index, which I at length commenced, and in the year of the Hijree 726 completed one of his Cefā'eed, Ty-yebāt, Bedāyā, Khewāteem, and Ghuz'leeāt, the latter of which I also arranged alphabetically according to their initial letters.

Eight years afterwards, when several Copies had been circulated in this form, it happened that as I was one day sitting in company with some friends, a letter was produced in which the following distich was quoted from one of Sādee's ghuz'ls. "I am not so deficient in the dues of fidelity, as to seize the scimitar with the hand that hath just quitted thy robe." The remainder of this ode was called for, and I endeavoured to find it, but searched the Deewān in vain, owing to my having confined the alphabetical arrangement to the initial letter of the first stanza, and the distich quoted being in the middle of the ode. To remedy this defect my friends urged me to prepare a new arrangement, classing the odes alphabetically according to the general final letter, as well as the initial letter of the first stanza; which, at their solicitation I undertook accordingly, and completed, with much labour, in the month Rejeb, A: H: 734. It is hoped that this disposition of Sādee's poems will give pleasure to the Readers of them, and that the humble compiler will have their good wishes. Under the auspices of the Shykh it may be beneficial perhaps to all; and on the liberal I rely that if my labours meet their approbation they will remember me with kindness: or, if otherwise, that they will draw the pen of forgiveness over my errors."

" The

“ The Deewān of Shykh Sâdee consists of twenty two sections. Some have made it consist of twenty three, stating seven *Risālehs*, instead of six, by including therein the *Mujlis-i-huz'ī*, which I have inserted among the *Khubeefāt*, it appearing to me more properly to belong thereto. This however is the only alteration I have made: the remainder of the collection I have left as it was before. The twenty-two sections are, as follow :

1. First *Risāleh*, or Tract—*Deebājeḥ*—The Preface.
2. Second *Risāleh*—*Mejālis-i-khumsḥ*—The five discourses.
3. Third *Risāleh*—*Sewāl-i-Sāhib-i-deewān*—Questions of the Lord of the Divan.
4. Fourth *Risāleh*—*Der Ac'ī ō Īshc*—On Reason and Love.
5. Fifth *Risāleh*—*Der Nefeehut-ool-Melook*—Advice to Princes.
6. Sixth *Risāleh*—*Der tucreeāt-i-selaseḥ*—The three narratives.
7. *Goolistān*—The Rose-garden. 48
8. *Bōstān*—The Orchard. 98
9. *Cefāeed-i-Ārabee*—Arabick Idyls. 100
10. *Cefāeed-i-farsee*—Persian Idyls.
11. *Meerāsee*—Elegies.
12. *Moolummā-āt*—Compounds, viz. of Arabick and Persian.
13. *Turjeeāāt*—Poems with burdens.
14. *Ty-yebāt*—Plain unornamented Odes.
15. *Bedāyā*—Rhetorical Odes.
16. *Khewāteem*—Final Odes.
17. *Ghuz'leeāt*—*i-cudeem*—Primitia Odes.
18. *Sāhibeeyeh*—Eulogies to Shumf-oo-deen.
19. *Mocuttā-āt*—Fragments.
20. *Khubeejāt*—Impurities.
21. *Robeeāyāt*—Tetrasticks.
22. *Moofredāt*—Distichs.”

I have already said that in the present Edition three papers, incorporated by Alee bin-i-Ahmud with the *Risālehs*, have been transferred to the Introduction. The first of these is the 3d *Risāleh* mentioned in the foregoing version of his preface; the two others are parts of his 6th *Risāleh*. It has also been observed that this Edition, contains the *Pundnāmeḥ*, not included in Alee's collection. These are the whole of the differences between the manuscript and printed copies; and being of little consequence, it is hoped they will escape censure, although they should not appear to merit approbation. The introduction of the *Pundnāmeḥ* will not, it is presumed, bring discredit on Sâdee; and, as it is generally ascribed to him, the omission of it might have been deemed an imperfection; especially by European Readers, who have lately been presented with an English version of it, under the title of *A Compendium of Ethics translated from the Persian of Sheikḥ Sady of Sheerāz*.

It remains only to add a few words on the inducements to, and execution of, the present understanding. Sir William Jones, in the preface to a Persian Poem, entitled *Laili Muijnun*, published by him in Calcutta in the year 1788, for the benefit of imprisoned debtors, remarks, "The incorrectness of modern Arabian and Persian books is
 "truly deplorable; nothing can preserve them in any degree of accuracy but the art of printing; and if Asiatick literature should ever
 "be general, it must diffuse itself, as Greek learning was diffused in
 "Italy after the taking of Constantinople, by mere impressions of
 "the best manuscripts; without versions or comments, which future
 "scholars would add at their leisure to future editions; but no printer
 "could engage in so expensive a business without the patronage and
 "the purse of monarchs, or states, or societies of wealthy individuals, or at least without a large publick subscription." This suggestion, and the offer of several manuscript copies of Sâdee's works
 by

by Mr. Richard Johnson, who, with his usual zeal for the encouragement of Asiatick literature, particularly interested himself in forwarding this publication, added also to a consideration of the high price of Persian manuscripts, were the chief incentives that led to the *Proposals for publishing by Subscription the Persian and Arabick Works of Sâdee*, circulated in August 1788; agreeably to the 5th Article of which the 1st Volume is now offered to those who have been pleased to afford, by their unsolicited subscriptions, that assistance without which it could not have appeared in it's present dress.

The Editor, who, contrary to his original intentions, has been persuaded by his friends to subscribe his name to this introduction, being conscious of his own insufficiency to do justice to his author in discriminating between the genuine and spurious differences of various copies, gave notice, in the second article of the *Proposals*, that this impression would be made from a collated manuscript, corrected by a learned native, and superintended only by himself. The selection from different readings, and labour of correction, have accordingly almost entirely fallen on *Moulavee Mobummud Rāshid* a mosulman native of Bengal, but eminently distinguished from the generality of his countrymen by his erudition and extensive knowledge of the Arabick language, acquired partly in the College established in Calcutta by Mr. Hastings; in which he was also for some time a teacher. How far he has succeeded in his endeavours to give an accurate intelligible copy in print from various imperfect manuscripts, is submitted to the judgement of the candid, who will make due allowance for the difficulties of the undertaking. I will only crave their particular indulgence to the typography of the *Bōstān*, in which an unfortunate error, in fixing the length of the lines according to those of the *Gooli-stān*, has occasioned a material defect that must be obvious to every reader. It was commenced during my absence on a publick deputation,

putation, and when discovered the mistake had been proceeded in too far to be remedied.

Should there be a second edition this oversight may be easily remedied, but it is not probable another edition will be required; nor is it perhaps to be wished that another should immediately follow, at least from the Press which furnished this, since there are other esteemed Asiatick Authors who would have a prior claim to be diffused by publication if the undertaking should be prosecuted; but, with respect to myself, being engaged in a service that may demand the whole of my time, I can only say it would give me pleasure to publish other works if I should have an opportunity of doing it, and if this Essay should be approved. I must, indeed, plead my official avocations in excuse for the delay that has already taken place in preparing this volume; which however will be studiously guarded against with respect to the second, in justice to the subscribers; with whom it was stipulated, in consideration of the necessary advance for paper &c. and the moderation of the price, compared with that of Persian or English Books heretofore printed in Bengal, that the full price should be paid on the delivery of the first volume.

I will conclude by observing it is impossible I can at present think of being the translator of any part of the works whereof I have ventured to be the Editor, and that it is therefore my earnest hope some well qualified person will employ his leisure in exhibiting an English version of it, or of such portions of it as are best adapted to be acceptable to European readers.

JOHN HERBERT HARRINGTON.

Calcutta April 20th, 1791.

S U B S C R I B E R S.

A		E	
Âbd-ool-Hyee	Copies 1	Eliot—John Esq.	Copies 1
Ahmud Âlee Khān;	1	F	
Âlee Rezā—Meerzā	1	Franklin—Lieut. William	1
Arakil—Khaujeh	1	G	
B		Garrow—Joseph Esq.	1
Barlow—George Hilario Esq.	1	Gladwin—Francis Esq.	1
Behādoor Beig	1	Goodlad—Richard Esq.	1
Bhugwunt Rāw	1	Graham—Thomas Esq.	2
Biddulph—Robert Esq.	1	Graham—James George Esq.	1
Blackburn—William Esq.	1	Grant—James sen. Esq.	1
Boddam—Charles Esq.	1	Grant—James jun. Esq.	1
Burkut oollā—Meer	1	Grant—Alexander Esq.	1
C		H	
Caldecott—Abraham Esq.	1	Haliburton—David Esq.	1
Chambers—William Esq.	1	Hamilton—Alexander Esq.	1
Cherry—G. F. Esq.	1	Harington—William Esq.	1
Clofe—Benjamin Esq.	1	Hay—Edward Esq.	1
Cockburn—Thomas Esq.	1	Heimnāth—Lāleh	1
Colt—Oliver Esq.	1	J	
Cowper—William Esq.	2	Jeewan Rāw	1
Crufo—Thomas Esq.	1	Johnson—Richard Esq.	3
D		Jones—Sir William	3
Dandridge—George Esq.	1	K	
Dawson—Matthew Esq.	1	Kenneway—Richard Esq.	1
Deibee Singh—Rajeh	5	Kenneway—Capt. John	1
Dirom—Alexander Esq.	1	Khoondkkār Mohummudee	1
Duncan—Jonathan Esq.	1	Khoosh hāl Singh—Rāce	1
Dunwoody—Thomas Esq.	1	Kindersley—N. E. Esq.	1
Kishen			

Kishen Singh—Rāee	Copies	1	Pershād Rāee	Copies	1
L			Place—Lionel Esq.		1
Law—Thomas Esq.		1	R		
Leslie—Matthew Esq.		1	Rām Kishen—Rājeh		4
Lindsay—Lieut. Andrew		1	Ranken—Lieut. John		1
Lushington—Thomas Esq.		1	Read—Alexander Esq.		1
M			Redfearn—Francis Esq.		1
Macleod—Alexander Esq.		1	Runtoul—John Esq.		1
Malet—Charles Ware Esq.		1	S		
Martin—Col. C.		2	Sādhō Rām—Rāee		1
Maffie—W. W. Esq.		1	Shore—John Esq.		2
Mendes—M. W. Esq.		1	Shumf-oo-douleh		1
Meyer—George Charles Esq.		1	Sirinjeeb Singh—Bāboo		1
Milford—Robert Esq.		1	Sookhun Lāl		1
Mittajeet Singh—Rājeh		1	Speke—Peter Esq.		5
Mohummud Bācur—Meer		1	T		
Mohummud Hosein—Meer		1	Tefuzzool Hosein Khān		2
Mohummud Jāfer—Mirzā		1	Thompson—G. Nesbit Esq.		1
Mohummud Khān—Syud		1	Towers—Lieut. John		1
Mohummud Sālih Khān		1	Turner—Lieut. Samuel		1
Mōzuffur Jung—Nuvvāb		10	U		
Munro—Thomas Esq.		1	Uhthoff—Joshua Esq.		1
Murray—Col. John		1	Uthur Alee Khān—Syud		1
N			W.		
Nufrut Jung		1	Walter—W. G. Esq.		1
O			Webb—Joseph Esq.		1
Ômedut-ool-Omerā—Nuvvāb		4	Wilks—Mark Esq.		1
P			Wintle—James Esq.		1
Pearse—Col. Thomas Dean		2	Wroughton—George Esq.		1
Perān Kishen—Bāboo		1			

 The Names of any future Subscribers will be printed with the Second Volume.

یکی را برون رفت ز انداز مال یکی در غم نان و خرج عیال
 یکی را شب و روز مصحف بدست یکی خفته در کنج میخانه مست
 یکی نیک کردار و نیک اعتقاد یکی غرق در بحر فسق و فساد
 یکی غازی و چابک و پهلو آن یکی کا اهل و مست و ترسیده جان
 ازین پس مکن تکیه بر روزگار که ناکه ز جانت بر آید و مار

در امتناع از اعتماد بر غیر الهی

مکن تکیه بر ملک و جاه و حشم که پیش از تو بود است و بعد از تو هم
 مکن تکیه بر تخت فرمان دهی که ناکه چو فرمان رسد جان دهی
 مکن شادمانی بکنج و خدم که ناکه شود سر بسر کالعدم

در امتناع از بدی و بد کرداری

مکن بد که بد بینی از یار نیک نمی رود از تخم بد بار نیک
 مکن شادمانی بجاه و جلال که بی خوف نقصان نباشد کمال

در بیان عدم ثبات حالات دنیا

بسا پادشاهان سلطانی نشان بسا پهلو انان کشورستان
 بسا تند کردان لشکر شکن بسا شیر مردان شمشیر زن
 بسا ماه رویان شمشاد و قد بسا نازنینان خورشید خد
 بسا نامدار و بسا کارمکار بسا سرو قد و بسا کاعذار
 که کردند پیراهن عمر چاک کشیدند سر در کربان خاک
 چنان خرم نامشان شد بباد که هرگز کسی را نشانی نداد
 منهدل برین کاخ خرم هوا که می بارد از آسمان بلا
 ثباتی ندارد جهان ای پسر بغفلت میر عمر و روی بسر

کسی را که ناراستی گشت کار است کجاست و ز محشر بود رستگار
 ز ناراستی نیست کاری بهتر کز و نام نیکو شود بی و قر

کسی را که کرد و زبان دروغ چراغ دلش را نسبا شد فروغ
 دروغ آدمی را کند بیوقار دروغ آدمی را کند شر مسار
 دروغ ای برادر مگو زینهار که کاذب بود خوار و بی اعتبار
 ز اکذاب گیر و خردمند عاقل که او را نیار و کسی در شمار
 امر در مشاهده قضا و قدر

بنگه کن هرین کنبد ز رنگار که سقفش بود بی ستون استوار
 سراپرده چرخ گردنده بین در و شمعهای فسروزنده بین
 یکی پاسبان و یکی پادشاه یکی دادخواه و یکی تاج خواه
 یکی کامران و یکی مستمند یکی شاه و مان و یکی در و مند
 یکی تاجدار و یکی با جدار یکی سرفراز و یکی خاکسار
 یکی نامراد و یکی کار یکی بیسوا و یکی مال و دار
 یکی راعنا و یکی راعنا یکی رابقا و یکی را فنا
 یکی تند رست و یکی ناتوان یکی سال خوراد و یکی نوجوان
 یکی در صواب و یکی در خطا یکی در و غا و یکی در و غا
 یکی نیک خلق و یکی تشنه خوی یکی بر و بار و یکی بجا بجا
 یکی در تنعم یکی در عذاب یکی در مشقت یکی کامیاب
 یکی در جهان جلالت امیر یکی در کمند حوادث ان سیر
 یکی در کلستان راحت مقیم یکی در غم رنج و محنت اندیم

یکی را برون

در صفت عبادت

بآب عبادت و وضو تازه دارد که فردا از آتش شوی را استکار
نماز از سر صدق بر پای دارد که حاصل کنی دولت باید ار
ز تقوی چراغ روان بر فروز که چون نیک بختان شوی نیکروز

در فضیلت شکر

زیادت کند شکر جاه و جلال زیادت کند شکر مال و ممال
اگر شکر حق تا هر روز شمار کذا رومی نباشد یکی از هزار
ولی گفتن شکر اولی تر است که اسلام را شکر او زیور است
ز شکر جهان آفرین سر مطلب که در باغ دین شکر او هست آب

در فضیلت صبر

ترا که صوری بود او دست یار بدست آوری دولت باید ار
صوری بود کار صاحب دلان صوری بود و پیشه مقبلان
صوری می هر حال اولی بود که در ضمن آن چند معنی بود
صوری کلید در آفرین است کشایند که کشور آبر و هست

در صفت راستی

ولا که کنی را استی اختیار شود و خلق دنیا ترا دوستدار
نمی پیچد سرا ز راستی هم شمعند که از راستی نام کرود بلند
ترا که بود راستی در نهاده همزاد آفرین در نهاده و تو با و
دم از راستی که زنی صبح دارد ز تاریکی جهل گیری کینار
مزن ادم بجز راستی زینهار که دارد و فضیلت یمن بر یسار
بنا از راستی در جهان کار نیست که در کلین راستی خار نیست

عقبنی را از روسیم آرایش است ولیکن بفقر اندر آسایش است
قناعت بهر حال اولی تر است قناعت کند هر که نیک اختر است
ز نور قناعت برافروز جان که روشن ز خورشید باشد جهان
در مدت حرص

ایا مبتلا گشته در دام حرص شده مست و لایعقل از جام حرص
مکن عمر ضایع بتمحیل مال که بمنرخ گوهر نباشد سفال
هر آنکس که در بند حرص اوقتا و و هر خرم من زندگانی ببا و
گرفتم که اموال قارون ترا است همه نعمت ربیع مسکون ترا است
چرا میشی محنت از بهر مال که خواهد شدن نا کهان پایمال
چرا میکند آری ز سودای زر چرا میکشی بار محنت چو خر
چنان گشته صید بهر شکار که یادت نباید زر و ز شمار
چنان عاشق روی زر گشته که شوریده احوال و سر گشته
مبادا دل آن فرومایه مشا و که از بهر دنیا دهد دین بباد
در صفت طاعت

کسی را که اقبال باشد غلام بود میل خاطر بطاعت مدا م
نشاید سرا ز بندگی تا فتن که دولت بطاعت توان یافتن
سعادت ز طاعت میسر شود دل از نور طاعت منور شود
اگر بسندی از بهر طاعت میان کشاید در دولت جاودان
ز طاعت نه پیچد خرد و مند سر که بالایی طاعت نباشد هنر
بر ستند آفریننده باش در ایوان طاعت نشینده باش
سر از حیب بهر کاری برار که جنت بود جای بهر کار

چونوشیر و ان عدل کردا خیار کنون نام نیکست از ویاد کا و
 جهان را با انصاف آباد دار دل اهل انصاف را شاد دار
 ز تاثیر عدلست آرام ملک که از عدل حاصل شود کام ملک
 جهان را به از عدل معار نیست که بالا ترا از معدلت کار نیست
 ترا زین به آخر چه حاصل بود که نامت شهرشاه عادل بود
 اگر خواهی از نیابنشی نشان در ظلم بندی بر اهل جهان
 رعایت دریغ از رعیت مدار مراد دل داد خواهان برادر

در مذمت ظلم

خرا بی زبیدا و بیند جهان چو بستان خرم ز باد خزان
 مدد رخصت ظلم در هیچ حال که خورشید ملکت نیابد زوال
 کسی کاش ظلم زد در جهان بر آورد از اهل عالم فغان
 ستم بر ضعیفان مسکین مکن که ظالم بد و زخ رو داهی سخن
 ستم کش کر آهی بر آرد ز دل ز ند سو ز او شعله در آب و گل
 مکن بر ضعیفان بیچاره زور بیند یش آخر ز تنگی کور
 بازار مظلوم مایل مباش ز دود و دل خالق غافل مباش
 مکن مردم آزاری و تند رای که تا که رسد بر تو فخر خدای

در صفت قناعت

ولا کر قناعت بدست آوری در اقلیم راحت کنی سروری
 اگر تنگ دستی ز سختی مثال که پیش خردمند بچسبست مال
 نوار و خردمند از فقر عار که باشد نبی را از فقر افتخار
 غنی کو نباشی مکن اضطراب که سلطان نخواهد خراج از خراب

چو شمع از بهی علم باید کد اخت که بی علم نتوان خدا را شناخت
 کسی را که شد در ازل بختیار طلب کردن علم کرد اختیار
 خردمند باشد طلبکار علم که گرفتار مست پیوسته بازار علم
 طلب کردن علم شد بر تو فرض و کرد واجب آید پیش قطع ادخس
 ترا علم در دین و دنیا تمام که کار تو از علم گیرد نظام
 میاموز جز علم کرد عاقلی که بی علم بود ن بود غافل
 برو دامن علم گیر استوار که اعلیت رساند بد ارقرار

در امتناع از صحبت جاهلان

دلاک خردمندی و هو شیار مکن صحبت جاهلان اختیار
 ز جاهل کمرزنده چون تیر با مشت نه آینه است چون شکر و شیر با ش
 ترا از دلاک بود یار غار از آن به که جاهل بود و غمگسار
 اگر خصم جان تو عاقل بود به از دوستداری که جاهل بود
 چو جاهل کسی در جهان خوار نیست که نادان ترا از جاهلی کار نیست
 ز جاهل حذر کردن اولی بود کزین ننگ دنیا و عقبی بود
 ز جاهل نیاید جز افعال بد از دانش خود کس جز اقوال بد
 سرانجام جاهل جهنم بود که جاهل نکو عاقبت کم بود
 سر جاهلان بر سر داری به که جاهل بخوار می گرفتار به

در صفت عدل

چو ایزد ترا این همه کام داد چرا بر نیاری سرانجام داد
 چو عدل است پیرایه خسروی چرا عدل را دل نداری قوی
 ترا مملکت پایدار می کند اگر معدلت و ستیاری کند
 چو نوشیروان

تو اضع زیادت کند جاه را که از مهر پر تو بود ماه را
 تو اضع کند هر که هست آدمی نریزد ز مردم بجز مرد می
 تو اضع بود حرمت افزای تو کند در بهشت برین جای تو
 تو اضع بود مایه دوستی که عالی بود پایه دوستی
 تو اضع کلید در جنت است حیرت افزای و جاه ازین است
 کسی را که عادت تو اضع بود ز جاه و جلالتش تمتع بود
 تو اضع کند مرد را سرفراز تو اضع بود سرور انرا طراز
 کسی را که کردن کشتی در سر است تو اضع از ویافتن خوشتر است
 تو اضع کند هو شمند کزین نهد شاخ بر میوه سر بر زمین
 تو اضع مدار از خلائق دریغ که کردن از آن هر کشیدی جو تیغ
 تو اضع ز کردن فزاین نکو است کد اگر تو اضع کند خوی او است

در مذمت تکبر

تکبر مکن زینهار ای پسر که روزی ز دستش در آیی پسر
 تکبر ز دانا بود ناپسند غریب آید ای شمعنی از هو شمعند
 تکبر بود عادت جاهلان تکبر نیاید ز صاحبان
 تکبر هر از یال را خوار کرد بزدان لعنت گرفتار کرد
 کسی را که عادت تکبر بود سرش بر غرور از تصور بود
 چو دانی تکبر چرا میکنی اگر میکنی تو خطا میکنی
 تکبر بود مایه مدبری تکبر بود اصل بد کوبری

در فضیلت علم

بنی آدم از علم بیابد کمال نه از حشمت و جاه و مال و مال

کرم نامدار جهانست کشد کرم کار عیانست کند
ورای کرم در جهان کار نیست وزین کر مترایچ بازار نیست
کرم مایه شادمانی بود کرم حاصل زندگانی بود
دل عالمی از کرم تازه دارد جهان راز بخشش پر آوازه دارد
همه وقت شود در کرم مستقیم که هست آفریننده جان کریم
در صفت سخاوت

سخاوت کند نیگبخت اختیار که مرد از سخاوت شود بخیار
باطف و سخاوت جهانگیر باش در اقلیم لطف و سخاوت میر باش
سخاوت بود کار صاحب دلان سخاوت بود پیشه مقبلان
مشو تا توان از سخاوت بری که کوی بهی از سخاوت بری
سخاوت من عیب را کیمیا است سخاوت همه در دوار او است
در مذمت بخیل

اگر چرخ کرد و بکام بخیل و را قبال باشد غلام بخیل
و کرد و کفش کنج قارون بود و کرد تا بعش ربع مسکون بود
نیرزد بخیل آنکه نامش بر می و کرد و ز کارش کند چاکری
فکن التفاتی بمال بخیل مبر نام مالی و منال بخیل
بخیل را بود زاهد و بختی بهشتی نباشد بحکم خبر
بخیل را چه باشد تو اکر بمال بخواری چو مفلس خورد کوشمال
سخنمان ز اموال بر میخورند بخیلان غم نسیم و زر میخورند
در صفت تواضع

ولا که تواضع کنی از خیار و شود خلق دنیا را دوستدار
تواضع

پند نامه شیخ سعدی علیه الرحمه
 در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی
 و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی
 و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی

و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی
 و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی
 و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی
 و در بیان عفت و تقوی و پاکیزگی

گویم بختیاری بر حال ما که هستیم اسیر کیمند آه و
 نداریم غیر از تو فریاد رس توئی عاصیان را خطا بخش و بس
 نگه دار ما را از راه خطا خطا در کذا رو صوام نما
 زبان تا بود و در دمان جا بگیر شناسی محمد بود و پسیر
 حبیب خدا اشرف انبیاء که عرشش مجیدش بود و مسکا
 سوار جهانگیر یکران براق که بگذشت از قصر نیلی رواق
 خطاب بنفس

چهل سال عمر عزیزت گذشت مزاج تو از حال طفلی نکشت
 همه با هو او و او بس ساختنی دمی با مصالح نپر و آختنی
 مکن تکیه بر عمر ناپایدار مباش ایمن از بازی روزگار
 در مدح کرم

ولا هر که بنهاد و خواند کرم بشد نام مذا و جهان کرام

اگر جرم بخشي بمقدار خود
گرم دستگیري بجاي رسم
و کر خشم گیري بقدر کناه
که زور آورد کر تویاری داهی
و خواهند بودن بمحشر فریق
که از دست من جز کجی برخاست
و لم میدهد گاه گاه این نوید
و لیکن چه سان شرم دار دامن
نه یوسف که چندان بلا دید و بند
که عفو کرد آل یعقوب را
بگردان بدیشان مقید نکرد
ز لطفت بهمی چشم داریم نیز
کس از من سیه نامه تر دیده نیست
جز این کا عتماد بسیاری تست
بضاعت نیاوردم الا امید

نماند کنه کاری اندر وجود
و رم بفکشی بر نکیر و کسم
بد و زخ فرست و ترا از و مخواه
که گیرد چو تورستکاری داهی
ندانم کد امین دهندم طریق
عجب کر بود را هم از دست راست
که حق شرم دار دامن می سفید
که شرم نمی آید از خویشتن
که حکمش روان بود و قدرش بلند
که معنی بود صورت خوب را
بضاعات مزجیات شان و نکرد
بدین بی بضاعت به بخش ای عزیز
که هیچم فعال پسندیده نیست
امیدم با مرزکاری تست
خدا یا ز عفو مکن ناامید

تمت کتاب بوستان

فرو رفت خاطر درین مشکاش
 که پیش منم پیر ناقص عقل
 که پیغمبر آمد بگوشتش و دشتش
 بسی گفت و قولش نیامد قبول
 پس آنکه چه فرق از منم تا صد
 که عاجز تر است از منم هر که هست
 محالست اگر سر بدین در نهی
 که باز آید دست حاجت تهی
 حکایت

میشنیدم که مستی ز تاب نبید
 بنالید بر آستان کرم
 موزن کریبان گرفتش که هین
 چه شایسته کردی که جوئی بهشت
 بگفت این سخن مرد و بگریست سخت
 عجب داری از لطف پروردگار
 ترا می نگویم که عذر م پذیر
 همی شرم دارم ز لطف کریم
 کسی را که پیری در آرد ز پای
 من آنم ز پای اندر افتاده پیر
 نگویم بزرگی و جا هم ببخش
 اگر یاری اندک ذلل داند
 تو بیست و ما خایف از یکدگر
 بر آورده مردم ز بیرون خروش
 بنادانی از بندگان سرکشند
 بمقصود مستجد می در د و یو
 که یارب بفرد و وسع اعلی بر م
 شک و مستجد ای غافل از عقل و دین
 نمی زیدت نیاز بر روی زشت
 که مستمیدار از من ای خواجهد دست
 که باشد کنه کاری امیدوار
 در توبه باز است و حق دستگیر
 که خوانم کنه پیش عفوشت عظیم
 چو دستش نکیری نخیزد ز جای
 خدا یا بفضل خودم دستگیر
 فروماند کی و کنا هم به بخش
 ز نا بخر دی شهره گرداندم
 که تو پرده پوشی و ما پرده در
 تو پاینده در پرده و پرده پوش
 خداوند کاران قلم در کشند

حکایت

چه خوش گشت درویش کوتاه دست
که شب تو به کرد و سحر که شکست
گرا و تو به بخشد بنماند در دست
که پیمان مایی شباتست و دست
بجفت که چشم ز باطل بد و ز
بنورست که فردا بنا بر م مسوز
زمسکینیم روی در خاک رفت
غبار کنا هم بر افلاک رفت
تو یکنو بت ای ابر رحمت بهار
که در پیش باران نباید غبار
ز جرم درین مملکت جای نیست
ولیکن بملک و کر پای نیست
تو دانی ضمیر زبان بستکان
تو مرا هم نهی بر دل خستکان

حکایت

مغنی در برومی جهان بسته بود
بشی را بخد مت میان بسته بود
پس از چند سال آن نگویده کیش
وضا حالتی صعبش آورد پیش
بپای بست اندر با مید خیر
بنماید بیچاره بر خاک دیر
که در ماهده ام دست گیرای صنم
بجان آدم رحم کن بر تنم
بزارید در خدمتش بارها
که ایچش بسا مان نشد کارها
بشی چون برارد مهفات کس
که نتواند از خویش راندن مکس
بر آشفست کای پای بند ضلال
بباطل بر ستید مت چند سال
مهمی که در پیش دارم برار
و کر نه بخو ا هم ز پروردگار
هنوز آن مخ آلوده رویش بخاک
که کامش بر آورد دزدان پاک
حقایق شناسی درین خیره شد
همه وقت صافی بر و تیره شد
که سرکشته دون آتش هرست
هنوزش سمر از خمر بتخانه مست
دل از کفر و دست از خیانت نشیت
خدایش بر آورد کامی که جست

فرورفت

ز خو ر شید لطفت شیا عی بسم
 بدی را نکه کن که کمتر کس است
 مرا که بگیری بانصاف و داد
 خدا یا بذلت مرا ن از درم
 و را از جهل غایب شدم روز چند
 چه عذر آرم از ننگ تر دامنی
 فقیرم بجرم کنا هم مکیر
 چرا باید از ضعف عالم کو یست
 خدا یا بغفلت شکستیم عهد
 چه بر خیزد از دست تدبیر ما
 همه هر چه کردم تو بر هم زدی
 نه من سرز حکمت بدر میبرم
 خدا یا مقصر بکار آمدیم

حکایت

سیه جرد که را کسی زشت خواند
 نه من صورت خویش خود کرده ام
 ترا با من از زشت رویم چکار
 از انم که بر سرنوشتی ز پیش
 تو دانایی آخر که قادر نیم
 کرم ده نمایی رسیدم بخیر
 جهان افرین که نه یاری کند
 جو ابی بگفتش که حیران بماند
 که عیبم شمار ی که بد کرده ام
 چو من نیستم زشت و زیبا نکار
 نه کم کرد دای بنده پرور نه بیش
 تو انانی مطلق توئی من کیم
 ورم کم کنی باز مانم ز سیر
 کجا بنده هر نیز کاری کند

حکایت

شتم فی بصر زو چو یاد آورم
همیکفت شوریده و افکار
همیکفت با حق بزاری بسی
بلطفم بخوان و مران از دورم
تو دانی که مسکین و بیچاره ام
نمی تا ز داین نفس سرکش چنان
که با نفس سرکش بر اید بزور
بمردان راهت که راهی بده
خدا یا بذات خداوندیت
بلبیک حجاج بیت احرام
بتکبیر مردان شمشیر زن
بطاعات پیران آراسته
که ما را درین ورطه یکنفس
امید است از آنان که طاعت کنند
پاکان کز آلاش دوردار
به پیران پشت از عبادت دوتا
که چشم ز روی سخاوت میند
چرخ یقینم فراراه دار
بکروان ز نادیدنی دیده ام
من ان ذره ام در هوای تونیست

مناجات شوریده در حرم
آلهی بخش و بذلم مدار
میفکن که دستم نکیر و کسی
ندارد بجز آستانت سرم
فر و مانده نفس اماره ام
که عقلش تواند کز فتن عنان
مضاف پلنگان نیاید ز مور
و زین دشمنانم پناهی بده
باوصاف بیمثل و مانندیت
بمدفون شرب علیه السلام
که مرد و غار را شمارند زن
بصدق جوانان نو خاسته
زنمک دو گفتن بفریاد رس
که بیطا عیان را شفاعت کنند
و کز لبتی رفت معذوردار
ز شرم گنه دیده هر پشت پا
و با نم بوقت شهادت میند
ز بدکردنم دست کوتاه دار
مده دست برنا پسندیده ام
وجود و عدم را اختصارم یکی است
ز خورشید

تمثیل

بیانا بر آریم دستی ز دل که نتوان بر آورد فردا ز گل
 بفصل خزان در نه پیشی درخت که بی برک ماند ز سر مای سخت
 بر آرد تهید ستها ی نیاز ز رحمت نکر دو تهی دست باز
 قضا خلعتی نامدارش دهد قدر میوه در کنارش نهد
 مپندار زان در که هرگز نیست که نو مید کرد بر آورده دست
 همه طاعت ارند و مسکین نیاز بیایا تا بدرگاه مسکین نواز
 چو شاخ برهنه بر آریم دست که بی برک ازین پیش نتوان نشست
 خداوند کار را نظر کن بجو که جز جرم ناید ز مادر و جو
 گناه آید از بنده خاکار با مید عفو خدا و نداد
 کریم بر زق تو پرورده ایم با نعم عام تو خو کرده ایم
 کد ا چون کرم بیند و لطف و ناز نکر دو زد نبال بخشنده باز
 چو مارا بد نیا تو کردی عزیز بعقبی مای چشم داریم نیز
 عزیز می و خواری تو بخشی و بس عزیز تو خواری نه بیند ز کس
 خدا یا بعزت که خوایم مکن بذل کنه شر مسایم مکن
 مرا شر مساری ز روی تو بس و کر شر مسایم مکن پیش کس
 مصلط مکن چون منی بر سرم ز دست تو به کر حقو بت برام
 بکیشی بتر زین نسا شد بدی جفا برون از دست هم چون خودی
 کرم بر سر افتد ز تو سایه سپهرم بو و کمترین مایه
 اگر تاج بخشی سرافراز دم تو بردار تا کس نیند از دم

حکایت

یکی متفق بود بر مشکری کذر کرد بر وی نگو محضری
 نشست از خجالت عرق کرده روی که آو خجیل کشتم از شیخ کوی
 خبر یافت و انامی روشن روان بر و بر بشوید و گفت ای جوان
 نیاید همی شرمت از خویشتن که حق حاضر و شرم داری ز من
 بیاسایی از جانب ایچکس بر و جانب حق نگهدار و بس
 چنان دار شرم از خداوند خویش که شرمت زبیکانگانست و خویش

حکایت

بصعنان و رم طفلی اندر گذشت چکویم کز انم چه بر سر گذشت
 عجب نیست برخاک اگر کل شکفت که چندین کل اندام و روی بخت
 بدل گفتم ای تنک مردان بمیر که کودک رو و پاک و آلوده پیر
 رستودا و آشفتمگی بر قدش بر انداختم سکی از مرقدش
 ز هولم در آن جای تاریک و تنک بشوید حال و بگردید رنگ
 چو باز آمدم ز آن تغیر بهوشش ز فرزند و لبندم آمد بکوشش
 کرات و حشمت آمد ز تاریک جای بهش بانس و بارو شنائی در ای
 شب کور خواهی شنود چو و ز از بنجا چراغ عمل بر فروز
 تن کار کن می بلرزد و ز قب سبا و ا که خنک نیار و رطب
 گروهی فراوان طمع ظن برندا که کندم نیفشانده خرمن برندا
 بر آن خورده سعدی که بیخشی نشانند کسی بر و خرمن که تخم می فشانند

باب دهم در مناجات و ختم کتاب

حکایت

یکی بر و بر پا و شاهی ستیز
بدشمن سپردش که خوش تریز
که فکار دور دست آن کینه تو ز
همی گفت با خود بزار می و سوز
اگر دوست بر خود نیاورد می
کی از دست دشمن جفا برد می
تو از دوست که عاقلی بر مکر و
که دشمن نیار و نکه در تو کرد
بسا جور دشمن که بر کند پوست
رفیقی که بر خود بپا زد و دست
تو از دوست یکدل شو و یک سخن
که خود و بیخ دشمن براید ز بن
نپندارم ای زشت صورت نکوست
بخشنودی دشمن آزار دوست

حکایت

یکی غله مردادانه اتو و ده کرد
ز قیمار روی خاطر آسوده کرد
شب بی مسات شد آتشی بر فروخت
نکون بخت کالیوه خرمن بشوخت
و کرد و ز در خوشم چیدن بخت
که یکجوز خرمن نبودش بدست
چو سر کشته دیدند در ویش را
یکی گفت بر و رده خویش را
نخواهی که کردی چنین تیره روز
بدیوانکی خسر من خود و مسوز
اگر از دست شد عمرت اندر بدی
تو آنی که در خرمن آتش زدی
فصیحت بود و آخو شد اند و ختن
مکن جان من تخم وین ورز و داد
پس از خرمن خویش تن سوختن
چو بر کشته بخشی و رافتد به بند
مدد خرمن نیکنای می بسا و
تو پیش از عفو بت در عفو کوب
از و نیک بختان بگیرند پسند
بر از کریمان غفلت برت
که سودی ندارد ققان زیر چوب
که فردا نماز خجل در برت

حکایت

یکی را بچوکان شه و امنان
شب از بقراری نیارست خفت
بشب که ببرد ی بر شهنه سوز
کسی روز محشر نگردد و حجل
اگر هو شهمدی زداور بخواه
هنوز از سر صالح داری چه بیم
لطیفی که او کردت از نیست هست
اگر بنده دست حاجت برار
نیامد بدین و ر کسی عذر خواه
نمیزد خدا آب روی کسی
که ریزد کناه آب چشمش بسی

حکایت

پایندی کند کربه در جای پاک
تو آزادی از ناپسندیده ها
بر اندیش از آن بنده هر کناه
اگر باز کرد و بصدق و نیاز
باکین آوری با کسی در ستیز
کنون کرد باید عمل با حساب
کسی که چه بد کرد بد هم نکند و
که آینه از آه کرد و آسینه
بترس از کمان خویش این نفس
چو زشتش نماید بی پوشد بجاک
نترسی که در وی فتد دیده ها
که در خواجه آبق شو و چند گاه
بزنجیر و بندش نباشد نیاز
که از وی کز یرت بود یا گیر
نه وقتی که منشور کرد و کتاب
که پیش از قیامت غم خویش خورد
شود در و شن آینه دل بآه
که روز قیامت نترسی ز کس
حکایت

غم آلوده یوسف بکنجی نشست
 ز لیلخاد و دستش بپوشید و پای
 به سندان دلی روی در هم مکش
 روان کشتش از دیده بر چهره جوی
 تو از روی سکی شدی شرمسار
 چه سودا در پریشانی آید بکف
 شراب از پی سرخ روی خورند
 بخذر آوری خواهش امروز کن
 سر بر ز نفس ستمکاره دست
 که ای سست پیمان سرکش در آبی
 بتندی پریشان مان وقت خوش
 که بر کرد و ناپاکی از من مجوی
 مرا شرم ناید ز پروردگار
 چو سر مایه عمر کردی تلف
 وز وعایت زرد روی بر نه
 که فردا نماز محال سخن
 حکایت

غریب آدم در سواد حبش
 بره بر یکی و که دیدم بلند
 بسیج سفر کردم اندر نفس
 یکی گفت کاین بندیان شب روند
 چو بر کس نیایوز دست ستم
 نگو نام را کس نکیر و اسیر
 نیاورده عامل غش اندر میان
 و کر عفتش را فریبست ز ایر
 چو خدمت پسندیده آری بجای
 اگر بنده کوشش کند بنده و ایر
 و کر کند را ایست و در بندگی
 قدم پیش نه کر ملک بکند ری
 دل از دهر فارغ سر از عیش خوش
 تنی چند مسکین در و پایی بند
 بیابان گرفتیم چو مرغ از قفس
 نصیحت نکیرند و حق نشنوند
 ترا کر جهان شکنه کبر و چه غم
 بترس از خدا و ترس از امیر
 نیندیشد از رفح دیوانیان
 زبان حسابش نکرو داد لیر
 میندیش از دشمن تیره رای
 عزیزش بدارد خداوند کار
 ز جان داری افتد بحر بندگی
 که کر با ز مانی ز دو کمتری

ده راست روتا بمنزل رسی تو در ره نه زین قبل واپسی
چو کاوی که عصاره چشمش به بست دو ان تاشب و شب هماخا که هست

حکایت

کل آلوده راه مسجد گرفت چو بودش ز آلالیش خود شکفت
یکی منع کردش که تبت یداک مرو دامن آلوده بر جای پاک
مرا رفتی و ردل آمد ازین که پاکست و خرم بهشت برین
ورین جای پاکان امیدوار کل آلوده معصیت را چه کار
بهشت آن ستان که طاعت برد کر انقد باید بضاعت برد
برودا من از کرد ذلت بشوی که نا که ز بالا به بشد ندجوی
اگر مرغ دولت ز قیدت بجست هنوزش سر رشته داری بدست
اگر دیر شد کرم رو باش و چست زویر آمدن غم ندارد دست
هنوزت اجل دست خواهش نبست بر آورده رکاه دادار دست
مخسب ای کنه کرد که خفته خیز بعد رکنه آب چشمی بریز
چو حکم ضرورت بود کاب روی بریزند باری بدین خاک کوی
ور آبت نما ند شفیع آر پیش کسی را که هست آب روی از تو پیش
بقه ار بر اند خدا از درم روان بز رکان شفیع آورم

حکایت

ز لیسنا چو کشت از می عشق مست بد امان یوسف در آویخت دست
چنان دیو شهوت رضا داده بود که چون کرک در یوسف افتاده بود
بتی داشت بانوی مصر از رخام بر و معتكف بامدادان و شام
در ان لخطه رویش پیوشید و سر مبادا که زشت آیدش در نظر
غم آلوده

و زنجیر ناپار سایان هرست
 که در حلقه پارسایان نشست
 اگر حاجتی داری این حلقه گیر
 که سلطان ازین دیندارد کزیر
 برو خوشه چین باش سعدی صفت
 که کرد آوری خرمن معرفت
 الا ای مقیمان محراب انس
 که فردا نشیند بر خوان قدس
 متابید روی از کدایان خیل
 که صاحب مروت نراند طفیل
 کنون با خرد باید انباز کشت
 که فردا نمازد در باز کشت

حکایت

یکی مال مردم بتییس خورد
 چو بر خاست لغت بر ابلیس کرد
 چنین گفتش ابلیس اندر روی
 که هر کس ندیدم چو تو ابلیس
 ترا بامنست ای فلان آشتی
 بجنگم چرا کردن افراشتی
 در یغست فرموده دیوزشت
 که دست ملک بر تو خواهد نوشت
 روا داری از جهل و بی باکیت
 که پاگان نویسند ناپاکیت
 طریقی بدست آرو صلی بجوی
 شفیع بر انگیز و عذری بکوی
 بیک لحظه صورت نه بندد امان
 چو پیمان نه پر شد بدور زمان
 اگر دست قدرت نداری بکار
 چو بیمارگان دست زاری برار
 اگر رفت از اندازه بیرون بدی
 چو گفتی که بد رفت نیک آمدی
 فرا شو چو بیسی در صلح باز
 که نا که در تو به کرد و فر از
 فرو ریز بار کنه ای و سر
 که جمال عاجز بود دو سفر
 پی نیگمردان بساید شتافت
 و لیکن تو دنبال دیو خسی
 پیهر کسی را شفاعت کرست
 که هر جاده شرع پیغمبرست

نه ابله‌س در حق ما طعنه ز و
 فغان از بدیهه‌ها که در نفس ماست
 چو مانعون پسند آمدش قهر ما
 کجاسر بر اریم ازین نام و ننگ
 نظر دوست نادر کند سویی تو
 کمرت دوست باید کز و بر خوری
 به سیم سیه تاجه خواهی خرید
 زو ادا ز و از دوست بیکانگی
 نه بینی که کمتر نهد و دست پایی
 تو از دوست کز عاقلی بر مگرد
 کز ایشان نیاید بجز کار بد
 که ترسم شود ظن ابله‌س راست
 خدایش بیند اخت از بهر ما
 که با او بصلحیم و با حق بجنگ
 چو در روی دشمن بود روی تو
 نباید که فرمان دشمن بری
 که خواهی دل از مهر یوسف برید
 که دشمن کزیند بهم خانگی
 چو بیند که دشمن بود در سرای
 که دشمن نیارد نکه بر تو کرد

حکایت

همی یاد دادم ز عهد صغر
 بسیار بچه مشغول مردم شدم
 بر آوردم از بیقراری خروشن
 که ای شوخ چشم آخرت چند بار
 به تنه‌اندازد شدن طفل خرد
 تو هم طفل را همی بسعی ای فقیر
 مکن با فرومایه مردم شست
 بفتراک پاکان در او یز چنگ
 مریدان بقوت ز طفلان کمند
 بسیار ز رفتن از آن طفل خورد
 که عیدی برون آدم باید
 در آشوب خلق از پدر کم شدم
 پدر ناگهانم بمالید کوشش
 نگفتم که دستم ز دامن مدار
 که مشکل بود راه نادیده برد
 برو دامن راه دانان بگیر
 چو کردی ز هیبت فروشوی دست
 که عارف ندارد ز دیو زه ننگ
 مشایخ چو دیوار مستحکمند
 که چون استعانت بدیوار برد
 ز زنجیر

بد رکړو نا که یکی مشتري
 چو نشناسد انکشتري طفل خرو
 تو هم قیمت عمر نشا ختي
 قیامت که نیکان با علي رسند
 ترا خود بماند سر از تنک پیش
 بد او ر زکار بدان شرم دار
 و ران روز کز فعل پرسند و قول
 بجای که دهشت خورند اولیا
 ز نانیکه طاعت بر غبت برند
 ترا شرم ناید ز مردی خویش
 ز نانا را بعدر معین که هست
 ولیکن بجان سوز دارند و درد
 توبی عذر یکسو نشیني چو زن
 مرا خود مبین ای عجب در میان
 مرا خود چه باشد ز بان آوری
 چو از راستی بگذری خم بود
 نیاز و طرب نفس پرورده کیر

حکایت

یکی بچه کرک می پرورید
 چو بر هسلوی جان سپردن بخت
 چو پرورده شد خواجه درامد دید
 زبان آوری بر سرش رفت و گفت
 ندانی که ناچار ز نهمش خوری

بدین خاک چندان صبا بگذرد که هر زره از ما بجای برود
ترا نفس رخا چو سرکش ستود روان میبرد تا سر شیب کور
اجل ناکهت بکسلانند رکیب عنان باز نتوان گرفت از شیب

حکایت

خبر داری ای استخوان قفس که جان تو مرغیست نامش نفس
چو مرغ از قفس رفت و بکست قید نکر دود و دگر ره بسی تو قید
نکند ار فرصت که عالم دمیت و می پیش و انابه از عالمیت
نکند ر که بر عالمی حکم داشت در اندام که میرفت و عالم گذاشت
نبودش میسر کز و عالمی ستانند و مهلت دهندش و می
برفتند و هر کس درود آنچه گشت نماند بجز نام نیکو و زشت
چرا دل درین کار و آن که نهیم که یاران برفتند و مادر رهم
پس از ماهین کل دهد بوستان نشینند با یکد کرد و ستان
دل اندر دلا رام دنیا مبد که نشت با کس که دل بر نکند
چو در خاکدان لحد خفت مرو قیامت بیفشاند از روشش کرد
سرا از جیب غفلت برآور کنون که فردا بحسرت نماند نکون
چون خواهی آمد بشیر از دور سرو تن بشو می ز کرد سفر
پس ای خاکسار کنه عنقریب سفر کرد خواهی بشهر غریب
بران از دوسر چشمه دیده جوی در آلاشی داری از خود بشوی

حکایت

نه عهد پدید آورد و دام می که باران رحمت برو هر و می
که وز طفلیم لوح و دفتر خرید نه بهرم یکی خاتم ز رخسارید
بدر کرد

چنان تنکش آکنده خاک استخوان
که از عاج پر تو تیا سر مه دان
زدور فلک بد رویش هلال
ز جور زمان سر و قدش خلال
کف دست و سر پنجه زور مند
جدا کرده ایام بندش ز بند
چنانش برور حمت آمد ز دل
که بسرشت از کویه بر خاک کل
پشیمان شد از کرده خوئی زشت
بفرمود بر سنگ کورش نوشت
مکن شادمانی بمرک کس
که دهرت نماید پس از وی بسی
شنید این سخن عارفی هوشیار
بنا لید کای قادر کرد کار
عجب کرد تو رحمت نیاری برو
که بگریست دشمن بزاری برو
تن ماشو و نیز روی چنان
که بروی بسوزد دل و شمنان
مکردر دل دوست رحم آیدم
چو پیشد که دشمن به بخشایدم
بجای رسد کار سردیروز و
که کوئی در آن دیده هرگز نبود

حکایت

ز دم تیشه یکر و ز بر تل خاک
بکوشش آدم ناله دردناک
که زنها را کردی آهسته تر
که چشم و بنا کوشش و روایست و سر
جهاندار بودم من اندر جهان
شدستم برابر بخاک این زمان

حکایت

شبی خفته بودم بعزم سفر
هی کار وانی که فتم سحر
بر آمد یکی سهمکین باد و کرد
که در چشم مردم جهان تیره کرد
بره بر یکی دختر خانه بود
بمعجز عبار از پدر میزد و
پدر گفتش ای نازنین چهر من
که شوریده داری دل از مهر من
نچندان نشیند ورین دیده کرد
که بازش بمعجز توان پاک کرد

بشهر آورد آمد سر از عشوه مست
یکی بر سر کور کل فی سرشت
باندیشه لختی فرو رفت پیر
چه بندی درین خشت ز رینه دل
طمع رانه چندان دمانست باز
بدارای فرومایه زین خشت دست
تو خافل در اندیشه سود و مال
غبار هوا چشم عقلت بدوخت
بکن سرمه غفلت از چشم پاک

که جانی نیو دشن قرار نشست
که حاصل کند زان کل کور خشت
که ای نفس کوتاه نظر پسند گیر
که ناگاه خشتی کندت ز کل
که بازش نشیند بیک لقمه آرز
که حیون نشاید بیکنخشت بست
که سرمایہ عمر شد پایمال
سموم هوس کشت عمرت بسوخت
که فردا شوی سرمه در چشم خاک

حکایت

میان دو تن دشمنی بود و جنگ
ز دید ابرام تا بجای رمان
یکی را اجل بر سر آورد جیش
بدانیش ویرادرون شاد کشت
شبهستان کورش در اندوده دید
خرامان ببالینش آمد فراز
خوشا وقت مجموع انکس که اوست
پس از مرگ انکس نباید کریست
ز روی عدوت بهازی زور
سر تا جور دیدش اندر مغاک
وجودش گرفتار زندان کور

سر از کبر بایکد کر چون پلنگ
که بر هر دو تنک آمدی آسمان
سر آمد برو روزگار ان عیش
بگورمش پس از مدتی برگزشت
که وقتی سرایش ز رانده دید
همی گفت با خود لب از خنده باز
پس از مرگ دشمن در آغوش دوست
که روزی پس از مرگ دشمن بریست
بکندش کلوخی در از روی کور
و چشم جهان بینش آکنده خاک
تنش طعمه کرم و تاراج مو و

چو بوسیده دیدش حشر بر کفن
 من از کرم بر کنده بودم بزور
 درین باغ سرودی نیامد بلند
 نهالی بسی سال کرد و درخت
 قضا نقش بود منف جمالی نکرد
 دو بیتم جگر کرد و زری کباب
 درینا که بی ما بسی روزگار
 بسی تیر و دیماه و اردی بهشت
 پس از ما بسی کل دهد بوستان

حکایت

یکی مار سیرت حق پرست
 سر هوشمندش چنان خیره کرد
 همه شب در اندیشه کین کنج و مال
 و کرامت عجزم از بهر خواست
 سرایی کنم پای بستش و خام
 یکی حجره خاص از پی و بوستان
 بفرسودم از رقعته بر رقعته و درخت
 و کرزیر و بوستان بزنم خورش
 بسختی بکشت این نمود بترم
 خیالش خرف کرد و کالیوه رنگ
 فراغ مناجات و رازش نماید
 فنا و شکر خشتی از زر بدست
 که سودا دل روشنش تیره کرد
 در آن تا زیم ره نیابد زوال
 نباید بر کس دو تا کرد و راست
 در خنان سقفش همه خود و خام
 در حجره اندر سر بوستان
 تف و یکدان مغز جانم بسوخت
 براحت دهم روح را هر ووش
 روم بعد ازین عبقری کترم
 بمغزش فرو برده خرچنگ چنگ
 خور و خواب و ذکر نمازش نماید

غنیمت شمارای کرامی نفس که بی مرغ قیمت ندارد و نفس
مکان عمر ضایع با فیسوس و حیف که فرصت عزیزست الوقت ضیف

حکایت

قضا زنده را رک جان برید و کرکس بمرکش کریمان و رید
چنین گفت بیننده تیزهوش چو فریاد و زاری رسیدش بکوشش
زدست شما مرده بر خویشتن کرکش دست بودی و دیدی کفن
که چندین زتیاده و دردم پیچ که روزی دو پیش از تو کردم پیچ
فراموش کردی مگر مرک خویش که مرک منت ناتوان کرد و ریش
محقق که بر مرده ریزد کاش نه بروی که بر خود بسوزد و دیش
و بجز ان طفلی که در خاک رفت چه نالی که پاک آمد و پاک رفت
تو پاک آمدی پر حذر باش و پاک که شکست ناپاک رفتن بخاک
کنون باید این مرغ را پای بست نه انکه که سر رشته بردت زدست
نشستی بجای و کرکس بسی نشیند بجای تو و یکر کسی
اگر پهلو انی و کر تیغ زن نخواهی بد بر دن الا کفن
خر و حش اگر بکسلاند کمند چو در ریک ماند شود پای بند
ترا نیز چندان بود دست زور که پایت نرفت در ریک کور
هنه دل برین سالخورده مکان که کنبند نیاید بران کر دکان
چودی رفت و فردا نیاید بدست حساب از همین بکنفس کن که هست

حکایت

فرورفت جم را یکی نمازین کفن کرد چون کرمش ابریشمین
به خمه در آمد پس از چند روز که بروی بگرید براری و سوز
چو بسید

فکر دل نهادهی عمر دن سپس
 مرا همچو تو خواب خوش در سرست
 تو که خواب نوشتن بباک رحیل
 فروگرفت طبل شترساران
 خنک هوشت یاران فرخنده بخت
 بیره خفتگان تا برارند سر
 سبق بر دره رو که برخاست زو و
 یکی در بهار آن بیفشاند جو
 کنون باید ای خفته بیدار بود
 خوشبخت در آمد بروی شتاب
 من آن روز بر گندم از عمر امید
 گذشت آنچه در ناصوابی گذشت
 کنون وقت تخمست اگر پروری
 بشهر قیامت مرو تا نکدست
 که ت چشم عقاست و تدبیر کو و
 بمایه توان ای پسر سود کرد
 کنون گوش کاب از کمر در گذشت
 کنونت که چشمست اشکی بیار
 نه پیوسته باشد روان در بدن
 کنون بایدت عذر تقصیر گفت
 روانند کان بشنو امر و ز قول
 که بر می نخیزی بباک جر سس
 ولیکن بیابان بر پیش اندرست
 تخیزی و کرکی رسی در سبیل
 بمنزل رسد اول کاروان
 که پیش از دهل زن ببندد رخت
 نه پیشند ره رفتگان را اثر
 پس از نقل بیدار بودن چه سود
 چه کندم ستاند بوقت دور و
 چو مرک اندر آمد ز خوابت چه سود
 مثبت روز شدند دیده بر کن ز خواب
 که افتادم اندر سیاهی مفید
 درین دم و کرد در نیایی گذشت
 که امید داری که خرمن خوری
 که بیو چه باشد بحسرت نشست
 کنون کن که چشمست نخوردست مورد
 چه سود افتد آنکه که سر مایه خور و
 نه وقتی که سیلاب از سر گذشت
 زبان و دوا نیست عذری بیار
 نه همواره کرد دوزبان در دهن
 نه چون نفس ناطق ز گفتن بخت
 که فردا نکیر است بهر سهول

در ینا چنان روح هر روز مان
 ز سودا که آن پوشم و این خورم
 در ینا که مشغول باطل شدیم
 چه خوش گذشت با کودک آموزگار
 و در ینا که بگذشت عمر عزیز
 اگر در صراحت سعادت کس است
 ز گفتار سعد یکن حرفی بس است

حکایت

جو اناره طاعت امروز کیر
 فراغ دولت هست و نیر و ی تن
 قضا روزگاری ز من دور بود
 من امروز را قدر نشناختم
 چه کوشش کند پیر خرنبار
 شکسته قدح که بهند نه چست
 کنون کا و فتادت بغفلت زدست
 که گفتت بجیحون و راند از تن
 بغفلت بدادی زدست آب پاک
 چو از چارکان دور و دیدن کرو
 کران باد پامان بر رفتند تیز
 تو بیدست و پائی بسینه بخیز

حکایت

شبی خوابم اندر بیابان فید
 شتر بانی آمد بهلول و ستیز
 فرو بست پائی و وایدن بقید
 ز مام شتر بر سرم زد که خیز

مکر دل

کل سرخ رویم نگر ز رتاب فرو رفت چون زرد شد آفتاب
 مسلم جوانراست برپای جست که پیران برند استعانت بدست
 هوس بختن از کودک ناتمام چنان زشت ناید که از پیر خام
 مرا می باید جو طفلان کر یست ز شرم کنایان نه طفلان ز یست
 نکو گذشت لقمان که ناز یستن به از سالها در خطا زیستن
 هم از بامدادان در کلبه بست به از سود و سرمایه دادن دوست
 جوان تارساند سیاهی بنور بر د پیر مسکین سفید می بکور

حکایت

کهن سالی آمد بنزد طبیب ز غلبدنش تا بمر دن قریب
 که دستم برک بر نه ای نیک رای که پایم همی بر نیاید ز جای
 بدان ماند این قامت خفته ام که کوئی بکل در فرو رفته ام
 بدو گفت دست از جهان در کسل که پایت قیامت بر آید ز کل
 نشا ط جو انی ز پیری مجوی که آب شده باز ناید بجوی
 اگر در جوانی ز دی دست و پای در ایام پیری بهش باش و رای
 چو دوران عمر از جهان در گذشت مزین دست و پا کایت از سر گذشت
 ببايد هوس کردن از سر بدر که دور هوس بازی آمد بسر
 نشاط آنکه از من زمین گرفت که شامم سفیده و میدان گرفت
 بسزه کجا تازه کرده و دلم که بسزه بخواند و میدان کلم
 تفرج کنان در هوا و هوس گذشتیم در خاک بیار کس
 کسانی که از ما بغیب اندرند بیایند و بر خاک ما بکند رند
 و ریغا که روز جوانی گذشت باهو و لعب زندگانی گذشت

چو ما را بنگفت بشد روزگار تو باری و می چند فرست شمار

حکایت

شبی در جوانی و لطیف و نعم
چو بلبل سحر آید چو گل تازه روی
چهارم دیده پیری ز ما بر کنار
چو فشدق دمان از سخن بسته بود
جوانی فرارفت گامی پیر مرد
و می سر بر آراز کریبان غم
بر آورد دسر سالتخورد از نهفت
چو باد و ضا بر گلستان و زو
چمد تا جوانست و سبز و خوی
بهاران که باد آورد بید مشک
نزد بید مر ابا جوان چمد
بقید اندر خم جره بازی که بود
شمار است تو بت برین حوالن نشست
چو بر سر نشست ز پیری عباد
هر ابرو بلند بر پیر زان رخ
بکند جاوه طاق و سس صاحب جمال
مرا علم تنگ آمد اندر و رو
گلستان ما را اظر اوت کدشت
هر آنکس جان پد را بر عصا است

جوانان نشستم چند می بهم
ز شوخی و ز افکنده غلغل بکوی
زدور فلک لیل مویشش نهان
نه چون مالب از خنده چون بسته بود
چه در کنج عزلت نشینی بدر و
به آرام دل با جوانان بجم
جوانش نگر تا چه پیرانه گفت
چیدن درخت جوان را سزد
شکسته شود چون بر روی رسید
بریزد درخت کهن بر ک خشک
که بر غار ختم صبح پیری و بید
و تا دم سحر در شسته خواهد بود
که ما از تنعم بشتیم و دست
و کو چشم عیش از جوانی مدار
تساید چو بلبل تمامشانی لایع
چه مینخواهی از باز بر کنده بال
شمار اکنون میرسد سبزه نو
که گل دسته بندد چو پر مرده کشت
و کز نکیه بر زندگانی خطاست

کل سرف

گلید قدر نیست در دست کس
 پس ای مرد پوینده بر راه راست
 چو در غیب نیکو نهادت سرشت
 ز زنبور کرد این حال و تپید
 چو خواهد که ملک تو ویران کند
 و کر باشدش بر تو بخشایشی
 تکر مکن هر ره را سنی
 سخن سودمند است اگر بشنوی
 مقامی بیابی کز تره دهند
 ولیکن نباید که تنها خوری
 فرستی مکرر حتمی در پی
 تو انانی مطلق خدایست و بس
 ترانیت منت خداوند راست
 نباید ز خوبی تو کردار زشت
 هر آنکس که در مار زهر آفرید
 نخست از تو خلقی پریشان کند
 رساند بخلق از تو آسایشی
 که دست گرفتند و سرخاستی
 مردان رسی که طریقت روی
 که بر خوان عزت سماعت نهند
 ز درویش و در مانده یاد آوری
 که بر کرده خویش و اثنایم

باب نهم در توبه و انابت

ای که عمرت بهشتا و رفت
 همه بر کبودن همی ساختی
 قیامت که بازار مینو نهند
 بضاعت بچند آنکه آری بری
 که بازار چند آنکه آکنده تر
 ز پنجه و رم پنج اگر کم شود
 چو پنجاه سالت برون شد ز دست
 اگر مرده مسکین زبان داشتی
 که ای زنده چون هست امکان گفت
 مکر خفته بودی که هر باد رفت
 بند بیر و فتن نبرد اخی
 منازل باعمال نیکو دهند
 و کر مفاسی شمر ساری بری
 تهی دست را دل پراکنده تر
 و لت ریش سر پنجه غم شود
 عنیمت شمر پنجه و زی که هست
 بفر یاد و زاری فغان داشتی
 لب از ذکر چون مرده بر ام محفت

تمامش بکشم بسک آن خبیث
چو دیدم که غوغا بر آنکس
چو اندر نیستانی آتش زد می
مکش بجه مار مردم کز می
چو زنیو ر خانه بیا شو فتنی
بچا بکتر از خود میندا ز تیر
ور او راق سعدی جز این پند نیست
بهند آمدم بعد از آن رستخیز
از آن جمله تلخی که بر من گذشت
در اقبال و تائید بو نصر سعد
و جور فلک و اذ خواه آمدیم
و عاکو می این دولتم بسند و هار
که مرهم نهاده در خورد خویش
کی این شکر نعمت بجا آورم
فرح یافتیم بعد از آن بسند ما
یکی آنکه هر که دست نیاز
بیا و آید آن لغبت چنین
بدانم که دست می که برداشتم
نه صاحب دلان و دست بر می کشند
در خیر باز است و طاعت و لیک
همین است مانع که در بارگاه

که از مرده دیگر نیاید خدیش
و ما کردم آن بوم و بکر بختم
ز شیران پیرایه اکر بخرد می
چو کشتی در آن خانه دیگر میای
کمز از محبت که کرم او فتنی
چو افتاد و امن بودند آن بکیر
که چون پای دیوار کند می مایست
و ز انجا بر اه یمن تا حیرز
و مانع حرام و ز شیرین نکشت
که ما در نر اید حوا و قبل و بعد
درین سایه کتر پشاه اندیم
خدا یا تو این سایه پاینده دار
که در خورد انعام و اکرام خویش
و کربای می کرد و دخدمت سرم
هنوزم بگوشت آن پشده ها
بز آرم بدرگاه دانای راز
کند خاک در چشم خود بینیم
بشیر و می خود بر نیفر استم
که سر رشته از غیب در می کشند
نه هر کس توانا است بر قول نیک
نشانده ن جز بفرمان شاه
کلید

چو بینی زیر دست را زور دست
 زمانه بسالوس گریان شدم
 نگرید دل کافر آن کرا و میل
 دویدند خدمت کنان سوی من
 شدم عذر کو یان بر شخص عاج
 بتک را یکی بوسه دادم بدست
 بتقلید کافر شدم روز چند
 چو دیدم که درویر کشتم امین
 درویر محکم بیستم شبی
 نکه کردم از زیر تخت و زهر
 بس پر زده مطرانی آذر پرست
 بفورم و ران حال معلوم شد
 که ناچار چون در کشتن ریمان
 بر من شد از روی من شر مسار
 بتا زید و من در پیش تا ختم
 که دانستم از زنده آن برامین
 پسند که از من برار و دمار
 چو از کار مفسد خبر یافتی
 که کر زنده اش مانده آن بد کهر
 و کمر سر بخد مت نهید بر درشن
 فریبنده را پای و در پی منه

نه مردی بود و پنجه خود شکست
 که من ز آنچه گفتم پشیمان شدم
 عجب نیست سگ از بگریه سیل
 بعزت که گفتند با زوی من
 بگریه سی زری کوفت بر تخت ساج
 که لعنت به بت باد و بر بت پرست
 بر امین شدم در مقالات رانو
 گنجیدم از اخرامی در زامین
 دویدم چپ و راست چون عقرب بی
 یکی پر زده دیدم مکلل ز زهر
 مجاور سرور سلما نی بدست
 چو داور و کاهن بر و موم شد
 بر اردو خیم دست بر آسمان
 که شنعت بود و بخیه بر روی کار
 نگو نش بچای در انداختم
 بماند کند سحی در خون من
 مبادا که سر اش کنم آشکار
 ز پایش در افکن چو در یافتی
 بخوار هد ترا زنده گانی و کر
 اگر دست یابد بدو سرش
 چو رفتی و دیدی امانش مرده

سوالت خوابست و فعلت جمیل
بسی چو نتو کردیم اندر سفر
جز این بت که هر صبح زینجا که هست
اگر خواهی امشب درینجا بباش
شب اینجا بیو دم بفرمان پیر
شبیه امچو روز قیامت دراز
کشیشان هرگز نیارزده آب
مکر کرده بودم کناهی عظیم
هر شب درین قید غم مبتلا
که ناکه دهل زن فرو گرفت کوس
خطیب میریوش شب یسخراف
فتاد آتش صبح در سوخته
تو گفتی که در خطه کارزار
مغان تیره رای ناستسته روی
کس از مرد در شهر و از زن نماند
من از غصه رخپور و از خواب مست
یکبار زانها برآمد خرومش
چو بتخانه خالی شد از انجمن
که اکنون ترا هیچ مشکل نماند
چو دیدم که جهل اندر و محکم است
نیاز سنم از حق و کرا هیچ گفت

بمنزل رسد هر که جوید و لیل
بتان دیدم از خویشان پیغمبر
بر آورد بیزدان دادا دست
که فردا شود بر تو این راز فاش
چو بیرتن بچاه بلاد را سیر
مغان کرد من بیو خود در نماز
بغلها چو مردار در آفتاب
که بردم در آن شب عذاب الیم
یکم دست بردل یکی برد عا
بخواند از قفای برهن خروس
بر آورد شمشیر و زار ظلاف
بیکدم جهان نی شد افر و خته
ز یک گوشه ناکه برآمد تشار
پدید آمدند از رودشت و کوی
در آن بتکده جای از زن نماند
که ناکاه تمثال برداشت دست
تو گفتی که در یاد آمد بجوش
بر این نکه کرد خندان بمن
حقیقت عیان کشت و باطل نماند
خیال محال اندر و مدغم است
که حق ز اهل باطل نباید نهفت
چو بینی

فروماندم از کشف آن ماجرا
 معنی را که با من سروکار بود
 جز می پیرسیدم ای برهمن
 که مدح و شش این ناتوان پیکرند
 نه نیروی دستش نه رفتار پای
 نه بینی که چشمانش از کبر است
 برین قولم آن دوست دشمن گرفت
 مغان را خبر کرد و پیران دیر
 فتادند کبران پاژندخوان
 چو آن راه کج پیششان راست بود
 که مردارچه و انا و صاحب دل است
 فروماندم از چاره آمچون غریق
 چو بینی که جاهل بکین اندر است
 مهین برهمن را ستودم بلند
 مرا نیز بانقش این بت خوش است
 بدیع آیدم صورتش در نظر
 چو سالوک این منزل غم غریب
 تو دانی که فرزین این رقعہ
 چه معنی است در صورت این صنم
 عبادت بتقلید کمر آبی است
 برهمن ز شادی برافروخت روی

که حی جمادی پیرستد چرخ را
 نگو کوی و هم حجره و یار بود
 عجب دارم از کار این بقعه من
 مقید بجاه ضلالت و رند
 درش بفکشی برنجرد ز جایی
 و فاجستن از تنک چشمان خطاست
 چو آتش شد از خشم و درمن گرفت
 ندیدم در آن انجمن روی خیر
 چو سک در من از بهر آن استخوان
 ره راست در چشمشان کج نمود
 بنزدیک بی دانشان جاهل است
 برون از مدار اندیدم طریق
 سلامت بتسلیم و لین اندر است
 که ای پیر تفسیر استا و ژند
 که شکل خوشش و قامت دلکش است
 و لیکن ندانم ز معنی خبر
 بد و نیک نادر شناسد غریب
 نصیحتگر شاه این بقعه
 که اول پیرستد کانش منم
 خنک رهروی داد که آگاهی است
 پسندید و گفت ای پسندیده کوی

حکایت

فخست او ارادت بدل بر نهاده
 کز از حق نه توفیق خیری رسد
 زبان را چو پیشی که اقرار داد
 زبانی که از بند خیری بغیری رسد
 و را معرفت دید که آدمی است
 نگر تا زبان را که گفتار داد
 کینت فهم بودی نشیب و فراز
 که بکشوده بر آسمان و زمین است
 سر آورد و دست از عدم در وجود
 و کر نه کی از دست جود آمدی
 بحکمت زبان داد و کوشش آفرید
 اگر نه زبان قصه بر داشتی
 و کر نیستی سعی جان و کوشش
 مرا لفظ شیرین خواننده داد
 مدام این دو چون حاجبان بر دارند
 چه اندیشی از خود که فعلم نکوست
 بزبان بستانان بایوان شاه
 از آن در نکه کن که توفیق اوست
 بتحفه شرم ز بستان شاه

حکایت

بسی دیدم از حاج و وسوسه منات
 چنان صورتش بسته تمثال کر
 زهرنا حیت کار و انهار و ان
 بدیدار آن صورت بی روان
 طمع کرده را یان چین و چکل
 چو سعدی و فاذان بت سبکل
 زبان آوردان رفته از هر مکان
 تضرع کنان پیش آن بی زبان
 فرومادم

نه خود مير و دهر که جويان دوست به عشقش گشان مير و لطف دوست
مگر تا قضا از کجا سير کرد که کور يي بود تکیه بر غير کرد
حکایت

سرشتت يزدان شفا در عسل نه چند آنکه زور آور و بر اجل
عسل خوش کند زندگان را مزاج ولي مرک را عاجز است از علاج
اميدون بسي مفعول و رنبا ت اگر خواجه را مانده باشد حيات
رمق مانده را که خون از بدن بر آيد چه سود انگبين و روغن
کسي که ز پو لاد بر مغز خور د يکي گفت صندل بمالش بدرد
ز تيغ خطر تا تو اني که يزد و ليکن مکن با قضا پنجه تيز
درون تا بود قابل شرب و الکل بدن تازه رو بست و پاکيزه شکل
خراب آنکه اين خانه کرد و تمام که با هم سازند طبع و طعام
مزاجت تر و خشک و گرم است و سرد مرکب از اين چار طبع است مرد
يکي زين چو بر ديکري يافت دست ترا زوي عدل طبيعت شکست
اگر باد سرد و نفس نکند و تف معده جان در خروش آورد
اگر و يک معده نخو شد طعام تن نازنين را شود کار خام
در اينان نبشدد دل اهل شناخت که خدند و با هم نخواهند ساخت
تو انائي تن مدان از خورش که فضل حق مي دهد پرو رش
به حش که کردیده بر تيغ و کار د نه ي حق شکرش ندانني کدارد
چو روئي بخد مت نهی بر زامين خدا را شناکومي و خود را مبین
گرفتم که خود و خدا متني کرد و نه نه پيوسته انعام او خورد و
کدائي است تبيح و ذکر حضور کدارا را نبايد که باشد غم و ر

حکایت

یکی کرد بر پار ساسی کزد
بصورت جهود آمدش در نظر
قنای فر و کوفت بر کردش
به بخشید در ویش پیراهش
خجل گفت کاخچه از من آمد خطاست
بخشای بر من چه جای عطا ست
بشکرانه گفتا بسر ایستم
که آنم که پنداشتی نیستم
نکو سیرت بی تکلف برون
به از نیک نامم خراب اندرون
بمزدیک من شب و راه زن
به از فاسق پار ساسی پیرهن

حکایت

ذره باز پس مانده میگردیست
که عاجز تر از من درین دشت کیست
جهان دیده گفتش ای هو شاید
اگر مروی این یک سخن کوشش دار
بر و شکر کن که بخر هر نه
که آخر بشی آدمی خسر نه
خربار کش گفتش ای بی تمیز
ز جور فلک چشد نالی تو نیز
بکن شکر اگر کو رو کرد نه
که تو آدمی همچو من خسر نه

حکایت

فقیهی بر افتاده مستی کز شت
بمستوری خویش مغرور گشت
جوان سر بر آورد کای پیر مرد
ز نخوت بر والفتی نکسرو
تکبر مکن چون بنعت دری
که محرومی آید ز متکبری
یکی را که در بند بینی محسند
مبادا که روزی در افتی به بند
نه آسرد را مکان تقدیر هست
که فردا چون باشی افتاده مست
ترا آسمان حظ بمسجد نوشت
مزن طعنه بر دیگری در کنشت
برای مسلمان بشکرانه دست
که ز نار مغ بر میانست نیست
نه خود

نکه کن چو سلطان به غفلت بخت
که چون یک زنش با مدادان چمکفت
مگر نیک بخت فراموش شد
که دستت در آغوش آغوش شد
ترا شب بعیش و طرب میرود
چه دانی که بر ما چه شب میرود
فرو برده سر کار وانی بدایت
چه از پایا فروز افتکان بر یک
بدار ای خداوند ز ورق و آاب
که بیچارگان را گذشت از سر آب
توقف کلید ای جو انان چست
که در کار و اندام پیران است
تو خوش خفته در هودج کاروان
مهارش تر و در کف ساروان
چه نامون و کوهست چه سنگ و مال
ز ره باز پس ماندگان پرس حال
ترا کوه پیکر هیون میرود
پیاده چه دانی که چون میرود
بارام و دل خفتگان در بند
چه داند حال شکم کر بند

حکایت

یکی را عسل بر ستون بسته بود همه شب پریشان و دل خسته بود
بگوش آمدش ناگهان از پستی که مینا لدا از تنگد مشی کنی
شنید این سخن دزد محبوس و گفت ز بیچاره کی چند نالی بخت
مروشگر یزدان کن ای تنگ دست که دستت عسل تنگ بر پس نیست
مکن ناله از بینوایی بسی چو بینی ز خود و بینوایان کسی

حکایت

برهنه تنی یکدم و لام کرد تن خویش را کسوتی خام کرد
بنالید کاین طالع بد نکام ز کر ما به پختنم درین زیر خام
چونما پخته آمد ز سختی بجوشش یکی گفتش از چاه زندان نموشش
بجای آورد ای خام شکر خدای که چون مانده خام بر دست او پای

عسل وادت از نخل و من از نوا
همه نخلبندان بخایند و ست
خور و ماه و پروین برای تو اند
ز خارت کل آورد و از نافه مشک
پوست خودت چشم و ابرو نکاشت
توانا که او نازنین پرورد
بجان گفت باید نفس بر نفس
خدا یاد لم خون شد و دیده ریش
نگویم دود و دام و مور و سمک
هنوزت سپاس اندکی گفته اند
هر و سعد یاد هست و دفتر بشوی

حکایت

شنیدم که طغرل شاهی در خزان
بباریدن برف و باران و سیل
دلش بروی از رحمت آورد و جوشش
و می منتظر باران هر طرف بام
درین بد که با و صباد در و زید
و شاقی پر یچده در خیل داشت
تماشای ترکش چنان خوش فتاد
قباپو ستینی گذشتش بکوشش
مکر رنج سرما هر و بس نبود

و طب وادت از نخل و نخل از نوا
ز هیرت که نخل چنین کس نبست
قنادیل سقف برای تو اند
ز رازگان و برک تراز چوب خشک
که محرم با عیار نتوان گذاشت
بایوان نعمت چنین پرورد
که شکرش نه کار زبانت و بس
که می بینم انعامت از گفت بیش
که فوج ملا یک برای و ج فلک
ز شکرمت هزاران یکی گفته اند
بهرای که پایمان ندارد و میوای

گذر کرد و برهند و می پاسبان
باز زشش در اوتا و همچون سهیل
که ایک قباپو ستینم پیوشش
که بیرون فرستم بدست غلام
شهنش در ایوان شاهن خرید
که طبعش بد و اندکی میل داشت
که هندوی مسکین برفتش زیاد
ز بد بختیش بر نیامد بدوشش
که جور سپهر انتظارش فرود
نکه کن

خردمند را سر فروشد ز شرم
 اگر دی نه پیچید می کردنش
 فرستاد قفس بدست رهای
 فرستاد و آمد بر شهر بار
 ملک را یکی عطسه آمد زود
 بعد از این مرد بشتافتند
 نوام کردن از شکر منعم پیچ
 که روز پسین سر براری پیچ
 حکایت

شنیدم که پیری پسر را بخشم
 همی کوشش کرد که بماند سخت
 نراتیسه دادم که هرزم شکن
 زبان آمد از بهر شکر و سپاس
 گذرگاه قرآن و پندست کوشش
 دو چشم از پی صنع یزدان نکوست
 در شکر گوید

شب از مهر آسایش نیست و روز
 نسیم از برای تو فراش و آرد
 اگر باد صبر قست و ماران و مرغ
 همه کار داران فرمان برند
 و کرتش نه مانی بستی محبوبش
 ز خاک آرد در تک و بوی و طام
 مهر روشن و مهر گیتی فروز
 همی کشترا اند بساط بهار
 و کرر حد چو کان زند برق تیغ
 که تخم تو در خاک می بروند
 که ستای ابر آبت آرد بدوشش
 تماشا که دیده و مغز و کام

گر فتم که دشمن بگو بهی بسنگ مکن باری از جهل باد و ست جنگ
خردمند طبعان منت شناس بد و زنده نعمت بمیخ سپاس

حکایت

ندان کسی قدر روز خوشی مکر روزی افتد بسختی کشی
زمستان درویش در تنک سال چه سهلست پیش خداوند مال
سایمی که یکپند نالان مخفت خداوند را شکر صحت نکفت
چو مردانه رو باشی و تیز مای بشکرانه با کند پویان بیای
به پنهان بر به بخشد جوان تو انا کند رحم بر ناتوان
چه دانند چو نیان قدر آب زو اماندگان پرس در آفتاب
عرب را که برد جامه باشد قعو و چه غم دارد از تشنه بر شوره رود
کسی قیمت تند رستی شناخت که یکپند بیچاره در تب کد اخت
ترا تیره شب کی نماید روز که غلطی زیهلو بهیلهو ی ناز
بر اندیش از افتان و خیزان تب که رنجور داند درازی شب
ببانک دهل خواه بیدار کشت چه داند شب پاسبان چون گذشت

حکایت

ملکزاده ز اسپ او هم فتاد بگردن درش مهره در هم فتاد
چو بپاش فرو رفت گردن بتن نکشتی سرش تا نکشتی بدن
بزرگان بماند حیران و ران مکر فیلسو فی زیو نانیان
سرش باز پیچید و رک راست شد اگر وی نبود ی زمین خواست شد
مشیدم که سعش فراموش کرد زبان از مراعات خاموش کرد
و کمر نوبت آمد بنزد یک شاه مگردان فر و مایه در وی نگاه

خردمند

ذکر دیده کی بر فرو ز و چراغ
 چو پوشیده چشمی نه بینی که راه
 تو کر شکر کردی که با دیده
 معلّم نیاموختست علم و رای
 کز حق ندادی دل حق نیوش
 گفتار در صنعت خدای تعالی

بین تا یک انگشت از چند بند
 پس آشفته کی باشد و ابله
 تامل کن از بهر رفتار مرد
 که بی کردش کعب و زانو و پای
 از آن سجده بر آدمی سخت نیست
 و و صد مهره بر یکدگر سناختست
 رکت در تنست ای پندیده خوی
 بصر در سر و فکر و رای و تمیز
 بهایم بروی اندر افتاده خوار
 مکنون کرده ایشان سر از بهر خور
 با انعام خود دانه داد نه گاه
 نزیب ترا با چنین سر و رای
 ولیکن بدین صورت دلپذیر
 ره راست باید نه بالایی راست
 ترا آنکه چشم و دمان داد و کوشش
 بصر خدای تعالی

چو کرم لحد خور و پیله و ماع
 نه بیند همی وقت رفتن ز چاه
 و کر نه تو هم چشم پوشیده
 سرشت این صفت در وجودت خدای
 حقت عین باطل نمودی بکوشش
 بصر خدای تعالی

بصر خدای تعالی بهم و ر فکند
 که انگشت بر حرف صغش نهی
 که چند استخوان پهی زد و وصل کرد
 شاید قدم بر کر رفتن ز جای
 که در صلب او مهره یکاخت نیست
 که کل مهره چون تو پر و اختست
 زمینی در آن میصد و شست جوی
 جوارح بدن دل بدانش عزیز
 تو همچون الف بر قدم ماسوار
 تو آری بعزت خورش پیش سفر
 نکر دت چو انعام سر در کیا
 که سر جز بطاعت فرو د آوری
 فرفته مشو سیرت خوب کیر
 که کافر هم از روی صورت چو ماست
 اگر غافل در خلافتش ماکوشش

بسر پشیمانی کس نبرد دست کوی
تو قایم بخود نیستی یکمدم
نه طفلی دهن بسته بودی زلاف
چونافت بریدند و روزی کست
غریبی که رنج آر دشن دهر پیش
پس او در شکم پرورش یافتست
دوستان که امروز دلخواه تست
کنار و بر مادر دلپذیر
درختیست بالای جان پرورش
نه رگهای پستان درون دلست
بخونش فرو برده دندان خویشش
چو باز و قوی گردودندان سطر
چنان صبرش از شیر خامش کند
تو نیز ای که در توبه طفل راه

سپاس خداوند توفیق کوی
ز غیبت مدد میرسد دمدم
همی روزی آمد بجو فت زلاف
به پستان مادر گرفت و دست
بدار و دهند آبش از شهر خویش
ز اجنوت معده خورش یافتست
دو چشم هم از پرورش گاه تست
بهشتت و پستان درو جوی شیر
ولد میوه نازنین در برش
پس از بنگر می شیر خون دلست
مهرشته دران مهر چون جان خویش
ببندایدش دایه پستان بصر
که پستان و شیرش فراموش کند
بصبرت فراموش کرد و گناه

حکایت

جوانی سر از رای مادر بتافت
چو بیچاره شد پیشش آورد عهد
نه گریان و در مانده بودی و خرد
نه در عهد نیروی حالت نبود
تو آنی که از یک مکس رنج
بحالی شوی باز و در فقر کور

دل در دلمندش با ذرتافت
که ای سست مهر فراموش عهد
که شبها ز دست تو خواهم نبرد
مکس اندن از خود محال نبود
که امر و ز سالار سر پنجه
که نتوانی از خویش من دفع مور

یکی را بدو مینویسد خدای
به بینی زده عیبش اندر گذر
جهانی فضیلت بر آورده هیچ
بنفرت کند ز اندرون تباہ
چو عیبی به بیند بر اردخروش
حد ویده نیک بینش بکند
سیاه و سفید آمد و خوب و زشت
بخور مغز پسته بیند از پوست

باب هشتم در شکر گوید

که شکری ندارم که در خور دوست
چگونه بهر موی شکری کنم
که موجود کرد از عدم بشده را
که اوصاف مستغرق شان دوست
روان و خرد بخشد و هوش و دل
نکر تا چه تشریف دادت ز غیب
که نکست ناپاک رفتن بخاک
که صیقل نکیر و جو زنگار خورد
اگر مردی از سر بدر کن منی
مکن تکیه بر زور بازوی خویش
که باز و بگردش در آورد دوست
ز تو فوق حق دان نه از سعی خویش

نکوکاری از مردم نیک رای
تو نیز ای پسر هر که را یک امر
نه یک عیب او را با نکشت هیچ
چو دشمن که در شعر سعدی زکاه
ندارد و بصد نکته نغز کوشش
چرا این عیبش آن نیست کان بد پسند
نه هر خالق را صنع باری سرشت
نه هر چشم و ابرو که بینی نکوست

نفس می نیارم ز دوازده شکر دوست
عطا نیست هر موی از و بر تنم
ستایش حد او ند بخشنده را
که اوقات وصف احسان دوست
به یعنی که نقش آفرایند ز کل
ز پشت پدر تا پیا میان شیب
چو پاک آفریدت بهش باش و پاک
پیاپی بیفشان ز آینه کرد
نه در استرا بودی آب منی
چو روزی بسجی آوری سویی خویش
چرا حق نمی بینی ای جو و پرست
چو آید بگویشدنت خیر پیش

مگو نام و صاحب دل و حق پرست
قوی در لغت بود و در نحو چست
یکی را بگفتم ز صاحب دلان
بر آمد ز سودای من سرخ روی
تو دوری همان عیب دیدی که هست
یقین بشنو از من که روز یقین
یکی را که علمست و تدبیر و رای
بیک خورده میسند روی جفا
بود خار و گل با هم ای هو شمسند
کمرت عیب جوئی بود و در سرشت
صفائی بدست آرای خیره روی
طریق بقی طالب کز عقوقت رهی
منه عیب خلق ای فرومایه پیش
چرا دامن آلوده را خد زخم
نشاید که با کس در شتی کنی
چو بد ناپسند آیدت خو و مکن
من ار حق شناسم و اگر خود نما
چو ظالم هر بعفت بیاراستم
تو خاموش اگر من بهم یا بدم
اگر سیرتم خوب و کر منکرست
کسی را به که دارد بد کن عذاب

خط عارضش خوشتر از خط و ست
ولی حرف شین را انگفتی و درست
که دندان پیشین ندارد و قلان
کزین جنس بیهوده و دیگر مگوی
ز چندین هنر چشم عقلت بیست
نه بینند بد مردم نیک بین
کوشش پای عصمت بلغزد و زجای
بر زرگان چه گفتند خد ما صفا
چو در بستد خاری تو کلدسته بسند
نه بینی ز ظالم و سس جز پای زشت
که ننماید آئینه تیره روی
نه حرفی که انگشت بر روی نهی
که چشمت فرو دوزد از عیب خویش
چو خود را شناسم که تر دامنم
چو خود را بتاویل پشتمی کنی
پس آنکه بهم سایه کو بد مکن
برون با تو دارم درون با خدا
تصرف مکن و رکع و راستم
که جمال سود و زیان خودم
خدایم بسر از تو و انا ترست
که چشم از تو دار و به نیکی ثواب
مگو کاری

و گر پادشاهی سیاحت نکرد
که نافرته بیرون از آغوش زن
جهان دیده را هم بدر ندو ست
که شش خط ز اقبال بودی و بهر
مرب را نگویش کند خورده بین
و گر زن کند کوید از دست دل
نه از جور مردم رهد زشت روی
که شش بر کند خشم روزی ز جای
و گر بر دباری کند با کسی
سنهی را باند ز کویند بس
و گر قانع و خویشتن دار کشت
که همچون بدر خواهد این سفاک مرد

حکایت

غلامی بمصر اندرم بنده بود
کسی گفت ایچ این پسر عقل و هوش
سببی بر زدم بانگ بروی درشت
که یار و بکنج سعادت نشست
خدا را که مانده و نیاز و جفت
و هاشمی ندارد کس از دست کس

حکایت

جوانی خسرومند و فرزانه بود
که در و مظحالاک و مردانه بود

اگر کنج خلوت گزیند کسی
ندامت کندش که زرقست و ریو
اگر خنده رویست و آمیزگار
غنی را بغیبت بدرند پوست
اگر مرد درویش را سنجی است
و گریسوایی بگرید بسوز
و گر کامرانی در آید ز پایی
که تا چند این جاه و گردن کشی
و کر تنک دستی تنک مایه
بخانیدش از کینه و ندان بر هر
چو بیند کار می بدست و رست
اگر دست نامت بداری ز کار
اگر ناطقی طلب هر یا و ه
تحمل کنان را نخواهند مرد
و کرد سرش هول و مرد انگیزست
تعنت کندش که اندک خوریست
و گر نغز و پاکیزه باشد خورش
و گر بی تکلف زید مالدار
زبان در نهندش بایدا چو تیغ
و گر کاخ و ایوان منقش کند
بجان آید از طعنه بروی زنان

که پروای صحبت ندارد بسی
ز مردم چنان میگریزد که و یو
عفیفتش ندانند و پرهیزگار
که فرعون اگر هست در عالم اوست
بگویند ز او بار و بد بختی است
نگون بخت خوانندش و تیره روز
غنیمت شمارند فضل خدای
خوشی را بواد و در عقب ناخوشی
سعادت بلندش کند پای
که دون پرور است این فرد مایه دهر
حریت شمارند و دنیا پرست
که ایشه خواهند و پخته خوار
و گر خامشی نقش کر ما و ه
که بیچاره از بیم سر بر نگرند
گریزند از و کین چه دیوانگیست
که مالش مگر روزی دیگر است
شکم بنده خوانند و تن پرورش
که زینت بر اهل تمیزست عار
که بد بخت زردار و از خود دریغ
تن خویش را کسوتی خوشش کند
که خود را بیمار است ناممچون زنان
و گریبار

محقق همین بیند اند او ابل
 نقاب نیست هر سطر من زین کتیب
 معانیست در زیر سطر سباه
 و ر اوراق سعدی ناسمجده مال
 مرا کین سخنهاست مجلس فروز
 قمر نجم ز خصمان اگر بر طپند
 که در خویر و یان چین و چکل
 فرو هشته بر غار رض و کفریب
 چو در پرده معشوق و در میخ ماه
 که و ارد پس پرده چندین جمال
 چو آتش در او روشنائی و سوز
 کزین آتش پارسلی در تبند
 حکایت

اگر در جهان از جهان رسته ایست
 کس از دست جور زبانهان رست
 اگر بر پری چون ملک ز آسمان
 بکوشش توان و جامه پیش بست
 اگر در ریاضت شوی همچو موم
 فدا هم نشینند تر و امان
 توروی از پرستیدن حق پیچ
 چو راضی شد از بسده یزدان پاک
 بداندیش خلق از حق آگاه نیست
 از ان ره بجائی نیاموده اند
 و و کس بر حدیثی که اندکوشش
 بلی پسند گیر و او که ناپسند
 فرو مانده در کنج تاریک جای
 میشد از اگر شیر و کراد و بهی
 و در از خلق بر خویشتن بسته ایست
 اگر خود نمایست و کز حق پرست
 بدامن و ز آویز دت بد کمان
 شاید ز بان بداندیش بست
 و کز کاهلی و در فنون عالم
 که این زهد خشکست و آن دام نان
 بهل تا نکیر ند خلقت هیچ
 کز ایشان نکر و ندر ارضی چه پاک
 ز غوغای خلقش بحق راه نیست
 کز اول قدم باز پس مانده اند
 ازین تا بدان دهر من تا سر و شش
 هر دوازده از حرف گیری بر پسند
 چه در میاندا ز جالم اکتبی نمایی
 کز اینان بگردی و جلالت را ہی

غلام آبکش باید و خشت زن بود بنده نازنین مشت زن
نه هر جا که بینی خط و لفریب توانی طمع کردنش در کتیب
حکایت

کروایی نشیند با خوشش پسر که ما پاک با زیم و صاحب نظر
زمن پسر س فر سودگرو زگار که بر سفره حسرت بر دروزه دار
از ان تخم خرما خورد و کوفند که قفلست بر تنگ خرما و بند
سرکا و عصار از ان در کهست که بر کنجدش ریسمان کوتاه است
حکایت

یکی صورتی وید صاحب جمال بگردیدش از شورش عشق حال
بر انداخت بیچاره چند ان عرق که شبنم برار و بهشتی و برق
گذر کرد و بقرای بر وی سوار پیر سید کاین را چه افتادگار
کسی گفت کین عاید بار ساست که هرگز خطای ز دستش نخواست
رو در روز و شب در بیابان و کوه ز صحبت کریزان ز مردم ستوه
و بود دست خاطر فریبی دلش فرو رفته پای نظر و رکاش
چو آید ز خلقش ملامت بکوشش بگرید که چند از ملامت نموشش
مکوی از بنالم که معذور نیست که این در دم از عطشی دور نیست
نه این نقش دل میر باید ز دست دل او میر باید که این نقش بست
مشید این سخن مردگار آزمای کهن سال پرورده پخته رای
بگفت لارچه صیت نکویی رود نه با هر کسی آنچه کویی رود
نکار نده را خود امین نقش بود که شوریده را دل بر غار بود
حر ا طفل یکروزه هوشش نبرد که در ضح دیدن چه بالغ چه خرد

در و دم چو عنجه و می از وفا که از خنده افشرد چو گل در قفا
 نه چون کوه ک پیچ بر پیچ شنگ که چون مقل نتوان شکستش بسنگ
 مبین و لفر یبش چو حور بهشت که از آن روی دیگر چو دیو ست زشت
 کرش پای بوسی نواز دسپاس و ریش خاک پاشی نواز دهر اس
 سیر از مغزو دست از گم کن تهی چو خا طره بفرزند مردم دی
 فلک بد لفر زنده و دم نکاه که فرزند خویش بر آید تپاه

تکاپت در آن معنی گوید

درین شهر باری بسمع رسید که باز از کار کانی غلامی خرید
 شبانکه مکر دست برداش بسیب که سپهمن زنج بود و خاطر فریب
 هر کچهره هر چه او فتادش بدست بکین بر سر و مغز صاحب شکست
 کواکرو خواجه احوار و رسول که دیگر نکردم بکرا و فضول
 رحیل آمدش هم در آن هفته پیش دل افکار و سر کشته و روی ریش
 چو بیرون شد از کار و ان یکدومیل به پیش آمدش سنگ لاهی مهیل
 بهر سید کاین قلعه را نام چیست که بسیار بیند عجب هر که زیست
 چنین گفتش از کار و ان اهدمی مکر تنگ تر کان نه بینشی اهمی
 بتر سید چون نام ترکان شنید تو گفتی که دیدار و دشمن بدید
 بسا لار گفتا که ای نیاخت هم اینجا که هستی بیند از رخت
 نه عقلست و نی معرفت یکجورم اگر من و کر تنگ ترکان و دم
 در شهوت نفس بر خو و بیند و کر عاشقی لت خور و سر به بند
 چو مر بنده را اهمی هر و ری بهیبت برادرش کز و بر خوری
 و کر خواجه اش لب بداند ان کزو و ماغ خدا و ند کار می پزد

هر آنکس که کردن بفرمان نهند	بسی بر نیا ید که فرمان دهد
هر آن طفل که جور آموزد کار	نه بیند جفا بیند از روز کار
پسر را نکودار و راحت رسان	که چشمش نباشد بدست کان
هر آنکس که فرزند را غم نخورد	و کرکس غمش خورد و بد نام کرد
نگهدار از آموزد کار بدش	که بد بخت و کمره کند چون خودش
سیر روی تر زان محنت نخواه	که پیش از خطش روی کرد و سیاه
از آن بی حمیت ببا ید کر بخت	که نامردیش آب مردم بر بخت
پسر کو میان قلندر نشست	پدر کو ز رویش فرو شوی دست
در یغش مخور بر هلاک و تلف	که پیش پدر مرده به نا خلف

حکایت

شبی دعوتی بود و دد کوی من	ز هر جنس مردم در آن انجمن
چو آواز مطرب بر آمد ز کوی	بگردون شد از عاشقان مای و هوای
هر می پیکر می بود و محبوب من	بد و گفتم ای عالم آشوب من
چرا بار فغان نیا منی بجمع	که روشن کنی مجلس ما جو شمع
شنیدم که میرفت و باخویشتن	همی گفتم آن لعبت سیم تن
محاسن چو مردان نداری بدست	نه مردی بود پیش مردان نشست

حکایت در آن معنی گوید

خرابت کند شا هر خانه کن	بر او خانه آباد کرد آن برزن
چو خود را بهر مجلسی شمع کرد	تو دیگر چو پروانه کردش مگرد
نشاید هوس با ختن باکلی	که هر با مدادش بود بلبلای
زن خوب خوشنوی آراسته	چه ماند با خلاق نو خور آراسته

کران باری از دست آن خصم چیر
 بسختی بنه گفتش ای خواجه دل
 بشب سنگ بالائی ای خانه سوز
 چو از کلبه‌ی دیده باشی خوشی
 و رختی که پیوسته بارش خوری
 کفتار در تربیت فرزند

پسر چون زده بر گذشتش سنین
 برهنه آتش شاید فروخت
 چو خواهی که نامت بماند بجای
 که کر عقل و رایش نباشد بسی
 بار و زکار را که سختی برود
 خردمند و پرهیزکارش بدار
 بخردی درش زجر و تعلیم کن
 نو آموز را مدح و تحسین و زه
 بیاموز فرزند را دست رنج
 مکن تکیه بر دستکاهی که هست
 پایان رسد کیسه سیم و زر
 چه دانی که گردیدن روزگار
 چو بر پیشه باشدش دست درین
 ندانی که سعدی مراد از چه یافت
 بخوردی بخورد از برزگان قفا
 زنا محرمان کو فرو تر نشین
 که تا چشم بر هم زدوی خانه سوخت
 پسر را خردمندی آموز و زای
 بمیری و از تو نماند کسی
 پسر چون پور نازکش هرورد
 کرش دوست داری بنارش مدار
 به نیک و بدش و عده و بیم کن
 ز تو بیخ و تهدید استاده
 اگر دست داری چو قارون بکسج
 که باشد که نعمت نماند بدست
 نکر و دتھی کیسه پیشه و ر
 بغربت بگرداندش در دیار
 کجا دست حاجت برده پیش کس
 نه نامون تو شت و نه دریاسکافت
 خدا دادش اندر برزکی وفا

مقرر عید باشد بر آن کد خدای
 و رخسار می بر سر آبی به آید
 اگر زن ندارد سویی مرد کوشش
 چو زن راه باز دارد کسیر و بران
 زنی را که جهالت و ناراستی
 چو در کیله جوامانت شکست
 بران بنده حق نیکویی خواستست
 چو در روی بیکانه خندید زن
 زن شوخ چون دست در قایه کرد
 ز بیکانگان چشم زن کور باد
 که بر از برش و در دهان نهنگ
 چو بینی که زن پای بر جای نیست
 و پوشانش از چشم بیکانه روی
 زن زشت بدخوی از نجست و با او
 چه نعر آمد این یک سخن زن دوتن
 یکی گفت کس را زن بد میاد
 و آن نوکن ایچو از جنه هر نو بهار
 کسی را که بیایی که افتاد زن
 تو هم چو ز بینی و بارش کشی
 چو آبی ز لاسازکاری جفت
 بر پیرمزدی بنالید و گفت

حکایت

که بانوی زشتش بود در سر آبی
 که بانگ زن از وی بر آید بلند
 بر اوین کجایش در مرد پوشش
 و کسر نه تو در خانه بنشین چو زن
 بلا بر سر خود نه زن خواستی
 ز انبار کند مفر و شوی دست
 که باوی دل و دست زن راستست
 و کر مرد کولاف مردی زن
 بر او کو بنه پنجه بر روی مرد
 چو بیرون شد از خانه در آید با او
 که مردن بر از زنده کانی بستک
 ثبات از خرد مندی و رای نیست
 و کر نشنود چه زن الکه چه شوی
 زن خوب خوشخوی خویشست و بار
 که بودند سر کشته از دست زن
 و کر گفت زن در جهان خود و ملبا
 که تقو نیم پاری نیاید بکا و
 بر و سعد یا طعنه بر روی زن
 اگر یک شبی در کماله شن کشی
 بر پیرمزدی بنالید و گفت
 کران

کنند این و آن خوش و گریه دل
 میان دوتن آتش افر و ختن
 چو سعدی کسی ذوق خلوت چشید
 که فر دایه شیماں برار دخر و شش
 بگو آنچه دانی سخن سودمند
 اگر هم ندان دگر کس او را پسند

حکایت

زنی خوب فرمان برپا رسا
 هر پنج نوبت بزن بر دست
 همه روز اگر غم خوری غم مدار
 که اخانه آباد و آنخوا به دوست
 چو مستور باشد زن خوب روی
 کسی بر گرفت از جهان کام دل
 و گریه رسا باشد و خوش سخن
 زن خوش منش خواه نه روی خوب
 ببرد از پر بچه زشت خوی
 چو حلو خور دسر که از دست شوی
 و آرام باشد زن نیکخواه
 چو طوطی کلاغش بود هم نفس
 سر اندر جهان نه با و ارکی
 بزنند آن قاضی کس فشار به
 تهی پای رفتن به از کفش تنگ
 کند مرد رویش را پا و شا
 که یاری موافق بود در برت
 چو شب غمگسارت بود در کنار
 خدا را بر حمت نظر سوی او ست
 بیدار او در بهشت شوی
 که یکدل بود با وی آرام دل
 نکه در نگویی و زشتی مکن
 که آ میر کار می بپوشد عیوب
 زن دیو سیاهی خوش طبع کوی
 نه حلو خور و سر که اندوده روی
 و لیک از زن بد خدا یا پشاه
 غنیمت شمار خلاص از قفس
 و گریه نه دل به بیچارگی
 که در خانه دیدن برابر و کمره
 بلائی سفر به که در خانه جنگه

رضای حق اول نکه داشتی
نهد عامل سفله بر خلق رنج
اگر جانب حق نداری نگاه
یکی رفت پیش ملک بامداد
غرض مشنوا از من نصیحت پذیر
کس از خاص لشکر نمادست و عام
بشرطی که چون شاه گردن فراز
نخواهد ترا زنده این خودپرست
یکی سویی دستور دولت پناه
که ای صورتت همچو اهل نفاق
بصورت بسی دوستی پیش من
زمین پیش تختش بیوسید و گفت
چنین خواهم ای نامور پادشاه
چو هر گشت بود و وعده سیم من
نخواهی که مردم بصدق و نیاز
غنیمت شمارند مردم دعا
پسندید از و شهریار آنچه گفت
ز قدر و مکانی که دستور داشت
بدنایش راز جزو تعلیم کرد
ندیدم ز غماز سر کشته تر
ز نادانی و تیره رایی که او مست

دگر پاس فرمان شه داشتی
که ندیدم ملکست و تو فیر کنج
گزیدت رساندم از پادشاه
که هر روزت آسایش و کام باد
ترا در نهان دشمنست این وزیر
که سیم و زرازوی ندارند و ام
بمیر و دهند آن زر و سیم باز
مبادا که نقدش نیاید بدست
بچشم سیاست نکه کرد شاه
و لیکن بظاهر نمایی و فاق
بباطن چرایی بدانیش من
چو پرسیدی اکنون شاید نهفت
که باشند خلقت همه نیکو آه
بقابیش خواهند از بیم من
سرت نیز خواهند و عمرت دراز
که جوشن بود پیش تیر بلا
کل رویش از خور می بر شکفت
مکانش بیفزود و قدرش فراشت
پشیمانیش از گفته خویش کرد
نکون طالع و بخت بر کشته تر
خلاف او کند در میان دود و مست
کنند این

ز خوش مدارای برادر نگاه که می افتد از خود بگردن بچاه
 سوم کج ترا زوی تار است خوی ز فعل بدش هر چه دانی بکوی
 حکایت

مشنیدم که وز دای در آمد ز دشت بدروازه سیستان در گذشت
 ز بقال آن کوی چیزی خسرید از آن چیز بیچاره خیری ندید
 بدزدید بقال از آن نیم دانک بر آورد دزد سیه کار با نک
 خدا یا تو شیر و بانفش مسوز که ره میرند سیستانی برو
 شب هستم از فعل خود خوف ناک برو ز این نذر دزد کس ترس و باک

حکایت

کسی گفت با صوفی و رصفا ندانی فلانث چه گفت از قفا
 یکف تا خموش ای برادر نهفت ندانسته بهتر که دشمن چه گفت
 کسانی که پیغام دشمن برند ز دشمن همانا که دشمن ترند
 کسی قول دشمن نیارد بدوست مکرانکه در دشمنی یار اوست
 نیاز دست دشمن جفا گفتیم چنان کز شنیدن بلرز دتنم
 تو دشمن شوی گاورمی بر زبان که دشمن چنین گفت اندر نهان
 سخن چین کند تازه جنک قدیم بخشم آورو و نیکنم و سلیم
 از آن بمنشین تا تو انی کریز که مر فتنه خفته را گفت خیز
 سیه حال و مرداندران بسته پای به از فتنه از جای برون بجای
 میان دوتن جنک چون آشت است سخن چین بد بخت هیزم کشت

حکایت

فریدون وزیری پسندیده داشت که روشن دل و دور بین دیده داشت

حکایت

طریقت شناسان ثابت قدم
یکي زان میان غیبت آغاز کرد
یکي گفتش ای یار شوریده رنگ
با گفت از پس چار و یوار خویش
چنین گفت درویش صادق نفس
که کافر ز پیکارش ایمن نشست
بخلوت نشستند جمعی بهم
و ذکر ذکر بیچاره با ذکر و
تو هرگز غزاکر و ده در فرنگ
همه عمر تنها ده ام پای پیش
ندیدم چنین بخت بر کشته کس
مسلمان ز جور زبانش نرسست

حکایت

چه خوش گفت دیوانه مرغزی
من ارنام مردم بز شتی برم
که دانند هر دور و کان خرد
رفیقی که غایب شد ای نیکنام
یکي آنکه مالش باطل خو رند
هر آنکو بر دنام مردم بعار
که اندر قفای تو کوید امان
کسی پیش من در جهان عاقبت
حدیثی کز ان لب بدندان کزی
نگویم بجز غیبت مادر م
که طاعت امان به که مادر برد
دو چیز است از و بر رفیقان حرام
دوم آنکه نامش بز شتی برند
تو خیر خود از وی توقع مدار
که پیش تو گفت از پس دیگران
که مشغول خود دوز جهان عاقبت

تمثیل

سه کس را شنیدم که غیبت رواست
یکي پادشاه ملامت پسند
حلالست از و نقل کردن خبر
دوم پرده بر بیچاره می تن
چو زان در کد شتی چهارم خطاست
کز و بر دل خلق بینی کز ند
که تا خلق باشند از و پر حذر
که خود میدرد و پرده خویش تن

ز حوضش

کتابت

بطافلی درم ز غبت روزه خواست
 یکی عابد از پار سایان کوی
 که بسم الله اول به نیت بکوی
 وزان پس دهن شوی و بینی سه بار
 بسپا به دندان پیشین بمال
 پس آنکه دو مشت آب بر روی زن
 و کرد دستها را از مرقق بشوی
 و کرم مسح سر بعد از آن مسح پایی
 کس از من نداند درین شیوه به
 بگفتند با ده خدایانچه گفت
 که ای زشت کردار و زیبا سخن
 شنید این سخن ده خدای قدیم
 نه میواک و روزه گفتی خطاست
 و مان کوز تا گفتنیها نخست
 کسی را که نام آمد اندر میان
 چو همواره کوهی که مردم خرنند
 چنان کوی سیرت بکوی اندرم
 و کرم شرم از دیدن ناظر است
 نباید همی شرم از خویشتن
 نه انتمی چپ کدامت و راست
 همی شستن آموختم دست و روی
 دوم نیت آورم کف بشوی
 متاخر با نداشت کوی چک بخار
 که نهیست در روزه بعد از زوال
 ز رستنگه موی سر تا ذقن
 ز تسبیح و ذکر آنچه دانی بکوی
 همچنینست ختمش بنام خدای
 نه بینی که فرتوت شد پیرده
 فرستاد پیغامش اندر نهفت
 نخست آنچه کوهی بمردم بکن
 بشورید و گفت ای خبیث رجیم
 بنی آدم مرده خوردن رواست
 بشوی این که از خور و نیهایست
 به نیکوترین نام و نعتش بخوان
 مبرطن که نامت چو مردم برند
 که گفتن تو انی بروی اندرم
 نه ای بی بصر غیب دان حاضرست
 که وفارغ و شرم داری زمین

فراستاند را گفتم ای هر خرد
چو من داد معنی و نام در حدیث
شنید این سخن پیشوای ادب
شود ی پسندت نیاید ز دوست
که او راه دوزخ گرفت از خسی
ازین راه دیگر تو در وی رسی

حکایت

کسی گفت حجاج خوشخواره ایست
نترسد همی ز آه و فریاد خلق
جهان دیده پیر و یرینه زاد
کز داد مظلوم مسکین او
تو دوست از وی و روزگارش بدار
نه بیداد از او بهره مند آیدم
هر و زخ بردم بر ی را کناه
و که کس بغیبت پیش میرو و

حکایت

شنیدم که از پارسایان یکی
و که پارسایان خلوت نشین
با خسر نماند این حکایت نهفت
مد رپر و که یار شوریده حال
مکن غیبت لمحکس را بیان
که روزی شود بر تو غیبت عیان

حکایت

بلا خورد و روزي بمحنت گذاشت بنا کام بر دوش بجائي که داشت
شب از شر مساري و غيرت نخفت بخنديد طائي دلر و زو گفت
مریز آب رواي برادر بکوي که دهرت بریزد بشهر آب روي

حکایت

بداند ز حق مردم نیک و بد مگو اي جو انمرد صاحب خرد
که بد مرد را خصم خود ميکني و کر نيکمر دست بد ميکني
ترا هر که کويد قلان کس بدست چنان دان که در پوستين خود دست
که فعل بدانرا نمايد بسيان وزان فعل بد مي بر ايد عيان
ببد گفتن خلق چون دم زدي اگر راست کوي سين هم بد ي

حکایت

زبان کرد شخصي بغيت دراز بد و گفت داننده سر فراز
که ياد گسان پيش من بد مکن مرا بد گمان در حق خود مکن
که فتم ز تمکين او کم نبود و نخواهد بجا ه تواند رافزو و

حکایت

کسي گفت پنداشتم طيب است که دزد ي بسامان تراز غيبت است
بد و گفتم اي يار آشفته هوش شکفت آمد اين داستانم باکوش
بنار استي در چه بيني بهي که بر غيبتش مرتبت مي نهی
بلي گفت دزدان تهو ر کنند ببازوي مردم شکم پر کنند
نه غيبت چه مينخواهد آن ساده مرد که ديوان سیه کرد و چيزي نخورد

حکایت

مراد در نظاميه اوار بود شب و روز تلقين و تکرار بود

بر خیزد و او را ز فتم از پیش زن
بس از مدتی کرد بر من گذار
که من تو به کردم بدست تو هر
کسی را نباید چنین کار پیش
از ان شجاعت این پسند برداشتم
زبان در کشن از عقل داری و هوشش

حکایت

یکی پیش داو و طائی نشست
قی آلوده دستار و پیرایشش
چو فرخنده خوی این حکایت شنید
زمانی بر اشفت و گفت ای رفیق
بر و زان مقام شنیعش بسیار
به پشتش در آور چو مردان که مست
نیو شده شد زین سخن تنگدل
نه زهره که فرمان نکیر و بکوشش
زمانی به پیچید و در مان ندید
میان بست و بی اختیارش بدوشش
یکی طعنه میزد که در ویش بین
موقع بسیکی کرد که ده اند
که این سر کرانست و آن نیم مست
هکرون هر از جور دشمن حسام

که دیدم فلان صوفی افتاده مست
که و هی سکان خلقه پیرایشش
ز کوی شده ابروی در هم کشید
بکار آید امر و زیار شفیق
که در شرح نهی است و در خرقه غار
حنان سلامت ندارد بدست
بفکرت فرو رفت چون خر بکل
نه یار که مست اندر آرد بدوشش
زه سر کشیدن ز فرمان ندید
در آور دو خلقی بروام جوشش
زهی یار سایان پاکیزه دین
یکی صوفیان بین که می خورده اند
اشارت کنان این و آن را بدست
به از شجاعت خلق و جوشش عوام

اگر کوشش دارد خداوند هوشش
 سفر کرده بودم ز بیت الحرام
 شبی رفته بودم بکنجی فسرائر
 تو کفنی که عفریت بلقیس بود
 در آغوش او دختری چون قمر
 چنان تنکش آورده اندر کنار
 مرا امر معروف دامن گرفت
 طلب کردم از پیش و پس چوب و سنگ
 به تشنیع و دشنام و آشوب و زجر
 شد آن ابر ناخوش ز بالایی باغ
 زلاحولم آن دیو هیکل بجست
 که ای زرق سجاده دلچپوش
 مرا عمر مادل ز کف رفته بود
 کنون پخته شد لقمه خام من
 نظام بر آورد و فریاد خواند
 نماید از جوانان کسی دستگیر
 که شرمش نیاید ز پیری همی
 همیکر و فریاد و دامن بچنگ
 فرو گفت عظم بکوش ضمیر
 بیرون رفتم از جامه دردم چو سیر

سخنهای پیران خوش آید بکوشش
 در ایام ناصربدار السلام
 بچشمم در آمد سیاهی و راز
 بر شتی نمودار را بلیس بود
 فسر و برده دندان بلهه اش در
 که پنداری از لیل یغشی النهار
 فضول آتشی کشت و در من گرفت
 که امی ناخدا ترس بی نام و ننگ
 سفید از سیاه فرق کردم چو قنبر
 پدید آمد آن بیضه از زیر زاع
 پری سپهر اندر من آویخت دست
 سیه کار و نسیا خردین فروش
 برین شخص و جان بروی آشفته بود
 که کرمش بدر کردی از کام من
 که شفقت بر افتاد و رحمت نماند
 که بستاندم داد ازین مرد پیر
 زند دست در سترنا محر می
 مرا مانده سردر کر یسان ز ننگ
 که از جامه بیرون روم همچو سیر
 که ترسیدم از زجر بر ناو پیر

قفسه‌های مرغان وحشی شکست	که در بند ماند چو زندان شکست
نگهداشت بر طاق بستان سرای	یکی نامور ببلبل خوش سرای
بسر صمد سوی بستان شتافت	جز آن مرغ بر طاق ایوان نیافت
بختد کای بابل خوش نفس	تو از گفت خود مانده در قفس
ندارد کسی با تو نا گفته کار	و لیکن چو گفتی و لیلش بیار
چو سعدی که چندی زبان بسته بود	ز طعن زبان آوران رسته بود
کسی کیر و آرام دل در کنار	که از صحبت خلق جوید کنار
مکن عیب خلق ای خردمند فاش	بعیب خود از خلق مشغول باش
چو باطل سرا ایند مکار کوشش	چو بی ستر بینی بصر را بپوشش

حکایت

شنیدم که در بزم ترکان مست	مریدی دف و چنگ مطرب شکست
چو چنگش کشیدند حالی بموی	غلامان و چون دف زدندش بروی
شب از درد چو کان و سیلی سخت	و کر و زهیرش بتعلیم گفت
نخواهی که باشی چو دف روی ریش	چو چنگ ای برادر سرانداز پیش

حکایت

دو کس کرد دیدند و آشوب و جنگ	هر اکنده نعلین و پرند ه سنگ
یکی فتنه دید از طرف بر شکست	یکی در میان آمد و سر شکست
کسی خوشتر از خویشان دار نیست	که با خوب و زشت کسش کار نیست
ترا دیده در سر نهادند و کوشش	دهن جای گفتار و دل جای هوشش
مگر باز دانی نشیب از فراز	نکوئی که این کو تهست آن دراز

حکایت

و لیکن چو پیدا شود راز مر و
 قلم سر سلطان چه نیکو نهفت
 بگو شش نشاید نهان باز کرد
 بهایم نمودند و گو یا بشر
 که تا کار دیر سر نبودش نکفت
 چو مردم سخن گو می باید بهوش
 هر اکنده گو می از بهایم بتر
 و گشتن چون بهایم نمودش
 بنطق است و عقل آدمی زاده فاش
 چو طوطی سخن گو می ناولان مباحش
 بنطق آدمی بهتر است از وواب
 و وواب از توبه کر نکو نمی جواب

حکایت

یکی نامی را گفت در وقت جنگ
 قفا خورد و گریان و غریبان نشست
 که بیان گرفتند و یافتند ویران بچنگ
 بهمان دیده گفتش ای خود پرست
 چو غنچه که ت بسته بودی و هن
 و ریدند دیدی چو گل بدر هن
 سراییمه گوید سخن پر کذا ف
 چو طنبور بیمغز و بسیار لاف
 نه بدی که آتش زبانت و بس
 بابی توان گشتنش در نفس
 اگر هست مرد از هنر بهره ور
 اگر مشک خالص تو داری می مایوی
 بسو کند گفتن که زر مغز بیست
 بگویند ازین حرف گیران هزار
 چه حاجت محک خود بگوید که چیست
 که سعدی نه اهلست و آمیز کار
 رو باشد از پوستانیم درند
 که طاقت ندارم که مغز م برند

حکایت

حضرت ابراهیم سخت رنجور بود
 یکی با و سا گفتش از روی پند
 مشکب ازنها و پدر و و بود
 که بگذارد مرغان وحشی ز بند
 چو قافل بدو عادل و حق پذیر
 قبول آمدش آن نصیحت زبیر

مگو آنکه کسر بر ملا او فشد
 بد هقان نادان چه خوش گفت زن
 مگو آنچه طاقت ندارد می شود
 چو دشنام گوئی و عا نشوئی
 چه نیکو زدست این مثل بر بمن
 نباید که بسیار بازی کنی
 و کرتند باشی بیکبار و تیز
 نه کوتاه دستی و بیچارگی
 نه ز جسر و تپاول بیکبارگی

حکایت

یکی خوب خلق و خلق پوش بود
 خردمند مردم ز نزدیک و دور
 تفکر شبی بادل خویش کرد
 اگر همچنین سر بخود و در برم
 سخن گفت و دشمن بدانست و دوست
 حضورش پریشان شد و کار زشت
 در آینه کر خویشتن دید می
 چنین زشت از آن پرده برداشتم
 کم آواز را باشد آوازه تیز
 ترا خامشی ای خد او ندویش
 اگر عالمی هست خود و مبر
 تو سر دل خویش نمای زود

ولیکن

کم آواز هرگز نه بنی خجل
خذر کن ز مردان ده مرده کوی
صد انداختی تیر و هر صد خطاست
چرا گوید آن چیز در خفیہ مرد
جو می مشک بهتر که یکتا و ده کل
چو دانا یکی کوی و پرورده کوی
اگر هو شمندی یک انداز راست
که کوفاش کرد و شود روی زرد
مکن پیش دیوار غیبت بسی
بو دکنز پیشش کوشش دارد کسی
درون دلت شهر بندست راز
نکر تانه بند دور شهر باز
از آن مرد دانا دهن دوختست
که بیند که شمع از زبان سوختست

حکایت

نگش با غلامان یکی راز گفت
فکر کشت ظاهر از ایشان حدیث
بیک سالم آمد ز دل بر زبان
بفرمود و جلاد را بسید ریغ
یکی زان میان گفت و ز نهار خواست
تو اول نبستی که سر چشمه بود
تو پیدا مکن راز دل با کسی
چو هر بکنجینه داران سپار
سخن تا نکفتی بر و دست هست
سخن دیو بند یست و رچاه دل
توان باز دادن ره نره دیو
تو دانی که چون دیورفت از قفس
یکی طفل بر دار دازار خوش بند

که این را نباید بکس باز گفت
بگفتا که ای جاهلان خبیث
بیک لحظه شد منتشر در جهان
که بردار سرهای ایشان به تیغ
نگش بندکان کین کناه از تو خواست
چو سیلاب شد پیش بستن چه سود
که او خود نکوید بر هر کسی
ولی راز با خویشان پاس دار
چو گفته شود یابد او بر تو دست
بیالای کام و دنا نش مهمل
ولی باز نتوان گرفتن بر یو
نیاید بلا حول کس باز پس
نیاید بصدور شمشیر اندر کمند

عنان باز پیچان نفس از حرام
تو خود را چو کودک ادب کن بچوب
کس از چو نتو دشمن ندارد غمی
وجود تو شهر است بر نیک و بد
اما که دونان کردن فراز
رضا و ورغ نیکنایان حسر
چو سلطان عنایت کند بآبدان
ترا شهوت و حرص و کین و حسد
که بین دشمنان تربیت یافتند
آوا و هوس را نماند ستیز
زمیسی که دشمن سیاست نکرد
چه حاجت درین باب گفتن بسی

حکایت

اگر پای در دامن آری چو کوه
زبان در کش ای مرد بسیار دان
صدف و ارکوا هر شناسان راز
خراوان سخن باشد آکنده کوش
چو خواهی که گوئی نفس در نفس
نباید سخن گفت ناساخته
تامل کنان در خطا و صواب
گماست در نفس انسان سخن

بهر ذی ز رستم گذشتند و سام
بکر زکران مغز دشمن بکوب
که با خویشان بر نیامی همی
تو سلطان و دستور دانا خرد
درین شهر گیرند سودای آذ
آوا و هوس رهن و کیسه بر
کجا ماند آسایش بخردان
چو خون در زکانت و جان در حسد
سرا از حکم و رای تو بر تافتند
چو بیند سر پنجه عقل تیر
هم از دست دشمن ریاست نکرد
که حرفی بس ارکار بشد و کسی

سرت ز آسمان بگذرد از شکوه
که فردا قلم نیست بر بی زبان
و مان جگر بلو لو نکردند باز
تصیحت نکیر و مکر در خموش
حلاوت نیابی ز گفتار کس
نشاید بریدن نینداخته
به از زار خایان حاضر جواب
نوخو در ابگفتار ناقص مکن
کم آواز

ز شوخی و مردم خراشید نش
 بمو سی کهن عمر کوتاه امید
 ز سرتیزی ان آهین دل که بود
 بمو نمی که کرد از نکویش کم
 چو چنگ از قحجالت سرخو بروی
 یکی را که خاطر برورفته بود
 یکی گفت جو را از مودی و درد
 ز مهرش بگردان چو پروانه پشت
 بر آمد خروش از هوا دار چست
 پس خوش منش باید و خو بروی
 مرا جان بمهرش بر آ میختست
 چو روی نکو داری انده مخور
 نه پیوسته ز خوشه تردهد
 هر زکان چو خور در حجاب افوتند
 بر و ن آید از زیر آفتاب
 ز ظلمت مترس ای پسندیده خوی
 نه کیستی پس از جنبش آرام یافت
 دل از بیم رادی بفکر ت مسوز

باب هفتم در بیان عالم تربیت

سخن در صلاحیت و تدبیر و خوی
 تو با دشمن نفس آمیخته
 نه در اسب و ناورد و چو کان و کوی
 چه در بند بیکار و بیگانه

چو بشنید عابد بخندید و گفت چو را نینم نانی نخورد و سخت
ندانست قارون دنیا پرست که کنج سلامت بکنج اندرست

حکایت

کمالست در نفس مرد کریم کوشش زرباشد چه نقصان و بیم
مپندار که سفله قارون شود که طبع لبیش دگر کون شود
اگر در نیابد کرم پیشه نان نهادهش توانگر بود و نامچنان
سجاولت زمینست و سرمایه زرع بده حاصل خالی نماند ز فرع
خدایی که از خاک فردم کند عجب داری ارمرد می کم کند
ز نعمت نهادن باندگی حیوای که ناخوشش کند آب استاده بوی
به بخشندگی کوشش کابروان بسیارش آمد و میرسد هر زمان
که از جاه و دولت بیفتد لبیم دگر باره نادر شود مستقیم
و کریمتی کوهر می غم مدار که ضایع نگردد اندک روزگار
کلوخ ارچه افتاده باشد براه نه بینی که در وی کند کس نگاه
و کز خورده زردندان کانا بیفتد بشمعش بجویند باز
بدر میکنند اکیسه ز سنگ کجا ماند آئینه در زیر زنگ
هشرباید و فضل و دین و کمال که گاه آید و گاه رود جاه و مال

حکایت

شنیدم ز پیران شیرین سخن که بود اندران شهر پیری کهن
بسی دیده باشی ز دوران و امر سر آورده عمری ز تاریخ عمر
ورخت کهن میوه تازه داشت که شهر از نگوئی پر آوازه داشت
عجب از زخندانان دلفریب که هرگز نبودست بر سرو سب

ز شوخی

بخسپند شب روستائي و جفت بد و قتي که سلطان در ايوان نخفت
 چو سيلاب خواب آمد و هر دو بر و چه بر تخت سلطان چه بر دشت کرد
 اگر پا و شاهست و کرپينه دوز چو خسپند کرد و شب هر دو روز
 چو بيني تو نگر سراز کبر مست برو شکر يزدان کن اي تنگدست
 نذاري بجداله آن دست رس که بر خيزد از دست آزار کس

حکایت

مشنیدم که صاحب دلي نیکمر و یکی خانه بر قامت خویش کرد
 کسی گفت میدانمت دست رس کزین خانه بهتر کنی گفت بس
 چه میخوام از طارم افراشتن هم اینم بس از بهر بکذاشتن
 مکن خانه بروی سیل اي غلام که کس ز انکشت این عمارت تمام
 نه از معرفت باشد و عقل و رای که بر ره کند کار و انی سر ای

حکایت

یکی سلطنت ران و صاحب شکوه فرو خواست رفت آفتابش بکوه
 بشیخی دران بقعه کشور کذاشت که در دوده قایم مقامی نداشت
 چو خلوت نشین کوس دولت شنید دگر ذوق در کنج خلوت ندید
 چپ و راست لشکر کشیدن گرفت دل پر دلان زور میدان گرفت
 چنان سخت بازو شد و تیز چنگ که با جنگ جویان طلب کرد جنگ
 ز قومی پراکنده خلقي بکشت و کر جمع گشتند و هم رای و پشت
 چنان در حصارش گرفتند تنگ که عاجز شد از تیر باران و جنگ
 بر نیکمر دی فرستاد کس که صبحم فرو مانده فریاد رس
 بهمت مدد کن که شمشیر و تیر نه در هر و غایبی بود دستگیر

برون جست و خون از تنش میچکید
 که کمر جست از دست این تیر زن
 نیرزد غسل جان من سخت نباش
 خداوند از آن بنده خورند نیست
 نمیگفت و از هول جان میدوید
 من و موشش ویرانه پیر زن
 قناعت نکوتر بد و شتاب خویش
 که را ضی به قسم خداوند نیست

حکایت

یکی طفل دندان بر آورده بود
 که من نان و برک از کجا آر مشن
 چو بیچاره گفت این سخن پیش جفت
 محو و هول ای بس تا جان دهد
 تو اناست آخر خداوند روز
 نگارنده کو دک اندر شکم
 خداوند کاری که عیدی خرید
 ترا نیست آن تیرم بر کرد کار
 پدر سر بفکرت فرو برده بود
 مروت نباشد که بگذار مشن
 نگر تازان او را چه مردانه گفت
 همانکس که دندان دهد نان دهد
 که روزی رساند تو چندین مسوز
 نویسنده عمر و روز نیست هم
 بدارد فکیر آنکه عید افرید
 که مملوک را بر خداوند کار

حکایت

شنیدم که در روزگار قدیم
 میپندار این قول معقول نیست
 چو طفل اندرون دارد از حرص پاک
 خبر ده بدرویش سلطان پرست
 که ارا کند یکدرم سیم سیر
 نگهبانی ملک و دولت بلاست
 که احمی که بر خاطرش بسند نیست
 به از پادشاهی که خورند نیست
 شدی سنگ در دست ابدال سیم
 چو قانع شدی سنگ و سیمت یکیست
 چه مشقت زرش پیش اہمت چه خاک
 که سلطان ز درویش مسکین ترست
 فریدون بملک عجم نیم سیر
 که پادشاهست و نامش کد است
 به از پادشاهی که خورند نیست

بخشپند

بگفت آن خردمند نیکو سرشت جوابی که بر دیده باید نوشت
ترا صبر بر من نباشد مگر و لیکن مرا باشد از نیشکر
حلاوت نباشد شکر در نیش که باشد تقاضای تلخ از پیش
حکایت

یکی راز مردان روشن ضمیر امیر ختن داد طاقی سریر
بیوشید و بوسید انجازهین که بر شاه عالم هزار آفرین
ز شادی چو کلبرک خندان شکفت پس انگاه دستش بیوشید و گفت
چه خوبست تشریف شاه ختن و زان خوبتر ژنده خوشن
که آزاده بر زمین خسب و بس مکن بهر قالی زمین بوسن کس
حکایت

یکی نان خورش جز پیا زی نداشت چو دیگر کسان برک و ساری نداشت
پراکنده گفتش ای خاکسار برو طبعی از خوان یغما بیار
نخواه و مدار از کس ای خواجه باک که مقطوع روزی بود شرمناک
قبا بست و چابک نور زید دست قبايش دریدند و دستش شکست
شنیدم که میگفت و خون میگریست که مرخویشتن کرده را چاره چیست
بلاجوی باشد که فستار آرز من و خانه من بعد نان و پیاز
جوینی که از سعی باز و خورم به از میده بر خوان اهل گرم
چه دلتنگ خفت آن فرومایه دوش که بر سفره دیگران داشت کوشن
حکایت

یکی که به در خانه زال بود که بر کشته ایام و بد حال بود
دوان شد بمهانش ای امیر غلامان سلطان زدندش به تیر

شش چندی و در خرقه و ایستان
 یکی زان میان معده انبار بود
 میان بست مسکین شد بر درخت
 زمیسی ده آمد که این را که کشت
 شکم دامن اندر کشیدش ز شاخ
 نه هر بار خرماتوان خورد و بر و
 شکم بند دست و زنجیر پای
 سبزه شکم شد ملخ لا جسم
 نزد اندرون بدست آرمایک
 کز ششیم بر طرف خرمستان
 بسی خوار بد زانکه پر خوار بود
 وز انجا بگردن در افتاد سخت
 بکشم وزن بانک بر مادر شست
 بود تنگدل رو دکان فراخ
 که افتد که نا که شود و خورد و مرد
 شکم بنده کمتر پرستد خدای
 پایش کشد مور کو چک شکم
 شکم پر نخواهد شد لا بخاک

حکایت

شکم صوفی و از بون کرد و فرج
 یکی گفتش از دوستان در نهفت
 بدیناری از پشت بر اندام نشا ظ
 فروز لما یکی کو دوم و تیلپی
 غذا که لطیفست و کراسر ستری
 سرانکه بشا لین نهاده و شمعند
 مجال سخن تانسیا بی مگوی
 مگو و منمید تا توانی با قدم
 و دینار بر هر و آن کرد خرج
 چه کردی بدین هر دو دینار گفت
 بدیگر شکم را کشیدم سماط
 که این پر نکشت و نشد آن تهی
 چو دیرت بدست افتد خوش خوری
 که خوابش بقر آوری و در کمند
 چو میدان نه بلنی نهد از کوی
 زاندازه بیرون و زاندازه کم

حکایت

یکی نیشکر داشت بر طبقری
 بصل جذبلی گفت و در کنج ده
 که بستان و چون دست یابی بده
 بافت

طمع آب روی تو وافر بر بخت برای جوی دامنمی در بر بخت
چو سیراب خواهی شد از آب جوی چو اریزی از بهر برف آب روی
مگر کز تنعم مشکبیا شوی و گرنه ضرورت بد را شوی
برو خواه که گناه کن دست آرز چه می بایدت آستین و راند
کسی را که درج طمع در نوشت نباید بکس عبد و چاکر نوشت
تو قع بر اند ز هر محبت بران از خودش تا نراند کست

حکایت

یکی را شب آمد ز صاحب دلان یکی گفت شکر بخواه از افلان
بگفت ای یسر تلخی مرد غم به از جور روی ترشش بر دغم
شکر عاقل از دست انکس خورد که روی از تکبر بر و سر که کرد
مرد و در پی هر چه دل خواهد که تمکین تن نور جان کا هدت
کشد مرد را نفس اماره خوار اگر هو شمنندی مزیزش مدار
اگر هر چه خواهد مرادت خوری ز دوران بسی تا مرادی بری
تنور شکم دم بدم تا فتن مصیبت بود روز نا یا فتن
به تنگی نریز اندت روی رنگ چو وقت فراخی کنی روده تنگ
کشد مرد پر خواره بار شکم و کرد و در نیاید کشد یا ر غم
شکم بنده بسیار بینشی خجل شکم پیشش من تنگ بهتر کم دل
ز انداز بهیرون مرو پیش زان نه و یوانه تیغ بر خود و زان
به بی رغبتی شهوت انکسختن بر غبت بود خون خود و ریختن

حکایت

من از بصره آورده ام بس عجب حدیثی که شیرین تر است از دطب

چو دوزخ که سپهرش کنند از وعید
 ای میسر دوت عیسی از لا غری
 بدین ای فر و مایه و انشا مخر
 فکر می نه نهی که دور اندام
 بانگی که کردن کشد برو حاش
 چو موش انگر نان و بنیرش خوری
 او که بانگ دارد که هلی من مزید
 تو در بند آنی که خر پروری
 چو خر را با نخیل عیسی مخر
 نه پنداخت جز حرص خوردن بدام
 بدام افتد از بهر خوردن چو موش
 بدامش در افتی و تیرش خوری

حکایت

مر ا حاجی اشانه حاج داد
 شنیدم که یار می سکم خوانده بود
 بپنداختم شانه کاهین استخوان
 میندار چون سر که خود خورم
 قناعت کن ای نفس بر اندکی
 چرا پیش خسر و بجا جت روی
 و کر خود پرستی مشکم طبله کن
 که رحمت بر اخلاق حجاج باد
 که از من بنوعی دشمنانده بود
 نمی بایدم دیگرم بسک مخوان
 که جور خداوند حلاوا برم
 که سلطان و درویش بینی یکی
 چو یکسو نهاده ی طمع خسروی
 در خانه این و آن قبله کن

حکایت

یکی بر طمع پیش خوار رزم شاه
 چو دیدش بخدمت دو تا کشت و راست
 پسر گفتش ای بابک نامجوی
 نکفتی که قبله است خاک حجاز
 مشو تابع نفس شهوت پرست
 قناعت سرا فر از دای مرد موش
 شنیدم که شد با داد ای بگاه
 و کر روی بر خاک مالید و خاست
 یکی مشکلم را جو ا بی بگو می
 چرا کردی امروز ازین سو نماز
 که هر ساعتش قبله دیگر است
 سر بر طمع بر نیاید زد و موش

طمع

قناعت تو انکار، کشته مر و را
 ریشکوفی بدست آوری بی ثبات
 مهر و برتن ار مر و لای و نهشی
 خرا و مشد مر و م نهتر و نهتر
 کشی سیرت آدمی کوشش کرد
 خور و خوابت نهط طریق و دوست
 خنک نیکبختی که در کوشش
 بر آنگان که ستم سر حق آشکار
 و لیکن خوا طاعت نه اید ز انوار
 تو خود را از ان در چه انداختی
 هر اواج فلک چون ابر و جره باز
 کوشش دامن از چنک شهوت را
 کسی کو کم از عادت خویش خور و
 کجاست بر خوشتی دست در ملک
 نخست آدمی سیرتی پیشه کن
 تو لایبر کراهه ات تو له سخی بد کهر
 که کر پا لهنک از گفت و ر کسخت
 باند از ه خور ز ادا کر مر و می
 درون جای قوتست و ذکر و نفس
 نزارند تن پر و ران آکهی
 دو چشم و شکم پر نکرد و هیچ

خبر کن خزان جهان کز در را
 که بر سنگ کردان نروید نبات
 که الودا چو میله و ری امیکشی
 که تن پر و ران از نهتر لاغرند
 که اول سبک نفس خاموش کرد
 برین بودن آکین نا بخر و دست
 بدست آرد از معرفت تو شده
 نکردند باطل بران اختیا و
 چه دیدار و یوش چه رخسار خور
 که چه را از ره باز نشناختی
 که بر مشهرش بسته سنگ آرد
 کنی ز رفت تا صد راقا المذته
 بشد ریج خود را ملک خوی کرد
 نشانیو پرید از رزمی تا فلک
 پس آنکه ملک خوی اندیشه کن
 فکر تا نیچد از حکم تو سیر
 تن خویشتن خست و خون تور بخت
 چنین پر شکم را آدمی یا نخی
 تو پنداری از بهر نا انست و بس
 که پر معده باشد ز حکمت تهی
 تهی بهتر این زوده هیچ هیچ

کمرت بیخ اخلاص در بوم نیست
 ازین در کسی جز تو محروم نیست
 هر آن کافکند تخم بر روی سنگ
 جوی وقت و خاش نیاید بچنگ
 منه آب روی ریاری محال
 که این آب در زیر دارد و حل
 چو در خفیه بد باشی و نابکار
 چه سود آب ناموس در روی کار
 بروی ریاضه سیه است و دخت
 کمرش با خدا در توانی فروخت
 چه دانند مردم که در خانه کیست
 نویسنده داند که در نامه چیست
 چه وزن آورد جای ابناء باد
 که میزان عدلست و دیوان داد
 مرا کسی که چندین ورع مینمود
 چو دیدند پیشش در انبان نبود
 کنند ابره پاکیزه تر از آستر
 که آن در حجابست و این در نظر
 بزرگان فراغ از نظر داشتند
 آزان پریشان آستر داشتند
 و راوازه خواهی در اقلیم فاش
 بر و ن خله کن کو در و ن حشو باش
 بیاز می انگشت این سخن بایزید
 که از منکر ایمن تر مگر مرید
 کسانی که سلطان و شاهنت همد
 سر اسرا کدایان این در کهند
 طمع در کد امر و معنی تبست
 شاید گرفتن در افتاده و تبست
 چو روی پرستیدنت بر خداست
 اگر جبر تبست نه بیند و است
 ترا چند سجد می پس است ای پسر
 اگر کوشش گیری چو پند پدر
 کرامت و زکفتار مانوشنوی
 میا و ا که فردا پشیمان شوی
 ازین به نصیحت کرمی بایدت
 ندانم پس از من چه پیدش آیدت
 نیایی بد از وی نصیحت کرمی
 ببر زمین و دخت ای برادر بری

باب ششم در قناعت

خدا را ندانست و طاعت نکرد که بر بخت و روزی قناعت نکرد

قناعت

بدل گفت اگر لقمه چندی خورم
چه داند که در بند حق نیستی
چو روی بسرد در پدر بود و قوم
پس این پیرازان طفل نادان ترست
کلید و زوز خست آن نماز
که در چشم مردم کداری دراز
اگر جز بحق میر و وجاد هات
در آتش فشانند سجاده ات
حکایت

سیه کاری از شر و بانی فنا د
پسر چند روزی که ستن گرفت
بجواب اندرش دید و پرسید حال
بگفت ای پسر قصه بر من بخوان
نگو سیرت و بینکلف بر و ن
بنزدیک من شبر و راه زن
یکی بر و ر خلیق رنج آزما ی
ز عمر ای پسر چشم اجرت مدار
نگویم تو اندر سید ن بد و ست
ده راست رو تا بمنزل رسی
چو کاوی که عصار چشمش ببست
کسی کو بتابد ز محراب روی
تو هم پشت در قبله در نماز
و رختی که بینمش بود بر قرار
شنیدم که هم در نفس جان بداد
و کر با حسیفان تشن گرفت
که چون رستی از شر و نشر و سوال
بد و زخ فتادم من از نردبان
به از پارسائی خراب اندرون
به از فاسق پارسا پیر من
چه مزدش دهد در قیامت خدای
چو در خانه زید باشی بکار
درین ره جز آنکس که رویش دروست
تو بر ره نه زین قبل و اسی
روان تا شب و شب هماغجا که هست
بکفرش کواهی دهد اهل کوی
کرت در خدا نیست روی نیاز
به پرور که روزی شود سایه دار

حکایت

عبادت با خلاص نیت نکوست و کر نه چه آید ز بی‌مغز پوست
 چه ز نار مخ بر میانست چه دل که در پوشی از بهر پندار خلق
 مکن گفتیم مردی خویش فاش چو مردی نمودی مخنت مباحش
 به انداز ده بود باید نمود و خجالت نبرد اکنه ننمود و بود
 که چون عاریت برگزند از سرش به مانند کهن جامه و در برش
 اگر کو تهی پای چو بین مبد که در چشم طفلان نمایی بلند
 و کر نقره اندوده باشد نحاس توان خرج کردن بر ناشناس
 مزن جان من آب ز ربر پشیز که صراف و انا نگیرد بچیز
 ز راند و دکان را بر آتش برند پدید آید اکنه که مس یاز رند

حکایت

نداننی که بابای کوهی چه گفت بمرودی که ناموس را شب نخت
 برو جان بابا و را خلاص پیچ که متواننی از خلق بر بست هیچ
 کساننی که فعلت پسندیده اند هنوز از تو نقش برون دیده اند
 چه قدر آورده بند که حور دیس که زیر قبا دارند ام بیس
 شاید بدستان شدن در بهشت که بازت رود چادر از روی زشت

حکایت

شدیم که نا بالخی روز داشت بعد مخنت آورد روزی بچاشت
 بکتابش آن روز سابق نبرد بزرگ آمدش طاعت از طفل خورو
 پدر دیده بود و مادر سرش فشانند با دام و ز ربر سرش
 چو بروی گذر کرد یک نیمه روز فشانند رو آتش معده سوز

بدل گفت

ندانست از آن دانه بر خوردنش که دهر افکند دام در کردنش
نه آبستن در بود هر صد ف نه هر تیر شا طر زندا بر هرف
زغن گفت ازین دانه دیدن چه سود چو بیسائی دام خصمت نبود
شاید هم که میگفت کردن بلند نباشد حذر با قدر رسو و مند
بخون کسی چون اجل بردوست قضا چشم باریک بینش آبست
در آبی که پیدا اندازد و کشاید غرور شناور نیاید بکار

حکایت

چه خوش گفت شاگرد منسوج باف چو عناق بر آورد بیل و زراف
مرا صور رتی بر نیاید ز دست که نقشش معلم زبالا نیست
گرت صور رتی حال بد یا نکوست نگارنده دست تقدیر اوست
ورین نوعی از شرک پوشیده هست که زیدم بسیار دو عمرم بخست
گرت دیده بخشد خداوند امر نه بینی و کرد صورت زید و عمر
نپندارم از بنده دام در کشد خدایش بر وزی قلم در کشد
جهان آفرینست کشایش و مادر که کردی به بند و که داند کشاد

حکایت

مشر بچه با مادر خویش گفت پس از رفتن آخر زمانی بخت
بگفت اربدست منستی مهار ندیدی کم بار کش در قطار
خدا کشتی انجا که خواهد برو و گونا خداجا مه بر تن درو
مکن سعد یا دیده بردوست کس که بخشنده پروردگارست و بس
اگر حق پرستی زور ما بست که کردی بر انداخته اند کست
که و تاجدارت کند سر برار و گونه سر نال میدی بخاد

کسان را از روی سیم و ملکست و رخت
چرا با هم چو ایشان نه نیانخت
مرا و در صافی دل اوصوف پوشش
چو طفل از تهی گاه خالی خروش
که من دست قدرت ندارم هیچ
بسر پنجه دست قضا بر میبچ
ندادند در دست کس اختیار
که تا من کنم خویش را بختیار

حکایت

یکی پیر در رویش در خاک کیش
نگو گفت با همسر زشت خویش
چو دست قضا زشت رویت سرشت
میزد از کاکو نه بر روی زشت
که حاصل کند نیک بختی بزور
بسر مه که بینا کند چشم کور
نیاید نیکو کاری از بدو کان
محالست مردانگی از سگان
همه فیلسوفان یونان و روم
ندانند کرد انکبین از زقوم
توان پاک کردن ز زنگ آینه
ولیکن نیاید ز سنگ آینه
ز وحشی نیاید که مردم شود
بسختی اندر و تربیت کم شود
بگوشش نروید کل از شاخ بید
نه زنگی بگر ما به کرد سفید
چو رد می نگر و د خدنگ قضا
سپر نیست مر بنده را جز ضا

تمثیل

چنین گفت پیش زغن که کسی
که نبو دزم و دور بین تر کسی
زغن گفت ازین در نشاید گذشت
بیات چه بینی در اطراف دشت
شنیدم که مقداد یکر و زه راه
بگردان از بلند می به پستی نگاه
چنین گفت دیدم کرت با و رست
که یکدانه گندم بهامون در ست
زغن را نماند از تعجب شکیب
ز بالا نهادند سر در شیب
چو کرکس بر دانه آمد فر از
به پیچید و در پایش بندی دراز

ندانست

که این دفع چوب از سر و گوش خویش
نیارست تا تا توان مردوریش
کنون دفع چشم بد از کشت زار
چگونه کشد آن توقع مدار
چه داند طبیب از کسی رنج برد
که بیچاره خود خواهد از رنج مرد
حکایت

شنیدم که دیناری از مغلی
بیفتاد و مسکین بجهتش بسی
باخر سر تا امید می یافت
کسی دیگرش ناطلب کرده یافت
بسد بختی و نیک بختی قلم
برفتست و ما بنیخبر در شکم
نه روزی بسر پنجگی مینخورند
که سر پنجگان تنگ روزی ترند
بسا چاره دان کو بسختی بمرد
که بیچاره کوی سلامت بمرد
حکایت

فرو گرفت پیری پس را بچوب
بگفت ای پدر بیگناهم مگوب
توان بر تو از جور مردم گریست
ولی چون تو جورم کنی چاره چیست
بداور خروش ای خداوند هوش
نه از دست داور بر او رخروش
حکایت

بلند اختر می نام او بختیار
قوی دستگه بود و سرمایه دار
بگوئی کدایان درش خانه بود
ز ریش همه چو کشدم به پیمان بود
چو درویش ببند تو نگر بسناز
دلش بیش سوزد بد اخ نیاز
هم او را در آن بقعه زر بود و مال
دگر تنگستان و بر کشته حال
زنی چنگ پیوست با شوی خویش
شبانکه چورفتش تهیدست پیش
که کس چونتو بد بخت درویش نیست
چو زنبور سرخت جز این نیش نیست
بیا موزم دی ز همایکان
که آخر نیم قهقهه را یکان

به لشکر کوشش برد و بر خیمه دست
شب از غیرت و شرمساری نخفت
تو کاهن بنا و کبد و زوی و تیر
شنیدم که میگفت و خوش میگریست
من آنم که در شیوه طعن و ضرب
چو بازوی بختم قوی حال بود
کنونم که در پنجه افبیل نیست
بروز اجل نیزه جوشن در د
کراتیخ قهر اجل در قفاست
ورش چرخ یاور بود بخت پشت
نه دانا بسعی از اجل جان ببرد

حکایت

شبیه کردی از درد پهلو نخفت
بدین نوع کوهر ک زر میخورد
که در سینه پیکان تیر تشار
کرافتد بیک لقمه در معده پیچ
قضار ا طبیب اندران شب ببرد
طیبی در آن ناحیت بود گفت
عجب دارم از شب بپایان برد
بسی بهتر از قوت ناسازگار
بر اید همه عمر نادان بهیچ
چهل سال بگذشت و آن جان ببرد

حکایت

یکی روستایی سقط شد خورش
جهان دیده پیری بر و برگزشت
میشد از جان پدر کاین حمار
علم کرد بر تاکستان سرش
همی گفت خندان بنا طور دشت
کنند دفع چشم بد از کشت زار
که این

نه شمير کين آوران کند بو د
 کس از شکر ماز ايسجا برون
 چو صد دانه مجموع در خوشه
 بنا مردی از هم جداويم دست
 کانهرا نشد ناوک اندر حريم
 چو طالع زماروی بر پيچ بو د
 سعادت به بخشايش داورست
 چو دولت نبا شد سپهر باند
 نه سختی رسيد از ضعيفي بمو د
 چو نتوان بر افلاک دست آختن
 کمرت زندگانی نوشتست ویر
 و کراز حیات نمازند ست بهر
 نه رستم چو پایان روزي نخورد
 ازین بوالعجب تر حدیثي شنو
 که کین آوری اختر تند بو د
 نیامد جز آغشته خفتان بخون
 فتادیم هر دانه در کوشه
 چو ماهی که با جوشن افتد بشست
 که گفتم بدو زند سند ان بتیر
 سپر پیش تیر قضا ایچ بو د
 نه هر جنگ بازوی زور آورست
 نیاید بمر و انکی و ر کمند
 نه شیران بسر پنجه خور و ندوزد
 ضرور است با کردشش ساختن
 نه مارت کز ایدنه درنده شیر
 چنانست کشد نو بش دار و که زهر
 شغا و از نهادش بر آورد کرد
 که بی بخت کوشش نیر ز و بجو

حکایت

یکی آهنین پنجه درار و بیل
 بهر خاش جستن چو بهرام کور
 نمود پوشی آفتد بجنگش فراز
 چو دیدارد بیل نمید پار و پوش
 به پنجاه تیر خد نکش بر د
 و لاورد در آمد چو دستان کرد
 همی بکند را نید بیلک ز بیل
 کمندی به کتفش بر از خام کور
 جوانی جهان سوز پیکار ساز
 کمان در زه آورد دوز را بکوش
 که یکچوپه بیرون نرفت از نم
 مجنم کمندش در آورد و برد

فلک و ست قوت پرویا فته
 بد کرده کیتی غرور از سرش
 بد و کفتم ای سار و ر شیر کیر
 بخشد ید کز روز جنگ لایتر
 زمین و یدم از اتیره چون نیستان
 بر انکایتتم کز و ایجا چو و و
 من آنم که چون حمله آورد می
 و لی چون نکر و اخترم یا واری
 غنیمت شمر و م طریق کر یز
 چه یاری می کند مغر و جو ششم
 کلید ظفر چون نباشد بدست
 کرو هی پانک افکن پیل زور
 هاند م که دیدیم کرد سپاه
 چو ابر اسب تازی بر انکایتتم
 و و لشکر بهم زدند از یمین
 ز بار یدان تیر همچون تکرک
 بصید هز بران پر خاش ساز
 زمین آسمان شد ز کرد کبود
 سواران دشمن چو دریافتیم
 به تیر و سنان موی بش کافتیم
 چه زور آورد پنجه جهد مراد
 سر دست مردیش بر تافته
 سر ناتوانی بر انو برش
 چه فرسوده کشتی چو رو باه پیر
 بدر کردم آن جنا جوئی ز سر
 کرفته چو آتش طمها نشان
 چو دولت نباشد تهو ر چه سود
 بر میخ از کف انکشتری بر دمی
 کوفتند کردم چو انکشتری
 که نادان کند با قضا پنجه تیز
 چو یاری نکر و اختر و ششم
 بازو در فتح نتوان شکست
 در آهن سر مرد و سم ستور
 ز ره جامه کردیم و مغر کلاه
 چو باران پلارک فرو ریختیم
 تو کفتی زدند آسمان بر زمین
 هر کوشه بر خاست طوفان مرک
 کمند از دمای دهن کرده باز
 چو انجم در و برق شمشیر و خود
 پیاده سپر بر سپر یافتیم
 چو دولت نهد روی بر یافتیم
 چو بازوی توفیق یاری نکر و
 نه شمشیر

ندیدمش روزی که ترکش نبست
 دلاور بر سر پنج کاه زور
 بدعوی چنان ناوک انداختی
 چنان خار در کل ندیدم که رفت
 نزد تارک جنگوی بخت
 چون کنجشک روز ملخ در نبرد
 پلنگانش از زور سر پنجه زیر
 گرفت کمر بند جنگ آزما می
 زره پوش را چون تیر زین زدی
 نه در مردی اورا نه در مرد می
 مرا یکدم از دست نکذاشتی
 سفر ناکهم زان زمین دور بود
 قضا نقل کرد از عراقم بشام
 مع القصة چندی ببودم مقیم
 دگر پر شد از شام بیانه ام
 قضا را چنان اتفاق افتاد
 شبی سر فرو شد باندریشه ام
 نمک ریش دیرینه ام تازه کرد
 بدیداروی در سپاهان شدم
 چو آن دیدم از کردش دیر پیر
 چو کوهی سفیدش سر از برف موی
 ز پاو لاد پیکانش آتش نجست
 ز هولش بشیران در افتاده شور
 عدو را دوتن از یک انداختی
 که پیکان او در سپر ما برفت
 که خود و سرش را اندر هم شکست
 چه کنجشک بودی به پیشش چه مرد
 فرو برده چنگال در مغزش پیر
 و کرکوه بودی بکندی زجای
 گذر کردی از مرد و بر زین زدی
 و و در جهان کس شنید آدمی
 که بار است طبعان سری داشتی
 که بیستم دران بقعه روزی نبود
 خوش آمد دران خاک پاکم مقام
 برنج و براحت بامید و بیم
 کشید آرزو مشدی خانه ام
 که بازم گذر بر عراق افتاد
 بدل بر گذشت آن هنر پیشه ام
 که بودم نمک خورده از دست مرد
 بمهرش طلبکار و خواهان شدم
 خدنگش کمان ارغوانش زرد پیر
 روان آتش از برف پیری بروی

توانم شوی پیش مردم غریز
که فرخو یشتن را نگیری بچیز
بزرگی که خود را بخردی شهر و
بدنی و عقبی بزرگی بسیر و
ازین خاکدان بنده پاک شد
که در پای کمتر کسی خاک شد
الا یکم بر خاک ما بگذری
بخاک عزیزان که یاد آوری
که خاکش سعدی او را چه غم
که در زندگی خاک بود است ام
به بیچارگی شن فرا خاک داد
و کر دعا لم هر آمد چو باد
بسی بر نیاید که خاکش خورد
و کر باره بادش بنالم برد
نگر تا کلتان معنی شکفت
دروایج بابل چنین خوش نکفت
عجب کر بمیرد چنین بلبلانی
که بر استخوانش نروید کلی

باب پنجم در رضا و تسلیم

مشبهی زیت فکرت الهی سو ختم
چراغ بلاغت می افرو ختم
هر اکنده کوهی حد یستم شنید
جزا خست گفتن طریقی ندید
هم از جثت نوعی و دان درج کرد
که ناچار فریاد خیزد ز دور
که فکرش بلیغست و رایش بلند
ولی در ره زهد و ظامات دهند
نه در خشت و کوه پال و کر زکران
که ان شیوه ختمست بر و یکران
ندانند که مار اسر جنک نیست
و کر نه مجال سخن تنک نیست
توانم که تیغ زبان بر کشم
جهانی سخن را قلم در کشم
بیا تا و دین شیوه چالش کنیم
سر خصم را سنگ باش کنیم

حکایت

مراد و میانه یکی یار بود
که جنک آور و شوخ و عیار بود
مدامش بخون و دست و خنجر خضاب
بر آتش دل خصم ازو چون کباب
نزدمش

اگر می بترسی ز روز شمار از آن گز تو ترسید خطا در گذار

مکن خیره بر زیر دستان ستم که دست پیست بالای دست تو هم

حکایت

یکی خوب کردار و خوشحوی بود که بد سیر تا نرا انکو کوی بوا

بخواستش کسی دید چون در گذشت که باری حکایت کن از سر گذشت

و مانرا بخنده چو کل باز کرد چو بلبل بصوت خوش آواز کرد

که بر امن نکر و نداشتی بسی که من سخت نکر فتمی بر کسی

حکایت

چنین یاد دارم که ستای نیل نکر و آب بر مصر سالی سبیل

کرویی سوی کوهساران شدند بفر یاد خواهان باران شدند

که بستند از کریمه جویی روان بیاید مکر کریمه آسمان

بدالنون خبر برد ز ایشان کسی که بر خلق رنجست و سختی بسی

فروماندگان را دعا می بکن که مقبول اراد نباشد سخن

شنیدم که ذالنون بهدین کریمه سخت بسی بر نیامد که باز آن بر بخت

خبر شد بهدین پس از روز بیست که ابراهیم دل بر ایشان گریست

سبک عزم باز آمدن کرد پیر که پر شد ز سیل بهاران غدا پیر

پیر رسید از و عارفی در نهفت چه حکمت درین رفتت بود گفت

شنیدم که بر مرغ و مور و ددان شود تنگ روزی ز فعل بدان

درین کشور اندیشه کردم بسی هریشان ترا از خود ندیدم کسی

بر فتم مبادا که از شر من ببند و در خیر اینان

بهی بایدت لطف کن کان مهان ندیدندی از خود بهتر در جهان

بگفت آنچه دانست شایسته گفت
 پسندید از و شاه مردان جواب
 به از من سخن گفت دانا یکست
 که امر و زبوی خداوند جاه
 بد کردی از بار که حاجش
 که من بعد بی آب و رویی مکن
 یکی را که پسندار در سر بود
 ز طمش ملال آید از و عظمتک
 کربت در دریای فضلست خیز
 نه بینی که در خاک افتاده خار
 مرزای حکیم آسینههای در
 بچشم کسان در نیاید کسی
 مگو تا نگویشد شکر ت هزار
 چو خود گفتی از کس توقع مدار

حکایت

کدایی شنیدم که در تنگ نای
 ندانست درویش بیچاره کوست
 بر آشفت بروی که کوری مگر
 نه کورم و لیکن خطا رفت کار
 چو منصف بز رکان دین بوده اند
 فرو تن بود و هو شمند کزین
 بشازند فردا تو اضع کنان
 نهادهش غم پای بر پشت پامی
 که رنجیده دشمن ندانند دوست
 بدو گفت سالار عادل غم
 ندانستم از من کنه در کذار
 که بازیردستان چنین بوده اند
 نهاده شاخ پر میوه سر بر زمین
 مگون از خجالت سر سرکشان
 اگر می

و یا خست کش از بهر نام و غرور
 همی گفت و خلقی بر او انجمن
 یکی خسته کردی از آن ماجرا
 شنیدم که بگریست دانی و خشن
 اگر راست گفت ای خداوند پاک
 پسند آمد از غیب جوی خود دم
 گرانی که بدخواه گوید مرغ
 اگر اباهی مشک را کند گفت
 و کر میرود در پیاز این سخن
 نکیر و خردمند و روشن ضمیر
 نه امین عقلست و رای و خرد
 پس کار خویش آنکه آنکه نشست
 تو نیکو روش باش تا بدسکال
 چو دشواریت آید زدشمن سخن
 چو آگس نباشد ناو کوی من
 ز راند و دکانر آتش برند
 که طبل تهی را رود بانگ دور
 در ایشان تفرج کشان مرد وزن
 یکی کریم بر صبر آن پار سا
 که یارب مر این شخص را توبه بخش
 مرا توبه ده تا نگر دم هلاک
 که معلوم من کرد خوی بدم
 و کر نیستی کو بر و باد سنج
 تو مجموع باش او پر اکند گفت
 چنین است گو کند مغزی مکن
 زبان بشد دشمن ز هنگامه کیر
 که دانا فریب مشعبد خورد
 زبان بداندیش بر خود بست
 زیاده بنقص تو گفتن مجال
 نگر تا چه عیب گرفت آن مکن
 که روشن کند عیب بر روی من
 پدید آید آنکه که مسی یازرند

حکایت

یکی مشکلی برد پیش علی
 امیر عدو بشد کشور کشای
 شنیدم که شخصی در آن انجمن
 فرخید از و حیدر نامجوی
 که تا مشکلی را کند منجایی
 جوابش بگفت از سر علم و رای
 بگفتا چنین نیست یا بوالحسن
 بگفت ار تو دانی ازین به بگوی

چو مسکین و بیطاقتش دید و ریش	بد و داد یک نیمه از زاد خویش
شنیدم که میگفت و خوش میگریست	که داند که بهتر ز ما هر دو کیست
بظا هر من امر و زانو بهترم	و کر تاچه ز اند قضا بر سرم
کرم پای ایمان تلخ و ز جایی	بسر بر نهم تاج عفو خدای
و کر کسوت معرفت در برم	نماند به بسیار ازین کمترم
که سبک با همه رشت خوشی که فرد	مرا و زابد زوخ نخواهند برد
زه اینست سعدی که مردان راه	بغزت نکردند بر خو و نگاه
ازان بر ملا یک شرف داشتند	که خود را به از سبک نه پنداشتند

حکایت

یکی بر بطی و ز بغل داشت مست	بشب بر سر پار ساسانی شکست
چو روز آمد آن نیکمرد سلیم	بر سنگ دل برد یکمشت سیم
که دو شینه معذور بود می و مست	ترا و مرا بر بط و سر شکست
مرا به شد آن زخم و بر خاست بیم	ترا به نخواهد شد الا به سیم
ازان دوستان خدا بر سرند	که از خلق بسیار بر سر خوردند

حکایت

شنیدم که در خاک و خش از مهران	یکی بود در کنج خلوت نهان
مجز و بمعنی نه عارف بدلق	که بیرون کند دست حاجت بخلق
سعادت کشاده دری سوی او	دری دیگران بسته بر روی او
زبان او ری بیخرد سخی کرد	ز شوخی بسد گفتن نیکمرد
که ز نهار ازین مکر و دستان و ریو	بجای سلیمان نشتن چو دیو
دادم بشویند خون کر به روی	طمع کرده در صید موشان کوی

حکایت

چه خوش گفت بهاول فرخنده خوی
چو بگذشت بر عارفی جنگجوی
که این مدعی دوست بشناختی
به پیکار و دشمن نهی و اختی
که از هستی حق خبر داشتی
همه خلق را نیست پس داشتی

حکایت

مشنیدم که لقمان سیه قام بود
نه تن پرور و نازک اندام بود
یکی بنده خویش بنداشتش
ز بون دید و در کار کل داشتش
جفا دید و با جور و قهرش بساخت
بسالی سرای زهرش بساخت
خویش آمدش بنده رفته باز
ز لقمانش آمد نهیبی فراز
پیاش در افتاد و پوزش نمود
بخندید لقمان که پوزش چه سود
بسالی ز جو رت جگر خون کنم
بیک ساعت از دل بدر چون کنم
ولی هم ببخشایم ای نیکمرد
که سود تو ما را زیانی نکرد
تو آباد کردی شبتان خویش
مرا حکمت و معرفت کشت بیش
غلامیست در خیمای نیکبخت
که فرمایمش و قتها کار سخت
و کرده نیازار مش سخت دل
چو یاد آیدم سختی کار کل
هر آنکس که جو ر بزرگان نبرد
نسوزد دلش بر ضعیفان خورد
که از حاکمان سخت آید سخن
تو بر زیرستان درشتی مکن

حکایت

شنیدم که دروشت صنعان جنید
سکی دید بر کنده دندان زدید
ز نیر و می سر پنجه شیر کبر
فرو مانده عاجز چو ر و باه پیر
پس از عزم آهو که فتن به پی
لکد خورده از کوسفندان حی

کلو خي د و بالاي هم بر نههم	يکي پاي بر دوش و يکر نههم
بچند انکه در دست افتد باز	از ان به که کردی تهيد ست باز
بدلداري و چاپلوسي و فن	کشيدش سوي خانه خوشتن
جوانمرد شب رو فرا داشت دوش	بکشفش بر آمد خداوند هوش
بغلاطاق و دستار و رختي که داشت	ز بالاد امان او در کذاشت
بسي عذر خواهي نمودش که زود	کريز ان شو و جان بپرايمچو دود
وز اسخا بر آور و دغو خاکه دزد	ثواب اي جوانان و ياري و مراد
بدر جست از آشوب و دزد و غل	دوان جامه پار سادر بغل
ول آسوده شد مرد نيك اعتقاد	که سر کشته را بر آمد مراد
خيوشي که بر کس تر حسم نگرد	ببخشود برومي دل نيك مرد
عجب نبود از سبوت بخردان	که نيکي کنند از کرم بايدان
و راقبال نيکان بدان ميريسند	اگر چه بدان اهل نيکي نيند

حکایت

يکي را چو سعد ي دل ساده بود	که با ساده روئي در افتاده بود
جفا بردي از دشمن سخت کوي	ز چوگان سختي بجستي چو کوي
ز کس چين در ابر و نيند اختي	ز بازي به تندي نپرد اختي
يکي گفتش آخر ترا ننگ نيست	خير زينهمه سيلی و سنگ نيست
تن خویش را بجهد و نان کنند	زد دشمن تحمل ز بونان کنند
چه خوش گفت شيداي شوریده سر	جوابي که شايد نوشتن بر سر
و لم خانه مهر يار ست و بس	از و مي گانجد در و کين کس

نه پنداري اي ديده رو مشتم
 چو ديدم که بيچاره کي ميخورد
 چو سگ بر درش بانگ کردم بسي
 چو خواهي که در قدر والارسي
 دران حضرت اينان گرفتند صدر
 چو سبل اندر آمد بهول و نهيب
 چو شبتم بيفتاد مسکين و خورد
 که ايدون سک آواز کرد آن منم
 نهادم ز سر کبر و راي و خرد
 که مسکين تراز سک ندیدم کسي
 ز شيب تو اضع بهالارسي
 که خود را فرو و تر نهادند قدر
 فتاد از بلندي بسرد در نشيب
 بمهر اسما نش بعيو ق برد

حکایت

عزيزي در اقصاي تبريز بود
 شبي دید جاي که دزدی کمنند
 کسانرا خبر کردو آشوب خاست
 چونا مردم آواز مردم شنید
 نهيبی ازان کير و داد آمدش
 ز رحمت ول پارساموم شد
 بتاريکی ازوي فراز آمدش
 که يارامرو کاشنا مي توام
 ندیدم بمروا نکي جاي کس
 يکي پيش خصم آمدن مردوار
 بدین هر دو خصلت غلام توام
 کرت راي با شد بحکم کرم
 سراپيست کونه و در بسته سخت
 که همواره بيدار و شبخبر بود
 به پيچيد و بر طرف بامي فکند
 زهر جاني مرد و با چوب خواست
 میان خطر جاي بودن ندید
 کريزي بوقت اختيار آمدش
 که آن دزد به چاره محروم شد
 ز راه و کرپيش باز آمدش
 بمروا نکي خاک پا ي توام
 که جنگ آوري برد و نوعست و بس
 دويم جان بد ز بردن از کار زاد
 چه نامي که مولاي نام توام
 بجایي که مهادنمت ره برم
 نه پندارم انجا خداوند رخت

بر آمد طنین مکس با مد او
 همه ضعف و خاموشی کید بود
 نه اگر و شیخ از سر اغبار
 نه جاشکر باشد و شهید و قد
 یکی گفت از آن حلقه اهل رای
 مکس را تو چون فهم کردی خروش
 تو کا گاه کردی ببا نک مکس
 تبسم کنان گفتش ای تیر هوش
 کسانی که با ما بخاوت و رند
 چو پوشیده میدارم اخلاق دون
 فرا می نمایم که می شنوم
 چو کالیوه داغندم اهل نشست
 کرا ز بد شنیدن نیاید خوشم
 مجمل استایش فرا چه مشو
 سعادت نجست و سعادت نیافت

حکایت

و تو ترانه عارف زنده پوش
 بدل گفت بانک سک اینجا چراست
 نشان سک از پیش و از پس ندید
 مجمل باز کردیدن آغاز کرد
 شنید از درون عارف آواز پای
 یکی را نباح سک آمد بکوشش
 در آمد که درویش صالح کجاست
 بجز عارف اینجا دگر کس ندید
 که شرم آمدش بحث آن راز کرد
 هلاکت برد و رچه پائی در آیی

نه پندار

بر کوشیار آمد از راه دور دلی پر ارادت سری پر غرور
 خردمند از دیده برد و خستی یکی حریف در وی نیاموختی
 چو بی بهره عزم سفر کرد باز بد و گفت و انانی کردن فراز
 تو خود را کمان برده پر خرد انانی که پر شد و کمر چون برود
 ز دعوی پری زان تهی میروی تهی آی تا پر معانی شوی
 ز هستی تهی آی سعدی صفت که کرد آوری خسر من معرفت

حکایت

بخشم از ملک بنده سر بتافت بفرمود جستن کسش در نیافت
 چو باز آمد از راه خشم و ستیز بشمشیر زن گفت خوشش بریز
 بخون تشنه جلاد نا مهر بان برون کرد و تشنه چو تشنه زبان
 شنیدم که گفت از دل تنگ ریش خدا یا بجل کردش خون خویش
 که پیوسته در نعمت و ناز و کام در اقبال او بوده ام دوست کام
 مبادا که فردا بخون منش بگیرند و خرم شود و شمنش
 ملک را چو گفت وی آمد بکوشش و کرد یک خشمش نیامد بجوشش
 بسی بر سرش داد و بر دیده بوس خداوند را یت شد و طبل و کوس
 بر فق از چنین سهمکین جایگاه رسانید و هر شش بدان پایگاه
 فرض زین سخن آنکه گفتار نرم چو آبست بر آتش مرد گرم
 نه بینی که در معرض تیغ و تیر بهوشند خفتان صد تو حریر
 تواضع کن ای دوست با خیم تند که خرمی کند تیغ برنده کند

حکایت

که و بی برانند ز اهل سخن که عاظم بود باور مکن

همه عمر از یسنان چه دیدی خوشی
اگر صالح انجا بدیو ارباب
چو مرد این سخن گفت و صالح شنید
دیدی رفت تا چشم آفتاب
دوان هر دو کس را فرستاد و خواند
بر ایشان بیاید باران جو د
پس از پنج سرما و باران و سیل
کدایان بیجا مه شب کرده روز
یکی گفت از یسنان ملک را نهان
پسندیدگان در بزرگی رسند
شهنشاه ز شادی چو کل بر شکفت
من آنکس نیم کز غرور حشم
تو هم با من از سر بنه خونی زاشت
من امروز کردم در صلح باز
چنین راه اگر مقبلی پیش گیر
بر از شاخ طوبی کسی برنداشت
ارادت نداری سعادت مجوی
ترا کی بود چون چراغ التهاب
و جودی دهد و نشانی بجمع
تو شایسته ای که از این کس
یکی در انجوم اندکی دست داشت

که در آخرت نیز زحمت کشی
بر آید بکفشتن بدرم و ماغ
و کردن انجا مصالح ندید
ز چشم خلائق فروشت خواب
بهیبت نشست و بخرمت نشاند
فروشتشان کرد ذل از وجود
نشستند با نامداران خیل
معطر کنان جامه بر عود سوز
که ای خلقه در کوش حکمت جهان
ز ما بسد کانت چه آمد پسند
بخشدید در روی درویش و گفت
ز بیچارگان روی در هم کشم
که ناسازگاری کشی در جهشت
تو فردا ممکن در اویم فر از
شرف بایدت دست درویش گیر
که امروز تخم از ادت نکاشت
بچوکان خدمت توان بروی
یکه از خود پیری ناممچو قندیل از آب
که سوزش در سینه باشد چو شمع
حکایت
ولی از تکبر سر مست داشت
بر کو شیار

هنوز آنچه گفت از بدم اندکیست
 ز روی کمان بر من اینها که هست
 وی امسال پیوست با ما وصال
 به از من کسی در جهان عیب من
 ندیدم چنین نیک پندار کس
 که پنداشت عیب من اینست و بس
 بمحشر کواه کناهم کراوست
 ز دوزخ نترسم که کارم نیکوست
 کرم عیب گوید بد اندیش من
 پیاکو بهر نسخه از پیش من
 کسان مرد راه خدا بوده اند
 که آماج تیر بلا بوده اند
 کلاه تکبر بپنداختند
 بزبون باش تا پوستینت درند
 که صاحبان بار شوخان برند
 که از خاک مردان سیوی کنند
 بشکس ملامت کنان بشکنند

حکایت

ملک صالح از پادشاهان شام
 بروان آمدی صبحدم با غلام
 بکشتی در اطراف بازار و کوی
 برسم عرب نیمه بر بسته روی
 که صاحب نظر بود و درویش دوست
 کسی کین دودار و ملک صالح اوست
 و درویش در مسجدی خفته یافت
 پریشان دل و خاطر آشفته یافت
 شب سردشان دیده نابرده خواب
 چو حسرتا مل کنان ز آفتاب
 یکی زان دو میگفت با دیگری
 که هم روز محشر بود و اولی
 که این پادشاهان گردن فرازا
 که در لاهوت عیشند و با کام و ناز
 در آیند با عاجزان در بهشت
 من از کور سر بر ندارم زخشت
 هشت برین ملک و ماوای ماست
 که بسند غم امروز و پای ماست

گزنهار ازین کردمان خموش
که چون کر به زانو بدل بر نهند
سوی مسجد آورده دکان شید
و کاروان شیر مردان زنند
سفید و سیاه پاره بر دوخته
زهی جو فر و شان کند م نهای
همین در عبادت که پیرند و مست
چسرا کرد باید نماز از نشست
عصای کلیمند بسیار خوار
نه پیر نه کار و نه وانشورند
عبا نمی پانکانه و ر بر کنند
زنت نه بلشی در ایشان اثر
شکم تاسر آکند از لقمه تنگ
نخواهم درین وصف ازین بیش گفت
فرو گفت ازین شیوه نادیده کوای
یکی کرده بی آب و روی بسی
مردی بشیخ این سخن نقل کرد
بدی در قفا عیب من کرد و خفت
یکی تیری افکند و در ره فتاد
تو بر داشتی آمدی سوی من
بخشد بد صا جلد ل نیکو ی

پانکان در ند که صوف پوشش
و کر صیدی افتد چو سلب بر جهند
که در خانه کمتر توان یافت صید
و لی جامه مردمان اینان برند
بضاعت نهاده زرانند و خته
جهان کرد و شکوک و خرمین کدای
که در رقص و حالت جوانند و چست
چو در رقص بر میتوانند چست
بظاهر چنین زرد روی و نزار
همین بس که دنیا بدین میخیزند
بدخل حبش جامه زن کنند
مگر خواب پیشین و نمان سحر
چو زنبیل در یوزه هفتاد رنگ
که شلعت بود سیرت خویش گفت
نه بیند مهر و ید و عیب جوی
چه غم دار و از آید و ی کسی
اگر است پرستی نه از عقل کرد
شیر زد قرینی که آورد و گفت
و جو دم نیاز و زنجیم نداد
همی در سپردی به پهلوی من
که مهلاست ازین صحر کو بکوی

مکن بآید آن نیکی ای نیکبخت
 مگویم مرا عاتق مردم مکن
 با خلاق نرمی مکن باد رشت
 که انصاف خواهی مکن حق شناس
 بهر فآب رحمت مکن برخیز
 ندیدم چنین پیچ در پیچ کس
 چو بانوی قصر این ملامت بگرد
 که بر کرد آسوده خاطر بخت
 که از ناخوشی گوید بر من خروش
 بجای چنین کس نباید شنود
 چو خود را قوی حال بیتی و خوش
 و کرد خود امان صورتی چون طلم
 و کرد هر و رانی درخت کرم
 بدولت کسان سیر افراختند
 کسی کو تکبر کند با کسان
 تکبر کند مرد حشمت پرست
 نه بینی که در کرخ تربت بسبت
 بجز کو رمعروف معروف نیست

حکایت

طمع برود شوخی بصاحب دلی
 کمر بند و دستش تهی بود و پاک
 برون تاخت خواهند خیره روی
 نیو و آن زمان در میان حاصلی
 که زر برفشاندی برویش چو خاک
 نگویند آن غار که دوش بکوی

حکایت

کسی و راه معروف کرخی نجست که ننهاد معروفي از سر نخست
 شنیدم که مهانش آمد یکی ز بیماریش تا بمرک اندکی
 برش موی و رویش صفاریخته بمویش جان در تن آویخته
 شب آنجا بیدار ماند و بالاش نهاد روان دست در بانک و ناش نهاد
 نه خوابش گرفتگی شب یک نفس نه از دست فریاد و خواب کس
 نهاده بودی پزیشان و طبعی در شت نمی مرد و خلقی بجهت بکشت
 ز فریاد و نالیدن و خفت و خیز گرفتند از و خلق راه گریز
 ز دیار مردام در آن بقعه کس همان ناتوان ماند و معروف و بس
 شنیدم که شبها ز خدمت سخت جو مردان کمر بست و کرد آنچه گفت
 شبی بر سرش لشکر آورد خواب که چند آورد مرد ناخفته تاب
 بیکدم که چشمانش خفتن گرفت مسافر پراکنده گفتن گرفت
 که لعنت برین نسل ناپاک باد که نامند و ناموس و زرقند و باد
 پایدا اعتقاد آن پاکیزه پوش فریبنده پارسائی فروش
 چه داندلت انتبانی از خواب مست که بیچاره دیده بر هم نیست
 سخنهای منکر بمعروف گفت که یکدم چسرا غافل از وی بخت
 فرو خورد شیخ آن تمام از کرم شنیدند پوشیدگان حرم
 زنی گفت معروف را در نهفت شنیدی که درویش تالان چه گفت
 بر وزین سپس کوسر خویش گیر تعنت مزان جای دیگر بمیر
 نگوئی و رحمت بجای خود دست ولی بابدان نیکم دی بدست
 سر سفله را کرد بالاش منم سر مردم آزار بر سنگ به

محالست اگر تیغ بر سر خورم که دندان بهای سک اندر برم
سک انرا بود و در طبیعت بدی و لیکن زمرود نم نیاید سکی

حکایت در آینه

بزرگی هنر مند آفاق بود و غلامش نگویده اخلاق بود
از آن خسر قی موی کالیده دیدی سر که بر روی مالیده
چو تعبانش آلوده دندان بزهر کرو برده از زشت رویان شهر
ندامش بر روی آب چتم از سبل و دیدی و بوی پیاز از بغل
کره وقت پختن بر ابرو زوی چو پختند با خواجه زانو زوی
و دام بنان خوردنش هم نشست و کرمدی آبش ندادی بدست
نه گفت اندر و کار کردی نه خوب شب و روز از خانه در کند و کوب
کهی خار و خس در ره انداختی کهی ماکیان در چه انداختی
ز سیماش و حشت فراز آمدی نرفتی بکاری که باز آمدی
کسی گفت ازین بنده بد خصال چه خواهی هستریا ادب یا جمال
نیر زو و جودی بدین ناخوشی که جو ریش پسندی و بارش کشی
منت بنده خوب نیکو سیر بدست آرام این را بتخاسن هر
و کرایک پشیز آورد سر پیچ کرانست اگر راست پر سی بهیج
شنید این سخن مرد نیکو نهاد بخندید گای یار فرخ نر از
بدست ای پسر خوی و طبعش و لیک مرا زو طبیعت شود خوی نیک
چو زو کرده باشم تحمل بسی تو انم جفا بردن از هر کسی
تحمل چو زهر بت نماید نخست ولی شهید کرد و خود را طبع ریست

شبا که چو نقدش نیامد بدست ز و لنگی آمد بکنجی نشست
 چو عاصی ترش کرده روی از وعید چو ابروی زندانیان ر و ز عید
 زنش گفت بازی کنان شوی را غسل تلخ باشد ترش روی را
 بد و زخ برود و را خوی زشت که اخلاق نیک آمدست از بهشت
 هر و آب کرم از لب جوی خور نه جلاب سر و ترش روی خور
 حرمت بود نان انگس چشید که چون مغرور ابرو بهم و کشید
 مکن خواه بر خویشتن کار سخت که بد خوی باشد نکون سار بخت
 کمر فتم که سیم و زرت چیز نیست چو سعدی زبان خوش نیست نیز نیست

حکایت

شنیدم که فرزانه حق پرست کرمی بان گرفتیش یکی راند مست
 از آن تیره دل مرد صافی درون قفا خور و دوسر برنگرد از سگوان
 یکی گفتش آخر نمردی تو نیز تحمل در ریغست ازین بی تمیز
 شنید این سخن مرد پاکیزه خوی بد و کنت ازین توغ دیگر مگوی
 ورد مست نادان کرمی بان مرد که با شیر جنگی میکا لد نبرد
 زهشبار عاقل نریبد که دست ز ندیر کرمی بان نادان مست

حکایت

مسکین باری صحرایشی گزید با شمشیری که زهرش ز دندان چکید
 شب از در و بیچاره خوابش نبرد بخیل آلودش دلتوری بود خرد
 پدار را جفا کرد و تنده نمود که آخر لا ترا نیز بماند ان نبود
 پس از کرمی مرد پرا کند هر روز بچندید کاهی با یک و لفر و ز
 مرا اگر چه هم سلطنت بود و نیش در ریغ آمدم کام و دندان خویش

محالست

و کمر فاسقي چنگ بر دي بد و شش
 جواني سر از کبر و پندار مست
 پدر بار ما گفته بود و شش بهول
 جفاي پدر بر دو زندان و بسند
 کرش سخت کفتي سخن کوي سهل
 خيال غرور شش بدان داشتني
 سپر ننگند شیر غران ز چنگ
 بنرمي زد دشمن توان کند پوست
 چو سندان کسي سخت روي نکرد
 بگفتن در شتني مکن بر امير
 با خلاق با هر که باشد ساز
 که اين جامه کبر بر سر کشد
 بشيرين زباني توان بر و کوي
 تو شيرين زباني ز بهدي بکير
 حکايت

شکر خنده انگين ميفروخت
 نباتي ميان بسته چون نيشکر
 که اوزهر بر دانه شتني في المثل
 که اني نظر کرد و فلان کلاه او
 و کرد روز شد کرد هر کوه او
 بسي کشت فرياد خوان پيش و پس
 که دله از شير ينيش مي بسوخت
 برو مشترمي از مکس بيشتر
 بخوردندي از دست او چون غسل
 حد بر و بر روز بازار او
 غسل بر سر و سر که برابر وان
 که نشست بر انگينش مکس

ز وجد آب در چشمش آمد چو میخ
به نیران شوق اندر و نش بسوخت
بر نیک محضر فرستاد کس
قدم را نخبه فرماید تا سر نهم
دور و به ستاوند بر در سپاه
شکر دید و عتاب و شمع و شراب
یکی غایب از خود یکی نیم مست
ز یکسو بر آورده مطرب خروش
خریفتان خراب از فی لعل رنگ
نبو دارند یمان کردن فراز
دوف و چنگ با یکدگر ساز کار
بفرمود در هم شکستند خور و
شکستند چنگ و کستند ر و د
بمیخانه در رنگ بردن زدند
روان احمرو چنگ او فتاده نکون
خیم آبتن خمر نه ماه بود
شکم تا بنافش و ریوند مشک
بفرمود تا سنگ صحن سرای
که کلک و نه خمر یا قوت رنگ
عجب نیست با لوعه کر شد خراب
و کز هر که بر بط کر فتنی بکف

ببارید بر چهره سیل و ریغ
جیادیده بر پشت پایش بدوخت
در توبه گویان که فریاد رس
سر جهل و ناراستی بر نهم
سفن پرور آمد در ایوان شاه
و از نعمت آباد و مردم خراب
یکی شعر خوانان صراحتی بدست
ز دیگر سو آواز ساقی که نوش
سر چنگی از خواب در بر چو چنگ
بجز نر کس انجا کسی دیده باز
بر آورده زیر از میان ناله زار
مبدل شد آن عیش صافی بدو
بدر کرده کویسته از سر سر و د
کدو را نشانند و کردن زدند
شده بطاز بطن خود آغشته خون
و ران فتنه دختر بیفکند زود
قدح را بر و دیده پر خون زاشک
بکند و کرد و نوزاد جایی
بشستن نمیرفت از راوی مشک
که خور و اندرین روز چندین شراب
قفا خور و دی از دست مردم چو دوف
و کز فاسقی

بمسجد و رآند سراپان و مست
 بمقصوره و رپار ساسی مقیم
 تنی چند بر گفت او مجتمع
 چوبی عزتی پیشه کردن ان حرون
 چو منکر بود پا و شته را قدم
 تحکم کند سیر بر بوی گل
 کمر ت نهی منکر بر اید ز دست
 و کمر دست قدرت نداری بکوی
 چو دست و زبان را نباشد مجال
 یکی پیش و انانی خلوت نشین
 که بکره بدین شوخ نادان مست
 و می سوزناک از دل با خبر
 بر آورد مرد جهان دیده دست
 خوش است این پسر و قتش از روزگار
 یکی گفتش ای قدوه را استی
 چو بد عهد را نیک خواهی زد هر
 چنین گفت ببنده تیسر هوش
 بطامات مجلس نیا را استم
 که هر که که باز آید از خوی زشت
 بهین پنج روز از دست عیش تمام
 حدیثی که مر و سخن ساز گفت

می اندر سر و سنا تکبیری بدست
 ز با نی و لاویز و قلب سلیم
 چو عالم نباشی کم از مستمع
 شدند ان عزیزان خراب اندرون
 که یار دزد از امر معروف دم
 فرو ماند او از چنگ از دهل
 نباید چو بیدست و پایان فشت
 که پاکیزه کرد و باند ز خوی
 بهمت نمایند می ر جال
 بنالید و بگریست سر بر زمین
 دعا کن که ما بی ز بانیم و دست
 قوی تر که هفتاد تیر و تیر
 بگفت ای خداوند بالا و پست
 الهی همه وقت او خوش بدار
 بدین بر چرا نیکو می خواستی
 بدی خواستی بر همه اهل شهر
 چو سر سخن در نیا بی تموش
 زداد آفرین توبه اش خواستم
 بعیشی رسد جاودان در بهشت
 بترک اندر شش عیش های مدام
 یکی نزان میان با ملک باز گفت

بصورت کسانی که مردم و شدند
چو صورت همان بکه دم در گشتند
بقدر بهتر جست باید محل
بلندی و نحسی مکن چون زحل
نی بوریار ابلندی نیکوست
که خاصیت نیشکر خود در دست
بدین عقل و اہمت بخواند کشت
اگر میرود صد غلام از پست

تمثیل

چو خوش گفت خرمهره دزکلی
چو بر داشتش نیر طمع جاہلی
مرا کس نخواهد خریدن هیچ
بدیوانکی در حرم میبچ
کیا خود همان قدر دارد که هست
و کرد در میان شقایق نشست
نه منعیم بمال از کسی بہترست
خوار جل اطلس پیوستد خرسست
بدین نشوہ مرد ستمگوی چیست
بآب سخن کینہ از دل بشتست
دل آزرده را سست باشد سخن
چو دست دہد منہر دشمن بر اثر
چنان ماند قاضی بجویش اسیر
که گفت ان هذا لیوم عسیر
بدندان کزید از تنہا بن بدین
بماندش در و دید چون فرقدین
وز انجا جوان روی ہمت بتافت
غریوان از بزرگان مجاہس نجاست
نقیب از پیش رفت و ہر سودوید
یکی گفت ازین نوع نشیزین نفس
یران صد ہزار آفرین کین بکفت
حق تلخ بین تاچہ شیرین بکفت

حکایت

یکی پادشہ زادہ در کنجہ بود
کہ دور از توانا پاکسر پنجہ بود
بمسجد

فتادند در عقد هج هج
 که در حال آن ره نبردند هیچ
 کهن جامه اندر صف آخرین
 بغر مش در آمد چو شیر غرین
 بگفت ای ضا دید شرع رسول
 به ابلاغ تنزیل و فقه و اصول
 دلائل قوی باید و معنوی
 نه رکهای گردن بخت قوی
 مرا نیز چو کان لعبست و کوی
 بگفتند اگر نیک و انی بکوی
 پس آنکه بزانوی عزت نشست
 بکاک فصاحت بیانی که داشت
 سر از کوی صورت بمعنی کشید
 بگفتندش از هر کسار آفرین
 سمند سخن تا بجای بر اند
 بر آورد از طاق دستار خویش
 که ایها ت قدم تو نشنا ختم
 در یغ آیدم و در چنین مایه
 معرف بدلداری آمد بر مش
 بدست و زبان منع کردش که دور
 که فردا شود بر کهن میز ران
 چو مولا مخواست و صدر کبیر
 تفاوت کند هرگز آب زلال
 خسر د باید اندر سر مرد و مغر
 کس از سر بزرگی نباشد بچیز
 میفر از کردن بدستار وارش
 که در حال آن ره نبردند هیچ
 بغر مش در آمد چو شیر غرین
 به ابلاغ تنزیل و فقه و اصول
 نه رکهای گردن بخت قوی
 بگفتند اگر نیک و انی بکوی
 زبان بر کشاد و دهن مایه بست
 بد لها چو نقش ناکین بر نکاشت
 قلم بر سر حرف دعوی کشید
 که بر عقل و طبع هزار آفرین
 که قاضی چو خسر در و حل ماند
 با کرام و لطفش فرستاد پیش
 بشکر قدم و مت نه هر د ختم
 که بینم ترا در چنین پایه
 که دستار قاضی نهد بر سر مش
 مننه بر سرم پای بند غر و د
 بدستار پنجه کرم سر کران
 نمایند مردم بچشم حقیر
 کرش کوزه زرین بود یا سفال
 نباید مرا چون تو ادستار انخر
 کدو سر بزرگست و بیمنخر نیز
 که دستار پنبه است و ریشش

ازین جنس طاعت نیاید بکار
بر و عذر تقصیر طاعت بیار
چم رند پریشان شو ریده بخت
چم زاهد که بر خود کند کار سخت
بر همد و اورع کوشش و صدق و صفا
و لیکن میفرماید ای مصطفی
ز انداز ه بیرون سفیدی مخواه
که مکر و ه باشد عنفید و آسایه
مخور و از عبادت بر آن بنی خرو
سخن شناسانند از حال قلل و یاد کالو
که با حق نگو بود و با خالق بد
ز سعد می آید یک سخن یاد دار
که کار نماند نشاء اناک از خدای
به از پارسای عبادت نمای

ت ایضا ایله ... حکایت

و در ایوان قاضی اصف بر نشست
و قهقهه کهن جامه تنگ و است
تکه کرد قاضی هر و تیز تیز
معرف گرفت استینش که خیز
ندانی که بر تر مقام شتو نیست
فرو تر نشین با برو یا بایست
نه هر کس سزاوار باشد بصدور
که است بفضیلت و رتبت بقدر
و کر تر چه حاجت که آییند کست
بغزات هر از نگو فرو تر نشست
همین شهر مساری عقوبت نیست
بخواستاری نیفتد ز به لایه نیست
بجای بر ز کان و لیر کی مان
چو سهره منجه ات نیست شیر می مان
چو آتش بر آو ز و بیچاره دود
که بنشست و بر خواست بختش بچنگ
فقیهان طریق جدل ساختند
فرو تر نشست از مقامی که بود
کشانند بر اهرم و ز فته بایز
لم و لا سلام در انداختند
نو کوشی خروسان شاطر بچنگ
به لا و نعم کرده کردن و راز
یکی بر ز مین میردی هر و دست
فنا و نند و ز هم بمنقار و چنگ
فناوند

و ز آن نیمه عابد سر پیر غرور
 که این مدبر اندر پی ما چهر است
 بگردن در آتش در افتاد که
 چه خیر آید از نفس تر و امنش
 چه بودی که زحمت ببردی ز پیش
 همی رخجم از طلعت ناخوشش
 بمحشر که حاضر شو و انجمن
 درین وقت وحی از جلیل الصفات
 که کر عالمست این و کر آن جهول
 تشبه کرده ایام بر کشته روز
 به بیچارگی هر که آمد برم
 ازو در گذارم حمله های زشت
 و کر عار دارد عبادت پرست
 بگوینک ازو در قیامت مدار
 که او تکیه بر طاعت خویش کرد
 مذ انست و در بارگاه غنی
 که اجامه پاکست و سیرت پابند
 برین استان عجز و مسکینیت
 چو خود در از نیکان شمردی بدی
 اگر مردی از مردی خود مگوی
 پیاز آمد آن بنهر جامه پوست
 ترش کرده بر فاسق ابرو زود
 تا کنون بخت جا هل چه در خور و فاست
 بیا و هوا عمر بر دانه
 که صحبت بود با مسیح و منش
 بدوزخ شدی در پی کار خویش
 مبادا که در من فتد آتشش
 خدا یا تو با او مکن حشر من
 در آمد بعیسی علیه الصلوات
 مراد دعوت هر دو آمد قبول
 بنالید بر من هزاری و سوز
 نیند از مش از آستان کرم
 بانعام خویش آر مش در بهشت
 که در خلد باوی بودیم نشست
 که این را بجنبت برند ان بنار
 ورین را جگر خون شد از سوز و درد
 که بیچارگی به ز کبر و منی
 در دوزخش را نباید کلید
 به از طاعت و خویشتن بینیت
 نمیکنند در خدا می خوی
 نه هر شهسواری بد در کوی
 که پنداشت چون پشته مغزی دروست

دلیری سیه نامه سخت دل
بسر برده ایام بیجا صلی
سرمش خالی از عقل و پرز احتشام
بنار استی دامن آلوده
نه پایی چو بیندگان راست و
چو سال بد از وی خلائق نفور
هو او هو سس خرمنش سوخته
سیه نامه چند آن تنعم براند
کنه کار و خود را ای و شهوت پرست
مشتیدم که عیسی در آمد ز دشت
بزیز آمد از غر فخر خلوت نشین
کنه کار بر کشته اختر ز دور
بمحسرت تامل کنان شر مسبار
حجل زیر لب عذر خوانان بسوز
سر شک غم از دیده باران چو میخ
بر انداختم نقد عمر عزیز
چو من زنده هرگز مبادا کسی
برست آنکه در عهد طفلی ببرد
کناهم ببخش ای جهان آفرین
نکون مانده از شر مساری سیرش
وز بن کوشه نالان کنه کار پیر

ز ناپایی ابلیس از وی حجل
نیاموده تا بوده از وی دلی
مشکم فریه از لقمه های حرام
ز دود کنه دوده اندوده
نه کوشی چو مردم نصیحت شنو
نمایان بهم چون مه نو ز دور
جوی نیکنا می نیند و خسته
که در نامه جای نوشتن نماند
به غفلت شب و روز مخمور و مست
بمقصود عابد می بر کز دشت
بپایش در افتاد سر بر زمین
چو پروانه حیران در ایشان ز نور
چو در ویش در دست سرمایه دار
ز شبهای در غفلت آورده روز
که عمرم بغفلت گذشت ای دریغ
بدست از نگوئی نیامورده چیز
که مرکش به از زندگانی بسی
که پیرانه شر مساری نبرد
که کربانم افتد فیئس لقرین
روان آب حسرت بروی اندرش
که فریاد عالم رس ای دستگیر
وز آن

که ای نفس من در خور آتشم ز خاک تری روی در اسم کشم
 هزار کان نگر دند و در خود نگاه خدا بینی از خویش تن بین مخواه
 هزار کی بناموس و گفتار نیست بلند می آید عوی و پندار نیست
 تو اضع سر رفعت افرازدت تکبر بخاک اندر اندازد
 بگردن فتد سرکش تندخوی بلند است ای پند بلند می مجوی

حکایت در بیان غایت و نهایت

ز مغرور و دنیا رهی دین مخواه خدا بینی از خویش تن بین مخواه
 کرات جاه باید مکن چون خسان بچشم حقارت نظر در کان
 گمان کی بر دهم هو شمشد که در سر بر کن نیست قدر بلند
 ازین نامیور در محلی مجوی که خوانند خاقت پسندیده خوی
 نه کن چون توئی با تو کبر آورد هزار کش نه بینی بچشم خرد
 توانیز اندر تکبر کنی همچنان غما می که پیشت تکبر کسان
 چو استاده در مقام م باشد بر افتاده که هو شمشد می مهند
 بسا ایستاده در آمد ز پامی که افتاد و کانش کر فشد جای
 کردیم که خود هستی از عیب پاک تعنت مکن بر من عیب ناک
 یکی حلقه کعبه و ابر و بدست یکی دند خرا با ت افتاده مملت
 اگر این را بخواند که نکند ار و دش و در اندر اند که باز آرد و دش
 نه مستظهر است آن با عمل خویش نه این را و به توبه است پیش

حکایت در بیان غایت و نهایت

شنیدم از او یان کلام که در عهد عیسی علیه السلام
 یکی زندگانی تلف کرده بود بجهل و ضلالت سر آورده بود

که جائیکه در یا ست من کیستم که او هست حقا که من چیستم
چو خود را بجشم حقارت بدید صدف در کنارش بجان پرورید
سپهرش بجائی رسانید کار که شدند مور لولویی شاهوار
بلندی از این یافت کوپست شد در می نیستی کوفت تا هست شد

حکایت

چو آنی خردمند پاکیزه بوم زو ریا برآمد بدربند روم
در و فضل دیدند و عقل و تمیز نهاده در ختش بجائی عزیز
سرعابدان گفت روزی بمرد که خاشاک مسجد بیفشان و کرد
همان کین سخن مرد رهرو شنید برون رفت و بازش نشان کس ندید
پیر آن حمل کردند یاران و پیر که پروای خدمت ندارد فقیر
دکمر و ز خادم گرفتش بر اه که ناخوب کردی برای تباه
ندانستی ای کو دک خود پسند که مردان ز خدمت بجای رسند
کرستن گرفت از سر صدق و سوز که ای یار جان پرورد لفر و ز
نه کردان در آن بقعه دیدم نه خاک من آلوده بودم در آن جای پاک
گرفتم قدم لا جرم باز پس که پاکیزه به مسجد از خاک و خس
طریقت جز این نیست درویش را که افکنده دارد تن خویش را
باند می چو خواهی تواضع کزین که آن بام را نیست سلم جز این

حکایت

مشندم که وقتی سحرگاه عید ز کرمابه آمد برون بایزید
یکی طشت خاکترش بنیجر فرو ریختند از سرائی بسر
همیگفت ز ولیده دستار و موی کف دست شکرانه مالان بروی

که ای

بگفت ای هوا دار مسکین من
 چو شیرینی از من بدر میرود
 همبگفت و هر لحظه سیلاب درود
 مبین تا بش مجلس افروزیم
 که ای مدعی عشق کار تو نیست
 تر آتش عشق اگر بر بسوخت
 تو بگریزی از پیش یکشعله خام
 نرفته ز شب بهچنان بهر
 همبگفت و میرفت دو شش بر
 اگر عاشقی خواهی آموختن
 مکن گریه بر کور مقبول و دست
 اگر عاشقی سر مشومی از مرض
 فدای ندارد ز مقصود جنگ
 بدریا مرو کفتمت زینهار
 باب چهارم در توضیح کوید

ز خاک آفریدت خداوند پاک
 حریص و جهان سوز و سرکش مباش
 چو گردن کشید آتش هوا لنگ
 چو آن سر فرازی نمود این کمی
 پس ای بنده افتادگی کن چو خاک
 ز خاک آفریدت چو آتش مباش
 به بیچارگی تن بیند اخت خاک
 از آن دیو گردند ازین آدمی
 حکایت

یکی قطره باران ز ابری چکید
 خجل شد چو پهنا می دریا بدید

نه آن میکند یار در شاهدی که با او توان گفتن از زاهدی
 که عیسم کند در تولای دوست که من را ضیم کشته در پای دوست
 مرا بر تلف حرص دانی چراست چو او هست اگر من نباشم رواست
 بسوزم که یار پسندیده اوست که در روی سرایت کند سوز دوست
 مرا چند کوی که در خورد خویش حریفی بدست آرهد رد خویش
 بدان ماند اندرز شوریده حال که کوی بکر دم کزیده منال
 کسی را نصیحت مگوای شکفت که دانی که در روی نخواهد گرفت
 ز کف رفته بیچاره را لکام مگویشد گاه ته روی غلام
 چه نگر آمد این نکته در مسند یاد که عشق آشت است ای پسر تند باد
 بیاد آتش تیز بر تر شود پلنگ از زدن کنه در تر شود
 چون نیکت بدیدم بدی میکنی که رویت فرا چون بدی میکنی
 ز خود بهتری جوی و فرصت شمار که با چون خودی کم کنی روز کار
 می چون خودی خود پرستان روند بکوی خطر ناک مستان روند
 من اول که این کار سر داشتتم دل از سر بیکبار برداشتم
 سر اند ازور عاشقی صادقست که بد زهره بر خویشتن عاشقست
 اجل ناکهی در کمینم کشد همان به که آن نازنینم کشد
 چو بیشک نوشتست بر سر هلاک بدست دلارام خوشتر هلاک
 نه روزی به بیچارگی جان دهبی پس آن به که در پای جانان دهبی

حکایت

شبی باد دارم که چشمم غفلت شنیدم که پر وانه با شمع گفت
 که من عاشقم کربسوزم را رواست ترا گریه و سوز باری چراست

بگفت

کاشاید در ی بردل از و اردات فشانند سر دست بر کاینات
 حالش بود رقص بر یاد دوست که هر استینیش جانپ در دست
 گرفتیم که مردانه در شنا بر همه توانی زدن دست و پا
 بکن خرقة نام و ناموس و زرق که عاجز بود مرد با جامه غرق
 نعلق حجابست و بیجا صلی چو پیوند با بکلی و انصلی
 کسی گفت پروانه را کای حقیر برو دوستی در خور خویش گیر
 رهای و که بیستی طریق رجا تو و عشق شمع از کجاست کجا
 سمندر نه کرد آتش مکر و که مردانگی باید آنکه نبرد
 ز خورشید پنهان شود موش کور که جهلست با آهین پنجه زور
 کسی را که دانی که خصم تو دوست نه از عقل باشد گرفتن بدوست
 ترا کس نکوید نکون میکنی که جان در سر کار او میکنی
 کدایی که از پادشاه خواست دخت قفا خوار و وسو دای بیهوده پخت
 کجاء حساب آورد چون تو دوست که روی ملوک و سلاطین در دوست
 مپندار کو در چنان محاسنی مدارا کند با چو تو مفلسی
 و کر با همه خالق انرمی کند تو بیچاره با تو کر می کند
 نکه کن که پروانه سوزناک چه گفت ای عجب کر بسوزم چه باک
 مرا چون خایلی آتشی در دل است که پنداری این شعله بر زمین کل است
 نه دل دامن دستان میکشد که مهرش کر یبان جان میکشد
 نه خود را بر آتش بخود میزنم که زنجیر بشو قست دان کردیم
 مرا همچنان دور بودم که سوخت نه این دام که آتش بمن بر فروخت

مکس پيش شوریده دل بر نزد
نه بم داند شفته سامان نه زیر
سراینده خود می نگرود و خموش
چو شوریدگان می پرستی کنند
بچرخ اندر آیند و لابل و ار
به تسلیم سرور کر یسان برند
مکن غیب درویش مدعویش مست
نکوایم سماع ای برادر که چیست
که از برج معنی پرو بطیر او
اگر مرد لاهوت است و بازی و لاغ
چو مرد سماع است و شهوت پرست
پریشان شود کل بسا و سحر
جهان بر سماع است و مستی و شور
نه بینی شتر بر نوایی عرب
شتر را چو شور طرب در سرست

حکایت

شکر لب جوانی نی آموختی
پدر بار ما بانک بروی زدی
شب بی برادری پسر کوش کرد
همی گفت و بر چهره افکند ه خوی
ندانم که شوریده حالان مست

که او چون مکس دست پر سر نزد
بشا لد با و آز مرغی فقیر
ولیکن نه هر وقت بازست کوش
با و از دو لابل مستی کنند
چو دو لابل بر خود بگریزند زار
چو طاققت نماید کر یسان درند
که غرقه است از ان میزند پا و دست
مگر مستمع را ندانم که کیست
فرشته فرو ماند از سیر او
قوی تر شود و دیوشش اندر دماغ
با و از خوشش خفته خیزد نه مست
نه میزم که بشکافدش جز تیر
ولیکن چه بیند در آئینه کور
که چو نش برقص اندر آرد طرب
اگر آدمی را نباشد خسرست

که دلها بر آتش چو نی سوختی
بتندی و آتش دران نی زدی
سماعش پریشان و مدعویش کرد
که آتش بمن در زو این بانک نی
چرا بر فشانند در رقص دست

کشاب

زدشمن جفا بر دی از بهر دوست
 قفا خوردی از دست یاران خویش
 خیالش چنان بر سر آشوب کرد
 نبودش ز تشیع یاران خبر
 که اپای خاطر بر آید بسک
 شبی دیو خود را بر بچهره ساخت
 سحر که مجال نمازش نبود
 بابی فرو رفت نزد یک بام
 نصیحتگری لو مش آغاز کرد
 ز برنای منصف بر آمد خسروش
 مرا اینچ روز این پس دل فریفت
 نهر سید باری بخلاق خوشم
 پس انرا که شخصم ز خاک آفرید
 عجب داری اربار امرش برم
 حکایت در سماع

اگر مرد عشقی کم خویش گیر
 مترس از محبت که خاکت کند
 نروید نبات از حبوب در دست
 ترا با حق ان آشنائی دهد
 که تا با خودی در خودت راه نیست
 نه مطرب که آواز پای ستور
 و کر نه راه عافیت پیش گیر
 که باقی شوی گریه هلاکت کند
 مگر خاک بروی نگردد در دست
 که از دست جو یشت را نمانی دهد
 ازین نکته جز بسخود آگاه نیست
 سماعت اگر ذوق داری و شور

که من روز و شب جز بصحرا نهم و لی پیش خورشید بیدار نیم
حکایت

شنا گفت بر سعد زنگی کسی که بر تر بتش باد رحمت بسی
ورم داد و تشریف بنواختش بقدر هنر مرتبه ساختش
چو اله بس دید بر نقش زر بشوید و بر کند خلعت زر بر
ز شورش چنان هول در جان گرفت که فی الحال راه بیابان گرفت
یکی دید و گفتش در اطراف دشت چه بودت که حالت دگر گونه گشت
ز اول زمین بوسه داد می بجای نهالستی آخر زدن پشت پای
چنین گفت کاول ز بیم امید همی لرزه بر تن فتادم چو بید
به آخر ز تمکین اله و بس نه مال اندر آمد بچشم نه کس

حکایت

بشهری در از شام غوغا فتاد گرفتند پیری مبارک نهاد
هنوز آن حدیثم بکوش اندر دست چو بندش نهادند بر پا و دست
که گفت از نه سلطان اشارت کند که از هر ه باشد که غارت کند
بباید چنین دشمنی دوست داشت که میدانمش دوست بر من کماشت
اگر عز و جاهست اگر ذل و قید من از حق شناسم نه از عمر و وزید
ز طاعت مدار ای خردمند بیم چو داروی تلخت فرستد حکیم
بخور هر چه آید ز دست حیب نه بیمار و ناترست از طبیب

حکایت

یکی را چو من دل بدست کسی کرو بود و میرد خواری بسی
بس از هوشمندی و فرزانی چو دف بر زدندش بدیوانگی

زدشمن

عظیم است پیش تو دریا بموج
ولای اهل صورت کجای پی برند
که کر آفتابست یکنره نیست
چو سلطان عزت علم بر کشد
بلند است خورشید تابان بر آوج
که از باب معنی بملکی درند
و کر هفت دریاست یکنطره نیست
جهان سر بحیب عدم در کشد

حکایت

رئیس دای با پسر در دای
پسر چاوشان دید و تیغ و تبر
یلان کماندار خنجر زن
یکی در برش پر نیسانی قبا
پسر کانه همه شوکت و پایه دید
که حالش بگردید و نکش بر یخت
پسر گفتش آخر بزرگ دای
چه بودت که از جان بریدی امید
پدر گفت سالار فرماندهم
بزرگان ازان دهشت آلوده اند
تو ای بیخبر همهچنان در دای
نگفتند حرفی زبان آوران
که زشتند در قلب شاهنشاهی
قبایای اطلس کمرهای زر
غلامان تراکش کش تیران
یکی بر سرش خسر و انگی کلاه
پدر را بغایت فر و مایه دید
ز هیبت بیخوله در کر یخت
پسر داری از سر بزرگان مهبی
پسر زیدی از تاب هیبت چو بید
ولی عزتم هست تا در و نام
که در بارگاه ملک بوده اند
که هر خوشتن منصبی مینهی
که سعدی نکوید مثالی بران

حکایت

مکر دیده باشی که در باغ و راع
یکی گفتش ای کر مک شب فروز
بین کاتشین کر مک خاک زاد
مکر دیده باشی که در باغ و راع
چو بودت که بیرون نیایی بروز
جواب از سر رو شنایی چه داد

حکایت

قضا را من و پیری از فار یاب
 مرا یکدم بود و برداشتند
 میان بر انداختی چو دود
 مرا گریه آمد ز تیار جفت
 مخور غم برای من ای پر خسر و
 بکتر و سجاده بر روی آب
 زده و شیم دیده ان شب سخت
 عجب ماندی ای یار فرخنده رای
 چشما اهل دعوی بدین نکرند
 نه طفلی کز آتش ندارند و خبر
 بس اناکه در وجد مستغرقند
 چو کودک بدست شناور دست
 تو بر روی دریا قدم چو ن نهی
 رسیدیم در خاک مغرب بآب
 بکشتی و درویش بگذاشتند
 که آن ناخدا ناخدا ترس بود
 بر آن گریه فتنه بخندید و گفت
 مرا آنکس آرد که کشتی برد
 خیالست پنداشتیم یا بخواب
 نکه با مداد ان بمن کرد و گفت
 ترا کشتی آورد و ما را خدای
 که ابدال در آب و آتش روند
 نکه داردش مادر مهر و د
 شب و روز در عین حفظ حقند
 ترسد اگر و جمله پهنادرست
 چو مردان که بر خشک تردامنی

حکایت

ره عقل جز هیچ در هیچ نیست
 توان گفتن این با حقایق شناس
 که بس آسمان و زمین چیستند
 پسندیده پر سیدی امی هو شمند
 که نامون و دریا و کوه و ملک
 همه هر چه هستند از ان کمترند
 بر عاشقان جز خدا هیچ نیست
 ولی خود رده گیرند اهل قیاس
 بنی آدم و دام و د کیستند
 بگویم که آید جو ایت پسند
 پری آدمی زاد و دیو و ملک
 که با هستیش نام هستی برند

عظیم

نه دوری و لیل صوری بود که بسیار دوری ضروری بود
 بگفت ای وفادار فرخنده خوی پیامی که داری بایلی بکوی
 بگفتا میر نام من پیش دوست که حیف است نام من انجا که دوست

حکایت

یکی خورده بر شاه غزلی گرفت که حسنی ندازد ایازای شکفت
 کلی را که نه رنگ باشد نه بوی غریب است سودای بابل بروی
 بمحمود گفت این حکایت کسی به پیچید از اندیشه بر خود بسی
 که عشق من ای خواجه بر خوی دوست نه بر قد و بالای نیکوی دوست
 شنیدم که در تنگنا می شتر بیفتاد و بشکست صدوق در
 بیخما ملک آستین بر افشاند و ز انجا بتعجیل مرکب بر اند
 سواران پی در و مر جان شدند ز سلطان بیخما پریشان شدند
 نماز از و شاقان کردن فراز کسی در قفای ملک جزایاز
 چو سلطان نظر کرد او را بدید زویدار او همچو کل بشکفید
 بدو گفت کای سبالت پیچ پیچ ز یغما چه آورده گفت هیچ
 من اندر قفای تو می تا ختم ز خدمت بنعمت نپر دا ختم
 کرت قمر بتی هست در بارگاه بجا جت مشو غافل از پادشاه
 خلاف طریقت بود کا و لیا تمنا کنند از خدا جز خدا
 کراز دوست چشمه با حسان دوست تو در بند خویشی نه در بند دوست
 ترا تا دهن باشد از حرص باز نیاید بکوشش دل از غیب راز
 حقیقت سرائیت آراسته هوا و هووس کرد بر خاسته
 نه بینی که هر جا که بر خاست کرد نه بیند نظر کر چه بیناست مر و

نشیدم که مسکین و در آن زیر گفت
 چو بر عقل و انا شو و عشق چیر
 شاید بدین پنجه با شیر کفر
 همان پنجه آهن است و شیر
 تو در پنجه شیر مرد آن زنی
 چه سود و ت کند پنجه آهنی
 چو عشق آمد از عقل دیگر مگوی
 که در دست چو کان اسیر ست گوی

حکایت

میان دو و عم زاده و صلت فشا و
 یکی را بغایت خویش افتاده بود
 دو خورشید سیاهی مهر نژاد
 و کر نافر و سرکش افتاده بود
 یکی لطف و خلق پر یو ار داشت
 و کر روی در روی دیوار داشت
 یکی خویش تن را بسیار استی
 و کر مرک خویش از خدا خواستی
 سر را نشانند پیران ده
 که مهرت بر و نیست مهرش بده
 بخندید و گفتا بصد گو سفند
 تنها بن نباشد رمانی ز بند
 بناخن پر بچهره میکند پوست
 که هرگز بدین کی شکیم زد و دست
 نصد گو سفندم که بصد هزار
 نباید بنا ویدن روی یار
 ترا هر چه مشغول دارد زد و دست
 اگر راست پرستی دلارامت اوست

حکایت

یکی پیشش شوریده حالی نوشت
 بکفتا مهرس از من این ماجرا
 که دوزخ تمنا کنی یا بهشت
 پسندیدم آنچه او پسندد مرا
 بمجنون کسی گفت کای نیک بی
 چه بودت که دیگر نیایی بجای
 فکر در سرت شور لبلی نمازد
 خیالت و کر کشت و امیالی نمازد
 چو بشنید بیچاره بگریست زار
 که ای خواجه دستم ز دامن بدار
 مرا خود دلی در دمن دست و ریش
 تو نیزم وزن بر سر ریش نیش

دن و مرد با هم چنان دوستند که کو می دو مغز و یکی دوستند
 ندیدم دریندت از شوی من که باری بخندید در روی من
 شنید این سخن پیر فرخنده فال ستندان بود مرد ویرینه سال
 یکی پاسخش داد شیرین و خوش که کرخو پرویست بارش بکش
 دریغیست روی از کسی تافتن که دیگر نشاید چو یافتن
 چرا سرکشی زانکه کر سر کشد بحرف و جو و دت قلم در کشد
 و ضاده بفرمان حق بنده وار که چون او نه بینی خداوند کار

حکایت

یکم روز بر بنده دل بسوخت که میگفت و فرمادش میفر وخت
 ترا بنده از من به افتد بسی مرا چون تو خواهی نیفتد کسی

حکایت

طیبی پر بچه در مرد و بود که در باغ دل قاشش سرو بود
 نه از درد دلهای ریشش خبر نه از چشم بیمار خویشش خبر
 حکایت کند در دمنده غریب که خوش بود چندی سرم باطیب
 نمیخواستم تند رستی خویش که دیگر طیبم نیاید به پیش
 با عقل زور آور چیره دست که سودای عشقش کند زیر دست
 چو سودا آخر در ابدال کوشش نیارد دگر سر بر آورد و هوش

حکایت

یکی پنجه آهنی راست کرد که با شیر زور آوری خواست کرد
 چو شیرش سر پنجه در خود کشید دگر زور در پنجه خود ندید
 یکی گفتش آخر چه خپی چو زن سر پنجه آهنینش بر زن

که از دلبری دل بنگ آیدت و در غمگاری بچنگ آیدت
مهر تلخ عیشی ز روی ترشش باب در آتشش بازکش
دلی که بخوبی ندارد نظیر به اندک دل آزار ترکش مگیر
توان از کسی دل به پرداختن که دانی که بی او توان ساختن
حکایت

شدندم که پیری شبی زنده داشت سحر دست حاجت بحق بر فراشت
یکی با تف انداخت در کوشش پیر که بیجا صلی و سر خویش کیر
برین در دقایق تو مقبول نیست چو عزت نداری بخواری مایست
شب دیگر از ذکر و طاعت نلخت مریدی ز حالش خبر داشت گفت
چو دیدی گزاف روی بستت در به بیجا صلی سعی چندین مبر
بدیبا چه بر آشک یا قوت فام بحسرت ببارید و گفت ای غلام
میلدار کردی عنان بر شکست که من باز دارم ز فشار اک دست
بنو میدی آنکه بگردی می گزین به دور دیگری دیدمی
چو خواهند محروم کشت از درای چه غم که شناسد در دیگری
شنیدم که راهم درین کوئی نیست ولی تلخ را هی در روی نیست
ورین بود سر بر زمین فدای که گفتند در کوشش جانش ندای
قبول است اگر چه هنر نیست که جز ما پنهانی در نیستت

حکایت
شکایت کنند نو عروسی جوان به پیری ز داماد نامهربان
که مپسند چندین که با این پسر به تلخی رود روزگارم پسر
کنا نمیکه با من درین منزل اند نه بینم که چون ما پریشان دلند
زن و مرد

اگر عاشقی و امن او بگیرد و کر کویدت جان بده کو بگیرد
 بهشت تن آسانی آنکه خوری که بر دوزخ نیستی بگذری
 دل تخم کاران بود در نج کش چو خرمن بر آید بخشدند خوش
 درین مجلس آنکس بگامی رسید که در دور آخر بجای رسید

حکایت

چنین نقل دارم ز مردان راه فقیران منعم کدایان شاه
 که پیری بدرویزه شد بامداد در مسجدی دید آواز داد
 یکی گفتش این خانه خلق نیست که چیزی دهند بشوخی مایست
 بگفتا که این خانه کیست بس که بخشایش نیست بر حال کس
 بگفتا خموش این چه لفظ خطاست خداوند خانه خداوند ماست
 نکه کرد و قندیل و محراب دید بسوز از جگر ناله بر کشید
 که حیفت از اینجا فراتر شدن در یغست محروم ازین در شدن
 نرفتم بمحرومی از اینجا کوی چرا از در حق شوم زرد روی
 هم اینجا کنم دست خواهش دراز که داغم نگر دم تهیدست باز
 شنیدم که سالی مجاور نشست چو فریاد خوانان بر آورد دست
 شبی پای عمرش فرو شد بگل طپیدن گرفت از ضعیفیش دل
 سحر برد شخصی چراغش بسر رمق دید از و چون چراغ سحر
 همیگفت غافل کنان از فرح فَمَنْ ذَا قَبَابِ الْكَرِيمِ الْقَتْلُ
 طلبکار باید صبور و حموّل که نشنیده ام کیمیاگر ماول
 چه زرها بخاک سیه در کنند که باشد که روزی مسی زر کنند
 زرا از بهر چیزی خریدن نکوست چه خواهی خریدن به از یار و دوست

تعالی اله از حسن تا فاییشی
بهر فستی و دیده تا در پیش
نظر کردان شوخ در وی نهفت
که ای خیره سر چند پویی بیم
کرت بار دیگر به بینم به تیغ
کسی گفتش اکنون سر خویش گیر
نه پس دارم این کام حاصل کنی
چو مفتون صادق ملامت شنید
که بگذارت از خم تیغ هلاک
مگر پیش دشمن بگویند دوست
نمی بینم از خاک کویش کزیر
مرا تو به فرمای ای خود پرست
منهشای بر من که هر چه او کند
بسوزاندم هر شبی آتشش
اگر میرم امروز در کوی دوست
مده تا توانی درین جنگ پشت

که باشد اری از رحمت آیت
دل دوستان کرده جان بر خیش
نکه کرد باری بتندید و گفت
ندانم که من مرغ دامت نیم
چو دشمن بهرم سرت بید ریغ
وزین سهل تر مطلبی پیش گیر
مبادا که جان در سر دل کنی
بغلطاندم لاشه در خون و خاک
که این کشته دست و شمشیر اوست
به بسیداد کو ابرویم بریز
ترا تو به زین گفتن اولتراست
اگر قصد خونست نیکو کشد
سمحر زنده کردم ببوی خوشش
قیامت ز غم خیم پهلوی دوست
که زنده است سعدی و عشقش بکشت

حکایت

یکی تشنه میگفت و جان می سپرد
بد و گفت نابالغی کای عجب
بگفتا نه آخر دمان تر کنم
فشد تشنه و آبدانی عمیق

خاک نیک بخشی که در آب مرد
چو مردی چه سیراب چه تشنه لب
که تا جان شیرینش در سر کنم
که دانی که سیراب میرد غریق

اگر عاشقی

زیاد ملک چون ملک نار مند
 قومی بازوانند و کوتاه دست
 که آسوده در گوشه خرقه دوز
 نه سودای خودشان نه پروای کس
 پریشیده عقل و پراکنده هوشت
 بدریا نخواهد شدن بطغریق
 نهیدست مردان پر حوصله
 ندارند چشم از خلا یق پسند
 عزیزان پوشیده از چشم خلق
 هر از میوه و سایه در چون رزند
 بخود سر فرو برده همچون صدف
 کمرت بخت یارست از ایشان رمی
 که مردم نه این استخوانند و پوست
 نه سلطان خریدار هر بنده ایست
 اگر تراله هر قطره در شدمی
 چو غازی بخود در نه بندد پای
 حریفان غلوت سر اسی السنت
 بتیغ از غرض بر نکیرند چنگ
 حکایت
 یکی شاهدی در سمرقند داشت
 جمالی کرو برده از آفتاب
 شب و روز چون دوز مردم را مند
 خردمند و شیدا و هوشتیار مست
 که آشفته در مجلسی خرقه ملوز
 نه در کنج تو حیدشان جای کس
 ز قول نصیحتگر آکنده کوشش
 سمندر چه داند عذاب الحریق
 بسیاران نور دانایی قافله
 که ایشان پسندیده حق پسند
 نه ز نار داران پوشیده دل
 نه چون ماسیه کار و ازرق رزند
 نه مانند دریای آورده کف
 که دیونند در جالسه آدمی
 نه هر صورتی جان معنی در دست
 نه در زیر هر ژنده زنده ایست
 چو خرمهره باز آرد و پر شدمی
 که محکم رود پای چو بین از جای
 بیک جرعه تا نفخه صورت مست
 که هر هیرو عشق آبکینه است و سنگ
 که کوی بجای شمر قند داشت
 ز شوخیش بنیاد تقوی خراب

بخندید و گفتا عیان بر پیش
که سلطان عیان بر پیش
مرا با و جو و تو هستی نما
بیاد توام خود پرستی نما
کم جرم بینی مکن عیب من
تویی سر بر آورده از جیب من
بان زهره دست زد در رکاب
که خورانی و روم اند حساب
کشیدم قلم بر سر نام خویش
نهادم قدم بر سر کام خویش
مرا خود کشد تیران چشم مست
چه حاجت که آری بشمشیر دست
تو آتش به نئی در زن و در کذر
که در بیشه نه خشک ماند نه تر

حکایت

مشنیدم که در لحن خنیا کری
برقص اندر آمد پری پیکری
زد لهای شوریده پیرامنش
گرفت آتش شمع در دامنش
پراکنده خاطر شد و خشمناک
یکی گفتش از دوستداران چه باک
ترا آتش ای دوست دامن بسوخت
مرا خود بیکباره خرمن بسوخت
اگر یاری از خویشتن دم مزن
که شر کست بایار و با خویشتن
کسانیکه اشفته و لبرند
بری از غم خویش و از دیگرند

حکایت

چنین دارم از پیردانشنده یاد
که شورید و سر بصر انهاد
پدر و رفراش نخورد و مخفت
پسر را ملامت بگردند و گفت
از آنکه که یارم کس خویش خواند
و کر با کم آشنایی نما
بحقش که تا حق جمالم نمود
و کر هر چه دیدم خیالم نمود
بشد کم که روی از خلائق بتافت
چو کم کرده خویش را با زیافت
پراکند کاشند زیر فلک
که هم دو توان خواندشان هم ملک

زمیدانش خالی نبود می جو میل
 دشن خون شد و راز در دل بماند
 رقیبان خبر یافتندش ز دور و
 دمی رفت یاد آمدش روی دوست
 غلامی شکستش سر و دست و پای
 و کر رفت و صبر و قرارش نماند
 مکتس وارش از پیشش شکر بجور
 کسی گفتش ای شوخ دیوانه رنگ
 بگفت این جفا بر من از جور دوست
 من اینک دم دو دستی میزنم
 ز من صبر بی او توقع مدار
 نه نیروی صبر و نه جای ستیز
 مگو زین دربار که سر بتاب
 نه پروانه جان داد در پای دوست
 بگفت از خور می زخم چو کان او
 بگفتا سرت کر به بر دبه تیغ
 مرا خود کجا باشد از سر خبر
 مکن با من نا شکیا عیب
 چو یعقوبم ارمیده کرد و سفید
 یکی را که سر خوش بود با یکی
 رکابش ببوسید و زی جوان

همه وقت بهلوی اسپش حو پیل
 و لی پایش از گریه در گل بماند
 و کر باره گفتندش اینجا مگرد
 و کر خیمه زد بر سر کوی دوست
 که باری نکفیت است اینجا میایی
 شکیبایی از روی یارش نماند
 بر اندندی و باز کشتی بغور
 عجب صبر داری تو بر چوب و سنگ
 نه شرطست نالیدن از جور دوست
 کرد و دوست دارد و کرد شمنم
 که با او هم امکان ندارد قرار
 نه امکان بودن نه پای کریز
 و کر سر چو میخ نههد در طناب
 به از زنده در کنج تاریک دوست
 بگفتا پایش در افتم چو کو
 بگفت اینقدر نیو دا زوی دریغ
 که تاج است بر تار کم یا تیر
 که در عشق صورت نه بند و شکیب
 نبرم ز دیدار یوسف امید
 نیاز دارد از وی بهر اندکی
 بر اشفت و بر تافت از وی عنان

حکایت

چو عشقی که بیاد او بر هو است
 عجب داری از سالکان طریق
 خود از ناله عشق باشند مست
 بسو دای جانان ز جان مشغول
 بسیار حق از خلق بگریخته
 شاید بدارود و اکر دشان
 الت از ازل همچنان شان بکوش
 گروهی عملدار عزالت نشین
 بیک نعره کوهی ز جا بر کنند
 چو بادند بنهان و چالاک پوی
 سحر که بگریزند چند آنکه آب
 فرس کشته از بسکه شب رانده اند
 چنان فتنه بر حسن صورت نگار
 شب و روز در بحر سودا و سوز
 و کر صورت خوب را بنگرند
 ندانند صاحب دل به پوست
 می صرف وحدت کسی نوش کرد
 که دنیا و عقبی فراموش کرد

حکایت

شنیدم که وقتی که ازاده
 همی رفت و می بخت سودای خام
 نظر داشت بر پادشاه زاده
 خیالش فرو برده دندان بکام
 زمیدانش

کدایانی از باد شاهی نفور
 و مادم شراب الم در کشند
 بلای خمار است در عیش مل
 نه تلخست صبری که بر یاد او ست
 ملامت کشانند مستان یار
 اسیرش نخواهد رهایی ز بند
 سلاطین عزلت کدایان حی
 بسروقتشان خلق کی ره برند
 چونیت المقدس درون پر قباب
 چوپر وانه آتش بخود دارند
 دلارام در بر دلارام جوی
 نکویم که بر آب قادر نیند
 به امیدش اندر کدای صبور
 اگر تلخ بینند و م در کشند
 سلح دار خارست با شاه کل
 که تلخی شکر باشد از دست دوست
 سبکتر برداشتر مست بار
 شکارش بخوید خلاص از کمند
 منازل شناسان کم کرده پی
 که چون آب حیوان بظلمت درند
 را کرده دیوار بر وزن خراب
 نه چون گرم پیله بخود بر تنند
 لب از نشکنی خشک بر طرف جوی
 که بر شاطی نیل مستقی اند

حکایت

ترا عشق همچون خودی زاب و کل
 به بیداریش فتنه بر خط و خال
 به صدقش چنان سر نهی در قدم
 چو در چشم شاهد نیاید ز رت
 و کربا کست بر نیاید نفس
 تو کوئی بچشم اندرش منزلست
 نه اندیشه از کس که رسوا شوی
 کز ت جان بخواند بلب بر نهی
 و باید همی صبر و آرام دل
 بخواب اندرش پای بند خیال
 که بینی جهان با وجودش عدم
 زرو خاک یکسان نماید برت
 که با او نمازند کرجای کس
 و کردیده بر دم نهی در دل است
 نه قوت که یکدم شکیباشوی
 ورت تیغ بر سر نهی

حکایت

چه خوش گفت بهرام صحرانشین چو بیکران تو سن زدش بر زمین
 و کراسپی از کاه باید گرفت که کر سسر کشد باز شاید گرفت
 و به بندای پسر دجله در آب کاست که شودی ندارد و چو سیلاب خاست
 چو کرک خبیث آمدت در کمند بکش ورنه دل بر کن از کوسفند
 زابلیس هرگز نیاید سجو و نه از بد کهر نیکوئی در و جو و
 بداندیش را جاه و فرصت مده عد و در چه و دیو در شیشه به
 مگو شاید این مار کشتن بچوب چو سسر زیر سنگ تو دارد بکوب
 قلمزن که بد کرد باز یردست قلم بهتر او را به شمشیر دست
 مدبر که قانو بد مینهد ترا میبرد تا با تش و هد
 مگو ملک را این مدبر بسست مدبر مخوانش که مدبر کست
 سعید او رد قول سعدی بجای که ترتیب ملکست و تدبیر رای
 کمال است در نفس مرد کریم کرش ز رنبا شد چه نقصان و سیم
 محالست اگر سفاک قارون شود که طبع لیمش و کرکون شود
 و کر خود نیابد جو انهر و نان وجودش تو انکر بود اهنچنان
 اگر قیست کوهر می غم مدار که ضایع نکر داندت روزگار
 و کرجه ز رز و ندان کاز بیفتد به شمعش بجویند باز
 بدار میکشد آبکینه ز سنگ کجا ماند آئینه در زیر زنگ
 هر باید و فضل و بخت و کمال که گاه آید و که رود جاه و مال

باب سوم در عشق و مستی و شور

خوشا وقت شوریدگان غش اگر ز خم بینشد و کر مرهمش
 کدایانی

کسی را بدو پای مهتران
 بنفشای بر هر کجا ظالمیست
 که با کهتران سر ندارد و گران
 جهان سوز را کشته بهتر چراغ
 که رحمت برو جور بر عالمیست
 یکی بدو آتش که خلقی بدو اغ
 هراکس که برد ز در رحمت کند
 به بازوی خود کاروان میزند
 جفا پیشکار ابد سر باد
 ستم بر ستم پیش عدلست و داد

حکایت

شنیدم که مردی غم خانه خورد
 زنش گفت ازینها چه خواهی مکن
 چو زنبور در سقف آن لانه کرد
 بشد مرد و انانی کار خویش
 که مسکین پریشان شوند از وطن
 زن بیخورد برد و بام و کوی
 گرفتند یکر و ز ز نرا به نیش
 همیگرد فریاد و میگفت شوی
 تو گفتی که زنبور مسکین مکش
 بدانرا تحمل بد افزون کند
 به شمشیر تیزش بیازار خلق
 بقیعت ترا ز نیشگر صد هزار
 ستور لکد زن کران بار به
 بفرمای تا استخوانش دهند
 چو فر به کنی کرک یوسف درد
 نیارد بشب خفتن از دزد کس
 یکی مال خواهد د کرد کو شمال
 بلندش مکن و رکنی زوهر اس

کس از کس بد و تو باری نبرد
کلی در چمن جو رخاری نبرد
تو می سایه لطف حق بر زمین
پیمبر صفت رحمت العالیمن
ترا قدر اگر کس نداند چه غم
شب قدر را می ندانند ام
حکایت

کسی دید صحرای محشر بخواب
مس تفته روی زمین ز افتاب
همی بر فلک شد ز مردم خرویش
دماغ از تبش می بر آمد بجوش
یکی شخص آزاخبله در سایه
بگردن بر از حله پیرایه
پرسید کای مجلس آرای مرد
که بود اندرین مجلس پایمرد
رزمی داشتیم بر در خانه گفت
به سایه درش نیکمردی بخت
درین وقت نومیدی آنمرد راست
کنام ز دادار داور بخواست
که یارب برین بنده بخشایشی
کز و دیده ام وقتی آسایشی
چه گفتم چو حل کردم این راز را
بشارت خداوند شیراز را
که جمهر دور سایه امنتش
مقیمند در سفره نعمتش
در خست صاحب کرم بار دار
وزو بگذری آیزم کوه سار
حطب را اگر تیشه بر پی زنند
درخت بر و مند را کی زنند
بسی پادارای درخت هنر
که ام میوه داری و ام سایه در
در احسان

بگفتم در باب احسان بسی
و لیکن نه شر طست با هر کسی
بخور مردم آزار را خون و مال
که از مرغ بدکنده به پر و بال
یکی را که با خواجه تست جنک
یدستش جرمیدهی چوب و سنگ
هر انداز بینخی که خار آورد
درختی به پرور که بار آورد
کسی

نکاپوي ترکان و غوغاي عام
 چو دید اندر آشوب درویش پیر
 دلش بر جوانمرد مسکین بخت
 بر آورد زاري که سلطان ببرد
 بهم بر همی سود دست در یغ
 بفریاد ازیشان بر آمد خروش
 پیاده بسرتا در بارگاه
 جوانان از میان جست و بردند پیر
 بهوشش پسر سید و هیبت نمود
 چونیک است خوی من و راستی
 بر آورد و پیر دلاور زبان
 بقول دروغی که سلطان ببرد
 ملک زین حکایت چنان بر شکفت
 وزین جانب افتان و خیزان جوان
 یکی گفتش از چار سوي قضا ص
 بگوشتش فرو گفت کای هو شمند
 یکی تخم در خاک از آن مینهد
 جوی باز دارد بای درشت
 حدیث درست آخر از مضطبی است
 عدوانه بینی درین بقعه پای
 بکیرای جهاننی بروی تو شاد
 تماشاکنان بر در و کوی و بام
 جوانرا بدست خلا یق اسیر
 که باری دل آورده بودش بدست
 جهان ماند و خوی پسندیده برد
 شنیدند ترکان آفته تیغ
 طپانچه زنان بر سر و روی و دوش
 دیدند بر تخت دیدند شاه
 بگردند بر تخت سلطان اسیر
 که مرکب منت خواستن از چه بود
 بد نیک مردم چرا خواستی
 که ای حلقه در کوش حکمت جهان
 نمردی و بیچاره جان بسپرد
 که چیزش بنشیند و چیزش نکفت
 همیرفت بیچاره هر سودوان
 چه کردی که آمد بجانت خلاص
 بجانی زدا کنی رسیدم ز بند
 که روز فرو ماند کی بردهد
 عصای شنیدی که عوجی بکشت
 که بخشایش خیر دفع بلاست
 که بوبکر سعد است کشور کشای
 جهاننی که شادی بروی تو باد

شب و روز در بند زر بود و سیم
بود است روزی پسر در کمین
ز خاکش بر آورد و بر باد داد
جوانمرد در از زر بقای نکرده
کزین کم زنی بود و ناپاک و
نهاده پدر چنگ ورنای خویش
پدر زار و کریان همه شت محنت
در از هر خور و دن بود ای پدر
در از سنگ خار ابر و ن آورده
در اندر کف مرد و نیار است
چو در زندگانی بدی با عیال
چو خشم آری آنکه شوند از تو سیر
بجیل تو آنکه بدینار و سیم
ازان سالهامی بماند زرش
بسنگ اجل ناکهش بشکنند
پس از هر دن و کرد و کردن چو مور
سنگهای سعدی مثل است و پند
ور یغست ازین روی هر تافتن

حکایت

زر و سیم در بند مرد و سیم
که ممسک کجا کرد زر و زمین
شنیدم که سنگی بجایش نهاد
بیک دستش آورد و دیگر بخورد
کلاهش با زار و میز و کرو
پسر چنگی و نای آورد و پیش
پسر با دادان بخندید و گفت
زهر نهادن چه سنگ و چه زر
که باد و ستان و عزیزان خوردند
هنوز ای برادر بسنگ اندر است
کوت مرگ خواهند از ایشان مثال
که از بام پنجه کز افشای بر بر
طلسمیست بالای کنجی مقیم
که لرزد و طلسمی چنین بر سرش
به آسودگی کنج قسمت کنند
بخورد پیش ازان کت خورد کم کور
به کار آید شش کر شود کار بسند
کزین روی دولت توان یافتن

تمنای پیری بر آورده بود
فرستاد سلطان بکشش

جوانی به انگلی کرم کرده بود
بجری گرفت آسمان ناکهش

حکایت

ز تاج ملکز آوده و در ملاخ
 پدر گفتش اندر شب تیره رنگ
 همه سنگها پاسدار اری پس
 در آن پاس پکان شوریده رنگ
 بر غبت بکش بار مهر خا املی
 کسی را که باد و بستی سرخوشست
 بدرد چو کل جامه از دست خار
 غم جمله خور و رهو ای یکی
 چو پاکیزه نفعان و صاحبان
 اگر خاک پایان شوریده سر
 تو هرگز مبین شان بچشم پسند
 کسی را که نزدیک ظنت بدوست
 در معرفت بر کسان نیست باز
 بسا تنک عیشان و تلخی چشان
 ببوسی کرت عقل و تدبیر هست
 که روزی فرج یابد از شهر بسند
 مسوزان درخت کل اندر خریف
 که در نو بهار است نماید ظریف

حکایت

یکی زهره خرج کردن داشت
 زرش بود و یارای خور دن داشت
 نخوردی که خاطر بر آسایدش
 ندادی که فردا بکار آیدش

که بر کردت ای شمع کیتی فرو و ز
 تو کوته نظر بنوادی و بسست رای
 به روی من این در کسبی کردی باز
 اگر بوسه بر خاک مردان زنی
 کسانی که پوشیده چشم و دلند
 چو ابر کشته و ملت ملا مت شنید
 که شهباز من صید دالم تو شد
 کسی چون بدست آور و جزاه باز
 فرو برده چون موش دندان آرز

تمثیل

الا که طلبکار اهل دلی
 خورشده بکنج شک و کبک و حمام
 چو هر گوشه تیر نیاز افگنی
 در می نام بر آید ز چندین صد ف
 ز خد مت مکن یکرمان غافل
 که یکر و زت افتد نهایی بزم
 امیدست نا که که صیدی زنی
 ز صد چوبه آید یکی بر هد ف

حکایت

یکی را پسر کم شد از راه
 بهر خیمه پر سید و هر سوستافت
 چو آن مد بر مردم کاروان
 نداننی که چون راه بر دم بدوست
 بتاریکی آن روشنائی بیافت
 شنیدم که میگفت با ساربان
 هر آنکس که پیش ادمم گفتم دوست
 که باشد که روزی بمر دیار رسند
 خورند از برای کلی خار ما

مثنید این سخنهای دور از صواب
 بچشم سیاست دور و بنگریست
 یکی گفت شاها به تیغش بزن
 نکه کرد سلطان عالی محل
 پیشو بر حال مسکین مرد
 زرش داد اسب و قبا پوشتن
 یکی گفتش ای پیر بی عقل و هوش
 اگر من بنالیدم از دور و خویش
 ندی را بدی سهل باشد جزا
 اگر مردی احسن الی من اسا

حکایت

مثنیدم که مغروری از کبر مست
 بکنجی فرو رفته بنشست مرد
 مثنیدم یکی مرد بوشیده چشم
 فرو گفت و بگریست بر خاک کوی
 بگفت ای فلان ترک آزار کن
 بخلق و فریبش که بیان کشید
 بر آسود و رویش روشن نهاد
 شب از ترکش قطره چندی چکید
 حکایت بشهر اندر افتاد و جوش
 مثنید این سخن خواجه سنگدل
 بگفتا حکایت کن ای نیکبخت
 در خانه بر روی سایل به بست
 جگر کرم و آه از تن سینه سرد
 پیر رسیدش از موجب کین و خشم
 جفا می کزین شخص آمد بر وی
 یکی شب بنزد من افتاد کن
 بخانه در آوروش و خوان کشید
 بگفت ایزدت روشنائی داد
 سحر دیده بر کرد و دنیا بدید
 که بی دیده دیده بر کرد و دوش
 که بر کشت و رویش از و تنگدل
 که چون سهل شد بر تو اینکار سخت

حکایت

ز بنگاه حاتم یکی پیر مرد / طلب ده درم سنگ فایند کرد
 ز راهی چنین یاد دارم خبر / که پیشش فرستاد تنگی شکر
 زن از خیمه گفت این چه تدبیر بود / همان ده درم حاجت پیر بود
 شنید این سخن نام پیر و از طی / بخندید و گفت ای دلارام حی
 کرا و در خور حاجت خویش خواست / جوا نمرودی آل حاتم کجاست
 چو حاتم به آزاد مردی دگر / زد و روان کیتی نیاید مگر
 ابو نصر بعد آنکه دست نوال / نهد بهتش بر دمان سوال
 رعیت پناهدلت شاد باد / به سعیت مسلمانان آباد باد
 سرفراز و این ناک فرخند بوم / ز عدلت بر اقلیم یونان و روم
 چو حاتم اگر تیلی نام وی / نبردی کس اندر جهان نام طی
 شنا ماند از آن نامور در کتاب / ترا هم شناسانده و هم ثواب
 که حاتم بدان نام و آوازه خواست / ترا سعی و جهد از برای خداست
 تکلف بر مرد و رویش نیست / وصیت همین یک سخن بیش نیست
 که چند آنکه جهدت بود و خیر کن / ز تو خیر ماند ز سعدی سخن

حکایت

یکی را خری در کل افتاده بود / ز سودا اش خون در دل افتاده بود
 بیابان و باران و سرما و بیل / فروخته ظلمت بر آفاق ذیل
 همه شب و رین غصه تا با مداد / سقط گفت و نفرین و دشنام داد
 نه دشمن برست از زبانش نه دوست / نه سلطان که این بوم و برز آن اوست
 قضا را خداوند آن پهن داشت / در آن مال منکر بر و برگزشت
 شنید

مگر بر تو نام آوری جمله کرد
جوانمرد و شاطر زمین بوسه داد
که در یافتیم حاتم نامجوی
جوانمرد و صاحب خرد دید مشن
مرا بار لطفش و و تا کرد پشت
بگفت آنچه دید از کر مهایی وی
فرستاده را داد مهربی درم
مرا و رارسد کر کواهی دهند

حکایت پادشاه و وزیر

شنیدم که طی در زمان رسول
فرستاد لشکر بشیر و نذیر
بفرمود کشتن بشمشیر کین
زنی گفت من دختر حاتم
کرم کن بجای من ای محترم
بفرمان پیغمبر پاک را ای
دوران قوم باقی نهادند تیغ
بزار ری بشمشیر زن گفت زن
مروت نه بینم را نمی زنند
همی گفت گریان بر احوال طی
بخشید آن قوم را از عطا

نگردند منشور ایمان قبول
گرفتند جمعی از ایشان اسیر
که ناپاک بودند و ناپاک دین
بخواهید ازین نامور حاکم
که مولای من بود و ز اهل کرم
کشادند زنجیرش از دست و پای
که را اند سیلاب خون بید ریخ
مرا نیز با جمله گردن بزن
به تنها و یا را غم اندر کمند
بسمع رسول آمد آواز وی
که هرگز نگردان صل کون هر خطا

که تاهست حاتم در ایام من
بلا جوی راه بنی طی گرفت
جوانی بره باز پیش آمدش
نکو روی و دانا و شیرین زبان
گرم کرد و غم خورد و پوزش نمود
نهادش سحر بوسه بر دست و پای
بگفتا نیارم شد اینجا مقیم
بگفت از نهی بامن اندر میان
بمن دار گفت ای جوانمرد کوش
درین بوم حاتم شناسی مکر
سرش بادشاه بمن خواستست
گرم ره نمایی بدانجا که او ست
بخندید بر نا که حاتم منم
نباید که چون صبح کرد و سفید
چو حاتم باز او کی سر نهاد
بخاک اندر افتاد و بر پای جست
ببنداخت شمشیر و ترکش نهاد
که گر من کلی برو جو دست زخم
دو چشمش ببوسید و در هر گرفت
ملک در میان دو ابروی مرد
بگفتا بیام تا چه داری خبر

به نیکی نخواهد شد ن نام من
به کشتن جوانمرد را پی گرفت
کز و بوی انسی فراز آمدش
بر خویش برد آن شبش میهمان
بدانیش را دل به نیکی ر بود
که نزد یک ما چند روزی به پای
که در پیش دارم مهمی عظیم
چو یاران یکدل بگو شمع بجان
که دانم جوانمرد را پرده پوشش
که فرخنده را یست و نیلوسیر
ندانم چه کین در میان خاستست
بمین چشم دارم ز لطف تو دوست
سر اینک جدا کن بتیغ از تنم
کز دست رسد یا شوی نا امید
جوانمرد آید خرویش از نهاد
کاهش دیده بواسید و که پا و دست
چو سپهر کاران دست برکش نهاد
بزر و یک مرد دانا نه مردم زغم
وزا اینجا طریق بمن در گرفت
بدانست حالی که کاری نکرد
چرا سر نبستی بقتراک بر

مکر بر

سماطی بیفکند واسپی بکشت
شب آنجا بودند و روز و کر
همیگفت و حاتم پریشان چو مست
که ای بهره ورم مردم نیکنام
من آن باورفتار و لدل شتاب
که دانستم از هول باران و سیل
بنوعد کردی را هم نبود
مروت ندیدم در آئین خویش
مرانام باید در اقلیم فاش
کسان را درم داد و تشریف واسپ
خبر شد بر ورم از جو انمرد طی
ز حاتم بدین نکته را ضی مشو
ازین خود بتر ما جبرائی می شنو

حکایت

ندانم که گفت این حکایت بمن
ز نام آوران کوی دولت ر بود
توان گفتن او را اسحاب کرم
کسی نام حاتم نبرد ی برش
که چند از مقالات آن باد و نوح
شنیدم که جشنی ملوکانه ساخت
و کرد که حاتم کسی باز کرد
حسد مرد را بر سر کینه داشت
که بود دست فرماندهی در بمن
که در کنج بخششی نظیرش نبود
که دستش فشاندی چو باران درم
که سود انرفتی از آن بر سرش
که نه ملک دارد نه فرمان نه کنج
چو چنگ اندران بزم خاکی نوخت
و کرد کس ثنا گفتن آغاز کرد
یکی را بخوان خود و نش بر کماشت

مرا بوسه گفتا بتصفیه ده که درویش را توشه از بوسه به
 بخدمت منه دست بر کفش من مرانان ده و کفش بر سر بران
 بایشان مردان سبق برده اند نه شب زنده داران دل مرده اند
 همین ویدم از پاسبان تشار دل مرده و چشم شب زنده دار
 کرامت جو انمردی و نان و هیست مقالات بیهوده و طلب تهیست
 قیامت کسی پیشداند ر بهشت که معنی طلب کرد و دعوی بهشت
 بمعنی توان کرد و دعوی در ست دم بیدم تکیه کا هیست ست

حکایت

مشیدم و زایام حاتم که بود بخیل اندر شش باد پای چود و د
 صابر عتی رعد بانک ا واهی که بر برق پیشی گرفتنی نمی
 به تک ژاله میر یخت برکوه و دشت تو گفتی مگر ابر نیسان گذشت
 یکی سیل رفتار و نامون نورد که باد از پیش باز ماندی چو کرد
 زاو صاف حاتم بهر مرز و بوم بگفتند بر خي سلطان روم
 که امانی او در کرم مرود نیست چو اسپش بجولان و ناورد نیست
 بیابان نوردی چو کشتی بر آب که بالای سیرش نه پر و عقاب
 بدستور و ناچنین گفت شاه که دعوی خجالت بود بی کوه
 من از حاتم این است تازی نژاد بخواهیم کرو مکرمت کرد و داد
 بدانم که در وی شکوه مهیست و کرد کند بانک طلب تهیست
 و جویانی از مشد عالم بطی روان کرد و ده مرد همراه وی
 زمین مراده و اهر کریان مراد صابر که ده بار در جان در و
 بمنزله که حاتم اعدا فرود بر آسود چون تشنه بر زنده رود

بر و شیر درنده باش ای دغل
چنان سعی کن کز تو ماند چو شیر
چو شیرانکه را کردنش فر به است
بچنگ آر و بادیکران نوش کن
بخور تا توانی ز بازوی خویش
چو مردان بی رنج و راحت رسان
بگیر ای جوان دست درویش پیر
خدا را بران بسته بخشایش است
کرم و زردان سر که مغزی دروست
کسی نیک بیند بهر دو سر ای
ندیدی که در راه پائیند کیش
بخور تو شه با مردم نیکمرد

میسندار خود را چو روباه شل
چو روبه چه باشی به و امانده سیر
گرفتد چو روبه شل از وی به است
نه بر فضله دیگران کوش کن
که سعیت بود در ترازوی خویش
مخنت خورد دست رنج کان
نه خود را بیفکن که دستم بگیر
که خلق از وجودش در آسایش است
که دون همتا نند بیمخر و پوست
که نیکی رساند بخلق خدای
چه گفت آن شتر بان بفرزند خویش
که ایشان به تنها نخواهند خورد

حکایت

شنیدم که مردیست پاکیزه بوم
من و چند سالوک صحرا نور و
سر و چشم هر یک ببوسید و دست
زرش دیدم و زرع و شا کرد و رخت
باطف سخن کرم رو بود مرد
همه شب نبودش قرار و اجوع
سحر که میان بست و در باز کرد
جوانی که شیرین و خوش طبع بود

شنا سواره رو در اقصای روم
بر فتیم قاصد بدیدار مرد
بتمکین و عزت نشاند و نشست
ولی بیمروت چو بی بر درخت
ولی دیکد انش قوی بود سرد
ز تبیح و تهلیل و مار از جوع
همان لطف دوشینه آغاز کرد
که باما مسافر در آن ربع بود

حکایت

بره در یکی بهش آمد جوان
 بد و کفتم ای ریسما نست و بند
 سبک طوق و زنجیر از و باز کرد
 بره در پیش همچنان میدوید
 چو باز آمد از عیش و بازی بجای
 نه این ریسما میبرد با منش
 بلطفی که دید ست پیل و مان
 بد آنرا نوازش کن ای نیکمرد
 بر آن مرد کند ست دندان یوز
 بتک در پیش کو سفندی و وان
 که می آید اندر بیت کو سفند
 چپ و راست پو میدن آغاز کرد
 که خود خورده بود از کف او خورید
 مرا دید و گفت ای خداوند رای
 که احسان کمندیست در کردنش
 نیا و همین حمایه بر پیلها ن
 که سبک پاس دارد چونان تو خور و
 که مال دزدان یوز
 که مال دزدان یوز

حکایت

یکی رو بهی دید بیدست و پایی
 که چون زندگانی بسر می برد
 درین بود درویش شوریده رنگ
 شغال نکون بخت را شیر خور و
 و کر روز با ز اتفاق اوفتا و
 یقین دیده مرد بیند که و
 کزین پس بکشیمی چو مور
 ز خندان فرو برد چندی بجیب
 نه بیگانه بیمار کردش نه دوست
 چو صبرش نمازد از ضعفی و هوش
 فرو ماند از لطف صنع خدای
 بدین دست و پایی از کجا میخور و
 که شیر می بیامد شغالی بچک
 بماند آنچه رو باه از و سر خور و
 که روزی رسان قوت روزش داد
 شد و تکیه بر آفریننده کرد
 که روزی نخوردند پیلمان بزور
 که بخشنده روزی رساند ز غیب
 چو چکش رک و استخوان ماند و پوست
 زد یوار محرابش آمد بکوشش

حکایت

یکی سیرت نیکمردان شنو اگر نیکبختی و مهر دانه رو
 که شبلی ز حانوت کندم فروش بده بر دانه بنان کندم بدوش
 نکه کرد و موری در آن غله دید که سیر کشته هر گوشه مید وید
 ز رحمت بر و شب نیارست خفت بهادای خود بازش آورد و گفت
 مروت نباشد که این مور ریش پراکنده کرد انم از جای خویش
 درون پراکندگان جمع دار که جمعیت باشد از روزگار
 چه خوش گفت فردوسی پاک زاد که رحمت بران تربت پاک باد
 میازار موری که دانه کش است که جان دارد و جان شیرین خوش است
 مزن بر سر ناتوان دست زور که روزی بیایش در افتی چو مور
 درون فرو ماندگان شاد کن ز روز فرو ماندگی یاد کن
 نبخشو و بر جان پروانه شمع نکه کن که چون سوخت در پیش جمع
 گرفتیم ز تو ناتوانا تر بیست تو ناتوانا تر از تو احمق کیست

در احسان

بخش ای پسر کا دمی زاده صید با احسان توان کرد و وحشی بقید
 عدو را با لطاف کرد بند که نتوان بریدن بتیغ این کمند
 چو دشمن گرم بیند و لطف وجود نباید و کر خبث از وجود
 مکن بد که بد بینسی از یار نیک نروید ز تخم بدی بار نیک
 چو بادوست دشوار گیری و تنگ نخواهد که بیند ترانقش و رنگ
 و کرخواجه بادشمنان نیکو سیت بسی بر نیاید که دند و سیت

بنا کردن شکر پروردگار
بزرگیش سرور تباهی نهاد
شقاوت برهنه نشاندش چو سیر
و شاندش قضا بر سر از فاقه خاک
سرپای حالش دگر گونه کشت
غلامش بدست کریمي فتاو
بیدار درویش آشفته حال
شبانکه یکنی برورش لقمه جست
بفرمود صاحب نظر بنده را
چونزدیک برورش ز خوان بهره
شکسته دل آمد بر خواجه باز
پرسید سالار فرخند خوی
بگفت اندرونم بشورید سخت
که مملوک وی بودم اندر قدیم
چو کوتاه شد دستش از عز و ناز
بخندید و گفت ای پسر جور نیست
نه ان تنه رو نیست باز ارکان
من انم که انروزم از در براند
نکه کرد باز آسمان سوی من
خدای ار بحکمت ببند دوری
با مفلس بینوا سیر شد

شنیدم که بر کشت از و روزگار
عطار و قلم در سیاهی نهاد
نه بازش را کرد و نی باز گیر
مشعبد صفت کیسه و دست پاک
برین ماجرار و زکاری کز شت
توان کرد دل و دست و روشن نهاد
چنان شاد بودی که مسکین بهال
ز سختی کشیدن قدم هاش سست
که خشنود کن مرد در مانده را
بر آورد و بیخو یستن نعره
عیان کرد اشکش بدی ساجه راز
که اشکت ز جور که آمد بروی
بر احوال این پیر شوریده بخت
خداوند اسباب و املاک و سیم
کند و ست خواهش بد را دراز
ستم بر کس از کردش دور نیست
که بر دی سر از کبر بر آسمان
بروز منش دور کیتی نشاند
فرو شست کرد غم از روی من
کشاید بفضل و کرم و یکاری
با کار منعم ز بر زیر شد

کسی با سکی نیکو نمی کم نکر و کجا کم شو و خیر با نیکمر و
 کرم کن چنان کت بر آید ز دست جها نبان و ر خیر بر کس نیست
 بقنطار ز ر بخش کردن ز کج نباشد چو قیر اطمینان است رنج
 بر دهر کسی بار در خور و زور کرانست پای ملخ پیش مو ر

حکایت

تو بر خلق سهلی کن ای نیکبخت که فردا نکیر و خدا بر تو سخت
 کر از پا و ر آید نماز اسیر که افتادگان را بود دستگیر
 بازار فرمان مده بر رهی که باشد که افتد بفرماندای
 چو تمکین و جاهت بود بر دوام مکن زور بر ضعف درویش و عام
 که افتد که با جاه و تمکین شود چو بسدق که ناگاه فرزین شود
 نصیحت شنو مردم و ر بین نکارند و رایج دل تخم کین
 خداوند خرم زبان میکند که باخوشه چین سر کران میکند
 نترسد که نعمت بمسکین دهند وزان بار غم بر دل این نهند
 ساز و ر مندی که افتاد سخت بس افتاده را یاری کرد بخت
 دل زیر دستان نباید شکست مبادا که روزی شوی زیر دست

حکایت

بنالید درویشی از ضعف حال بر تشدد و ی خدا و ند مال
 نه دینار و ادش سیه دل نه دانک بر و زد بر باری از طیره بانک
 دل سایل از جور او خون گرفت سر از غم بر آورد و گفت ای شکفت
 تو انگر ترش روی باری چهر است مگر می نترسد ز تلخی خواست
 بفرموده کوه نظر تا غلام بر اندیش بخواری و زجر تمام

بدارید چندین کف از دامنش
 و کر میکر یز و ضمان بر منش
 از آنجا بر زندان در آمد که خیر
 وزین شهر تا پای داری کر یز
 چو کنج شک در باز دید از قفس
 قرارش نما ندان در آن یک نفس
 چو باد صبا زان میان سیر کرد
 نه سیر می که بادش رسیدی بگرد
 گرفتند حالی جوان مرد را
 که حاضر کشد سیم یا مرد را
 چو مرغ از قفس رفت نتوان گرفت
 به بیچارگی راه زندان گرفت
 شنیدم که در جس چندی بماند
 نه شکوه نوشت و نه فریاد خواند
 ز مانها نیاسود شبها نحت
 برو پار سانی گذر کرد و گفت
 نه پندار مت مال مردم خوری
 چو پیش آمدت تا بر زندان دری
 بگفت ای جلیس مبارک نفس
 یکی بشنیدم شکوه آورد پیش
 نیامد بنزدیک را ایم پسند
 بمرد و آخر و نیکنا می بیر و
 تن خفته زنده در زیر کل
 دل زنده هرگز نکر و دهلاک
 تن مرده دل کر بمیرد چه باک

حکایت

یکی در سیاهان سکی تشنه یافت
 بر و ن از رمق در جیاتش نیافت
 کله دلو کرد آن پسندیده کیش
 چو جبل اندر آن بست دستار خویش
 بخدمت میان بست و بازو کشاد
 سگ ناتوان را دمی آب داد
 خبر داد پیغمبر از حال مرد
 که داو رکنان او عفو کرد
 الا که جفا کار می اندیشه کن
 وفا پیش گیر و گرم پیشه کن

کسی

مپنداراکر طا عتی کرده که نرالی بدین حضرت آورده
 باحسان آسوده کردن دلی به ازالف رکعت بهر منزلی

حکایت

بسرهنک سلطان چنین گفت زن که خیزای مبارک در خیر زن
 بر و تا زخواست نصیبی دهند که فرزند کانت ز سختی دهند
 بگفتا بود مطبخ امروز سرد که سلطان بشب نیت روزه کرد
 زن از ناامیدی سرانداخت پیش همیگفت با خود دل از فاقه ریش
 که سلطان ازین روزه آیا چه خواست که افطار او عید طفلان ماست
 خورنده چو خیرش در آید ز دست به از صایم الدهر و نیاسپرست
 مسلم کسی را بود روزه داشت که در مانده را دهنان چاشت
 و کر نه چه حاجت که زحمت بری ز خود باز گیری و ام خود خوری

حکایت

یکی را کرم بود و قوت نبود کفافش بقدر مر و ت نبود
 که سفله خداوند هستی مباد جو انمرد را تنگدستی مباد
 کسی را که اهمت بلند او افتد مرادش کم اندر کمند او افتد
 چو سیلاب ریزان که در کوهسار نگیرد اهمی بر بلندای قرار
 نه در خورد سر مایه کردی کرم تنگ مایه بودی از ان لاجرم
 برش تنگدستی و و حرفی نوشت که ای خوب فرجام نیکو سرشت
 یکی دست گیرم بچندین درم که چند یست تا من بزندان درم
 بچشم اندرش قدر چیزی نبود و لیکن بدستش پیشی نبود
 بخضمان بندی فرستاد مرد که ای نیکنایان آزاد مرد

امیدی که دارم بفضل خداست که بر سعی خود تکیه کردن خطاست
ظریفت همین است که اهل یقین
مشایخ همه شب و ما خوانده اند
کسی کوی دولت زمیدان را بود که در بند آسایش خلق بود

حکایت

بزرگوارید و قتی زنی پیشش شوی که دیگر محزنان ز بقال کوی
ببازار کندم فروشان کرای که این جو فروشتست کندم نمایی
نه از مشتری کز و فور مکس بیکهفته رویش ندید است کس
بهلداری آن مرد صاحب نیاز بزن گفت کای رویش نمانی بساز
با مید ما کلبه اینجا گرفت نمردی بود نفع از و و اگر گرفت
راه نیکم روان آزاد و کیر چو استاده دست افتاده کیر
به بخشای کانا که مرد و حقند خریدار و کان بی رو نقد
جو انمردا که راست پرستی و لیست کرم پشه شاه مردان علیست

حکایت

شنیدم که پسری بر آه جبار بهر خطوه کردی دور کعت نماز
به آخر ز سودای خاطر پریش پسند آمدش در نظر کار خویش
به تالیس ابلیس در چاه رفت که نتوان ازین خوبتر راه رفت
خیالات نادان خلوت نشین بهم بر زند عاقبت کفر و دین
حفا هست در آب و آینه نیز و لیکن صفا را بسباید تمیز
کمرش را حمت حق نداری یافتی غرورش سر از جاه بر تافتی
یکی ماتف از غیبش آواز داد که ای نیکبخت مبارک نهاده

مپند

و هر چه دار ی بکف بر نهی
 کدایان بسعی تو هرگز قوی
 چو مناع خیر این حکایت بگفت
 هر آکنده دل گفت از آن عیب جوی
 مراد است که پیروان است
 نه ایشان نخستین نگه داشتند
 بدستم بیفتا و مال رندار
 همان به که امروز مردم خورند
 خور و پوش و بخشا و راحت رسان
 برند از جهان با خود اصحاب رای
 زور و نعمت آید کسی را بکار
 بدنیما تو انی که عقبی خری
 مرا شیخ دانای مرشد شهاب
 یکی آنکه در نفس خود بین مباحث
 شنیدم که بگویی سنی شیخ زار
 شبی و انم از هول دوزخ بخت
 چه بودی که دوزخ ز من پر شدی
 چنان خورد و بخشید صاحب نظر
 همکف سردار بیابان خجل
 به آزاد مردی ستودش کسی
 جویانش مگر تا چه مردانه گفت
 گفت وقت حاجت بماند نهی
 فکر دهند ترسم تو لاغر شوی
 ز غیرت جوان مرد و راکب بخت
 بر آشفت و گفت ای پراکنده گوی
 پدر گفت میراث جد من است
 بحسرت بمر و ند و بکنداشتند
 که بعد از من اقتد بدست پسبر
 که فردا پس از من بیخما براند
 نکه می چه داری ز بهر کسان
 فرو ما یماند بحسرت بجای
 که دیو او و عقبی کند ز رنکار
 بخرجان من و زنه حسرت بری
 دو اند روز فرمود در روی آب
 و کرا نکه در جمع بد بین مباحث
 چو بر خواند ای آیات اصحاب نام
 بگویش آادم صحرایان که گفت
 مگر و یکرانرا رمانی بدی
 ندیدند از آن غبن با او الا
 چه کردم که بر روی تو آن بست دل
 که در راه حق رنج بردی بسی
 که چندین ستایش چه گوی بخت

نه چون همسکان دست بر زر گرفت
 ز درویش خالی نبود می درفش
 دل خویش و بیکانه خورد سبند کرد
 ملامت کنی گفتش ای باد دست
 بسالی توان خسر من اند و ختن
 زر و ناز و نعمت نماند بسی

حکایت

درین روز ناز اهد می با پسر
 مجرور و خانه پر و از بازش
 پسر پیش بین بود و کار آزمای
 چو در تنگ دستی نواری شکایب

حکایت

بد اختر چه خوش گفت با نوی ده
 همه وقت پر د آرمشک و لب بوی
 بد نیاتوان آخرت یافتن
 بیکبار بر دوستان ز درمپاشش
 اگر تنگ دستی در و پیش یار
 که کرد روی بر خاک زایش نهی
 خداوند زو بر کند چشم دیو

تهی دست بر خو برو میان مسج
 بد است نهی بر نیاید امید

و که

همه شب پریشان از و حال من
 بگردان ستنه های خاطر پریش
 خدایش مگر تاز مادر بر او
 ندانسته از دفتر دین علف
 خور از کوه یگر و ز سر بر نزد
 در اندیشه ام تا کد امم کسیریم
 شنید این سخن پیر فرخ نهاد
 زرافتا دور دست افسانه کوی
 یکی گفت شیخ این ندانی که کیست
 کدای که بر شیر نر زین نهید
 بر آشفته عابد که خاموش باش
 مروت ندیدم که این مرد ریش
 اگر راست بود آنچه پنداشتم
 اگر شوخ چشمی و سالوس کرد
 که خود را نکهد اشتم آب روی
 بد و نیک را بزل کن سیم و زر
 خنک آنکه در صحبت عاقلان
 کرت عقل و رایست و تدبیر و هوش
 که اغلب درین شیوه دار و مقال

حکایت

یکی رفت دینار از و صد هزار
 خلف ماند صاحب دل و هو مشیار

همه روز چون سایه و نبال من
 درون دلم چون در خانه ریش
 جز این ده درم چیز دیگر ندا و
 خوانده بجز باب لا یضر ف
 که ان قلت بان حلقه بر در نزد
 از ان سگدل دست گیرد بسیم
 درستی دو دور آستینش نهاد
 بدر رفت از انجا چو زرتازه روی
 بر و کر بمیر و نباید که یست
 ابو زید را اسپ و فرزین دهد
 تو مرد زبان نیستی کوشش باش
 پراکنده کرد و انم از جای خویش
 ز خلق آبرویش نکهد اشتم
 الا تانه پنداری افسوس کرد
 ز دست چنان که پزنی یا وه کوی
 که این کسب خیر است و ان دفع شرم
 بیاموز و اخلاق صاحب دلان
 بر رغبت کنی پند سعدی بکوشش
 نه در چشم و زلف و بنا کوشش و خال

یکی مردی کن بستان و نمک	که ای چشم های مرا مرد و نک
که دانست خلقتش علیه السلام	نعم گفت و برجست و برداشت کام
بعزت نشاندند پیر ذلیل	و قبان مهمان سرای خلیل
نشستند بر هر طرف همگان	بفرمود ترتیب کردند خوان
ز پیرش نیامد حدیثی بسمع	چو بسم الله آغاز کردند جمع
چو پیران نمی بینمت صدق و سوز	چنین گفتش ای پیر دیرینه روز
که نام خداوند روزی بر نه	نه شرطست و قیتکه روزی خور نه
که نشنیدم از پیر آذر هر دست	بگفتا طریقی نکیرم بدست
که کبرست پیر تبه بوده حال	بدانست پیغمبر نیک فال
که منکر بود پیش پاگان پلید	بخوار می برانداش چو بیگانه دید
بهیبت ملامت کنان گامی خلیل	سروش امد از کرد کار جلیل
ترا نفرت آمد از و یکزمان	منش داده صد سال روزی و جان
تو واپس چرا میبری دست جو	که او میبرد سوی اتش سجود

نصیحت

که این زرق و شیدست و آن مکرو فن	که بر سر بسند احسان وزن
که علم و ادب میفر و شد بستان	زیان میکند مرد تفسیر دان
که اهل خرد و دین بدانیان و هد	کجا عقل با شرع فتوی و هد
از ارزان فروشان بر غبت خرد	ولیکن تو بستان که صاحب خرد

حکایت

که محکم فرو باند و ام و رکلی	زباندانی آمد بصاحب دلی
که دانگی از و بر دلم ده من است	یکی سفله راده و رم بر منست

بر حمت بکن آبلش از دیده پاک
بشفقت بیفشانش از چهره خاک
اگر سایه خود برفت از سرش
تو در سایه خویشتن پرورش
من اول سر تا جور داشتم
که سر در کنار پدر داشتم
اگر برو جو دم نشستی مکن
پریشان شدی خاطر چند کس
کنون دشمنان گریزم اسیر
نبا شد کس از دوستانم نصیر
مرا باشد از دور و طفلان خبر
که در طفلی از سر برفتم پدر

حکایت

یکی خار پای یتیمی بکند
بجواب اندرش دید صدر خنجد
همی گفت و در روضه نامی حمید
کز آن خار بر من چه کلها دامید
مشو تا تو انی ز رحمت بری
که رحمت بر ندت چو رحمت بری
چو انعام کردی مشو خود پرست
که من سرورم دیگران زیر دست
مکو تیغ دورانش انداختست
که شمشیر دوران بنو ز آختست
چو بینی دعا کوی دولت هزار
خداوند را شکر نعمت کزار
که چشم از تو دارند مر دم بسی
نه تو چشم داری بدست کسی
گرم خوانده ام سیرت سروران
غلط گفتم اخلاق پیغمبران

حکایت

شنیدم که یکم هفته ابن السبیل
نیامد بهمها ن سرای خلیل
ز فر خنده خویشی نخوردی پگاه
ماکر بینوایی در آید ز راه
برون رفت و هر جانبی بگرید
با طراف وادی نکه کرد و دید
بتنها یکی در بیابان چو بید
سر و مویشل از برف پیزی سفید
بدلداریش مرجانی بگفت
برسم کریمان صلائی بگفت

کسی خپد آسوده در زیر گل	که خپند از مردم آسوده دل
غم خویش در زندگی خور که خویش	بمهرده نیر و از داز حرص خویش
زرو نعمت اکنون بده کان تست	که بعد از تو بیرون ز فرمان تست
خوای که باشی پرا کند دال	پرا کند کافر از خاطر مهمل
پریشان کن امروز کنجینه چست	که فردا کلیدش نه در دست تست
تو با خود ببر تو شمع خویش تن	که شفقت نیاید ز فرزند و زن
کسی کوی دولت ز دنیا ببرد	که با خود نصیبی بعقبی بسر د
بنغم خوار کی چون سرائکشت من	نخار د کسی در جهان پشت من
بکش بر کف دست نه هر چه هست	کر فر داید ندان کز پی پشت دست
به پوشیدن ستر درویش کوشش	که ستر خدایت بود پروه پوشش
مگردان غریب از درستی نصیب	مبادا که کردی بد را غریب
بزرگی رساند بمحتاج خیر	که ترسد که محتاج کرد و بغیر
بحال دال خستگان در نگر	که روزی تو دلخسته باشی مگر
فروماندگان را درون شاد کن	ز روز فر و ماند کی یاد کن
مخوانده برادر دیکر ان	بشکرانه خوانده از در مران

تمثیل

پدر مرده را سایه بر سر فکن	عبارش بیفشان و خارش بکن
نداننی چه بودش فرو مانده سخت	بود تازه بی بیخ هر کز درخت
چو بیننی یتیمی سرا فکند ه پیش	مزن بوسه بر روی فرزند خویش
یتیم از بکر ید که نازش خرد	و کر خشم کیرد که بارش برود
الاتا نکر ید که عرش عظیم	بلرز داهی چون بکر ید یتیم

چو اقلیم دشمن بجنگ و حصار
که بندی چو دندان بخون در بر
چو بر کندي از چنگ و شمن دیار
که کر باز کو بد و کارزار
و کر شهر یا ترار سانی کزند
و کر شهر بر روی دشمن میند
مکو دشمن تیغ زن بر در است
که انباز و شمن بشهر اندر است

توضیح

بند بجز جنگ بدانند کوشش
منه در میان راز با هر کسی
سکندر که با شرقیان حرب داشت
چو بهمن بزمستان خواست شد
اگر جز تو و اند که عزم تو چیست
کرم کن نه پر خاش و کین آوری
چو کاری بر آید بلطف و خوشی
نخواهی که باشد دولت در دمنده
بباز و توانا نباشد سپاه
دعای ضعیفان امیدوار
هر آن کاستمانت بدرویش برود
اگر بر فرزدون زوان پیش برود

باب دوم در احسان

اگر هو شمنده می بمعنی کرای
که معنی بهمانند نه صورت ابجایی
کرادانش و جو دو تقوی نبود
بصورت درش هیچ معنی نبود

چو کرکان بسند با هم کزند
چو دشمن بد دشمن شود و مشغول
چو شمشیر پیکار برداشتی
که کشورکشایان مغفر شکاف
دل مردمیدان نهانی بجوی
چو سالاری از دشمن افتد بچنگ
که افتد کزین نیمه هم سروری
و که کشتی آن بندی ریش را
نترسد که دورالش بندی کند
کسی بندیان را بود و دستگیر
اگر سر نهد بر خط سروری
اگر خفیه ده دل بدست اوری
که ت خویش دشمن شود دوست دار
که که دود و روش بکین تو ریش
بدانیش را لفظ شیرین مبین
کسی جان از آسیب دشمن ببرد
نگهدار و آن شوخ و رکیه در
سباهی که عاصی شود بر امیر
ندانست سالار خود را سپاس
بسو کند و عهد استوارش مدار
نو آموز را ریسمان کن دراز

بر آسایدان در میان کوفند
تو باد و ست بنشین با آرام دل
نگهدار پنهان ره آشتی
نهان صالح جستند و پیدا مصاف
که باشد که در پایت افتد چو کوی
بگشتن درش کرد باید درنگ
بماند گرفتار در چنبری
نه بینی و که بندی خویش را
که با بندیان زور مندی کند
که خود بود و باشد به بندی اسیر
چو نیکش بداری نهد دیگر
ازان به که صدره شبنخون برمی
ز تلبیس ایمن مشو زینهار
چو یاد آیدش مهر پیوند خویش
که ممکن بود ز هر در انگین
که مردوستان را بد دشمن شمرد
که بیند همه خلق را کیسه بر
و را تا توانی بخد مت مگیر
ترا هم ندانند ز عذرش هر اس
نگهبان پنهان برو و بر کنار
نه یکدل که دیگر نه بینیش باز

که ننگ ایدش رفتن از پیش تیر
 چو بینی که یاران نباشند یار
 دو تن پرور ای شاه کشور کشای
 ز نام آوران کوی دولت برند
 هر انکو قلم را نور زید و تبخ
 قلم زن نکهدار و شمشیر زن
 نه مردیست دشمن در اسباب جنگ
 با اهل دولت به بازی نشست
 نکویم ز جنگ بدانیش ترس
 ساکس بروز آیت صالح خواند
 زره پوشش خپند جنگ آوران
 بخیمه درون مرد شمشیر زن
 بیاید نهان جنگ را ساختن
 حذر کار مردان کار آگهست
 یزک سردروین لشکر کهست
 پسند

میان دو بدخواه کوتاه دست
 که هر دو با هم کالند راز
 یکی را به نیرنگ مشغول دار
 اگر دشمنی پیش گیرد ستیز
 برود و سستی گیرد باد دشمنش
 چو در لشکر دشمن افتد خلاف
 نه فرزانگی باشد ایمن نشست
 شود دست کوتاه ایشان دراز
 دگر راز هستی بر او رد مار
 بشمشیر تدبیر خوشش بریز
 که زندان شود پیرهن بر تنش
 تو بگذار شمشیر خود در خلاف

مترس از جوانان شمشیر زن
خردمند باشد جهان دیده مرد
جوانان شایسته بخت و ر
کرت مملکت باید آراسته
سپه را مکن پیش روجز کسی
بخردان مفرمای کار و رشت
رعیت نوازی و سر لشکری
مخوابی که ضایع شود روزگار
نستابد سک صید روی از پلنگ
چوپر وروده باشد پسر در شکار
بکشتی و نخپیر و آماج و کوی
بکر مابه پرورده و عیش و ناز
دو مردش نشانند هر پشت زین
یاری را که دیدی تو در جنگ پشت
مخنت به از مرد شمشیر زن

حکایت

حذر کن ز پیران بسیار فن
که بسیار کرم آزمود است و سرد
ز گفتار پیران نه پیچند سر
مده کار معظم بنو خاسته
که در جنگها بوده باشد بسی
که سندان شاید شکستن بهشت
نه کار یست بازیچه و سر سری
بنا از موده مفرمای کار
زر و به مرد شیر نادیده جنگ
شتر سد چوپیش آیدش کارزار
دلاور شود مرد پر خا شجوی
بشتر سد چوبیدند در جنگ باز
بود کش زند کوه کبی بر زمین
بکش کردو در مصافش نکشت
که روز و غا سر به پیچد چو زن

چه خوش گفت کرکین بفرزند خویش
که گر چون زنان جست خواهی کریر
سداری که ننمود در جنگ پشت
شجاعت نیاید مگر زان دو یار
دو هم جنس دهرینه هم زبان
چو قربان پیکار بر بست و کیش
مرو آب مردان جنگی مریر
نه خود را که نام آورانرا بکشت
که افتند در حلقه کارزار
بگو شدند در قلب ایجا بجان
که ننگ

میان دو لشکر چو یکر و زه راه
 کمر او پیش دستی کند غم مدار
 ندانی که لشکر چو یکر و زه راند
 تو آسوده بر لشکر مانده زن
 چو دشمن شکستی بیفکن علم
 بسی در مقامی هزیمت مران
 هوا بینی از کر و ایجا چو میخ
 بدنبال غارت نرانند سپاه
 سپه را نگهبانی شهر یار
 دلاور که باری تهور نمود
 که بار دگر دل نهد بر هلاک
 کنون دست مردان جنگی ببوس
 سپاهی در اسودگی خوش بردار
 نواحی ملک از کف بدسکال
 ملک را بود بر عدو دست چیر
 سپاهی که کارش نباشد ببرک
 بهای سرخویشتن مینخورند
 چو دارند کنج از سپاهی دریغ
 چه مردی کند در صف کارزار
 به پیکار دشمن دلیران فرست
 برای جهان دیدگان کار کن
 بماند بزن خیمه در جایگاه
 و را فراسیابست مغزش برار
 سر پنجه زورمندش نماند
 که نادان ستم کرد بر خویشتن
 که بازش جراحت نیاید بهم
 نباید که دور افتی از یاوران
 بگیرند کدورت بز و پین و تیغ
 که خالی بماند پس پشت شاه
 به از جنگ در حلقه کارزار
 بساید بمقدارش اندر فرود
 ندارد ز پیکار یا جوج پاک
 نه آنکه که دشمن فرو کوفت کوس
 که در حالت سختی آید بکار
 بلشکر نگهدار و لشکر بمال
 که لشکر دل آسوده باشند و سیر
 چرا دل نهد روز ایجا بمرک
 نه انصاف باشد که سختی برند
 دریغ آیدش دست بردن به تیغ
 که دستش تهی باشد از روزگار
 هر بران بنادد شیران فرست
 که صید از مود است کرک کهن

اگر ز و توانا تر ی در نبر و
اگر پیل زوری و کر شیر جنگ
چو دست از همه جلدتی در گشت
اگر صلح خواهد عد و سر پیچ
که کروی به بسند و در کار زار
و را و پای جنگ آورد در رکاب
تو ام جنگ را باش چون کینه خواست
چو با سفله کویی بلطف و خوشی
با سپان مازی و مردان مرد
و گرمی بر آید بنرمی و هوشت
چو دشمن در آید بعجز از دوت
چو زنها را خواهد کسر پیشه کن
زند بپر پیر کهن بر مکر و
در آرند بنیاد و زمین ز پای
جوانان پیل افکن شیر کیر
بیندیش در قلب ایجا مقر
چو بینی که لشکر زهم پشت داد
اگر بر کناری بر فتن بکوش
اگر خود هزاری و دشمن دویست
شب تیره پنجه سوار از کمین
چو خواهی بریدن شب را هها

نمرد یست با ما توان زور کرد
بنزدیک من صلح بهتر که جنگ
حلال است بردن بشمشیر دست
و کر جنگ جوید عنان بر پیچ
ترا قدر و اومت شود یکهنزار
نخواهد بخش از تو داور حساب
که با کینه و رمهر بانی خطا است
فزون کرد و دش کبر و کردنکشی
بر ارا ازنها دید اندیش کرد
به تندی و خشم و درشتی ماکوش
بدر کن ز دل کین و خشم از سرت
ببخشای و از مکرش اندیشه کن
که کار آزموده بود سالخور و
جوانان بشمشیر و پیران برای
ندانند داستان و باه پیر
چه داننی که زان که باشد ظفر
به تنها مده جان شیرین بسا و
و کرد در میان لبس دشمن پیوش
چو شب شد در اقلیم دشمن مایست
چو پانصد بهیبت بدر دزمین
حذر کن نخست از کمین کاهها
میان

عجب نیست که ظالم از من بجان تو هم پاسبانی با انصاف و داد ترا نیست منت ز روی قیاس که در کار خیرت بخد مت بداشت همه کس بمیدان کوشش ورنند تو حاصل نکردی بکوشش بهشت دلت روشن و وقت مجموع باد حیات خوش و رفتت بر صواب

حکایت

همی تا بر آید بند بیرگاو چو نتوان عدو را بقوت شکست که اندیشه داری زد شمن کزنند عدو را بجای خشک زر بریز بند بیرشاید فرو کوفت کوس مراعات دشمن چنان کن که دوست بند بیر رستم در آمد به بند عدو را بفرست توان کند پوست حذر کن ز پیکار کمتر کسی مزن تا توانی بر ابر و کمره بود دشمنش تازه و دوست ریش مزن بر سپاهی زخود بدیستر مدار ای دشمن به از کارزار به محنت بیاید و رفته بست بتو ید احسان زبانش به بند که احسان کند کند دندان تیز که با غالبان چاره زرق است و لوس که ویرا بفرست توان کند پوست که اسفند یارش نجست از کمند پس آنرا چنان کن مدارا که دوست که از قطره سیلاب دیدم بسی که دشمن اگر چه زبون دوست به کسی کش بود دشمن از دوست بدیش که نتوان زوا نکشت بر نیست

اگر بنده با بر سر بر و و کمر سر با وج فلک در بر و
در اندام که حالش دگر کون شود بمرک از سرش هر دو بیرون شود
غم و شادمانی نماند و لیک جزای عمل ماند و نام نیک
کرم پایدار و نه دیهیم و تحت بده کز تو این ماندای نیکبخت
ملک تکیه بر ملک و جاه و حشم که پیش از تو بود است و بعد از توام
خداوند دولت غم دین خورد که و نیما بهر حال می بگذرد
خجواهی که ملکت بر آید بهم غم ملک و دین هر دو باید بهم
زر افشان چو دنیا بخجواهی گذاشت که سعدی در افشان چو زرن داشت

حکایت

حکایت کنند از جفا کتری که فرماید داشت بر کشوری
در ایام او روز مردم چو شام شب از بیم او خواب مردم حرام
همه روز نیکان از و در بالا بشب دست پاکان از و در دعا
که و می بر شیخ آن روز کار ز دست ستمگر کردند زار
که ای پیر دانی فرخنده رای بگو این جوان را ترس از خدای
بگفتا در یخ آیدم نام دوست که هر کس نه در خور و پیغام اوست
کسی را که پیشی زحق بر کران منه با وی ایخواجه حق در میان
در یغست با سفله گفتن علوم که ضایع شود تخم در شوره بوم
چو روی نکیر و عدو داندت بر نجد بجان و بر خجاندت
ترا عادت ای پادشاه حق رویست دل مرد حق کوی از اینجا قویست
حقت گفتم ای خسرو نیک رای تو آنکفت حق پیش مرد خدای
نکین خصلتی داردای نیکبخت که در موم کبر و نه در سبک سخت

اگر بینوا می کشم و در ستم کرم عاقبت خیر باشد چه غم
مروسی بود و نوبت ماتمت کرت نیک روزی بود و خاتمت

حکایت

یکی مشت زن بخت روزی نداشت نه اسباب شامش مهیا نه چاشت
ز جور شکم کل کشید می به پشت که روزی محال است خوردن بمشت
مدام از پریشانی روزگار دشن حسرت آلود و تن سوکوار
کاهش جنگ با عالم خیره کش که از بخت شوریده رویش ترش
که از دیدن عیش شیرین خاق فرو میشد می آب تلخش بحلق
که از کار آشفته بگریستی که کس دید ازین صعبتر زیستی
کسان شهید نوشتند و مرغ فوهره مرا روی مان می نه بیند تره
که انصاف پرسی نه نیکو است این برهنه من و کرب را پو ستین
در بیخ ار فلک شیوه ساختی که کنجی بد ست من انداختی
چه بودی که پایم درین کار کل بکنجی فرو رفتی از کام دل
مگر روزگاری هووس راند می ز خود کرد و محنت بر افشاند می
شنیدم که روزی زمین می شکافت عظام ز نخلان بوسیده یافت
بخاک اندر شش عقد بکسیخته کهرهای دندان فرور یخته
دمان بیزبان پند میگفت و راز که ای خواجه با بینوا می بساز
چو این است حال دهن زیر کل شکر خورده انکار یا خون دل
غم از کردش روزگار ان مدار که بی ما بگردد بسی روزگار
همان لحظه کاین خاطرش رویداد غم از خاطرش رخت یکسو نهاده
که ای نفس بی رای و تدبیر و هوش بکش بار تیمار و خود را مکش

حکایت

شنیدم که از نیکم روی فقیر
 مگر بر زبانش حقی رفته بود
 مرندان فرستادش از بادگاه
 زیاران کسی گفتش اندر نهفت
 رسانیدن امر حق طاعتست
 هماندم که در خفی این راز رفت
 بخندید کوطن پیچوده بود
 غلامی بدرویش بر داین پیام
 مرا با رخم بر دل ریش نیست
 نه که دست گیر می کنی خسر مم
 ترا که سپاه است و فرمان و کنج
 بدروازه مرکب چون در شوم
 منه دل برین دولت پنهان و از
 نه پیش از تو پیش از تواند و خند
 چنان زی که ذکر ت به بحسین کنند
 نباید بر رسم بر آئین نهاد
 اگر بر سر آید خدا و اند زور
 بفرمود و لنگ روی از جفا
 چنین گفت مرد حقایق شناس
 من از بی زبانی ندارم نغمی
 دل آزرده شد پادشاهی کبیر
 ز کر و نکشی بر روی آشفته بود
 که زور آزمایست بازوی شاه
 مصالح نبود این سخن گفت گفت
 ز زندان ستر رسم که یک ساعت
 حکایت بگویش ملک باز رفت
 نداند که خواهد درین حبس مرد
 بگشتا بخسر و بگو ای غلام
 که دنیا همین ساعتی پیش نیست
 نه که سر بری بر دل آید غم
 مرا که عیال است و فرمان و رخ
 بیکم گفته با نام بر او شوم
 بدو و دل خاکی خود را موز
 به بیداد کردن جهان سوختند
 چو مردی نه بر کور نفسین کنند
 که گویند لعنت بر او کین نهاد
 نه ز برش کند عاقبت خاک کور
 که بیرون کنندش ز بان از قفا
 کزین هم که گفتی ندارم هر اس
 که داغم که ناکفته و انی همی
 اگر

بچهر آفتا بی بتن کلبشی
 بخون عزیزان فرو برده چنگ
 برابر وی عابد فریبش خضاب
 شب خلوت آن لعبت خور زاد
 گرفت آتش خشم در وی عظیم
 بگفتا سر اینهک بشمشیر تیز
 بگفت از چه بر دل کزند آمدت
 بگفت ارکشی و رشکافنی سرم
 کشد تیر پیکار و تیغ ستم
 شنید این سخن تر و زنیابخت
 همه شب درین فکر بود و مخفت
 طبیعت شناسان هرکشوری
 دلش کرچه در حال ازورنجه شد
 هر بچهره را امانتین کرد و دست
 بنزد من آنکس نکو خواه تست
 بکمر اه گفتن نکو میرو وی
 هر آنکه که عیبت نکو نیستد پیش
 نکو شهیدترین شکر فایق است
 چه خوشش گفت آن مرد دار و فروش
 اگر شر بستی بایدت سودمند
 به پرو و بیزن معرفت پیغمبر

بعقل خردمند بازی کنی
 سر انگشتهها کرده عذاب رنگ
 چو قوس قزح بود بر آفتاب
 مکر تن در آغوش مامون نداد
 سرش خواست کردن جو زاده و نیم
 بیند از با من مکن خفت و خیز
 چه خصلت زمین ناپسند آمدت
 ز بوی دمانت هرچ اندرم
 بیکبار و بوی دهن و میدم
 بر آشتفت لیکن نرنجید سخت
 دگر روز با هو شمند ان بگفت
 سخن گفت با هر یک از هر داری
 دو اگر دخواست بوی چون غنچه شد
 که این عیب من گفت یار من اوست
 که گوید فلان خار در راه تست
 جنای تمام است و جور قوی
 هر دانی از جاهلی عیب خویش
 کسی را که سقمونی لایق است
 شفا بایدت داروی تلخ نوش
 ز سعدی سنان داروی تلخ پسند
 بشهد عبا رات بر اینهک

مرا بخت روز دگر مانده کیر
 نما ندستم کار بد روز کار
 تر انیک پند است اگر بشنوی
 ندانم که چون خبیدت دیدگان
 بدان کی استوده شود پا و شاه
 چه سود آفرین بر سر انجمن
 همی گفت و شمشیر بالای سر
 شه از مستی غفلت آمد بهوش
 کزین پیر دست اعقوبت بداد
 زمانی سرش در گریبان بماند
 بدستان خود بند از و بر گرفت
 بر رگیش بخشید و فرماندهی
 بکیتی حکایت شد این داستان
 بیاموزی از مقلان حسن خوی
 ز دشمن شنو سیرت خود که دوست
 ستایش سرایان نه یار تو اند
 و بالست و دادن ابرو بخور قند
 تر بش روی بهتر کند سرزنش
 ازین به نصیحت نکو دیده است
 حکایت
 چو دوزخ خلافت امامون رسید

دو روز دگر عیش خوش رانده کیر
 بماند بر و لعنت پایدار
 و گرنشوی خود پشیمان شوی
 خفته ز دست استمیدگان
 که خلقش ستایند در بارگاه
 پس چرخه نفرین کنان پیر زن
 سپر کرده جان پیش تیر قدر
 بکوشش فرو گفت فرخ سروش
 یکی کشته کیر از هزاران هزار
 پس آنکه بعفو آستین ابرفشاند
 سرش را بسوسید و در بر گرفت
 ز شاخ امیدش بر آمد بهی
 زود نیابخت از پی داستان
 نچند آنکه از جاهل عیب جو می
 هر آنچه از تو آید بچشمش نکو است
 نکویش کنان دوستدار تو اند
 که داروی تلخش بود سودمند
 که یاران خوش طبع شیرین منش
 اگر عاقلی یک اشک را متیست

حکایت
 یکی ماه پیکر آکنیز ماکن خراپه

یکی گفتش از دوستان قدیم
 رعیت چه نزلت آنها دهند و بش
 مهنش بنیاد است کردن حدیث
 هم آهسته سر برد پیش سرش
 کسم پای مرغی نیاورد پیش
 بزرگان نشاند و خوان خوانستند
 چو شور طرب در نهاد آمدش
 بفرمود جسته و بستند سخت
 سیه دل بر آینه شمشیر نیز
 شمر و آدم از زندگی آخرش
 نه بینی که چون کار و بر سر بود
 چو دانست کز ششم نتوان کرد بخت
 سر از ناامیدی بر آورد و گفت
 نه تنها منت گفتم ای شهریار
 چرا خشم بر من گرفتی و بس
 نه من کردم از دست جورت نفیر
 عجب کز منت در دل آمد درشت
 و کز سخت آمد گویا بش از من
 ترا چاره از ظلم بر کشتیست
 چو بیداد کردی توقع مدار
 و را بدون که دشواریت آمد سخن
 که شب حاجبش بود و زش ندیم
 که کارانه چشم آر میدونه کوشش
 که بروی چه آمد ز خبث خبیث
 فرو گفت پنهان بگویش اندر مش
 ولی دست خیر رفت از اندازه پیش
 بخور و نند و مجلس بیا راستند
 ز و هقان دو شینه یاد آمدش
 بخوار ری فکندند و در پای تخت
 ندانست بیچاره راه کسریز
 بگفت آنچه کردید هر خاطرش
 قلم را ز بالش روان تر بود
 به بی باکی او تیر تر کش بر بخت
 شاید شب کور در خانه نرفت
 که هر کشته بخشتی و بد روز کار
 منت پیش گفتیم و کز خلق بش
 که خلقی از خلقی یکی کشته کبر
 بکش که توانی همه غلق کشت
 با نصاب بیخ نکو پیش شکن
 نه بیچاره بیکند کشتن داشت
 که نامت به نیکی رود در دیار
 دگر هر چه داشتی از دست او مکن

مکرکان فرومایه ژشت کیش
چو خضر پیمبر که کشتی شکست
بسالی که در بحر کشتی گرفت
تغییر چنان ملک و دولت که راند
پسر چون شنید این حدیث از پدر
فروگرفت بیچاره خس را بسنگ
پدر گفتش اکنون سرخویش گیر
پسر در پی کار و انی فساد
وزین سو پدر روی بر آسمان
که چندان امانم ده از روزگار
اگر من نه بینم مرا و را هلاک
اگر مار زاید زن بار دار
زن از مرد موذی به بسیار به
مخنت که بیداد بر خود کند
شکسته متاعی که در دست تست
شه اینجمله بشنید و چیزی نگفت
همه شب به بیداری اختر شمرد
چو آواز مرغ سحر گوش کرد
سواران همه شب بتک تاختند
بران عرصه بر اسپ دیدند شاه
بخند متنها و ندیدند سر بر زمین

بکارش نیاید خر لنگ ریش
وز و دست جبار ظالم بیست
بسی سالها نام زشتی گرفت
که شنعت بر و تاقیامت بماند
سر از خط فرمان نبردش بدر
خرا از دست عاجز شد از پای لنگ
همان ره که می بایدت پیش گیر
ز دشنام چند آنکه دانست داد
که یارب بسجاده راستان
کزین محس ظالم بر آید دمار
شب کور چشم نخسید بخاک
به از آدمی زاده دیوسار
سک از مردم مردم آزار به
ازان به که بادگیری بد کند
ازان به که در دست دشمن درست
بهست اسپ و سر بر نهد زین بخت
ز سودای اندیشه خوابش نبرد
پریشانی شب فراموش کرد
سحر که پی اسپ بشناختند
پیاده دویدند یکسر سپاه
چو دریا شد از موج شکر زمین

یکی گفتش

که شش سیرت خوب و زیبا بود همه وقت عیشش مهیا بود
و که زور مندی کند با فقیر همین پنجره و زشش بود دار و گیر
چو فسر عون که ترک تباهی نکرد بجز تالاب کور شاهي نکر و
حکایت

بزرگی جفا پیشه در حد غور گرفتنی سر و ستانی بزور
خسران زیر بار کران بی علف بر وزی دو مسکین شدند ی تلف
چو منعش کند سفله رار و زکار نهسد بر دل تنگ درویش بار
چو بام بلندش بود خود پرست کشد بول و خاشاک بر بام پرست
شنیدم که باری بعزم شکار برون رفت بیداد لر شهریار
تکا و ربد انبال صیدی بر اند شبش دست و ادا ز چشم دور ماند
به تنه اندانست روی و رهی بیفتا دانا کام شب و روز هی
یکی پسر مرد اندران ده مقیم ز پسران مرادم شناس قدیم
پسر را همی گفت کای شاه و بهر خرت را مبر با مدادان شهر
که آن نا جو انمر و بر کشته بخت که تابوت بینم مذش جای تخت
کمتر بسته دارد بفرمان دیو بگردون بر از دست جو ریش غریو
درین کشور آسایش و خرمی ندید و نه بیند بجشم آد می
مکر کان سیه نامه بیصفا بد و زخ راود العنت اندر قفا
پسر گفت راه دراز است و سخت پیاده نیارم شدای انی بخت
طریقش بیندیش و رانی بز ن که رانی تو زوشن ترا زاری من
پدر گفت اگر پسند من بشنوی یکی سنگ برداشت باید قوی
زدن بر خسر نامور چشدار سر و دست و پهلوش کردن نوکار

بشربت سپر و ندش از تاجگاه نه جای نشستن بد آماجگاه
 چنین گفت دیوانه هو شیار چو دیدش پسر روز دیگر سوار
 زهی ملک و دوران سر در نشیب پدر رفت و پای پسر در رکیب
 چنین است کردیدن روزگار سبک سیر و بد عهد و ناپایدار
 چو دیرینه روزی سر آورد عهد جوان دولتی سر بر آورد عهد
 منه بر جهان دل که بیکانه نیست چو مطرب که هر روز در خانه نیست
 نه لایق بود عیش باد لبس می که هر بامدادش بود شوهری
 نگوئی کن امسال چون ده تراست که سال دیگر یی ده خداست

حکایت

حاکمی دعا کرد بر کیقباد که در پادشاهی زوالت مباد
 بزرگی درین خرده بروی گرفت که دانا نکوید محال ای شکفت
 اگر دانی از خسروان عجم ز عهد فریدن و ضحاک و جسم
 که در تخت و ملکش نیامد زوال ز فرزانه مردم نزیسد محال
 کراجاودان بودن امید ماند چو کس رانه بینی که جاوید ماند
 چنین گفت فرزانۀ هو شمند که دانا نکوید سخن ناپسند
 مراورانه عمر ابد خواستم بتوفیق خیرش مدد خواستم
 که کرپار سا باشد و پاک رو طریقت شناس و نصیحت شنو
 ازین ملک روزی که دل بر کند سر پرده در ملک دیگر زند
 پس این مملکت را نباشد زوال ز ملک می بملکی کند انتقال
 زمرکش چه نقصان اگر پاراست که در دنیا و آخرت پادشاست
 کسی را که کنجست و فرمان و جیش جهان داری و شوکت و کام و عیش

کرکش

حکایت

قزل ارسلان قلعه سخت داشت که کردن با لوند بر میفر داشت
 نه اندیشه از کس نه حاجت هیچ چو زلف سروسان را شش پیچ پیچ
 چنان نادر افتاده در روضه که بر لا جور دی طبق بیضه
 شنیدم که مردی مبارک حضور بنزد یک شاه آمد از راه دور
 حقایق شناسی جهان دیده هنر مند می آفاق کردیده
 بزرگی زبان او رکاردان حکیمی سخن گوی بسیار دان
 قزل گفت چندین که کردیده چنین جای محکم کجا دیده
 بخشدید کاین قلعه خورم است ولیکن میبندار کان محکمست
 نه پیش از تو کردنشان داشتند دمی چند بودند و بکذاشتند
 نه بعد از تو شاهان دیگر برند درخت امید ترا بر خورند
 زد و زان ملک پدر یاد کن دل از بند اندیشه آزاد کن
 چنان روزگارش بکنجی نشاند که بر یک پیشش تصرف نمازند
 چو نو میدماند از همه چیز و کس امیدش بفضل خدا ماند و بس
 بر مرد هشیار دنیا خس است که هر مدتی جای دیگر کس است

تمثیل

چنین گفت شوریده در عجم بکسری که ای وارث ملک جسم
 اگر ملک بر جم بماندی و بخت ترا کی میسر شدی تاج و تخت
 اگر کنج قارون بچک آوری نمازند فکر آنچه بخشی بری

حکایت

چو الب ارسلان جان بجان بخش داد پسر تاج شاهي پسر بر نهاد

برفتند و گفتند آمد فقیر
 بگفتا دعائی کن ای هو شمذ
 شنید این سخن پیر خم بوده پشت
 که حق مهربان است بر او در
 و دعای منت کی بود سودمند
 توانا کرده بر خلق بخشایشی
 بباست عذر خطا خواستن
 دعای ستمدید کان در پیت
 شنید این سخن شهریار عجم
 برنجید و پس بادل خویش گفت
 بفرمود تا هر که در بند بود
 جهان دیده بعد از دو رکعت نماز
 که ای بر فرازنده آسمان
 ولی همچنان بر دعا داشت دست
 چو طاموس کور شده برپانید
 بفرمود کتیبه کوهرش
 از انجمه دامن بیفشاند و گفت
 مرو بر سر رشته بار و کسر
 چو باری فتادی نگهدار پای
 ز سعدی شنو کاین سخن راست
 جهان ای پسر ملک جاوید نیست
 تن محتشم در لباس حقیر
 که در رشته چون سوزنم پای بند
 به تنیدی بر آورد با نکی درشت
 بخشای و بخشایش حق نکر
 اسیران محتاج در چاه بند
 کجا بینی از دولت آسایشی
 پس از شیخ و صالح دعا خواستن
 کجا دست گیرد دعای منت
 ز خشم و خجالت بر آمد بهم
 نه رنجم حق است اینکه درویش گفت
 بفرمائش آزاد کردند زود
 بداور بر آورد دوست نیا ز
 بجنکش گرفتگی بصلحش بمان
 که رنجور افتاده بر پای جست
 تو گفتی ز شادی بخوابد پرید
 فشانند بر پا و زر بر سرش
 حق از بهر باطل شاید نهفت
 مبادا که دیگر کند رشته سر
 که یکبار دیگر نامنزی ز جایی
 نه هر باری افتاده برخاست
 ز دنیا و فاداری امید نیست

مدد پرده کس بهنگام جنگ که باشد ترانیزد و پرده تنگ
 وزن بانگ بر شیر مردان درشت که باکو دکان بر نیایی بمشت
 یکی پسند میداد فرزندان را نکهت را پسند خسرو مند را
 مکن جور بر خور دکان ای پسر که یکر و زت افتد بز رکی ز سر
 نمی ترسی ای کوک تا قص خرد که روزی پانکیت از هم در د
 بخوردی درم زور سر پنجه بود دل زیر دستان زن رنجبه بود
 بخوردم یکی مشت زور آوران نکردم دگر زور بر لاغران

حکایت

الاتا بغفلت تخفستی که نوم حرام ست بر چشم سالار قوم
 غم زیر دستان بخور ز نیهار بترس از زبردستی روزگار
 نصیحت که خالی بود از غرض چو داروی تلخست دفع مرض

حکایت

یکی را حکایت کنند از ملوک که بیماری رفته کردش چودوک
 چنانش بینداخت ضعف جسد که میبرد بر زیرستان حد
 که شده ارچه بر عرصه زور آوراست چو ضعف آمد از بیدقنی کمتر است
 ندیمی زمین ملک بوسه داد که ملک خداوند جاوید باو
 درین شهر مردی مبارک دمست که در هار سایی چنوبی کمست
 نرفتست هرگز ره ناصواب دلی روشن و دعوی مستجاب
 نبردند پیشش مهات کس که مقصود حاصل نشد در نفس
 بخوان تا بخواند دعای برین که رحمت رسد ز آسمان بر زمین
 بفرمود تا مهربانان خدمت بخوانند پیر مبارک قدم

برفتند

رطب ناور و چوب خسرز هره بار چه تخم افکنی بر همان چشم دار

حکایت

حکایت کنند از یکی نیکمر و که اکرام حجاج یوسف نکر و
 بسودا چنان بروی افشانند دست که حجاج را دست حجت ببست
 بسر تنگ دیوان نگه کرد و تیز که نطعش بیند از و خوشش بریز
 چو حجت نمازند جفا جوی را بر پر خاش در هم کشد روی را
 بخندید و بگریست مرد خدای عجب داشت سکنین دل و تیره رای
 چو دیدش که خندید و دیگر گریست پیر سید کاین خنده و گریه چیست
 بگفتا همی کریم از روزگار که طفلان بیچاره دارم چهار
 همی خشدم از لطف یزدان پاک که مظلوم رفتم نه ظالم بخاک
 یکی گفتش ای نامور شهریار یکی دست ازین مرد صالح بدار
 که خلقی برو تکیه دارند و پشت روانیست خلقی بیکبار کشت
 بزرگی و عفو و کرم پیشه کن ز اطفال خوردانش اندیشه کن
 مکر و شمن خاندان خودی که بر خاندانی پسندی بدی
 میندارد و لها بد اغتوریش که روز پسین آیدت خیر پیش
 شنیدم که نشنید و خوشش بریخت ز فرمان داور که داند کریخت
 بزرگی دران فکرت آنشب بخفت بخواب اندرش دید و پرسید گفت
 دمی پیش بر من سیاست نراند عفو بت بر و تا قیامت بماند
 تخفست مظلوم از آهش بترس رد و ددل صبحگاهش بترس
 نترسی که پاک اندرونی شبی بر آرد ز سو ز جگر یار بی
 نه ابلیس بد کرد نیکی بدید بر پاک ناید ز تخم پلید

غلط گفتیم ای یار فرخنده خوبی که نفعت در آهن و سنک و روی
 چنین آدمی مرده به سنک را که بروی فضیلت بود سنک را
 نه هر آدمی زاده از دود بهست که دود ز آدمی زاده بد بهست
 بهست از دود انسان صاحب خرد نه انسان که در مردم افتد چود
 چو انسان نداند بجز خورد و خواب که امشن فضیلت بود بر دواب
 سواران گون بخت بی راه را و پیاده بر دزد و بر فتن کرو
 کسی دانه نیکم روی نکاشت کز و خرمن عافیت برداشت
 نه هرگز شنیدم که در عمر خویش که بد فعل را نیکی آید به پیش

حکایت

کز یزیدی بجاه اندر افتاده بود که از آهول او شیر نر ماده بود
 بداندیش مردم بجز بد ندید بیفتاد و عاجز تر از خود ندید
 همه شب ز فریاد و زاری محقت یکی بر سرش کوفت سنگی و گفت
 تو هرگز رسیدی بفریاد کن که میخواستی امر و ز فریاد رس
 همه تخم نامرود می کاشتی بین لاجرم تا چه برداشتی
 که بر جان ریشت زهد مرهمی که از درد دلها نبودت غمی
 تو ما را زهمی چانه کنده می بر راه بسر لاجرم در افتادی بجاه
 دو کس چه کنند از بی خاص و عام یکی خوب سیرت یکی زشت نام
 یکی تا کند تشنه را تازه حلق یکی تا بگردن در افتند حلق
 اگر بد کنی چشم نیکی مزار که هرگز نیار و کز انکور بار
 نه پسندارم ای در خزان کشته جو که شکندم ستانی بوقت درو
 درخت ز قوم از بجان پروری پسند از هرگز کز و بر خواری

به نباله را استان کج مرو اگر راست خواهی ز سعدی شنو

حکایت

مکو جائی از سلطنت بیش نیست که بالاتر از جای درویش نیست
 سبکبار مردم سبکتر روند حق اینست صاحب دلان بشنوند
 تهی دست تشویش نانی خورد جهانسان بقدر جهانی خورد
 کد ار اچو حاصل شود نان شام چنان خوش بخسند که سلطان شام
 غم و شادمانی بسر میرود بمرک این دو از سر بدر میرود
 چه آنرا که بر سر نهاده اند تاج چه آنرا که بر گردن آمد خسراج
 اگر سرفرازی بکیوان برست اگر تنگدستی بزند ان درست
 چو خیل اجل بر سر هر دو تاخت نمیشاید از یکدگرشان شناخت
 نکهتهای ملک و دولت بلاست کد ا پایا و شاهست و نامش کد است

حکایت

شنیدم که یکبار در و جمله سخن گفت با عابدی کلمه
 که من افر فرماندهی داشتم به سر بر کلاه مهبی داشتم
 چو طالع مدد کرد و بخت اتفاق گرفتم بسیاروی دولت عراق
 طمع کرده بودم که کرمان خورم که ناکه بخور و ند که کرمان سرم
 بکن پنبه غفلت از کوشش هوشش که از مردگان پسندت آید بکوشش

حکایت

مکو کار مردم نباشد بدش نواز و کسی بد که نیک آیدش
 مشر انگیزیم بر سر مشر شود چو کز دم که در خانه کمتر شود
 اگر نفع کس در نهاد تو نیست چنین جوهر و سنگ خار استیکشت

که تا جمع کرد آن زر از کربز می
 شنیدند باز از کارگران خبر
 بریدند زانجا خرید و فروخت
 چو اقبالش از دوستی سر بتافت
 ستیز فلک بیخ و بارش بکند
 و فادر که جوید چو پیمان کسینخت
 چه نیکی طمع دارد آن بیوفای
 چو بختش نکون بود در کاف کن
 چو گفتند نیکان بان نیسمرد
 کمانش خطا بود و تدبیر ست
 ازین رسم پند از و نام نیک
 بدانرا نباشد سر انجام نیک

حکایت

یکی بر سر شاخ بن میرید
 بگفتا که این مرد بد میکند
 نصیحت بجاء نیست اگر بشنوی
 که فردا بد او بود خسرویی
 چو خواهی که فردا کنی مهتری
 که چون بگذرد بر تو این سلطنت
 مکن پنجه از ناتوانان بدار
 خجالت بود پیش ازادکان
 برزگان از و لشن دل نیاسخت
 خداوند بستان که کرد و دید
 نه بر من که بانفس خود میکند
 ضعیفان میفکن بکثف قوای
 کدایی که پیشتر نیرزد جوی
 مکن دشمن خویشتن کهتری
 بگیرد بقهر آن کدایا منت
 که بگنشدت شوی شر مسار
 بیفتادان از دست افتادگان
 بفرزانی که تاج بزدند و تخت

پدر هر دو را سهمین مرد یافت
 گرفت آن زمین را دو قسمت نهاد
 هبا داد که بر یکدگر سر کشند
 پدر بعد از آن روزگاری شمر و
 اجل بگذاشت طاب امل
 مقرر شد آن مملکت بر دو شاه
 بحکم نظر در به افتاد خویش
 یکی عدل تا نام نیکو آورد
 یکی عاطفت سیرت خویش کرد
 بنا کرد و نان داد و لشکر نوخت
 خزان این تهی کرد و پر کرد جیش
 بر آمد همی بانک شادی چور عد
 خدیو خردمند فرخ نهاد
 حکایت شو کو ذک نامجوی
 ملازم بدلداری خاص و عام
 دوران ملک قارون نرفتنی دلیر
 نیامد در ایام او بردلی
 سر آمد بتامید بخت از سران
 و گرخواست کافرون کند تخت و تاج
 طمع کرد بر مال بازار و کان
 بنامید پیشین نداد و مخور و
 طلبکار جولان و ناورد یافت
 به هر یک پسر زان نصیبی بداد
 به پیکار شمشیر کین بر کشند
 بجان آفرین جان شیرین سپرد
 وفاتش فرو بست دست از عمل
 که میجد مر بود کنج و سپاه
 گرفتند هر یک یکی راه پیش
 یکی ظلم تا مال کرد آرد
 درم داد و تیمار درویش کرد
 شب از بهر درویش شب خانه ساخت
 چنان کز خلاق بهنگام عیش
 چو شیر از در عهد بود بکر سعد
 که شاخ امیدش بر دمنده باد
 پسندیده پی بود و پاکیزه خوی
 ثنا گو می حق بامدادان و شام
 که شده داد کرد و درویش مسیر
 نگویم که خاری که هر کس کلی
 نهادند سر بر خطش سروران
 بیفز و فایز آمد و دهقان خسراج
 ربا ریخت بر جان بیچارگان
 خردمند داند که نا خوب کرد

حکایت

خبر داری از خسروان عجم که کردند بر زیر دستان ستم
 نه آن شوکت و پادشاهی بماند نه آن ظلم بر روستایی بماند
 خطا بین که بر دست ظالم گرفت جهان ماند او با مظالم گرفت
 خنک روز محشر تن داد که که در سایه مرش دارد مقر
 به قومی که نیکی پسندد خدای دهد خسرو عادل نیک رای
 چو کین آورد و هر بر عالمی نهد ملک در پنجه ظالمی
 سکانداز و نیکمردان حذر که خشم خدا نیست بیدادگر
 بزرگی از ودان و منت شناس که زایل شود نعمت ناپاس
 اگر شکر کردی بدین ملک و مال بمالی و ملکی رسی بیزوال
 نه خود خوانده در کتاب مجید که در شکر نعمت بود بر مزید
 و کرجو و در پادشاهی کنی پس از پادشاهی کدایی کنی
 حرامست بر پادشاه خواب خوش که باشد ضعیف از قوی بارکش
 میازار عامی بیک خرد له که سلطان شبان است و عامی کله
 چو پر خاش بپیند و بیداداز و شبان نیست کرک است فریاداز و
 بد انجام رفت و بداندیشه کرد که بازیر دستان جفا پیشه کرد
 که سختی و سستی برین بگذرد و بماند بد و سالها نام بد
 نخواهی که نفرین کنند از پست نکو باش تا بد نکو بدگست

حکایت

شنیدم که در مرزی از باختر برادر دو بودند از یک پدر
 سپهدار که دناش و پلستن نکوروی دانا و شمشیر زن

نکه کرد و رنجیده در من فقیه
نکه کرد و ن عالم اندر سفیه
که مردار چه بر ساحات ای رفیق
نیا ساید و دوستانش غریق
من از بیم ادی نیم روی زرد
غم بیم ادا ن مرا خسته کرد
نخواهد که بیند خرد مشدریش
نه بر عضو مردم نه بر عضو خویش
یکی اول از تن در ستان منم
چو ریشی به بینم بلرزد تنم
منخص بود عیش آن تن در ست
که باشد به پهلوی بیمار ست
چو بینم که درویش مسکین نخورد
بکام اندرم لقمه زهر است و درد
یکی را بر زندان درش دوستان
کجا ماندش عیش در بوستان

حکایت

شبی دو د خلق آتشی بر فروخت
شنیدم که بغداد میمی بسوخت
یکی شکر گفت اندران حال زود
که دو کان مار را کزندی نبود
یکی گفتش ای بای بند هوس
ترا خود غم خویش تن بود و بس
پسندی که شهری بسوزد به نار
اگر چه سرایت بود در کنار
بجز سگدل کی کند معده تنگ
چو بیند کان بر شکم بسته سنگ
توانگر خود آن لقمه چون مینخورد
چو بیند که درویش خون مینخورد
مکو تن در ستت رنجور دار
که می پیچد از غصه رنجور وار
سبک پی چو یاران بمنزل رسند
خنسید که و اما ندکان از پسند
دل پادشاهان بود بار کش
چو بیند در کل خر خار کش
اگر در سر ای سعادت کس است
ز گفتار سعدیش حرفی بس است
همینست بسند است که بشنوی
که خر خار کاری سمن ند روی

بهمت برار از ستیزنده شور
 لب خشک مظلوم کو خوش بخند
 که بازوی بهمت به از دست زور
 چه داند شب پاسبان چون گذشت
 خور و کار و انی غم بار خویش
 که فتم کز افتادگان نیستی
 چو افتاده بینی چرا ایستی
 که سستی بود زین سخن در گذشت
 بر اینست بگویم یکی سر گذشت

حکایت

چنان قحط سالی شد اندر دمشق
 چنان آسمان بر زمین شد بخیل
 که یاران فراموش کردند عشق
 که لب تر نکردند زرع و نخیل
 بخوشتید سر چشمهای قدیم
 نبود یی بجز آه بیوه زنی
 چو درویش بی برک دیدم درخت
 نه در کوه سبزی نه در باغ شخ
 در آن حال پیش آدمم دوستی
 اگر چه بیکت قوی حال بود
 بد و کفتم ای یار پاکیزه خوی
 بغرید بر من که عقلت کجاست
 نه بینی که سختی بغایت رسید
 نه باران همی آید از آسمان
 بد و کفتم آخر ترا باک نیست
 که از نیستی و بگری شد هلاک
 که یاران فراموش کردند عشق
 که لب تر نکردند زرع و نخیل
 بخوشتید سر چشمهای قدیم
 نبود یی بجز آه بیوه زنی
 چو درویش بی برک دیدم درخت
 نه در کوه سبزی نه در باغ شخ
 در آن حال پیش آدمم دوستی
 اگر چه بیکت قوی حال بود
 بد و کفتم ای یار پاکیزه خوی
 بغرید بر من که عقلت کجاست
 نه بینی که سختی بغایت رسید
 نه باران همی آید از آسمان
 بد و کفتم آخر ترا باک نیست
 که از نیستی و بگری شد هلاک

بیدار شیخ آمد می کاه کاه
 ملک نو بتی گفتش ای نیکبخت
 مرا با تو دانی سر دوستیست
 کر قسم که سالار کشور نیم
 نکویم فضیلت نهم بر کسی
 شنید این سخن عابد هو شیار
 وجودت پریشانی خلق از دست
 تو با آنکه من دوستم دشمنی
 مده بوسه بردست من دوست وار
 چرا دوست دارم بباطل منت
 خدای دوست را کرد رند پوست
 عجب دارم از خواب آن سگدل
 مها زور مندی مکن بر کهسان
 سر پنجه ناتوان بر پیچ
 عدو را بکوچک نباید شمرد
 نه بینی که چون با هم آیند مور
 نه موی ز ابریشمی کمتر است
 مبر کفتمت پای مردم ز جای
 دل دوستان جمع بهتر که کنج
 میندازد در پای کار کسی
 تحمل کن ای ناتوان از قوی
 خدای دوست در وی نگر دی نگاه
 به نفرت زمن در مکش روی سنت
 ترا دشمنی با من از بهر چیست
 بعزت ز درویش کمتر نیم
 چنان باش با من که با هر کسی
 بر آشتی گفت و گفت ای ملک هو شدار
 ندارم پریشانی خلق دوست
 نه پسندار مت دوستدار منی
 برو دوستدار مراد دوست دار
 چو دانم که دارد خدای دشمنت
 نخواهد شدن دشمن دوست دوست
 که خاکی بخسند از و تنگدل
 که بر یک نمط می همانند جهان
 که کرد دست یا بد بر ایی هیچ
 که کوه کلان دیدم از سنگ خورد
 ز شیران جنگی بر آرند شور
 چو پر شد ز زنجیر محکم تراست
 که عاجز شوی کرد را ای ز پای
 خسرینه تهی به که مردم برنج
 که افتد که در پایش اقی بسی
 که روزی توانا تر از وی شوی

وزانگس که خیر ی رسد بر کان
 بزرگی کز و نام نیکو نماند
 الا تا درخت کرم پروری
 کرم کن که فردا که دیوان نهند
 کسی را که حسن عمل بیشتر
 یکی باز پس خاین و شرمسار
 بهل تا بدندان کرد پشت دست
 بدانی که غله برداشتن
 که سستی بود تخم نا کاشتن

حکایت

خردمند مردی در اقصای شام
 بصرش در آن کنج تاریک جای
 شنیدم که نامش خدا دوست بود
 بزرگان نهادند سر بر درش
 محمدنا کند عارف پاکباز
 چو هر ساعتش نفس کوید ده
 و ران مرزگان مرد هشیار بود
 که هر ناتوان را که دریافتی
 جهان سوز و بیرحمیت و خیره کش
 که و هی برفتند از ان ظلم و عار
 که و هی بماندند مسکین و ریش
 بد ظلم جای که کرد و دراز

گرفت از جهان کنج غاری مقام
 بکنج قناعت فرو رفته پای
 ملک سیرت و آدمی پوست بود
 که درمی نیاید بدر با سرش
 بدر یوزه از خویش تن ترک آرز
 بخواری بگرداندش ده ده
 یکی مرزبان ستمکار بود
 بر پنجگی پنجه اش تافشی
 ز تنهش روی جهانی ترش
 بهر دند نام بدش در دیار
 پس چرخه نفرین گرفتند پیش
 نه بینی لب مردم از خنده باز

طریقت بجز خدمت خلق نیست
تو بر تخت سلطانی خویش باش
به صدق و ارادت میان بسته دار
قدم بایدا ندر طریقت نه دم
که اصلي ندارد دم بیقدم
بزرگان که نقد صفا داشتند
به تسبیح و سجاده و دلق نیست
با خلاق پاکیزه درویش باش
ز طامات و عوی زبان بسته دار
چنین خرقه زیر قبا داشتند

حکایت

شنیدم که بگریست سلطان روم
که پایاغم از دست دشمن نماند
بسی جهد کردم که فرزندان من
کنون دشمن بدکهر دست یافت
چه تدبیر سازم چه در مان کنم
بر آشفست و انا که این گریه چیست
اگر هو شمن می غم خویش خور
ترا ایستد رتابمائی بس است
اگر هو شمن است و گریه بخورد
مشقت نیز ز جهان داشتند
بدین پنجه روزه اقامت مناز
کردانی از خسر و ان عجم
که بر تخت و ملکش نیامد زوال
که راجا و دان ماندن امید ماند
که راسیم و زر ماند و کنج و مال
بر نیگمردی ز اهل طوم
جز این قلعه و شهر بامن نماند
پس از من شود سرور انجمن
سر دست مردی و جهدم بتافت
که از غم بفرسود جان در تنم
بدین عقل و دانش نباید گریست
که از عمر بهتر شد و بیشتر
چو رفتی جهان جای دیگر کس است
غم او مخور کو غم خود خور و
گرفتند به شمشیر و بکذاشتند
باندیشه تدبیر رفتن بساز
ز عهد فریاد و نوح و ضحاک و جم
نماند مگر ملک ایر و تعالی
که کس را نه بینی که جا و پد ماند
پس از وی برود و شو پایمال

مرا شاید انکشتري بپي نکين
 خنک آنکه آسایش مردوزن
 مکر دند ر غبت هسر پروران
 اگر خوش بخفتد ملک بر سریر
 اگر زنده وار و شب دیر باز
 بجهاد این سیرت راه راست
 کس از فتنه در پارس و یکر نشان
 یکی پنج بیتم خوش آمد بکوشش
 مرا راحت از زندگی دوش بود
 مراور اچو دیدم سر از خواب مست
 و می نر کس از خواب مستی بشو می
 چه می خستی ای فتنه روزگار
 نگه کرد شوریده از خواب گفت
 در ایام سلطان روشن نفس

حکایت

نشاید دل خاق اند و هکین
 گزیند بر آسایش خویشان
 بشادی خویش از غم دیگران
 نه پسندارم آسوده خفتد فقیر
 بخسپند مردم بآرام و ناز
 اتابک ابونصر بن سعد راست
 نه بیند مکر قامت مهویشان
 که در مجلسی میسر و دند دوش
 که آن ماه رویم در آغوش بود
 بد و کفتم ای سر و پیش تو پست
 چو کلبن بخند و چو بلبل بگو می
 می لعل نو شین بیا و بیا ر
 مرا فتنه خوانی و کوهی محفت
 نه بیند دگر فتنه بیدار کس

در اخبار شامان پیشینه هست
 بد و رانش از کس نیاز د کس
 چنین گفت یکره بصا حبذ لی
 بکشیج عبادت بخوام نشبت
 چو می بگذرد جاه و ملک و سریر
 چو بشنید و انای روشن نفس

که چون تکه مر تخت شاهی نشست
 سبق بردا که خود دامین بود و بس
 که عمرم بسر شد به بیجا صلی
 که در یابم این پنج روزی که هست
 خبر د از جهان دولت الا فقیر
 به تندي بر آشفست که ای تکه بس
 طریقت

بگو آنچه دانی که حق گفته به نه رشوت ستانی و نه عشوه ده
 طمع بند و دفتر ز حکمت بشوی طمع بکسل و هر چه دانی بگوی

حکایت

خبر یافت که دنگشی در عراق که میگفت مسکینی از زیر طاق
 تو هم بر در می هستی امیدوار پس امید بر در نشینان برار
 نخواهی که باشد دولت در دمنده دل در دمنده ان بر اور ز بند
 هریشانی خاطر داد خواه بر اندازد از مملکت پادشاه
 تو خفته خاک در حرم نیمروز غریب از برون کو بکر ما بسوز
 ستاننده داد آنکس خداست که نتواند از پادشاه داد خواست

حکایت

یکی از بزرگان اهل تمیز حکایت کند ز ابن عبد العزیز
 که بودش نکینشی در انکشتری فرو مانده در قیمش شتری
 بشب گفتی آن جسم کیتی فروز دوری بود در رو شنائی چوروز
 قضا را در آمد یکی خشکال که شد بد رسیهای مردم هلال
 چو در مردم آرام و قوت ندید خود آسوده بودن مروت ندید
 چو بیند کسی ز هر در کام خلق کیش بگذر و آب نوشین بخلق
 بفرمود بفر و خندش به سیم که رحم آمدش بر فقیر و یتیم
 بیکهفته نقدش بتاراج داد بدرویش و مسکین و محتاج داد
 فتادند روی ملامت کنان که دیگر بدست نیاید چنان
 شنیدم که میگفت و باران دمخ فرو میدویدش بعارض چو شمع
 که زشتست پیرایه بر شهریار دل شهری از ناتوانی فکار

دوان آمدش کلمه بانی به پیش
مکر دشمن است این که آمد بجنگ
کمان کیانی بزه راست کرد
بگفت ای خداوند ایران و تور
من آنم که اسپان شه پرورم
ملک را دل رفته آمد بجای
ترا یاوری کرد فرخ سروش
نگهبان مرعی بخندید و گفت
نه تدبیر میمون و رای ناگوست
چنانست در دهر می شریک زیست
مرا اباد ما در حضر دید
تو آنم من این نامور شهریار
فر لکله بانی بغفلت و رای
چو دارا شنید این نصیحت زمر و
همی رفت و میگفت وز خود و حجل
در آن تخت و ملک از طمان غم بود
تو کی بشنوی ناله داد خواه
چنان خفت کاید افتاد بکوشش
که ناله ز ظالم که در او گرفت
نه سک دامن کاروانی درید
ولیر آمدی بعد یاد در سخن

بدل گفت دارای فرخنده کیش
زدورش بدوزم به تیر خدنگ
بیکدم وجودش عدم خواست کرد
که چشم بد از روزگار تو دور
بخدمت درین مر غزار اندرم
بخندید و گفت ای ناگوریده رای
و کر نه زه آورده بودم بکوشش
نصیحت از منعم نشاید نهفت
که دشمن نداند شهنشه دوست
که هر که تری را بدانی که کیست
ز خیل و چراگاه پر سیده
که اسپه پروان آرام از صد هزار
تو هم کلمه خویش واری بسای
نگو میس گفت و نکو بیش کرد
بباید نوشت این نصیحت بدل
که تدبیر شاه از شبان کم بود
بکیوان برت کلمه خوابگاه
اگر داد خواهی برادر خرویش
که هر جور کو میکند جور تست
که دهقان نادان که سک پرورید
چو تیغ بند است فتنی بکن
بکوانچه

بگفت ایستدر ستر و آسمایش است
 نه از بهر آن می ستانم خراج
 اگر چون زمان حاله بر تن کنم
 مرا نام ز صد گونه آزو هوا است
 خزان این پیر از بهر لشکر بود
 سپاهی که خوشدل نباشد ز شاه
 چو دشمن خرد و ستانی برود
 مخالف خورش بر دوسمطان خراج
 مروت نباشد بر افتاده زور
 کان بر خورند از جوانی و بخت
 اگر زیر دستی در آید ز پانی
 چو شاید گرفتن بنرمی دیار
 بمردی که ملک سر اسر زمین

حکایت

شنیدم که جمشید فرخ سرشت
 برین چشم چون مابسی دم زدند
 گرفتند عالم بمردی و زور
 چو بر دشت منی باشد دسترس
 عدد زنده سرگشته پیرامنت
 بر سر چشمه بر بسکی نوشت
 بر فتند چو آن چشم بر هم زدند
 و لیکن نه بر دند با خود بکود
 مرغجانش کاو را امین غصه بس
 به از خون او کشته در کردنت

حکایت

شنیدم که دارای فرخ تبار
 ز لشکر جسد ماند روز شکار

سر پر غرور از محمل تهی
چو لشکر برون تاخت خشم از کمین
ندیدم چنین دیو زیر فلک
نه بر حکم شرح آب خوردن خطاست
که اشرع فتوی دهد بر هلاک
و که باشد اندر تبارش کسان
کشته بود مرد ستمکاره را
تنت زورمند است و لشکر کران
که وای در احصای کرب و بلند
نظر کن در احوال زندانیان
چو باز در کمان او دیار بت بمرود
کز آن پلس که بی روی بگریزند زار
کم مسکین و در اقلیم غربت بمرود
بپندیش از آن طفلک بی پدر
بسانم نیکوی پنجاه سال
پسندید کار این جاوید نام
بر آفاق اگر سر پادشاهیت
بمرا و دانتی دیدی از اود مرود
شده چنانکه شش ماهه حکایت
بشنیدم که فرقه ندی و او نکر
یکی گفتش ای خسرو نیک و خور

حرامش بود تاج شاهنشاهی
نه انصاف ماند نه تقوی نه دین
که از وی کمریزند چندین ملک
و که خون بفتوی بریزی سزا است
الاننداری ز کشتنش باک
بدیشان بپنجشای و راحت رسان
چه تاوان زن و طفل بیچاره را
ولیکن در اقلیم دشمن مران
در کشور بیکنه را کزند
که ممکن بود بیکنه در میان
بمناش خیانت بود دست هر د
به هم باز کویند خویش و تبار
مستاعی کز و ماند ظالم زبیر ادا
وز آله دل در دامنش خذر
که یک نام زشتش کند پایمال
تطاویل نکر و تدبیر مال عام
چو مال از تو انکر ستاند کدا است
ز بهایوی مسکین شکم پر نکرده
شده چنانکه شش ماهه حکایت
قبا و اسپتی هر دو را با هم
ز دیشبای چینی قبلا بی بند و باز
بگفت

در اینسان بحسرت چسرا نکریم
 برفت از من آن روز کار عزیز
 چو دانشور این در معنی بسفت
 در ارکان دولت نکه کرد شاه
 کسی را نظر سوي شاهد رواست
 به عقل آرنه آهنگی کرد می
 به تنیدی سبک دست بردن به تیغ
 ز صاحب غرض تا سخن نشنوی
 نگو نام را جاه و تشریف و مال
 بتدبیر دستور دانشورش
 بعدل و کرم سالها ملک راند
 چنین پادشاهان که دین پرو رند
 از آنان نه بیستم درین عهد کس
 بهشتی در ختی توای پادشاه
 طمع بود از بخت نیک اخترم
 خرد گفت دولت نه بخشد هائی
 خدایا هر حمت نظر کرد
 و عاکوی این دولتتم بنده وار
 تحمل کند هر که عقل هست
 نگویم که جنگ آوری پایدار
 خداوند فرمان و زای و شکوه
 که عمر تلف کرده یاد آورم
 بیایان رسد ناکه این روز نیز
 بگفت این کزین به محالست گفت
 کزین خو بتر لفظ و معنی نحوه
 که داند بدین شاهدی عذر خواست
 بگفتار خصمش بسیار و می
 به دندان کزد پشت دست در یغ
 که کار بسندی شبان مشوی
 بیفزود و بدکوی را کو شمال
 به نیکی بشد نام در کشورش
 برفت و نگو نامی از وی بماند
 بسیار و می دین کوی دولت براند
 و کره است بوبکر بعد است و بس
 که افکند سایه یکساله راه
 که بالها افکند بر سرم
 که اقبال خواهی درین سایه آبی
 که این سایه بر خالق گذرد
 خدایا تو این سایه پاننده وار
 نه عقلی که چشمش کند زیر دست
 چو خشم آیدت عقل بر جای داند
 ز غوغای مردم نگراند و دستت

که ای نیکبخت این نه شکل منست
بر انداختم بیخشان از بهشت
مرا همچنین نام نیکست لبک
و زیری که جاه من آتش بریخت
ولیکن نیشدیشم از خشم شاه
اگر محتسب گیر و آنرا غمست
چو حرفم بر آید درست از قلم
ملک در سخن گفتنش خیره ماند
که مجرم بزرگ و زبان آوری
ز خصمت بمانا که نشنیده ام
کزین زمره خلق در بارگاه
بخندید مرد سخن گوی و گفت
ورین نکته هست که بشنوی
نه بیسی که درویش بیدستگاه
مرا دستگاه جوانی برفت
زدیدار ایشان ندارم شکیب
مرا همچنین چهره کافام بود
درین غایتیم رشت باید کفن
مرا همچنین جعد شبرنگ بود
دورشته درم در دمان داشت جای
کنونم نکه کن بوقت سخن

و لیکن قلم در کف و شمنست
کنونم بکین میکارند زشت
ز طاعت نکوید بدانند یس نیک
بفرسنگ باید ز فکرش کریخت
دلاور بود در سخن بیگناه
که سنگ ترازوی بارش کمست
مرا از همه حرف گیران چه غم
سر دست فرماندهی برفشاند
ز جسر می که دارد نکر دو بری
نه آخر بچشم خودت دیده ام
نمی باشدت جز بر ایشان نگاه
حقست این سخن حق شاید نهفت
که عمرت فزون باد و دولت قوی
بحسرت کند در تو انکار نگاه
بله و لعب زندگانی برفت
که سرمایه داران حسند و زیب
بلو رینم از خوبان اندام بود
که مویم چو پنبه است و دو کم بدن
قباد و بر از نازکی تنک بود
چو دیواری از خشت سیمین بسپای
بیفتاده یک چو سو رکهن
دراینان

چنین مرتفع پایه جای تو نیست
چو من بد کهر پر و روم لا جرم
بر آورد سر مرد بسیار دان
مرا چون بود دامن از جرم پاک
بخطردرم هرگز این ظن نرفت
شهنشاه گفت آنچه گفتم برت
چنین گفت بامن و زیر کهن
بخندید و انکشت بر لب گرفت
حسودی که بپسند بجای خودم
من آنساعت انکاشتم دشمنش
چو سلطان فضیلت نهاد برویم
مرا تا قیامت نکیر بدوست
براینت بگویم حدیثی درست

تمثیل

مذاغم کجا دیده ام در کتاب
بببالا صنوبر بدیدار حور
فرارفت و گفت این عجب ای توئی
تو کاین روی داری بحسن قمر
چرا نقش بندت در ایوان شاه
ترا سهمکین روی پسنداشتند
شنید این سخن بخت برکشته دیو
که ابلیس را دید شخصی بخواب
چو خورشیدش از چهره میتافت نور
فرشته نباشد بدین نیکوئی
چرا در جهان بی بزشتی سمر
درم روی کرد است وزشت و تباه
بکر مابه در زشت بنکاشتند
بزار روی بر آورد بانک و غریو

بدانديش بر خورده چون دست يافت
بخورده توان آتش افروختن
ملک را چنان کرم کرد اين خبر
غضب دست در خون درويش داشت
که پرورده کشتن نه مردي بود
ميازاد پرورده خوشيستن
به نعمت نبايست پروردنش
از و تا هنر ما يقينت نشد
کنون تا يقينت نکرد و کشته
ملک در دل آن را پوشيده داشت
ولست ابي خردمند صدوق را از
نکه کرد پوشيده در کار مرد
که نا که نظري يکي بسته کرد
دو کس را که با هم بود جان و هوش
چو خواهي که قدرت بماند بلند
و کرد خود نباشد غرض درميان
چو ديده بيدار کرد دي و لير
ملک را کمان کجی راست شد
هم از حسن تدبير و راي تمام
ترا من خردمند پسنداشتم
کمان بر دمت زيرک و هو شمند

درون بزرگان با تش بتافت
پس آنکه درخت کهن سوختن
که جوشش بر آمد جو مر جل بسر
وليکن سکون دست در پيش داشت
ستم در پي داد سر دي بود
چو تير تو دارد به تيرش مزن
چو خواهي به بيدا و خون خوردنش
در ايوان شاهي قرينت نشد
بگفتار دشمن کز ندش خواه
که قول حکيمان نيوشيده داشت
چو گفتي نکر و دوزخ نير باز
خلل و يد در راي هشيار مرد
پريچهره در زير لب خنده کرد
حکایت کنا نشد لبها خموش
دل ايخواجه بر ساده رويان مبد
حذر کن که باشد بهيبت زيان
نکرد و چو مستقي از آب سير
ز سودا بر او خشمکين خواست شد
با هستي گفتش اني نيسکنا م
با سرار ملکت امين داشتم
ندانستمت خيره و نا پسند

چو دید آنکه کارش بجای رسید
 ز روشنی دلش ملک پر تو گرفت
 ندید آن خسرو مند را رخساره
 امین و بداندیش طشتند و موز
 ملک را دو خورشید طاعت غلام
 و و پاکیزه پیکر چو حور و پری
 دو صورت که گفتی یکی نیست بیش
 سخنهای دانهای شیرین سخن
 چو دیدند که او صاف خلقش نیکوست
 درو هم اثر کرد میل بشر
 از آسایش آنکه خبر داشتی
 وزیر کهن شمه راه برد
 که این را ندانم چه خوانند و کیست
 شنیدم که بایستد کاش سر است
 سفر کردگان لا ابالی زیستند
 نشاید چنین خیره رای و تپاه
 مگر نعمت مشق فرا مش کنم
 به پندار نتوان سخن گفت زود
 و فرمانبر انم یکی کوشش داشت
 من این گفتم اکنون ملک راست رای
 بهر ناخو بهتر صور رتی شرح داد

کز و شاه را دولت آسوده دید
 وزیر کهن را غم انو گرفت
 که در وی تواند زد آن طعنه
 شاید در و رخساره کردن بزور
 بخد مت کمر بسته بودی مدا م
 چو خورشید و ماه از نگو کوهر می
 نموده در آینه همناهی خویش
 گرفت اندر آن هر دو شمشاد بن
 بطبعش هواخواه گشتند و دوست
 نه میلی چو کوتاه بیسان بشر
 که در روی ایشان نظر داشتی
 به خبث این حکایت بر شاه برد
 نخواهد بسامان ورین ملک زیست
 خیانت پسند است و شهوات پرست
 که پرورده ملک و دولت نیستند
 که بدنامی آرد در ایوان شاه
 که باینم تپا می و خلا مش کنم
 نگفتم ترا تا یقینم نبود
 که ایشان یکی را در آغوش داشت
 منش آزمودم تو نیز آزمای
 که بدتر در انیک روزی میباید

ملک را همین خلق پیرایه بس
سنجن گفت و دامان کوهر فشاند
پسند آمدش حسن و گفتار مرد
زرش داد و کوهر بشکر قدم
بگفت آنچه پرسیدش از سرگذشت
ملک بادل خویش و رکفتگوی
در اندیشه با خود ملک را میزد
و لیکن بتدریج تا آنجمن
به عقاش بسایه نخست آزمود
بر و بر دل از جور غم بار ما
چو قاضی بفکر ت نویسد سبیل
نظر کن چو سوفار داری بشست
چو یوسف کسی در صلاح و تمیز
بایام تا هر نیاید بسی
ز هر نوع اخلاق او کشف کرد
نکو سیرش دید و روشن قیاس
برای از بزرگان بهش دید و بیش
چنان حکمت و معرفت کار بست
و آوره مالکی بر سر قلم
زبان همه حرف گیران بست
صودی که یکجو خیانت ندید

که را ضعیف نکرد و بازار کس
باطفی که شده آستین برفشاند
بنزد خودش خواند و اکر ام کرد
پرسیدش از کوهر زاد و بوم
بقربت زدیکر کان بر گذشت
که دست وزارت سپارم بدوی
که دستور ملک اینچنین کس سرزد
بستی نهند بر رای من
بقدر هنر پایگاهش فرزد و
که نا آزموده کند کار ما
نگر و دزد ستار بندان خجل
نه آنکه که هر تاب کردی زد ست
بچل سال باید که کرد عزیز
نشاید رسیدن بغور کسی
خر و مند و پاکیزه دین بود مرد
سنجن سنج و مقدار مردم شناس
نشاندش زبردست دستور خویش
که از امر و نهیش درونی نخست
کز و بودی نیامد الم
که حرفی بدش بر نیامد زد ست
ز کارش چو کندم به تابه طپید

چو باری بگفتند و شنید بند
و کرپند و بند بش نیامد بکار
صوابست پیش از کشش بند کرد
چو خشم آیدت بر گناه کسی
که سهلست لعل بدخشان شکست
دگر گوشمالش بزنند آن و بند
درخت خبیث است بیخش برادر
که نتوان سرگشته پیوند کرد
تا مل کنش بر عقوبت بسی
شکسته شاید دگر بار بست

حکایت

ز دوریای همان بر آمد کسی
عرب دیده و ترک و ناجیک و روم
جهان دیده و دوانش اندوخته
بهیکل قوی چون تناور درخت
دو صدر رفته بالا بهم دوخته
بشهری دور آمد ز دور با کنار
که طبع نگو نامی اندیش داشت
بشند خدمت کد اران شاه
چو بر آستان ملک سر نهاده
و ر آمد بایوان شاهنشاهی
شهنشاه گفت از کجا آمدی
چو دیدی درین کشور از خوب و زشت
بگفت ای خداوند روی زمین
نرفتم و درین مملکت مشغول
ندیدم کسی سرگران از شراب
سفر کرده نامون و دوریای بسی
زهر جنس دم نفس پاکش علوم
مفر کرده و صحبت آموخته
ولیکن فرو مانده بی برک سخت
ز خسراقی و در میان سوخته
بزدکی دران ناحیه شهریار
سر عجز و در پای درویش داشت
سروتن بجایمش از کرد راه
بتایش کنان دست بر سر نهاده
که بخت جوان باد و دولت رهی
چه بودت که نزد یک ما آمدی
بگو ای نگو نام نیکو سرشت
خداست معین باد و دولت فرین
کز آسیب آزرده دیدم دانی
مگر هم خرابات دیدم خراب

چه دانی که همدست کردند و یار
چو دزدان زلم پاک دارند و بیم
یکی را که معزول گردی ز جاه
بر آوردن کام امید واد
نویسنده را که ستون حمل
بفرمان بران هر شده دادگر
کاهش میزند تا شود دور و خاک
چو نر می کنی خصم کرد و لیر
در شستی و نر می بهم و بهست
جو اشمر دو خوشخوی و بخشنده باش
نسیان کسی در جهان گو بماند
شمر دانه ماند پس از وی بجای
هر انکو نماند از پیش یا دکار
چو خواهی که نامت بود در جهان
و گرفت و آثار خیرش نماند
همین نقش بر خوان پس از عهد خویش
همین کام و ناز و طرب داشتند
یکی نام نیکو ببرد از جهان
بسمع رضا مشنوا یدای کس
کنه کار را عذر نسیان بنه
که آید کنه کاری اندر پنهان

یکی دزد کرد یکی هر ده و ده
دود در میان کار وانی سلیم
چو چندی بر آمد بخشش کنه
به از قید بندی شکستن هزار
ببفتد نهر و طاب المل
چو وار خشم آورد بر سر
کهی میکند آبش از دیده پاک
و کر خشم گیری شود از تو سیر
چو کزن که جراح و عرم نهست
جو حق بر تو باشد تو بر خاق باش
مگر آن کز و نام نیکو بماند
بل و بر که و خوان و مهمان سرای
درخت و جودش نسیان بسیار
مکن نام نیک بزرگان نهان
شاید پس از مرگش احمد خواند
که دیدی پس از عهد شان پیش
با خبر بر افتند و بکند امشند
یکی رسم بد ماند از و جاودان
و کر گفته آید بغور مشن بر مس
چو ز نهان خواهند ز نهان روه
نه شرطت کشتن باول کنه
چو باری

قد یمان خود را بیفزای قدر که هرگز نیاید ز پرورده غدر
چو خدمت کذاریت کردد کهن حق نیالایش فراموش مکن
که اورا هر دم دست خدمت بنیست ترا بر کرم ایمچنان دست هست

حکایت

شنیدم که شا پور دم در کشید چو شد حالش از بینوائی تباه
چو بذل تو کردم جوانی خویش غریبی که پرفته باشد سرش
که ای شاه آفاق کتر بعدل تو کر خشم بروی ترانی رواست
به هنگام پیری مرا نم ز پیش و کر پارسی باشدش زاد و بوم
میا زار و بیرون کن از کشورش هم آنجا امانش ده تا بچاشت
که خود خوی بد و شمنش در قفاست که کوبند بر کشته باد آنزمین
بصغاش مفرست و سقلاب روم عمل کردی مرد منعم شناس
نشاید بلا برد کر کس کماشت چو مفلس فرو برد کر دن بدوش
کز و مردم آیند بیرون چنین چو مشرف دو دست از امانت بداشت
که مفلس ندارد سلطان هراس و راو نیز در ساخت با خاطرش
از و بر نیاید و کز جز خروش خدا ترس باید امانت کزار
بباید برو ناظری بر کماشت امین کز تو تر سد امینش مدار
زمشرف عمل بر کن و ناظرش نه از رفیع دیوان و زجر و هلاک
امین کز تو تر سد امینش مدار که از صد یکی را نه بینی امین
بباید فرستاد یکجا بهم

خدا ترس را بر رعیت کمار	که معمار ملکست و پیر هیز کار
بد اندیش تست آنکه خو نخوار خاق	که نفع تو جوید در آزار خالق
ریاست بدست کسان خطاست	که از دست شان دستها بر خداست
مهد عامل سفله بر خلق رنج	که ند بیر ملکست و تو فیر کنج
اگر جانب حق نداری نگاه	کز دست رسانند هم از پادشاه
نماند ستمکار بدار و زکار	بماند بر و لعنت کرد و کار
نگو کار پرور نه بیندیدی	چو بد پروری خصم جان خودی
مکافات دشمن بهمالش مکن	که بخشش بر او روا باید ز بن
مکن صبر بر عامل ظلم دوست	که از فقر بهی باید شش کند پوست
سیر کرک باید هم اول برید	نه چون کوسپندان مردم درید

حکایت

چه خوش گفت بازار کان اسیر	چو کردش گرفتند وزدان به تیر
چو مردانگی آید از رهزنان	چه مردان لشکر چه خیل زنان
شهنشاه که بازار تکانزا بخت	در خیر بر شهر و لشکر بیست
کمی آنجا دگر هو دشمنان روند	چو آوازه رسم بد بشنوند
نگو دار بازار کان و رسول	که نامت بر آید بصدور قبول
بزرگان مسافر بجان پرورند	که نام نگوئی بعالم براند
تبه کرد آن ملکیت عنقریب	کزو خاطر آزرده کرد غریب
غریب آشنا باش و سیاح دوست	که سیاح جلاب نام نگو دست
نگو دار خیف و مسافر عزیز	وز آسبیشان پر حدز باش نیز
زبیکانه پر هیز کردن نگوست	که دشمن توان بود در روی دوست

گزند کاش نیاید پسند
 و کرد در سرشت وی این خوی نیست
 اگر پای بسندی رضایش گیر
 فراخی در آن مرزو کشور مخواه
 ز مستکبران دلاور مترس
 و کرد کشور آباد بیند بخواب
 خرابی و بدنامی آید ز جور
 رعیت نشاید ز بیداد کشت
 مراعات دهقان کن از بهر خویش
 مروت نباشد بدی با کسی
 که ترسد که در ملکش آید گزند
 و در آن کشور آسودگی روی نیست
 و کرد یک سواری سر خویش گیر
 که دلتنگ بینی رعیت ز شاه
 از آن کونترسد ز داور ترس
 که دارد دل اهل کشور خراب
 بزرگان رسند این سخن را بغور
 که مرسلطنت را پنهاند و پشت
 که مزدور خوشدل کند کار بیش
 کمزور نیگویی دیده باشی بسی

حکایت

شنیدم که خسرو بشیرویه گفت
 بر آن باش تا هر چه نیت کنی
 هیچ ای پسر کردن از عدل و رای
 که یزد و رعیت ز بیداد کر
 بسی بر نیاید که بنیاد خود
 خرابی کند مرد شمشیر زن
 چراغی که بیوه زنی بر فروخت
 از آن بهره ورت در آفاق کیست
 چون نوبت رسید زین جهان غریبش
 بد و نیک هر دو چو می بگذرند
 و راندم که چشمش زدیدن نهفت
 نظر در صلاح رعیت کنی
 که مردم ز دست نه پیچند پای
 کند نام ز شتتش بکیتی سمر
 بکند آنکه بنهسا و بنیاد بد
 نه چند آنکه و و دول پیروزان
 بسی دیده باشی که شهری بسوخت
 که در ملک رانی با نصاب زیست
 تر جسم فرستند بر تر بتش
 همان به که نامت به نیکی برند

بگفت ار پلنگم زبوانست و مار
 تو هم کردن از حکم داور میبچ
 چو حاکم بفرمان داور بود
 محالست چون دوست و اردترا
 یکی دیدم از عرصه رودبار
 چنان هول زان حال بر من نشست
 تبسم کنان دست بر لب گرفت
 ده اینست رواز طریقت متاب
 نصیحت کسی سودمند آید مش
 و کر پیل و کر کس شکفتی مدار
 که کردن نه پیچد ز حکم تو ایچ
 خدا یش نگهان ویاور بود
 که در دست دشمن گذارد ترا
 که پیش آدم بر پانگی سوار
 که تر سید غم پای رفتن به بست
 که سعدی مدار آنچه دیدی شکفت
 بنه کام و کامی که داری بیاب
 که گفتار سعدی پسند آید مش

حکایت

شنیدم که در وقت نزع روان
 که خاطر نگهدارد درویش باش
 نیاماید اندر دیار تو کس
 نیاماید بنزد ویک وانا پسند
 برو پاس درویش محتاج دار
 رعیت چو بینخد و سلطان درخت
 مکن تا توانی دل خلق ریش
 اگر جاده با ایدت مستقیم
 طبیعت شو و مرد را بخردی
 کرا این هر دو در پادشاه یافتی
 که بخشایش آرد با میدوار
 بهر مز چنین گفت نوشیر و ان
 نه در بند آسایش خویش باش
 چو آسایش خویش خواهی و بس
 شبان خفته و کرک در کو سفند
 که شاه از رعیت بود تاج دار
 درخت ای پسر باشد از بیخ سخت
 و کر میکنی میکنی بیخ خویش
 ره پار سایان امید است و بیم
 به امید نیکی و بیم بدی
 در اقلیم ملکش پنه یافتی
 با مید بخشایش کرد کار
 کردند

بر اِه تَکلف مَر و سَعَد یا
 تو منزل شناسی و شه راه رو
 چه حاجت که نه کرسی آسمان
 مگو پای عزت بر افلاک نه
 بطاعت بنه چهره بر آستان
 اگر بنده سر بر این در بنه
 بدرگاه فرمان ده دوا لجمال
 چو طاعت کنی لبس شاهي مپوش
 که پروردگار را تو انگر توئی
 نه کشور کشایم نه فرمان دهیم
 چه بر خیزد از دست کردار من
 تو بر خیر و نیکی دهی دست رس
 خدا یا تو بر کار خیرم بدار
 دعا کن به شب چون کدایان بسوز
 کمر بسته کردن کشان بر دوت
 ز هسی بنده کان خداوندگار
 خداوند را بنده حق گذار

حکایت

حکایت کنند از بزرگان دین
 که صاحب دلی بر پانگی نشست
 یکی گفتش ای مرد راه خداي
 چه کردی که درنده رام تو شد
 حقیقت شناسان عین الیقین
 امیر اندر هوار و ماری بدست
 بدین ره که رفتی مرا رهنمای
 نگویند سعادت بنام تو شد

در مدح اتابک محمد

اتابک محمد شه نیکبخت خداوند تاج و خداوند تخت
جوان و جوان بخت و روشن ضمیر بدولت جوان و بتدبیر پیر
بدانش بزرگ و بهمت بلند بباز و دلیر و بدل هو شمند
زهی دولت ماورای زکار که پوری چنین پروردگار کنار
بدست کرم آب دریا بهر و بر فعت محل ثریا بهر و
زهی چشم دولت بروی تو باز سر شهر یاران کردن فراز
صدف را که بینی ز در دانه پر نه آن قدر دارد که یکدانه در
تو آن در مکنون یکدانه که پیرایه سلطنت خانه
نگهدار یارب زخشم خودش بهر هیزز آسب چشم بدش
خدا یا در آفاق نامی کنش بتوفیق طاعت کرامی کنش
مقیمش در انصاف و تقوی بهر مرادش بدنیاد عقبی بهر ار
نغم از دشمن ناپسندت مباد زدوران کیتی کز ندت مباد
بهشتی درخت آورد چون تو بار پسر نامجوی و پدر نامدار
ازان خاندان خیر بیکانه دان که باشند بدخواه این خاندان
زهی دین و دانش زهی عدل و داد زهی ملک و دولت که پاینده باد
باب اول در عدل و انصاف

نامجد که مهایی حق در قیاس چه خدمت کدارد زبان سپاس
خدا یا تو این شاه درویش دوست که آسایش خلق در ظل اوست
بسی بر سر خلق پاینده دار بتوفیق طاعت دلش زنده دار
بر و مند دارش درخت امید سرش سبز و رویش بر حمت سفید
براه

تو در سیرت پادشاهی خویش
 سکندر بدیوار روئین و سنگ
 ترا سد یا جوج کف از زر است
 زبان آوری کاذبین امن و داد
 زهی بجز بخشایش و کان جود
 فروزون بیشم اوصاف شاه از حساب
 که آن جمله را سعدی انشا کند
 فروماندم از شکر چندین کرم
 جهانست بکام و فلک یار باد
 باشد اخترت عالم افر و خسته
 غم از کردش روزگار ت مباد
 که بر خاطر پادشاهان غمی
 دل و کشورت جمع و معمور باد
 تنست باد پیوسته چون دین درست
 و رونت بتائید حق شاد باد
 جهان آفرین بر تو رحمت کناد
 همینست بس از کرد کار مجید
 نرفت از جهان سعد زکی بدرد
 عجب نیست این فرع از اصل پاک
 خدا یا بران تربت نامدار
 که از سعد زکی مثل ماند یاد

سبق بر دی از پادشاهان پیش
 یکر د از جهان راه یا جوج تنگ
 نه روئین که دیوار اسکندر است
 نهایت نکوید زبانش مباد
 که مستظهر انداز وجودت و جود
 گنجید درین تنگ میدان کتاب
 مکر و فتر و یکر املا کشد
 همان به که دست و عاکترم
 جهان آفرینت نکهد ارباد
 زوال اخترت دشمنست سوخته
 وز اندیشه بر دل عبادت مباد
 پریشان کند خاطر عالمی
 ز ملک پر اکند کی و و را باد
 بد اندیش را دل چو تیر ست
 دل و دین و اقلیمت آبا و با و
 و کر هر چه گویم فسان است و باد
 که تو فیک خیرت بود بر مزید
 که چون تو خلف نام برد از کرد
 که جانش براج است و جسمش بخاک
 بفضلت که باران رحمت بهار
 فلک یا و ز سعد بو بکر باد

سر سر فرازان و تاج مهان
کرا از فتنه آید کسی در پناه
فَطَوُّ بَيْتِي اِبَاءَ بَكَيْتِ الْعَتِيقِ
نزدیم چنین کنج و ملک و سریر
نیامد برش دردناک از غمی
طلبکار خیر است و امیدوار
کلمه کوشه بر آسمان برین
اگر زیر دستی بیفتد چه خواست
تو اضع ز کردن فرازان مگو مست
نه ذکر جمیلش نهسان میرود
چو تویی خرد مشد فرخ نژاد
نه بیشی در ایام او رنج
کس این رسم و ترتیب و آئین ندید
ازان نزد حق پایگاهش قویست
چنان سایه کتر و بر عالمی
همه وقت مردم ز جو زمان
در ایام عدل تو ای شهریار
بعهد تو می بینم آرام خلق
هم از بخت فرخنده فرجام تست
که تا بر فلک ماه و خورشید هست
ملوک ارنگو نامی اندوختند

بدوران عدلش بنا زد جهان
ندارد جز این کشور آرمگاه
حَوَالِيهِ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقِ
که وقفست بر طفل و بر ناویر
که ننهاد بر خاطرش مرهمی
خدا یا امید ی که دارد بر او
هنوز از تواضع سرش بر زمین
زیر دست افتاده مرد خدا است
کد اگر تواضع کند خوی او ست
که صیت کرم در جهان میرود
ندارد جهان تا جهان است یا و
که نالده ز سید او سر پنجه
فریدون با آن شکوه این ندید
که دست ضعیفان بجاهش قویست
که ز الهی نیستد بشد از رستمی
بنا کند و از کردش آسمان
ندارد شکایت کس از روزگار
پس از تو ندانم سرانجام خلق
که تاریخ سعدی در ایام تست
درین و فقرت و کرجا وید هست
ز پیشینگان سیرت آموختند

بر وز هما یون و سال سعید
 ز شش صد فزون بود پنجاه و پنج
 بماند است با دامن کوهرم
 که در بحر لولو صدف نیز هست
 الا ای خردمند فرخنده خوی
 قبا کر حریر است و کر پر نیان
 اتو کر پر نیانی نیابی مجوش
 نسا زم بسرمایه فضل خویش
 شنیدم که در روزا میدو بیم
 تو نیز از بدی بینیم در سخن
 چو بیتی پسند آیدت از هزار
 همانا که در فارس اشای من
 چو بانک دهل هو لم از دور بود
 کل آورد سعیدی سویی بوستان
 چو خرمابشیر پشی اندوده پوست
 چو بازش کنی استخوانی درو است

در مدح پادشاه اسلام

مرا طبع ازین نوع خوانان نبود
 ولی نظم کردم بشام فلان
 که سعیدی که کوی بلاغت ربود
 سزد که بدو رشن بنام چنان
 جهان نیان دین پرورداد که
 سرمد حجت پادشاهان نبود
 مگر بازگویشد صاحب دلان
 در ایام بو بکر بن سعد بود
 که سید بدوران نوشیروان
 نیامد چو بو بکر بعد از عمر

بماند آسمان پیش قدرت خجل
تو اصل وجود آمدی از نخست
ندانم کد این سخن کو بملت
ترا عز و لا ک ممکن بس است
چه و صفت کند بسدی ناتمام

تو مخلوق و آدم مانو از آب و گل
و که هر چه موجود شد فرع تست
که بالائی ز انجمن من کو بملت
ثباتی تو طه و آیت بس است
عَلَيْكَ الصَّلَاةُ أَيُّ نَبِيِّ وَالسَّلَامُ

در سبب نظم کتاب

نور اقصای عالم بکشم بسی
ممنوع بهر کوشش یا فتم
چون پا کان شیر از خاک کس نهاده
تو لای مردان این پاک بوم
در بیخ آمدم ز انهمر بوستان
بدل گفتم از مصر قند آورند
هر اکراهی بود از آن قند دست
نه بقتدی که مردم بصورت خورند

بسر بردم ایام با هر کس
ز هر آخر مبنی خوشه یافتم
ندیدیم که رحمت بر آن خاک باد
بر انکاستم خاطر از شام و روم
تهی دست رفتن سوی دوستان
بر دوستان ار مغانی براند
آشنه های شیرین ترا از قند هست
که از باب معنی بکا غلذ براند

چو این کاغذ و ولت بهر و اختم
یکم باب عدلست و تدبیر و ادبی
دوم باب احسان نهادم اساس
سیوم باب عشقت و مستی و شور
چهارم تو از ضحی رضا بهجین
پنجم و در از عالم اتر بیت
ششم باب توبه است و راه جواب

در روده و از تربیت ساختم
نگهبانی خلق و تر من خدا ای
که محسن کند فضل حق را سپاس
نه عشقی که بسند بر خود جز و را
ششم ذکر مردم قضا عت کزین
هفتم و از از شکر بر عافیت
هشتم در مشاجرات و ختم کتاب

کتب خانه من چند ملت بشنید

بمعجزه میان قلم زد و دوا کنیم

تر لزل در ایوان کسری افتاد

یا عزاز وین آب هزی ببرد

که توریت و انجیل نامتوخ کرد

بتمکین و جاها از ملک درگذشت

که در سدره جبرئیل از قبا زماند

که ای خامل و حی بر تر خرام

علما نم زد صحبت پهران نالا افتی

بماندم که سیر او یی بالهم نماند

فراوغ تجلی بسوزد آون برام

که دادا چنین سعیدی اپیش رارو

علیک السلام ایی، نسبی الوارو

بر اصحاب و بر پسران تو باو

عمر اینجبه برت پیچ، دیو را بد

چهارم علی شاه دلدل سوار

که بر قول از بمان کنم خا حمله

من و دوست و دامن آل رسول

ز قدر رفیعت بدادگاه احی

بهمان دوا سلامت طفیان

ز من بواس قدر تو جبریل کرد

بیمی که ناکرده قرآن در دست

چو عز مشن بر آفت شمشیر بیم

چو جیش در افواه و نیی افتاد

بلا قامت لالت بشکست خطر و

نه از لالت و عزیزی ببرد آورا و کرد

شبی بر نشست از فلک بر کذب شست

چنان که لم دو تیه اقریت بر اند

بدو گفت سالار بیت احرام

چو در دوا رستی مخلص یا فتی

بگفتا فدا ترا محالیم نماند

اگر یکسر مونی بر تر برام

نماند بعضیان کسی تو رک و

چه نعت استندیده کویم ترا

ورود ملک بر روان تو باو

نخستین ابو بکر اقره مرید

خردمند عثمان شب زنده دار

خدا یا بحق ربی افتاد طمعه

اگر دعوتی رو کنی و بر قبول

چه کم کرد دای صدر فرا خنده پی

که باشند مثنی کدایان خیل

خدایت شنا گفت و بچیل کرد

نه هر جا ي مرگب توان تا ختن
 که جا جا سپر بايد انداختن
 اگر سالکی محرم راز کشت
 بر بند بر وي در باز کشت
 کسی را درین مرم ساغر دهند
 که داروي پیهو شیش در دهند
 یکی باز را دیده بر دو خست
 یکی دید با باله و پر سوخت
 کسی ره سوي کنج قارون نبرد
 و کر بر دره باز بیرون نبرد
 هر سرد خردمند ازین بحر خون
 کز و کس نبردست کشتی برون
 اگر طالبی کاین زمین طی کنی
 نخست اسب باز آمدن بی کنی
 تا مل در آئینه دل کنی
 صفا نهی بتد رایج حاصل کنی
 فکر بویی از عشق مست کند
 طلب بهای طلب ره بدانجا بر می
 بدرد یقین نهاده ای خیال
 و کمر گب عقل را بویه نیست
 درین بحر جز مرد داعی نرفت
 کسانی کزین راه برگشته اند
 خلاف پیغمبر کسی ره کزید
 محالست سعدی که راه صفا
 درین بحر جز مرد داعی نرفت
 کسانی کزین راه برگشته اند
 خلاف پیغمبر کسی ره کزید
 محالست سعدی که راه صفا

در نعت پیغمبر علیه السلام

کَرِّمُ السَّجَّاءِ جَمِيلُ الشَّيْمِ
 نَبِيَّ اَنْوَارِ اَيَا شَفِيعِ الْاُمَمِ
 شَفِيعِ الْوَرَاخِوَجَةِ بَعَثَ وَنَشَرَ
 اَمَامَ الْاَلْهِيَّ صَدْرَ دِيْوَانِ حَشَرِ
 اَمَامَ رَسَالِ پِشَوَايِ سَبِيلِ
 اَمِينِ خدَا مَهْبُوطِ جَبَرِ سَبِيلِ
 کَلْبِیْسِی که چرخ فلک طور اوست
 همه انوار را بر تو نور اوست

قدیم انکو کار نیکو پسند
 همی اکثر انید فرشتن تراب
 ز مشرق بمغرب همه و افتاب
 زمین از تب لرزه آمد ستوه
 دهد نطفه را صورتی چون پری
 نهید لعل و فیروزه در صلب سنگ
 ز ابر افکند قطره سویی نیم
 از آن قطره لولوی بالا کشد
 بر و علم یک ذره پوشیده نیست
 هر چه کن و زای مار و موز
 بامرش وجود از عدم نقش بست
 و کراره بگشتم عدم در برود
 چنان ملتفق بر آیهتش
 بشر ماورای جلالش نیافت
 نه بر اوج ذراتش پر و مرغ و هم
 درین و رطبه کشتی فرو شد هزار
 چه شبها نشستم درین بحر کرم
 محیط است علم ملک بر محیط
 نه ادراک و رکن ذراتش رسد
 توان در بلاغت سبحان رسید
 چه خاضان درین ره قمر رسد رانده اند
 بلکه قضا و در حسم نقش بند
 چو سجاده نیمگره دال بر آب
 روان کرد و کترو کیشی بر آب
 فرو گرفت بر دایه منش مین کوه
 که کردست بر آب صورت کرمی
 کل لعل و در شاخ فیروزه رنگ
 ز صلب آورد و نطفه وارل شکم
 و زمین صورتی سرو بالا کشد
 که پیدا و پنهان بشود و نیست
 او که چند بید است و بایستد و زور
 که داند جزا و کرون از نیست است
 و ز انجا بصحرای محشر برود
 فر و مانده در گشتم با آیتش
 بصر منتها ی اکمالش نیافت
 نه بر ذیل وصفش رسید و ست فهم
 که پیدایش شد تخته بر کشار
 که دشت گرفت آستینم که قم
 قیاس است تو بر وی نگرد و محیط
 نه فکرت بغیر صفاتش رسد
 نه در کشته همچون سبحان رسید
 بالا حصی از تاک فرو مانده اند

و لیکن خداوند بالا و پست
ادیم زمین سفره عام اوست
اگر بر جفا پیشه بشتا فتنی
بر می ذاش از تهمت ضد و جنس
پر ستار امزش همه چیز و کس
چنان پهن خوان کرم کتر و
لطیف کرم کتر کار ساز
و دکنش یکی قطره در بحر علم
مر او را رسد کبریا و منی
یکی را بسر بر نهد تاج بخت
کلاه سعادت یکی بر سرش
کلتان کند آتشی بر خلیل
که آنست منشور احسان اوست
پس پرده بیند عملهای بد
بتهید ید کر بر کشد تیغ حکم
و کرد و دهد یک صلاهی کرم
بدرگاه لطف و بزرگیش بر
فر و ماندگان را بر حمت فریب
بر احوال نابوده علمش بصیر
بقدرت نهد اربابا و شیب
نه مستغنی از طاعتش بشت کس

بعصیان در رزق بر کس نه بست
برین خوان یغماچه دشمن چه دوست
که از دست قهرش امان یافتی
غنی ملکش از طاعت جن و انس
بنی آدم و مرغ و مور و مکس
که سپهر غ در قاف قسمت خورد
که دارای خلقت و دانای راز
کنه بیند و پرده پوشد بحلم
که ملکش قدیم است و ذاتش غنی
یکی را بجاک اندر آرد ز تخت
کلیم شقاوت یکی در برش
کروهی باتش بر دزآب نیل
و اینست توفیق فرمان اوست
همو پرده پوشد بالای خو و
بمانند کرو بیان صم بکم
عزازیل کوید نصیبی بر م
بزرگان نهاده بزرگی ز سر
تضرع کنانرا بدعوت مجیب
بر اسرار نا گفته علمش خبیر
خداوند دیوان روز حسیب
نه بر حرف او جای انکشت کس
قدیم

کتاب بوستان

بنام خداوند جان آفرین
 خداوند بخشنده و دستگیر
 عزیز ی که هرگز درش سربتافت
 سر بادشاهان گردن فراز
 نکردن کسان را بگیرد و بفور
 و کر خشم گیرد و ز کردار زشت
 او کر با پدر جنگ جوید کسی
 اگر خویش را ضعیف نباشد ز خویش
 و کر بنده چاک نیاید بکار
 اگر بر رفیقان نباشی مشفق
 و کر ترک خدمت کند لشکری
 حکیم سخن در زبان آفرین
 کریم خطا بخش پوزش پذیر
 بهر دور که شد هیچ عزت نیافت
 بد رگاه او هر زمین نیار
 نه عذر آورد انرا هر اند بجور
 چو باز آمدی ما جرادر نوشت
 پدر یکمان خشم گیرد بسی
 چو بیگانگانش بر انداز پیش
 عزیزش ندارد خداوند کار
 بفر سنگ بگیرد از تور فیک
 شود شاه لشکر کش از وی بری

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله رب العالمين

ما نصحت بجای خود کردیم روزگاری بدین سر بردیم
 گزنیاید باوش رغبت کس بر رسولان پیام باشد بس
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
 الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 يَا نَاطِرًا فِيهِ سَلِّ بِاللَّهِ مَرَحْمَتَهُ عَلَيَّ الْمَصْنُوفِ وَاسْتَغْفِرْ لِكَاتِبِهِ
 وَاطْلُبْ لِنَفْسِكَ مِنْ خَيْرِ تَرِيدِيهَا مَنْ بَعْدَ ذَلِكَ غَفَرَ اَنَا لَصَاحِبِهِ

تمت کتاب گلستان

حکمت قحبه پیر از نابکاری چکاند که تو به ناکند و شعله معزول از مردم آزاری
جوان کوشه نشین شیر مرد راه خداست که پیر خود نشو اند ز جای خود بر خاست
جوان سخت می باید که از شهوت پیر میزد که پیر سست رغبت را خود آلت بر نمی خیزد
حکایت حکیمی را پیر سیدند که چندین درخت نامور که خدای تعالی آفریده است همه میوه دار
یکی را از او خوانده اند فکر سرور را که ثمره ندارد درین چه حکمت است گفت هر یکی را دخلی
معین است بوقتی معلوم و کهی تازه اند و کهی پرموده سرور را هیچ ثمره نیست و همه وقتی
تازه است این صفت آزادگانست

بهر چه میگذرد دل منه که دجله بسی پس از خلیفه بخواند گذشت در بغداد
کرت ز دوست بر آید چون خیل باش کریم ورت ز دوست نیاید چو سرو باش آزاد
هستند دو کس مردند و حسرت بردند یکی آنکه داشت و نخورد و دیگری آنکه دانست و نکرد
کس نه بیند بخیل فاضل را که نه در عیب گفتنش کوشد
ور کریمی دو صد کنه دارد که مش عیبهما بیو شانند

تمام شد بشوق حضرت باری عزرا سیم و هو المستعان و علیه التکلیل و آنکه
درین کتاب چنانکه رسم مولفان است و داب مصنفان از اشعار متقدمان بطریق
استعارت تالیفی نرفت

کهن خرقه خویش پیر استن به از جامه عاریت خواستن
غالب گفتار سعدی طرب انگیز است و طیب آمیز کوتاه نظران را بدین علت زبان
طعن دراز کرد که غمزد ماغ بیهوده بردن و دود چراغ بیفایده خوردن کار خردمندان نیست
ولیکن بر رای روشن صاحب دلان که روی سخن در ایشان است پوشیده نماند که در
موعظهای شافی در سلک عبارت کشیده است و داروی تلخ نصیحت بشهرت یافت
بر آمیخته مایه دلایل ایشان از دولت قبول محروم نماند

حکمت مقام را سه شش می باید و لیکن سه یک می آید
 هزار بار چراگاه بهتر از میدان ولیک اسپ ندارد دست خویش غنان
 حکایت درویشی در مناجات میگفت یارب بر بدان رحمت کن که بر نیکان خود
 رحمت کرده که مرایشان را نیک آفریده
 حکایت اول کسیکه علم بر جامه کرد و آنکستری در دست جمتید بود از وی سوال کردند
 که چرا زینت همه بچپ دادی و فضیلت راست را است گفت راست را زینت راستی
 تمام است

فریدون گفت نقاشان چهره را که پیرامون خرگاهش بدوزند
 بدانرا نیک دارای مردمشیار که نیکان خود بزرگ و نیک روزند
 حکایت بزرگی را سوال کردند که با چندین فضیلت که دست راست دارد خاتم در آنکشت
 چپ چرا میکنند گفت ندانی که اهل فضیلت همیشه محروم باشند
 آنکه خط آفرید و روزی و بخت یا فضیلت امید هد یا بخت

حکمت نصیحت پادشاهان گفتن کسی را مسامست که بیم سر ندارد و امیدور
 موحد چو در پای ریزی زرش چو شمشیر هندی نهی بر سرش
 امید و هراسش نباشد ز کس بر این است بنیاد توجید و بس
 حکمت شاه از برای دفع ستمکارانست و شکنجه برای خو بخواران و قاضی جوی طراران

هر کز دو خصم بحق را ضی نروند پیش قاضی
 چو حق معاینه دانی که می باید داد بلطف به که بجنبک آوری و دلتنگی
 خراج اگر نکند از کسی بطیبت نفس بقهر از او بستانند مرد سرهنگی

حکمت همه کس را دندان بر ترشی کند شود مگر قاضیانرا که بشیرینی
 قاضی که بر شوت بخورد و پنچ خیار ثابت کند از بهر تو صد خبر بزه زار

پند آنرا که کوشش ارادت کران آفریده اند چون کند که بشنود و آنرا که کمند
مستعادت کشان میبرد چکاند که نرود

شب تاریک دوستان خدای می بنشیند چو روز رخشنده

وین سعادت بر زور بازو نیست تا بنشیند خدای بخشنده

از توبه که نالیم که دگر داور نیست وز دست تو هیچ دست بالاتر نیست

آنرا که توره بری کسش کم نکند و آنرا که تو کم کنی کسش رهبر نیست

حکمت کدای نیک انجام به از پادشاه بد فرجام

غمی گز پیش شادمانی بری به از شادی گز پیش غم خوری

حکمت زمین را از آسمان شمار است و آسمان را از زمین غبار

كُلُّ اِنَاءٍ يَتَرَ شَحِيحٍ بِمَا فِيهِ

کرت خوی من آید ناز اوار تو خوی نیک خویش از دست مگذار

حکمت حق جل و علا می بیند و می پوشد و همه سایه نمی بیند و میخروشد

نخود باند اگر خلق غیب دان بودی کسی بحال خود از دست کس نیاسودی

حکمت زرازمعدن بکان کردن بر آید و از دست بخیل بجان کردن

دو نان نخورند و کوشش دارند گویند امید به که خورده

روزی بینی بکام دشمن ز زمانده و نامراد مرده

پند هر که بر زیر دستان نبخشاید بجور زیر دستان گرفتار آید

نه هر بازو که در وی قوتی هست بمردی عاجز آنرا بشکند دست

ضعیفان را ممکن بر دل گزند که در مانی بجور زور مندی

حکمت عاقل چون بیند که خلاف در میان آمد بجهد و چون صلح دید لنگر بنهد که انجا سلامت

بر کران است و ای متجاهل اوت در میان

حکمت

و کر عمری نوازی سفلہ را بکمتر چیزی آید با تو در جنگ
 پسند از نفس پرور هنروری نیاید و بهر سروری را شاید
 مکن رحم بر کاو بسیار خوار که بسیار خست بسیار خوار
 چو کاوار همی بایدت فریادی چو خمر تن بجور کسان و در دهی
 پسند در انجیل آمده است که ای فرزندان آدم اگر تو نگوی و امنت مشتمل شوی بهمال از من
 و اگر در ویش کسمت تنگدل نشینی پس حاوت ذکر من کجایابی و عبادت من کی شتابی
 بگاه نعتی مغرور و غافل بگاه تنگدل شنی خسته و ریش
 چو در سر اوضرت حالت این است ندانم کی بحق هر داری از خویش
 حکمت ارادت بیچون یکی را از تخت شاه فرود آور دو دیگر را در شکم ماهی نیکو داند
 هر دو کمال حکمت او است
 وقتست خوش آنرا که بود ذکر تو مونس و رخ بود اندر شکم حوت چو مونس
 حکمت اگر تیغ قهر بر کشد زبانی و بی سرور کشد و اگر غمره لطف بچکاند بد آنرا به نیکان در رساند
 که بمحشر خطاب قهر کند و بسیار آن جای معذرت است
 پرده از روی لطف کو بردارد اما کاشقی از امید مغرور تست
 پسند هر که بتاوب و نیاراه صواب نکیر دستغیب عقبی گرفتار آید
 وَلَنذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْاَلَدِّ نِیْ دُونَ الْعَذَابِ الْاَلْبَیْزِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ
 پسند است خطاب مهتران آنکه پسند چون پسند دهند نشوئی پسند نهند
 پسند نیکنامان بحکایت و امثال پیشینان پسند گیرند از ان پیشین که پسینان بواقع
 آن مثل زنند و در داند دست کوتاه نکنند تا دست شان کوتاه نکنند
 پسند و در مرغ سویی دانه فراز چون ذکر مرغ پسند اندر دام
 پسند گیر از مصایب و کران تا بگیرند و دیگران بتو پسند ان

بنادانی خواهد که بدان جایگاه رود زمام از کفش در کمالند و پیش مطاوعت او نکند که هنگام
درشتی ملاطفت مدوم است و گفته اند که دشمن بملاطفت دوست نکرده بلکه طمع
زیادت کند

کسی که با تو کند لطف خاکپایش باشن اگر ستیزه کند در دو چشمش آگن خاک
منخن بلطف و کرم با درشت خوی مکوی که زنک خورده نکرده بنرم سو هن پاک
پسند هر که در پیش سخن دیگران افتد تا پایه فضاش بدانند مایه جهاش معلوم کنند
ندهد مرد و دشمنند جواب مگر آنکه کزو سوال کنند

کر چه بر حق بود مزاج سخن حمل دعویش بر محال کنند
حکایت ریشی داشتیم درون جامه شیخ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ هر روز پرسیدی که
چونست و پرسیدی که در کجا است دانستم از آن احترام میبند که نه ذکر هر عضوی روا باشد
و خردمندان گفته اند که هر که سخن نسنجد از جوابش بغایت برنجد

تازیک ندانی که سخن عین صوابست باید که بگفتن دهن از هم نکشایی
کر است سخن کوئی و در بند بمانی به زانکه دروغت دهد از بند رهایی
حکمت دروغ گفتن بضربت شمشیر ماند اگر نیز جراحات در دست شود نشان بماند چون
برادران یوسف پیغمبر عَلَيْهِ السَّلَام که بدروغ موسوم شدند بر است گفتن ایشان اعتماد نماند
قال بل سولتکم انفسکم امرا فصبر جمیل

یکی را که عادت بود راستی خطایی کند در کذا رند ازو
و کر نامور شد بقول دروغ دگر راست باور ندارد ازو
پسند اجل کاینات از روی ظاهر آدمیست و اذل موجودات سگ و باتفاق خردمندان
سگ حق شناس به از آدم ناب پاس
سگی را القمه هرگز فراموش نکرد و کر زنی صد نوبتش سگ

سر که از دست رنج خویش و تره بهتر از نان ده خدا و بره
حکمت خلاف رای صوابست و نقض عهد الوالالب دار و بکمان خوردن و راه ناویده
بی کاروان رفتن

حکایت امام مرشد محمد غزالی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ را گفتند که چگونه رسیدی بدین مقام
در علوم گفت بدانکه هر چند استم از پرسیدن آن ننگ نداشتم

امید عافیت آنکه بود موافق عقل که نبض را بطبیعت شناس بنمایم
پیرس آنچه دانی که دل برسدن دلیل راه تو باشد نه عز و انانی
چند هر آنچه دانی که هر این معلوم تو خواهد شد پرسیدن آن تعجیل مکن که هیبت
سلطنت رازیان دارد

چو لقمان دید کاندروست داؤد همین آهن بمعجز موم کرد و
نیر سیدش چه میسازی که دانست که بی پرسیدنش معلوم کرد و
پسند از لوازم یکی آنست که با خانه پیر دازی یا با خانه خدای در سازی

حکایت بر مزاج مستمع کوی اگر دانی که دارد با تو میلی
هر آن عاقل که با مجنون نشیند نباید که در نشن جز ذکر لیلی
پسند هر که با بدان نشیند اگر چه طبیعت ایشان درو اثر نکند بطریق ایشان

مستهم کرد و اگر بخرافات رود بنماز کردن منسوب شود بخمر خوردن
رقم بر خو و بنا دانی کشیدی که نادانرا بصحبت بر گزیدی
طالب کردم ز دانا نمی پسند مرا فرمود با نادان مپیوند
که کرد انانی دهری خرباشی و کر نادانی ابا هتر بیاشی

حکمت حلم شتر چنانکه معلوم است اگر طفلی مهارش بگیرد و صد فرسنگ ببرد سر
از متابعتش نه پیچد اما اگر دره هولناک پیش آید که موجب هلاک باشد و طفل

گفتم ای خواجه کرتو بد بختی مردم نیک بخت را چه کناه
 الا تا نخواهی بلا بر خود که آن بخت بر کشته خود در بالا است
 چه حاجت که باوی کنی دشمنی که او را چنین دشمنی در قفا است
 حکمت تلمیذ بی ارادت عاشق بی زراست و رونده بیمعرفت مرغ بی پروا عالم بی عمل
 درخت بی بر است و زاهد بی علم خانه بی در
 حکمت مراد از نزول قرآن تحصیل سیرت خوبست نه ترتیل سوره مکتوب
 پند عامی متعبد پیاده رفته است و عالم متهاون سوار خفته
 حکمت عاصی که دست بردارد به از عابدی که در سر دارد
 سهرسنگ لطیف خوی دلداری بهتر از فقیه مردم آزار
 حکایت یکی را گفتند عالم بی عمل بچه ماند گفت بر زنبور بی عمل
 زنبور درشت بی مروت را کوی باری چو عمل نمیدهی نیش من
 حکمت مرد بی مروت زن است و عابد با طمع راه زن
 ای بناموس کرده جامه سفید مهر پندار خالق نامه سیاه
 دست کوتاه باید از دنیا آستین نه دراز و نه کوتاه
 حکمت دو کس را حسرت از دل نرو و پای تغابن از کل بر نیاید تاجر کشتی شکسته
 و وارث با قلندر نشسته
 پیش درویشان بود خونت مباح کز نباشد در میان مالت سیل
 یا مرو با یار ازرق پیرهن یا بکش بر خان و مان انکشت نیل
 یا مکن با پیدبانان دوستی یا بنا کن خانه در خورد پیل
 پند خلعت سلطان اگر چه عزیز است جامه خلقان خود از آن بعزت ترو خوان برزگان
 اگر چه لذیذ است خورده انبان خود بالذت تر

آنکه مرهمی بر ریشش نهی و معلومی در پیش
 خرمی که بینی و باری بکل در افتاده
 کنون که رفتی و هر سیدش که چون افتاد
 میان به بند و چو مردان بگیردم خرمش
 حکمت دو چیز محال عقل است خوردن بیش از رزق مقسوم و مردن پیش
 از وقت معلوم

قضا دگر نشود که هزار ناله و آه
 بشکر یا بشکایت بر آید از دهنی
 فرشته که وکیل است هر خزان باد
 چه غم خورد که بمیرد چراغ پیر زنی
 ای طالب روزی بنشین که بخوری و ای مطلوب اجل مرو که جان نبری
 جهد رزق ارکشی و کمر کنی
 برساند خدای عز و جل
 و روی در دهان شیر و پلنگ
 نخوردت مگر بروز اجل

حکمت بنانهاده دست نرسد و نهاده در هر جا که هست برسد
 شنیده که سکندر برفت تا ظلمات
 بچند محنت و آنکه خورد آب حیات
 حکمت صابونی روزی در دجله ماهی نگیرد و ماهی بی اجل در خشکی نمیرد
 مسکین حریص در همه عالم همیرسد
 او در قفای رزق و اجل در قفای او
 حکمت تو آنکه فاسق کاخ زر اندود است و درویش صالح شاهد خاک آلود این دلق
 موسی است مرقع و آن ریش فرعون است مرصع

حکمت شدت نیکان روی در فرج دارد و دولت بدان سر در نشیب
 هر که اجاه و دولتست و بدان
 خاطر خسته در خواهد یافت
 خبرش ده که هیچ دولت و جاه
 بسرای دگر نخواهد یافت
 پند حسود از نعمت حق بخیل است و بنده بی گناه را دشمن میدارد
 مرد کی خشک مغز را دیدم
 رفته در پوستین صاحب جاه

چو با سفاک کونشی با لطف و خوشی فرون کرد دوش کبر و گردن کشتی
پسند معصیت از هر که صادر شود ناپسند است و از عالمنا خو بهتر که عالم سلاح جنگ شیطان
است و خداوند سلاح را چون با سیری بر نذر مساری بدیست تر بود

عام نادان پریشان روزگار به زدا نشمندان پر هیز کار
کان بنا بینائی از راه او افتاد وین دو چشمش بود در چاه او افتاد
پسند جان در حمایت یکدم است و دنیا و جودی میان دو عدم دین بدنیافر و بشان خرنه
یوسف فروشد تا چه خرنه اَلَمْ اَعْهَدْ اِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ اَلَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ اِنَّهٗ

لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

بقول دشمن پیمان دوست بشکستی تبیین که از که بریدی و با که پیوستی
حکمت شیطان با مخلصان بر نمی آید و سلطان با مغفان

وامش مده انکه بی نماز است و ر خود دهنش ز فاقه باز است

کو فرض خدا نمیکند اردو از قرض تو نیز غم ندارد

حکمت هر که در زندگی نانش نخورد چون بمیرد نامش نبرد

پسند لذت انکور بیوه داند نه خداوند میوه

حکایت یوسف صدیق علیه السلام در خشک سال مصر سیر نخوردی تا که سنگان را

فراموش نکنند

آنکه در راحت و تنعم زیست اوچه داند که حال کرب نه چیست

حال در ماندگان کسی داند که با حوال خود فرو مانند

ای که بر مرکب تازنده سواری اشد ار که خرخار کش مسکین در آب و کلات

آتش از خانه همسایه درویش میخواه کاخچه بر روزن او میکند رد و ولست

پسند درویش ضعیف حال را در تنگی خشک سال مهرس که چونی مکر بشرط

انکه

حکمت مشک آن است که ببوید نه آنکه عطار بگوید

اگر هست مرد از هنر بهره ور هنر خود بگوید نه صاحب هنر

پند وانا چون طبله عطار است خاموش و هنر نمایی و نادان چون طبل غازی بلند آواز میان تهی

عالم اندر میان جاهل را مثلی گفته اند صد یقان

شاهدی در میان کوراست مصحفی در سرای زندیقان

پند دوستی را که بعمری فراچنگ آرند شاید که بیکدم بیزارند

سنگی بچند سال شود لعل پاره ز بهار تا بیک نفش نشکشی بسنگ

حکمت عقل در دست نفس چنان گرفتار است که مرد عاجز در دست زن گریز

در خرمی بر سر ائمی به بند که بانک زن از وی براید باند

حکمت رای بی قوت مگر است و فسون و قوت بی رای جهاست و جنون

تمیز باید و تدبیر و رای و آنکه ملک که ملک و دولت نادان سلاح جنگ خداست

حکمت رندی که بخورد و بدهد به از عابدی که روزه دارد و بنهد

حکمت هر که ترک شهوات از بهر قبول خلق داده است از شهوت حلال بشهوت

حرام افتاده است

عابد که نه از بهر خدا گوشه نشیند بیچاره در آئینه تاریک چه بیند

اندک اندک خیلی شود و قطره قطره سیلی کرد یعنی آنکه دست قوت ندارند سنگ

خورده ناله میدارند تا به ناکام فرصت و مار از روزگار ظالم برارند

وَقَطْرَةٌ إِلَى قَطْرَةٍ إِذَا اتَّفَقَتْ نَهْرٌ وَنَهْرٌ عَلَيَّ نَهْرٌ إِذَا اجْتَمَعَتْ بَحْرٌ

اندک اندک بهم شود بسیار دانه دانه است غله در انبار

حکمت که سفاقت از عامی بحکم در گذارد که هر دو طرف راز بیان دارد و هیبت این کم شود

و جهل آن مستحکم

نگند مرد هوشت یار درنگ سنگ بردست و مار بر سر سنگ
 که و بی بعکس این مصلحت دیده اند که در کشتن بند یان تحمل اولیتر بحکم آنکه اختیار همچنان
 باقی است توان کشت و توان بخشید اگر بی تامل کشته شود باشد که مصلحتی فوت شود
 که تدارک آن ممتنع بود

نیک سهر است زنده بیجان کرد کشته را باز زنده نتوان کرد
 شرط عقل است صبر تیر انداز که چورفت از کمان نیاید باز
 حکمت حاکمی که با جهال در افتد باید که عزت توقع ندارد اگر جاهلی بزبان آوری و شوخی
 غالب آید عجب نیست سنگینست که جوهری را احمی شکند

نه عجب که فرورود نفسش عند لیبی غراب هم قفسش
 که خردمندی از او باش جفائی بیند تادل خویش نیاز دارد و در ارم نشود
 سنگ بد کو هر اگر کاسه زرین شکند قیمت سنگ نیفزاید و زر کم نشود
 حکمت جوهر اگر در خلاب افتد همچنان نفیس است و غبار اگر بر فلک رسد همچنان خفیس
 پند استعداد بی تربیت دریغ است و تربیت نامستعد ضایع خاک تر نسبت عالی دارد
 که آتش جوهر علو است ولیکن چون بنفس خود هنری ندارد با خاک برابر است و قیمت شکر
 از نی است که آن خود خاصیت ویست

چو کنگان را طبیعت بی هنر بود پیسمبر زاد کی قدرش نیفزود
 هنر بنما اگر داری نه کو هر کل از خار است و ابرایم از آذر
 پند خردمندی که در زمره او باش سخن نه بند و شکفت نیست که آواز بر بط با غلبه دهل
 هر نیاید و بومی عبیر از کند سیر فرو ماند

بماند او از نادان کردن افراخت که دانارایه پیش رمی بینداخت
 نمیدانی که آهنگ حجازی فرو ماند زبانک طبل غازی

حکمت هر که بابرزگان شیرد خون خود بریزد

خویش تن را برزک می بینی راست گفتند یک دو بیند لوج

زود بینی شکست پیشانی تو که بازی کنی بسر باغوج

پند پنجه با شیر و مشت بشمشیر زدن کار خردمندان نیست

جنگ و زور آوری مکن بامست پیش سر پنجه در بغل به دست

پند ضعیفی که با قوی دلاوری کند یار دشمنست در هلاک خویش

سایه پرورده را چه طاقت آن که رود با مبارز آن بقتال

سست بازو بجهل میفکند پنجه بامرد آهنین چنگال

پند هر که نصیحت نشود سر ملامت شنیدن دارد

چون نیاید نصیحت در کوشش اگر ت سرزنش کند خموش

حکمت بی هنر آن هنرمندان را نتوانند دید همچنانکه سکان بازاری سبک صیدی بینند

مشغله بر آرند و پیش آمدن نیارند یعنی سفله چون به هنر با کسی بر نیاید به بختش در پوستین افتد

کند هر این غیبت حسود کوه دست که در مقابله کنش بود زبان مقال

حکمت اگر جور شکم نبود می ایچ مرغی در دام نیفتادی بلکه صیاد خود دام نه نهاده ای

شکم بند دستت و زنجیر پای شکم بنده کمتر پرتد خدای

حکمت حکما دیر دیر خورند و عباد نیم سیر و زهاد سدر مق و پیران تا عرق و جوانان

ناطبق اما قلنداران چندان که نه در معده جای نفس ماند و نه در سفره روزی کس

اسیر بند شکم را دو شب نگیرد خواب شبی ز معده خالی شبی ز دلتنگی

پند مشورت با زنان تباه است و سخاوت با مفندان کنایه

تر حسم بر پلنگ تیز دند ان ستمکاری بود بر کوفندگان

پند هر که دشمن پیش است اگر ناکشد دشمن خویش است

آدمی رازبان فسیحه کند جوز بیمغز را سبکباری
 خیر را ابله‌هی تعلیم میداد بر و بر صرف کرده عمر دایم
 حکیمش گفت کای نادان چه کوشی درین سودا بترس از لوم لایم
 نیا موزد بهایم از تو گفتار تو خاموشی بسیا موز از بهایم
 هر که تامل نکند در جواب بیشتر آید سخنش ناصواب
 یاسخن آرای چو مردم بهوش یابندشین آه میچو بهایم خموش
 پسند هر که بادانتر از خود مجادله کند تابدا نند که دانا است بدانند که نادانست
 حکمت هر که بابدان نشیند نیکی نه بیند
 کز نشیند فرشته با دیو وحشت آموزد و خیانت و ریو
 از بدان نیکوئی نیاموزی ناید از کرک پوستین دوزی
 پسند مردمان را عیب نهانی پیدا مکن که مرایشان را رسوا کنی و خود را بی اعتماد
 پسند هر که علم خواند و عمل نکند بدان ماند که کاوراند و تخم نیفشاند
 پسند از تن بیدل طاعت نیاید و پوست بی مغز بضاعت را نشاید نه هر که در مجادله
 چست در معامه درست

بس قامت خوش که زیر چادر باشد چون باز کنی مادر مادر باشد
 پسند اگر شب بهایمه شب قدر بودی شب قدر بی قدر بودی
 کز سنگ بهایمه لعل بدخشان بودی پس قیمت لعل و سنگ یکسان بودی
 نه هر که بصورت نیکو است سیرت زیبارو است کار اندرون دارد نه پوست

توان شناخت بیکروز در شمایل مرد که تا کجایش رسید است پایگاه علوم
 ولی ز باطنش ایمن مپاش و غره مشو که خبث نفس نگر دو با اها معلوم

حکمت

یهو دگفت بتور یت مینخورم سو کند و کر خلاف کنم باهمچو تو مسلمانم
 کراز بسیط زمین عقل منعدهم کردد کمان بخودنبرد ایچکس که نادانم
 حکمت ده آدمی بر سفره بخورند و دوسک بمرداری بسر نبرد حریص باجهانی
 کرسنه است وقایع بنانی سیر و حکما گفته اند در ویشی بقناعت به از توانگری ببضاعت

روده تنگ بیک نان تهی پر کردد نعمت روی زمین پر نکند دیده تنگ
 پدر چون دور عمرش منقضي کشت مرا پیرانه پندی داد و بگذشت
 که شهوت آتش است ازوی پیرانیز بخود بر آتش دوزخ مکن تیر
 در آن آتش نداری طاقت سوز بصبر آبی برین آتش زن امروز

پند هر که در حالت توانایی نیکو می کند در حالت ناتوانی سختی نه بیند
 بد اختر ترا ز مردم آزار نیست که روز مصیبت کشش یار نیست
 حکمت هر چه زود بر آید دیر نپاید

خاک مشرق شنیده ام که کنند بچهل سال کامه چینی
 صد روزی کنند در مردشت لاجرم قیمتش همی بینی
 مرغک از بیضه برون آید و روزی طلبد آدمی زاده ندارد خبر از عقل و تمیز
 آنکه ناکاه کسی کشت و بچیزی نرسید وین بتمکین و فضیلت بگذشت از همه چیز
 آنگین همه جایابی از ان قدرش نیست لعل دشوار بدست آید از آنست عزیز

پند کار با صبر بر آید و مستعجل بسر در آید

بچشم خویش دیدم در بیابان که آهسته سبق برداشت تابان
 سسمند باد پا از تک فرو ماند شتر بان باهمچنان آهسته میراند

پند نادانرا به از خاموشی نیست و اگر این مصلحت بدانستی نادان نبود
 چون نداری کمال فضل آن به که زبان در دهان نگهدار می

وکریشی که با هم یک زبانند کما نرازه کن و بر باره بر سنگ
پسند دشمن چو از همه حیلتی فرو ماند سلسله دوستی جنباندا نکهد و ستی کارها کند که
ایچ دشمن نتواند

پسند هر مار بدست دشمن بکوب که از احد احسنین خالی نباشد اگر این غالب آمد
مار کشتی و اگر آن از دشمن رستی

بروز مهر که اینم مشور خصم ضعیف که مغر نشیر بر آرد چو دل ز جان برداشت

پسند خبری که دانی دل بیازارد تو خاموش باش تا دیگری بیارد
ببلا مرده بهار بسیار خبر بد بجوم باز گذار

پسند پادشاه را بر خیانت کسی واقف مگردان مگر آنکه بر صحت آن قول بکلی واثق
باشی و اگر نه در هلاک خود میکوشی

پسین سخن گفتن انگاه کن که دانی که در کار گیرد سخن

پسند هر که نصیحت خود را نمی میکند او خود به نصیحت که محتاج است

پسند فریب دشمن مجبور و غرور مداح مخیر که این دام زرق نهاده و آن دامن طمع کشاده
حکمت احمق را ستایش خوش آید چون لاشه که در کجش دمی فر به نماید

الاتا نشنوی مدح سخن کوی که اندک مایه نفعی از تو دارد

که کر روزی مرادش بر نیاری دو صد چندان عیوبت بر شمارد

پسند متکلم را تا کسی عیب نکیرد سخنش صلاح نپذیرد

مشو غره بر حسن گفتار خویش بتحمین نادان و پندار خویش

حکمت همه کس را عقل خود بکمال نماید فرزند خود بجمال

یکی جهود و مسلمان نزاع میکردند چنانکه خنده گرفت از نزاع ایشانم

بطیره گفت مسلمان کرا این قباله من درست نیست خدا یا جهود میرانم

پند خشم بیش از حد گرفتن وحشت آورد و اطفای وقت هیبت ببر و بچندان
نرمی کن که بر تو دلیر شوند و بچندان درشتی که از تو سیر گردند

چو نرمی کنی خصم گردد دلیر و کر خشم گیری شوند از تو سیر

درشتی و نرمی هم در بهست چو رک زن که جراح و مرهم نه است

درشتی نگیرد و خردمند بیش نرمی که ناقص کند قدر خویش

نه مرخویشتن را افزونی نهد نه یکبار ه تن در زبونی نهد

شبان با پدر گفت ای خردمند مرا تعلیم کن پیرانه یک پند

بگفتا نیگمردی کن بچندان که گردد چیره کرک تیز دندان

حکمت دو کس دشمن ملک و دین اندیکی پادشاه بی حلم دوم زاهد بی علم

بر سر ملک مبادا ملکی فرمان ده که خدارا نبود بنده فرمان بردار

پادشاه باید که بخدی خشم بردشمنان براند که دوستان را اعتماد بماند که آتش خشم اول در خداوند

خشم افتد نگاه زبانه بر خصم زند و بخصم رسد یانرسد

نشاید بنی آدم خاک زاد که بر سر کند کبر و تندی و باد

تر ابا چنین تندی و سرکشی نه پندارم از خاکی از آتشی

در خاک بیلقان برسیدم بزاهدی گفتم مرا بتر بیت از جهل پاک کن

گفتا بر و چو خاک تحمل کن ای فقیه یا هر چه خوانده همه در زیر خاک کن

حکمت بدخوی در دوست دشمنی گرفتار است که هر جا که رود از چنگ عقوبت او خلاص نیابد

اگر دوست بالا بر فلک رود بدخوی دوست خوی بدخویش در بالا باشد

پند چو بینی که در سپاه دشمن خلاف و تفرقه افتاد تو جمع باش و کرم وفق و جمعند

از پریشانی اندیشه کن

بر و باد و ستان آسوده بنشین چو بینی در میان دشمنان جنگ

امروز بکش چو میتوان کشت گانش چو بلند شد جهان سوخت

مگذار که زه کند کمان را دشمن چو بتیر میتوان دوخت

پسند سخن در میان دو دشمن آنچنان کوی که اگر وقتی دوست کردند شرم زده نشوی

میان دو کس جنگ چون آتش است سخن چنین بد بخت همیزم کش است

کنند این و آن خوش و گریه دل وی اندر میان کور بخت و خجل

میان دو کس آتش افروختن نه عقلست خود در میان سوختن

در سخن دوستان آهسته باش تا ندارد دشمن خو بخوار کوشش

پیش دیوار آنچه گوئی بهوش دار تا نباشد در پس دیوار کوشش

پسند هر که باد دشمنان صلح میکند سر آزار دوستان دارد

بشوی ای خردمند از آن دوست و ست که باد دشمنانت بود و هم نشست

پسند چون در امضای کاری متر دو باشی آن طرف را اختیار کن که بی آزار تر بر آید

پسند تا کاربر بر می آید جان در خطر انداختن نشاید چنانکه عرب گوید السیف آخر الحیل

چو دوست از همه حیلتی در گسست حلال است بردن بشمشیر دوست

پسند بر عجز دشمن رحمت مکن که اگر قادر شود بر تو نبخشاید

دشمن چو پستی ناتوان لاف از بروت خود مزن مغزیست و هر استخوان مردیست و هر پیرهن

پسند هر که بدی را بکشد خلقی را از بلای او بر ماند و او را از عذاب خدای عز و جل

پسند دیدار است بخشایش ولیکن منه بر ریش خلق آزار مرا هم

ندانست آنکه رحمت کرد بر ما که آن ظلمت بر فرزند آدم

پسند نصیحت از دشمن پذیرفتن خطاست ولیکن بشنیدن رواست تا بخلاف آن کار کنی

حذر کن ز آنچه دشمن گوید آن کن که بر زانو زنی و ست تعابن

کمر راهی نماید راست چون تیر از آن بر کرد و راه دوست چپ کبر

حکمت ملک از خردمندان جمال گیرد و دین از خردمندان کمال پذیرد پادشاهان
بصفت خردمندان از ان محتاجترند که خردمندان به تقرب پادشاهان

پسندی اگر بشنوی ای پادشاه در همه عالم به ازین پسند نیست

جز بخرد و مسد مفر ما عمل کر چه عمل کار خردمند نیست

نکته سه چیز بی سه چیز پایدار نماند مال بی تجارت و علم بی بحث و ملک بی سیاست

وقتی بلطف گوی و مدار او مردمی باشد که در کسمند قبول آوری دلی

وقتی بقره گوی که صد کوزه نبات که که چنان بکار نیاید که حنظلی

پسند رحم کردن بریدان ستم است بر نیکان و عفو نمودن از ظالمان جور است بر مظلومان

خیبث را چو تعهد کنی و سنوازی بدولت تو نکه میکند بانپازی

پسند بر دوستی پادشاهان اعتماد نشاید کرد و بر آواز خوشش کو دکان غره نباید بود که آن

بخیالی متبدل شود و این بخوابی متغیر گردد

معشوق هزار دوست را دل ندی و میدی آن دل بجدائی بسنی

پسند هر آن سری که داری بادوستان در میان منه چه دانی که وقتی دشمن کرد و هر بدی که

توانی بدشمنان مرسان که باشد که روزی دوست کرد و روزی که نهان خواهی باکس در میان

منه اگر چه دوست مخلص باشد که مر آن دوست را نیز دوستان مخلص باشند و همچنین مسلک

خامشی به که ضمیر دل خوش با کسی گفتن و گفتن که مکوی

ای سلیم آب ز سر چشمه به بند که چو پر شد نتوان بستن جوی

سنگینی در نهان نباید گفت که برو انجمن نشاید گفت

پسند دشمنی ضعیف که در طاعت آید و دوستی نماید مقصودی جز این نیست که

دشمنی قوی کرد که گفته اند هر دوستی دوستان اعتماد نیست تا بهماق دشمنان چه رسد هر که

کوچک را حقیری شمارد بدان ماند که آتش اندک را مهمل میکند ارد

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ پس روی عتاب از من بجانب درویش آورد
و گفت ای که گفتی تو انکران مشتغلند بتباهی و مست مایه بی طایفه هستند برین صفت
که بیان کردی قاصرهمت و کافر نعمت که ببرند و سهند و بخورند و دهند و اگر بمثل باران نبارد
و یاطوفان جهان بردارد و اعتماد مکنست خویش از محنت درویش نپرسند و از خدای نترسند و گویند
وَرَاكِبَاتٌ بِنَاقًا فِي هَوَاٍ جِهًا لَمْ يَلْتَفِتْنِ إِلَى مَنْ غَاصَ فِي الْكُتُبِ

دوران چو کلیم خویش بیرون بردند کویست در چه غم کر همه عالم مردند
قومی بدین نمط که شنیدی و طایفه دیگر خوان نعمت نهاده و دوست کرم کشاده و میان بخد مت
بسته و ابرو بتواضع کشاده طالب نامند و مغفرت و صاحب دنیا و آخرت چون بندگان حضرت
پادشاه عالم عادل موید مظفر منصور مالک از مه آنام حامی ثغور اسلام و ارث ملک سلیمان
اعدل ملوک زمان مظفر الدین و الدین اتابک ابوبکر بن سعد بن زنگی اَنَامَ اللَّهُ اَيَّامَهُ
وَنَصَرَ اَعْلَامَهُ وَاجْرَى بِالْخَيْرِ اَقْدَامَهُ

پدر بجای پدر هرگز این کرم نکند که دست جود تو با خاندان آدم کرد
خدای خواست که بر عالمی بنماید بفضل خویش ترا پادشاه عالم کرد
قاضی چون سخن بدین غایت رسانید و از قیاس ما اسب مبالغه در گذرانی بمقتضای حکم
قضا رضادادیم و از ماضی در گذشتیم و بعد از مجاز طریق مدارا گرفتیم و سر بتدارک در قدم
یکدیگر نهادیم و بوسه بر سر و روی یکدیگر دادیم فتنه بیار امید و خصومت بصلح انجامید
و ختم سخن بدین کردیم

مکن ز گردش کیتی شکایت ای درویش که تیره بخشی اگر امیرین نسق فردی
توانکر اچو دل دوست کامرانت هست بخور بخشش که دنیا و آخرت بر دی

باب هشتم در آداب صحبت

مال از بهر آسایش عمر است نه عمر از بهر کرد کردن مال عاقلی را پیر میدانند که نیک بخت کیست

بفرزینسی بیپوشید می تا نقد کیسه امانت همه در باخت و تیر جعبه حجت جمله بپنذاخت گفتم

هان تاسپر نیفکنی از جمله فصیح کورا جز این مبالغه مستعار نیست

دین ورز و معرفت که سخندان سجع کوی بر در سلاح دارد و کس در حصار نیست

تا غایت الامر و لیش نماید ذلیش کردم دست تعدی در از کرد و بیهوده گفتن آغاز و سنت

جا همان است که چون بحجت از خصم فرومانند سلسله خضومت بجنبانند چون آذربیت تراش

که بحجت با سپر بر نیامد بجنبش برخاست که لیکن لم تنته لا رجهنک دشنام داد

سقطش گفتم کریبانم درید ز خندان شکستم

اودر من و من در و فتاده خلق از پی مادوان و خندان

انگشت تعجب جهانی از گفت و شنید مابندان

القصة مرافعه این سخن پیش قاضی بردیم و بحکومت عدل راضی شدیم تا حاکم مسلمانان

مصلحتی بجوید و میان تو انگر و درویش فرقی بگوید قاضی چون حلیت مابدید و حجت مابشنید

سر بحیب تفکر فرو برد و بعد از تامل بسیار سر بر آورد و گفت ای که تو انگر انرا شناگفتی

و بر درویشان جفا روا داشتی بدانکه هر جا کل است خارا است و بانجمر نمار است و بر سر کنج

مار است و انجا که در شاهوار است نهنگ مردم خوار است و لذت عیش و نیار الدغه

اجل در پس و نعیم بهشت را دیو مکاره در پیش

جور دشمن چکند کر نکشد طالب دوست کنج و مار و کل و خار و غم و شادی بهم است

نظر ناکنی در بوستان که بید مشک است و چوب خشک همچنین در زمره تو انگر ان

شاگرد و کفور و در حلقه درویشان صابر ندو فجور

اگر زاله هر قطره در شدی چو خر مهره بازار از دهر شدی

مقر بان در کاه حق سبحانه و تعالی تو انگر انند درویش سیرت و درویشانند تو انگر امانت

و مهین تو انگر ان آنست که غم درویشان خورد و بهین درویشان آنست که کم تو انگر ان کیرو

و بنعمت بیش بصورت توانگر است و بمعنی درویش

کریمه بر بحال کند کبر بر حکیم کون خرش شمارا اگر کاو عنبر است

گفتم مدمت ایسان رو انداز که خداوندان کرم اند گفت غلط گفتی که بندگان و نیار و درم اند چه فایده
که چون ابر آزر اند و نمیی بارند و چشمه افتابند و بر کس نمیی تابند و بر مرکب استطاعت سوارند
و نمیی تازند قدمی هر خدا نهند و درمی بی من و اذی نهند مال بمشقت فراهم آرند و بخت نکاه دارند
و بحسرت بگذارند چنانکه بر زرگان گفته اند که سیم بخیل از خاک وقتی بدر آید که او در خاک رود

برنج و سعی یکی نعمتی بچنگ آرد و کس آید و بیرنج و سعی بر دارد

گفتمش بر بخل خداوندان نعمت و قوف نیافته الالبعلت کدای و اگر نه هر که طمع یکسو نهد
کریم و بخشاش یکسان نماید محاک و اند که زرچیست و کد ادا ند که ممک کیست
گفتا بتجربه آن میگویم که متعلقان بر دربارند و غلیطان شدید بر کهارند تا بار عزیزان نهند و
دست جفا بر سینه صاحب تمیزان نهند و گویند کس اینجانیست و بحقیقت راست
گفته باشند

آنرا که عقل و اہمت و تدبیر و رای نیست خوش گفت پرده دار که کس در سرای نیست
گفتم بعد از آنکه از دست متوقعان بجان آمده اند و از رفعت کدایان بفرغان و محال عقلست که
اگر یک بیابان در شود چشم کدایان پر شود

دیدہ اہل طمع بنعمت دنیا پر نشود و هیچ ناگاہ چاہ بہ شبنم
واخچہ گفتی کہ در بروی مسکینان بہ بندند حاتم طائی کہ بیابان نشین بود اگر شہری بودی از جوش
کدایان بیچارہ شدی و جامہ بروی پارہ کردند چنانکہ در طیباب آمدہ است

در من منکر تا دگران چشم ندارند کز دست کدایان نتوان کرد ثوابی

گفتا کہ من بر حال ایشان حسد میبرم گفتم نبی کہ بر مال ایشان حسرت مینخوری
مادرین گفتار هر دو بہم گرفتار ہر سید قبی کہ بر اندی بدفع آن بکوشید می و ہر شاہی کہ بخواندی

نفس نافرمان قضای شهوت خواهد چون قوت اجتنابش نباشد بعصیان مبتلا گردد که بطن
و فرج توأم اند یعنی دو فرزند یک شکمند مادام که این یکی بر جاست آن دیگر بر پاست شنیدم که
درویشی را با حدثی برخیزی بگرفتند با آنکه شرمساری برویسم سنکساری بود گفت ای مسلمانان
زندانم که زن کنم و قوت ندارم که صبر کنم لَا رَهْبَانِيَّةَ فِي الْأَسْلَامِ و از جمله مواجب سکون
و جمعیت درون که مر تو انگر انرا میسر می شود یکی آنکه هر شب ضحی در بر گیرند که بیدار
او جوانی از سر گیرند و صبح تا بانرا دست از صباحت او بردل و سرو خرا ما را از حجالت او پای در کل
بخون عزیزان فرو برده جنگ سرانگشته ها کرده عتاب رنگ

محالست که با حسن طلعت ایشان کرد ملاهی کرد و قصد تباهی کند
دلی که حور بهشتی ربود و یغما کرد کفی التفات کند بر بتان یغما می
مَنْ كَانَ يَدِيهِ مَآشَنَّهُ رَطَبٌ يُغْنِيهِ عَنْ لِكَ عَنْ رَجْمِ الْعَنَاقِيدِ
اغلب تهیدستان دامن عصمت بمعصیت آلایند و کمرنگان نان ربایند

چون سگ درنده گوشت یافت نرسد کین شتر صالحست یا خر دجال
چه مایه ستوران که بعدت درویشی در عین فساد افتاده اند و عرض گرامی بباد زشت نامی داده اند
با کر سنگی قوت پر نیز نماند افلاس عنان از کف تقوی بستاند
حالیکه من این سخن بگفتم عنان طاقت و رویش از دست تحمل برفت تیغ زبان بر کشید
و اسب فصاحت در میدان وقاحت جهانید و بر من دو انید و گفت چندان مبالغه در وصف
ایشان بکردی و سخنهای پریشان بگفتی که و اتم تصور کند که تر یا قند یا کافید خزان ارزاق مثنی
متکبر مغرور معجب نفور مشتغل مال و نعمت و متفتن جاه و ثروت که سخن ناویند الا بسفا هست
و نظر نکنند الا بکرا هست طاراکه ای منسوب کنند و فقر را به بی سرو پای معیوب گردانند
بعدت مالی که دارند و بعزت جاهی که ندارند برتر از همه نشینند و خود را بهتر از همه بینند نه آن در
سر دارند که سر بکسی فرود آرند بخبر از قول حکما که گفته اند هر که بطاعت از دیگران کم است
و بنعمت

اسباب معیشت ساخته و باوراد عبادت پرداخته عرب گوید ^{عَوْنُ} بِاللَّهِ مِنَ الْفَقْرِ الْهَكْبُ
وَمَجَاوِرَةٌ مَنْ لَا تُحِبُّ و در خبر آمده است الْفَقْرُ سِوَاكَ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ
گفتا شنیدی که خواجه عالم صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است که الْفَقْرُ فَخْرِي
گفتم خاموشی که اشارت خواجه کاینات علیه افضل الصلوات و بذکر طایفه است
که مردان میدان رضا اند و تسلیم تیر قضانه اینان که خرقه ابرار پوشند و لقمه ادرار نوشند
ای طبل بلند بانگ در باطن ایچ بی توشه چه تدبیر کنی وقت پیچ
روی طمع از خلق به پیچ ار مردی تسبیح هزار دانه بر دست پیچ
درویش بی معرفت نیارند تا فقرش بکفر نیسجامد که کال الْفَقْرَانِ يَكُونُ كَفْرًا
و شاید جز بوجود لغمت بر نه را پوشیدن یا باستغماص محبوسگی کوشیدن ابناي جنس
مارا بمرتب ایشان که رساند وید عیاب فانی چه ماند نه بینی که حق تعالی در محکم تنزیل از نعیم
اهل بهشت خبر میدهد که اولیک لهم رِزْقٌ مَعْلُومٌ تا بدانی که مشغول کفاف از دولت
عفاف محروم است و ملک فراغت زیر ناکین رزق معلوم

شکارا نماید اندر خواب همه عالم بچشم چشمه آب
هر کجا سختی کشیده تلخی چشیده را بینی خود را بشره در کارهای مخوف اندازد و از توابع
آن پرهیزد و از عقوبت آن نهی را سد و حرام از حلال نشناسد
سکی را اگر کلوخی بر سر آید ز شادی بر جهد کین استخوانیست
و کرنشی دو کس بردوش گیرند لایم الطبع پندارد که خوانیست
اما صاحب دنیا بعین عنایت حق ملحوظ است و بحلال از حرام محفوظ من امانا که تقریر این
سخن بکردم و برهان و بیان بگفتم انصاف از تو توقع دارم هرگز دیدی که دست دعائی بر کتف بسته
یا بنوائی در زندان نشسته یا پرده معصومی دریده یا کفشی از معصم بریده الابعات درویشی
مشیر مردان را بحکم ضرورت در نقبها گرفته اند و کعبها سفته و محتمل است آنکه یکی را از درویشان

جدال سعدی بامدعی در باب توانگر و درویش

یکی بصورت درویشان نه بر صفت ایشان در محفلی دیدم نشسته و شغفتی در پیوسته
و دفتر شکایتی باز کرده و ذم توانگران آغاز و سخن بدینجا رسانیده که درویش را دست
قدرت بسته است و توانگر را پای ارادت شکسته

کریمان را بدست اندر درم نیست خداوندان نعمت را کرم نیست

مرا که پرورده نعمت بزرگانم این سخن سخت آمد کفتم ای یار توانگران دخل مسکینانند و ذخیره
کوشه نشینان و مقصد زایران و کهنه مسافران و محتمل بارگران از بهر راحت دیگران
دست تناول انکه بطعام برنم که متعلقان وزیر و ستان بخورند و فضله مکارم ایشان به ارامل
و پیران و اقارب و جیران میرسد

توانگر اثر اوقف است و نذر و مهمانی زکوة و فطره و اعناق و هدی و قربانی

تو کی بدولت ایشان رسی که نتوانی جز این دور کعت و آن نام بصدر پشانی

اگر قدرت جود است و اگر قوت سجود و توانگر اثر ابد میسر شود که مال مزکی دارند و جامه پاک و عرض
مصلون و دل فارغ عاقلان دانند که قوت طاعت در لقمه لطیفست و صحت عبادت در کسوت
نظیف پیدا است که از معده خالی چه قوت آید و از دست تهی چه مروت و از پای برهنه
چه سیر و از دست کمر نه چه خیر

شب پراکنده خپد انکه پدید نبود و چه بامداد انشل

مور کرد آورد و بتابلتان تا فراغت بود زمستانش

بقین است که فراغت با فاقه نه پیوندد و جمعیت در انکدستی صورت نه بند و یکی تخریمه
عشایسته و دیگری منتظر عشانست نه هرگز این بآن کی ماند

خداوند نعمت بحق مشغول پراکنده روزی پراکنده دل

پس عبادت اینان محل قبول نزدیکتر است که جمعند و حاضر نه پریشان و پراکنده خاطر

بیار آنچه داری ز مردی و زور که دشمن به پای خود آمد بکور
 تیر و کمان را دیدم از دست جوان افتاده و لرزه در استخوان
 نه هر که موی شکافد به تیر جوشن خای بر زور جمله زور آوران بدارد پای
 چاره جز آن ندیدم که رخت سلاح و جامه را گردیم و جان سلامت بردیم
 بکار های کران مرد کار دیده فرست که شیر شریزه در آر دیر خرم کمند
 جوان اگر چه قوی بال و پیلتن باشد بجنگ دشمنش از بیم بکشد پیوند
 نبرد پیش مصاف آزموده معلوم است چنانکه مسلمة شرع پیش وانشمند
 حکایت نوکمر زاده را دیدم بر سر کور پدر نشسته و باد رویش بجهه مناظره در پیوسته
 که صندوق تربت پدر من سکنیست و کتابه رنگین و فرش رخام انداخته و خشت فیروزه دران
 بکار برده بکور پدر توچه ماند خشتی چند فراهم آورده و مثنی دو خاک بران پاشیده درویش
 پس این بشنید و گفت خاموش که تا پدر تو از زیر سنگ کران بجنبد پدر من بهشت
 رسیده باشد و در خبر است که **مَوْتُ الْفَقْرِ رَاحَةٌ**
 خر که بر وی نهند کمتر بار بیشک آسوده تر کشد رفتار
 مرد درویش که بار ستم فاقه کشد بدر مرگ امانا که سبکبار آید
 و آنکه در دولت و در نعمت و آسانی زیست مردنش زینهمه شک نیست که دشوار آید
 بهمه حال اسیری که ز بندی برهد بهتر از حال امیری که گرفتار آید
 حکایت بزرگی را بر سیدم از معنی این حدیث که **أَعْدِيْ عَدُوَّكَ نَفْسُكَ الْتَنِيْ**
بَيْنَ جَنْبَيْكَ گفت بحکم آنکه هر آن دشمنی را که بروی احسان کنی دوست تو گردد مگر
 نفس را که چند آنکه مدارا بیش کنی مخالفت زیاده کند
 فرشته خوی شود آدمی بکم خوردن و کر خورد و جو بهایم بیوفتد چو جماد
 مراد هر که براری مطیع امر تو شد خلاف نفس که فرمان دهد چو یافت مراد

حقوبت همیگر و گفت ای پسر همهچو تو مخلوقی را خدای عز و جل اسیر حکم تو گردانید است
و ترا بر وی فضیلت داده شکر نعمت رب العالمین بجای آورد و چندین جفا بر وی میپندم با و
که فردای قیامت به از تو باشد و شر مساری بری

بر بنده مکیر خشم بسیار جورش مکن و دوش میازار
اورا تو بدو درم خریدی آخر نه بقدرت آفریدی
ای حکم و غرور و خشم تا چند هست از تو بزرگتر خداوند
خواجه ارسلان و آغوش فرمان ده خود مکن فراموش

در خبر است از سید عالم خلاصه بنی آدم صلی الله علیه و آله و سلم که گفت بزرگترین
در روز قیامت آن بود که بنده صالح را بهشت برند و خداوند کار فاسق را بدوزخ

بر غلامی که طوع خدمت تست خشم میخورد مران و طیره مکیر
که قضیعت بود بروز شمار بنده آزاد و خواجه در زنجیر

حکایت سالی از بلخ با شامیانم سفر بود و راه از حر امیان پر خطر جوانی به درقه همراه
ماشد سپر باز چرخ انداز پیل زور و مسلح شور که دو مرد توانا کمان او را بر نه نگردندی و زور آوردان
روی زمین پشت او را بر زمین نیاوردندی اما چنانکه دانی متنعم بود و سایه پرورده نه جهان دیده و سفر کرده
رعد کوس و لاوران بکوشش نرسیده و برق شمشیر سواران ندیده

نیفتاده در دست دشمن اسیر بکر دوش نباریده باران تیر
اتفاق من و این جوان در پی هم دو ان هر آن دیوار قدیمش که پیش آمدی بقوت بازو
بیفکندی و هر درخت عظیم که دیدی بر زور سر پنجه شیر گیر از بینج بر کنیدی و تفاخر کنان گفتی
پیل کوتا کتف بازوی گردان بیند شیر کوتا کف و سر پنجه مردان بیند

مادرین حالت که دو هند و از پس سکی بدر آمدند و قصد قتال ما کردند بدست یکی چوبی و
در بغل دیگری کلوخ کوبی جوان را کفتم چه ایستاده درین حالت

حکایت سالی نزاری میان پیادگان حاج افتاده بود و داعی نیز در آن سفر پیاده بود
انصاف در سر و روی هم افتادیم و داد و ستد و جلال بدادیم که جاده نشینی شنیدم که با عدیل
خود میگفت یا للعجب پیاده حاج عرصه شطرنج بسر میبرد و فرزند میشد یعنی به از آن میکرد
که بود و پیادگان حاج بادیه بسر بردند و بتر شدند

از من بگوی حاجی مردم کزای را کو پوستین خاق بازار میدارد
حاجی تونیستی شترانست از برای انکه بیچاره خار میخورد و بار میبرد
حکایت هندوئی نقطه اندازی همی آموخت ترا که خانه نین است بازی نه آئین است

تا ندانی که سخن عین صوابست مگوی و آنچه دانی که نه نیکویش جوابست مگوی
حکایت مردکی را چشم در دغااست پیش بیطاری رفت تا دوا کند بیطار از آنچه در چشم
چهار پایان میکرد در دیده او کشید در حال کور شد و او را ری پیش حاکم بردند گفت بروی
میچ تاوان نیست اگر این خر نبودی پیش بیطار رفتی مقصود ازین سخن آن است تا ندانی
که هر که نا آزموده را کار بزرگ فرماید با آنکه ندامت برونزد و یک خردمند آن بحقیقت رای منسوب کرد و
نمودند و ششمنند روشن رای با بفر و مایه کار دانی خطیر
بوری با باف اگر چه با فنده است تا بفرزندش بکار بکارد حشرین

حکایت یکی را از بزرگان ایمنه پسری وفات یافت پرسیدندش که بر صندوق کورش
چه نویسم گفت آیات کتاب مجید را عزت و شرف پیش از آنست که چنین جایها را باشد
نوشتن که بر روزگار سوده کرد و خلائق بر آن گذرند و سگان برویها نشاند اگر ضرورت چیزی
باید نوشت این بیت کافی است

او که هر که که سبزه در بستان بد میدی چه خوشن شدی و لهن
بگذر ای دوست تا بوقت بهار آمد سبزه بینی او میدره از لهن
حکایت پارسائی بر یکی از خداوندان نعمت گذر کرد و دید که بنده را ولایت و پایی بسته

هر که با اهل خود و فاکند نشود دوست روی و دانشمند

حکایت کردم را گفتند چرا بزمستان بدر نمی آیی گفت در تابستانم چه حرمت است که بزمستان نیز بیرون آیم

حکایت فقیره درویشی خالیه بود مدت حمل بر آورد درویش را همه عمر فرزندی نیامده بود گفت اگر خدایتعالی مرا پسری بخشد جز این خرقه که پوشیده ام هر چه در ملک منست ایثار درویشان کنم اتفاقا پسری آورد سفره یاران بموجب شرط بنهاد پس چند سال که از سفر شام باز آمدم بمحلت آن دوست برگزشتم و از چگونگی حالش خبر پرسیدم کسی گفت پسرش شمر خورده و عریده کرده و خون کسی ریخته و از میان کریخته پدر را بعلت اوسلسله در پانست و غل برگردن گفتم این بلا خود بجابت از خدای عز و جل خواسته است

زنان بارداری مرد هشیار اگر وقت ولادت مار زایند

از آن بهتر بنزدیک خردمند که فرزندان نامموار زایند

حکایت طفل بودم از بزرگی پرسیدم که بلوغ را چه نشان است گفت در کتب حکما مسطور است که سه نشانه دارد یکی پانجده سالگی و دوم احتلام و سیوم بر آمدن موی عانه و بحقیقت یک نشان دارد و آن آنست که در بند رضای حق تعالی بیش از آن باشی که در بند حفظ نفس خویش و هر که در و این صفت موجود نیست بنزد محققان بالغ ندانندش

بصورت آدمی شد قطره آب که چل روزش قرار اندر رحم ماند

و کر چل ساله را عقل و ادب نیست بمحققش شاید آدمی خواند

جوا نمرودی و لطف آدمیت همین نفس هیولانی میپندار

هنر باید که صورت می توان کرد با یوا نهاده را ز شکر ف و ز نگر

چو انسان را نباشد فضل و احسان چه فرق از آدمی تا نقش دیوار

بدست آوردن دنیا هنر نیست کسی را که توانی دل بدست آر

حکایت

فرمود که وعده خلاف کردی و وفا بجا نیاوردی گفت برای خداوند روی زمین محفّی نماند که
تربیت یکسان است ولیکن طبایع مختلف

کرچه سیم و زر زسنگ آید همی در همه سنگی نباشد زر و سیم
بر همه عالم همی تابد سهیل جائی انسان میکند جائی ادیم
حکایت یکی را شنیدم از پیران مربی که مریدی را می گفت ای پسر چند آنکه تعلق خاطر
آدمی زاد بروزی است اگر بروزی ده بودی بمقام از ملائکه در گذشتی

فرا موشت نگرد ایزد در آن حال که بودی نطفه مدفوق مد هوشش
روانت داد و طبع و عقل و ادراک جمال و نطق و رای و فکر و هوشش
و انکشتت مرتب کرد بر کف و بازویت مرکب ساخت بر دوشش
کنون پنداری ای نا چیز اہمت که خواهد کرد نت روزی فراموشش
حکایت اعرابی را دیدم که پسر را می گفت یا بنی انک مسیول یوم القیمة بها
ذَا اُکْتَسِبَتْ وَلَا یُقَالُ بِہِیْنٍ اَنْتَسِبْتَ یعنی ترا خواهند پرسید که عمل و هنر
چیست مگویند که پدرت کیست

جامه کعبه را که می بوسند او نه از کرم پیله نامی شد
باعزیزی نشست روزی چند لاجرم آمیچو او کرامی شد
نکته در تصانیف حکما آورده اند که کرشم را ولادت معهود نیست چنانکه دیگر حیوانات را
بلکه احشای مادر را بخورند و شکمش را بدرند و راه صحرا گیرند و آن پوست پارها که در خانه کرشم
می بینند اثر آنست باری این نکته پیشش بزرگی نمی گفتم گفتا دل من بر صدق ابن سخن
گواهی میدهد و جز چنین نتوان بودن در حالت خردی با مادر خویش چنین معاملت کرده اند لاجرم
در بزرگی چنین مقبل و محبوبند

پسر را پدر وصیت کرد کای جوانمرد یاد گیر این پند

عقل و ادب پیش گیر و لهو و لعب بگذار که چون نعمت سپری شود سختی بری و پیشانی خوری
پسر از لذت نای و نوش این سخن در گوش نیار و در قول من اعتراض کرده گفت
راحت عاجل را بشویش محنت آجل منقص کردن خلاف رای خردمندان است

خداوندان کام و نیکبختی چرا سختی بر ندازیم سختی

بروشادی کن ای یار دلفروز غم فردا شاید خوردن امروز

فکیف مرا که در صدر مروت نشسته ام و عقد فتوت بسته و ذکر انعام در افواه عوام افتاده

هر که علم شد بسخا و کرم بند شاید که نهد بر درم

نام نکوئی جوهر نشد بکوی در ستوانی که به بندی بروی

دیدم که نصیحت نمی پذیر و دودم کرم من در آهن سردا و اثر نمی کند ترک مناصحت کردم و روی از

مصاحبت بگردانیدم و قول حکما را کار بستم که گفته اند بَلِّغْ مَا عَلَيْكَ فَإِنْ لَمْ يَقْبَلُوا مَا عَلَيْكَ

که چه دانی که نشوند بکوی هر چه دانی ز نیکخواهی و پسند

نمود باشد که خیره سر بینی بدو پای او افتاده اندر بشد

دست بر دست میزند که دریغ نشنیدم حدیث دانشمند

تا پس از مدتی آنچه اندیشه من بود از نکبت حالش بصورت بدیدم که پاره پاره بهم میدوخت

و لقمه ای اندوخت دلم از ضعف حالش بهم برآمد مروت ندیدم در چنان حالی ریش

درویش را بمقامت خراشیدن و نمک پاشیدن بادل خود گفتم

حریف سقلمه در پایان مستی نیندیشد ز روز تنگدستی

درخت اندر بهاران برفشاند زمستان لاجرم بی برگ ماند

حکایت پادشاهی سری بادیسی داد و گفت این فرزند تست تربیتش چنان کن که

یکی از فرزندان خویش گفت فرمان بردارم سالی چند بزمین بگذشت سعی کرد و بجائی نرسید

و پسران ادیب در فضل و بلاغت منتهی شدند ملک دانشمندان را مواخذهت کرد و معاتبت

فرمود

حکایت معلم کتابی را دیدم در دیار مغرب ترش روی تلخ گفتار و بدخوی مردم آزار و کدرا
 طبع ناپر کار که عیش مسلمانان بدیدن وی منحص کشتی و خواندن قرآنش دل مردمان
 سیه کردی جمعی پسران پاکیزه و دختران دوشیزه بدست جفای او گرفتار نه زهره خنده و نه یارای
 گفتار که عارض سیمین یکی را طپانچه زدوی و که ساق باورین دیگر پیراشک بنجه کردی القصه شنیدم
 که طرفی از خیانت نفس او معلوم کردند و براندند پس آنکه مکتب ویرا بمصلحی دادند
 پارسائی سلیم نیکمردی حلیم که سخن جز بحکم ضرورت نگفتی و موجب آزار کس بر زبانش
 نرفتنی کو دکان راهبیت استاد نخستین از سر بر رفت و معلم دو نمین را اخلاق ملکی دیدند و یکیک
 دیوشدند و با اعتماد حلم او علم فراموش کردند همچنین اغلب اوقات به بازیچه فراموش نشدندی
 و لوح درست ناکرده در سر هم شکستندی

استاد معلم چو بود کم آزار خرسنگ بازند کو دکان در بازار
 بعد از دو هفته بر در آن مسجد کدر کردم معلم اولین را دیدم که دلخوش کرده بودند بمقام خویش
 باز آورده انصاف برنجیدم و لا حول گفتم که دیگر باره ابایس را معلم ملائکه چرا کرده اند پیر مردی
 ظریف جهان دیده شنید و بخندید و گفت نشنیده که خردمندان گفته اند

پادشاهی پسر بمکتب داد لوح سیمینش بر کنار نهاد
 بر سر لوح او نوشته برز جورا استاد به که مهر پدر

حکایت پارسازاده را نعمت بیکران از ترکه عثمان بدست افتاد فسق و فجور آغاز کرد و مبهزری
 پیشه گرفت فی الجمله نملاذ از سایر معاصی که نکرد و مسکری که نخورد باری به نصیحتش گفتم ای فرزند
 دخل آب روان است و خرج آسیای کردان یعنی خرج فراوان کردن کسی را مسلم است
 که دخل معین دارد

چو دخلت نیست خرج آهسته تر کن که میگویند ملا حان سرو دی
 اگر باران بگوستان نیارد بسالی دجله کرد خشک رودی

یا خواجه بتفاریق بخورد اما هر چشم زاینده است و دولت یابنده اگر هر مند از دولت بیفتد
غم نباشد که هر در نفس خود دولتی است هر جا که رود قدر بیند و بصدر نشیند و بینهر
لقمه چینه و سختی بیند

سخت است پس از جاه تحکم بردن خو کرده بشاز جور مردم بردن

وقتی افتاد فتنه در شام هر کس از گوشه فرا رفتند

روستازادگان دانشمند بو زیر می پادشا رفتند

پسران وزیر ناقص عقل بکدامی بر روستا رفتند

حکایت یکی از فضلا تعلیم ملک زاده میگرد و ضرب بی محابازدی و زجر بیق یاس کردی

باری پسر از بیطاعتی شکایت پیش پدر برد و جامه از تن درو مند برداشت پدر رادل بهم برآمد

و استاد را بخواند و گفت پسران احاد رعیت را چندین جفا تو بیخ روانمیداری که فرزندان

مراسبب چیست گفت سبب آنکه سخن اندیشیده باید گفتن و حرکت پسندیده کردن همه

خلق را علی العموم و پادشاهان را علی الخصوص بموجب آنکه بر دست و زبان ایشان هر چه رفته

شود قولا و فعلا هر آینه با فواه بگویند و قول و فعل عوام الناس را چندان اعتباری نباشد

اگر صد ناپسند آید در ویش رفیقانش یکی از صد ندانند

و کر یک بد بگوید پادشاهی ز اقلیمی باقلیمی رسانند

پس واجب آمد معلم پادشاه زاده را در تهذیب اخلاق خداوند زادگان انبیتهم الله نباتا

حسنأ اجتهدوا از ان بیشتر کردن که در حق عوام الناس

هر که در خوردیش ادب نکنند و برزکی فلاح ازو بر خاست

چوب تر را چنانکه خواهی پیچ نشود و خشک جز باتش راست

ملک را حسن تقریر و وجه تدبیر فقیه موافق رای آمد و پسندیده افتاد و خلعت و نعمت

بخشید و پایه منصبش بماند گردانید

چون مکنت داري گفت من که پيرم با پير ز نام الفتی نباشد پس او را که جوان باشد
با من که پيرم الفت چگونه باشد

زور بايد نه زر که با نور ا کزري دوستر که صدمن کوشش

حکایت منظومه

شنیده ام که درین روزها کهن پيري خیال بست به پیرانه سر که کیر و جفت

بخواست دختر کی خوبروي کوهر نام چو درج کوهرش از چشم مردمان بنهفت

چنانکه رسم عروسی بود تماشا کرد ولي بحماه اول عصاي شيخ بخت

کمان کشید و نرذهر هدف که نتوان دوخت مگر بسوزن فولاد جامه هانگفت

بدوستان کله آغاز کرد و حجت خواست که خان و مان من این شوخ دیده پاک برفت

میان شوهر و زن جنگ و فتنه خاست چنان که سر بشخنه و قاضي کشید و معدي گفت

پس از خلافت و شجاعت کناه و غرچیت ترا که دست بلرز و کهر چه دانی سفت

باب هفتم در تاثیر تربیت

حکایت یکی از وزرا پسري کودن داشت پيش یکی از دانشمندان فرستاد که مراين را

تربیت کن که مگر عاقل شود روزگاري تعلیم کردش موثر نبود پيش پدر فرستاد

که اين عاقل نمیشود و مرا نیز دیوانه کرد

چون بود اصل کوهری قابل تربیت را درو اثر باشد

ایچ صیقل نگو نیارد کرد آهني را که بد کهر باشد

مسک بدریای هفتکانه بشوی چونکه تر شد پلید تر باشد

خر عیسی کرش بمکه برند چون بیاید هنوز خراب باشد

حکایت حکیمی پسرانرا پند میداد که جانان پدر هنر آموزید که مالک و دولت و نیارا

اعتماد نشاید و مال و جاه از دروازه بدر برود و وسیم و زر در سفر محل خطر است یا در دیکبار برود

از آن دیدمش زن خواسته و فرزند آن آورده و بیخ نشاطش بریده و کل هوسش برآمده

پرسیدمش چگونه و چه حالتست گفت تا کو دکان بیاوردم دیگر کودکی نکرادم

مَاذَا الصَّبِي وَالشَّيْبُ غَيْرِ مَلْتِي وَكَفِّي بَتَّغِيرِ الزَّمَانِ ذَنْبًا

چون پیر شدی ز کودکی دست بدار بازی و طرافت بجوانان بگذار

طرب نوجوان ز پیر محبوبی که دگر نماید آب رفته بجوی

ز رعرا چون رسید وقت درو نخر آمد چنانکه سبزه نو

دور جوانی بشد از دست من آه و درینا زمن دل فروز

پیر زنی موی سیه کرده بود و کفتمش ای مانک دیرینه روز

موی بتلبیس سیه کرده گیر راست نخواهد شدن این پشت کوز

حکایت وقتی بجهل جوانی بانک بر مادر زدم دل آزرده بکنجی بنشست و گریان هم میگفت

مگر خردی فراموش کردی که در شتی همی کنی

چه خوش گفت زالی بفرزند خویش چو دیدش پلنگ افکن و پیلتن

کر از عهد خردیت یاد آمدی که بیچاره بودی در آغوش من

نکر دی درین روز بر من جفا که تو شیر مردی و من پیر زن

حکایت تو آنکری بخیل را پسری رنجور بود نیکو خواهانش گفتند که ختم قرآن کن

یابندل قربان تا خدا تعالی شفا دهد لختی بلندیشه فرورفت و گفت ختم قرآن اولی است که

کلمه دور است صاحب دلی بشنید و گفت ختمش بغلت آن اختیار آمد که قرآن بر سر زبان است

وزر در میان جان

درینا کردن طاعت نهادن کمرش همراه بودی دست دادن

بدیناری چو خرد در کل بمانند و را محمدی بخوابی صد بخوانند

حکایت پیر مردی را گفتند چرا زن نکستی گفت با پیر زانم الفتی نباشد گفتند جوانی بخواه

چون

با جوانی تندخوی ترش روی تهی دست خود پرست که جور و حفا دیدی ورنج و عنا کشیدی
و شکر نعمت حق تعالی میگفت که الحمد لله که از ان عذاب الیم بر میدم و باین جنت نعیم رسیدم

روی زیبا و جامه و یسا عرق و عود و رنگ و بوی و موس

این همه زینت زنان باشد مرد را کیر و خایه زینت و بس

باتو مرا سوختن اندر عذاب به که شدن باد کرای در بهشت

بوی بسیار از دهن خوب روی خوبتر آید که کل از دست زشت

باین همه جور و تند خوئی نازت بکشم که خوب روئی

حکایت مهمان پیری بودم در دیار بکر که مال بسیار داشت و فرزند ی خیر و می شبی حکایت کرد
که مراد عمر خویش جز این فرزند نبوده است و درختی درین وادی زیار نگاه است که مردان
ب حاجت خواستن انجاروند و من شبهای دراز در پای آن درخت بحق نالیدم تا مرا این فرزند
بخشیده است شنیدم که پسر بار فیکان میگفت که چه بودی که من آن درخت را دیدم
تا دعا کردم که پدرم بمردی خواجه شادی کنان که پسر عاقل است و پسر طعنه زنان که پدرم فرتوت

مالها بر تو بگذرد که گذر نکشی سویی تربت پدرت

تو بجای پدر چه کردی خیر تا همان چشم داری از پسر ت

حکایت روزی بغرور جوانی در راهی سخت رانده بودم و شبانگاه به پای کربوه مسست مانده
پیر مردی ضعیف همی آمد و گفت چه خسپی که نه جای خفتن است گفتم چون روم که نه پای
رفت دست گفت نشنیده که صاحب دلان گفته اند که رفتن و نشستن به که دویدن و کسستن

ای که مشتاق منزلی مشتاق پند من کار بسند و صبر آموز

اسب تازی دو تک رو و بشتاب است تر آهسته میرود شب و روز

حکایت جوانی چست و لطیف خندان شیرین زبان مدتها در حلقه عشرت مابود که
وروش از اینج گونه غم نیامدی و لبش از خنده فرامم روزگاری برآمد که اتفاق ملاقات نیفتاد بعد

پیر مردی ز نزع می نالید پیر زن صدشش امی مالید

چون مخطب شد اعتدال مزاج نه عزیمت اثر کند نه علاج

حکایت پیر مردی را حکایت کنند که دختری خواسته بود و حنجره بگل آراسته و مخلوت

با او نشسته و دیده دول در آن بسته شبهای دراز خفتی و بدنها و لطیفها گفتی که باشد که توانست گیرد

و وحشت نپذیرد از جمله شبی میگفت که بخت بلندت یار بود و چشم دولت بیدار که بصحبت

امپو من پیری افتادی پخته پرورده جهان دیده سر و کرم چشیده نیک و بد جهان آزموده که حقوق

صحت داند و شرط مودت بجای آورد و مشتاق و مهر بان خوش طبع و شیرین زبان

تا تو انم دلت بدست آرام و ر بیا زار ایم نیاز آرام

در چو طوطی شکر بود خورشید جان شیرین فدای پرورش

نه گرفتار آمد بدست جوانی معجب خیره رای سبک سر که مردم هو سی پزد و هر لحظه را امی

زند و هر شب جانی خپد و هر روزیاری گیرد

جوانان کر چه خوب و دلربایند ولیکن در وفا با کس نیایند

وفاداری مدار از بلبلان چشم که مردم بر کلی دیگر سرایند

بخلاف پیران که بعقل و ادب زندگانی کنند نه بمقتضای جهل و جوانی

ز خود بهتری جوی و فرصت شمار که با چون خودی کم کنی روزگار

گفت چندان افسانه بدین نمط گفتیم که کمان بردم که دلش در قید من در آمد و طید من شد که ناکاه

نفسی سر و بر آورد و گفت چندین سخن که گفتی در تر از وی عقل من وزن آن یک سخن ندارد

که وقتی شنیدم از قبیله خویش که گفت زن جوان را تیری در پهلو به که پیری

زن کز بر مرد بی رضا بر خیزد بس فتانه و جنگ از ان سرا بر خیزد

پیری که ز جای خویش نتواند خاست الا بعصا کیش عصا بر خیزد

فی الحاله امکان موافقت نبود بمفارقت انجامید چون مدت مدت بسر آمد نکاشش بستند

با جوانی

حدیث عشق از انبطل منیوش که در سختی کندیاری فراموش
 چنین کردند یاران زندگانی زکار افتاده بشنو تا بدانی
 که سعدی راه و رسم عشق بازی چنان دارند که در بغداد تازی
 دلارامی که داری دل درو بند ذکر چشم از همه عالم فرو بند
 اگر لیلی و مجنون زنده کشتی حدیث عشق ازین دفتر نوشتی
 باب ششم در ضعف و پیری
 باطایفه از دانشمندان در جامع دمشق بحثی بمیکردم که جوانی از دردد آمد و گفت در میان شما کسی
 هست که زبان فارسی داند اشارت بمن کردند گفتمش خیر است گفت پیری صد و پنجاه ساله
 در حالت نزع است و بزبان فارسی چیزی میگوید مفهومی نمیکرد و اگر بکرم قدم رنجه شوی
 مردیابی باشد که وصیتی کند چون ببالینش فراز آدم شنیدم که همیگفت
 دمی چند گفتم بر ارم بکام درینگاه بگرفت راه نفس
 درینگاه بر خوان الوان عمر دمی چند خوردیم و گفتند بس
 معانی این سخن را عبرتی باش میان گفتم تعجب کردند از عمر و از و تاسف آمدن بر حیات
 دنیا گفتم درین حالت چگونه گفت
 ندیده که چه سختی رسد بحال کسی که از دمانش بدر میکنند و ندانی
 قیاس کن که چه حالت بود در آن ساعت که از وجود عزیزش بدر رود جانی
 گفتم تصور مرک از خیال بدر کن و و ام را بر طبیعت مستولی مگردان که فیلسوفان یونان
 گفته اند که مزاج اگر چه مستقیم بود اعتماد بقارا نشاید و مرض اگر چه مایل بود دلالت کلی
 بر مملکت نکند اگر فرمائی طبیبی را بخوانیم تا معاشرت کند دیده باز کرد و بخندید و گفت
 دست بر ام زند طبیب ظریف چون خرف بیند او فتاده حریف
 خواجه در بند نقش ایوان است خانه از پای بست ویران است

ملک گفت توبه در این حالت که بر عقوبت خویش اطلاع یافتی سودی نکند **قَوْلُهُ تَعَالَى**
فَلَمْ يَكْ يَنْفَعَهُمْ اِيَّاهُمْ لَهَارَاوَا بَا سَنَا

چه سود از دزدی آنکه توبه کردن که نتوانی که بکنند انداخت بر کاخ
بلند از میوه کو کوتاه کن دست که کوتاه خود ندارد دست بر شاخ

ترا با وجود چنین منکری که ظاهر شد سبیل خلاصی صورت نه بند و این با گفت و موکلان عقوبت
درو آویختند گفت مراد خدمت سلطان یک سخن باقی است ملک بشنید و گفت
آن سخن چیست گفت

بآستین مالی که بر من افشانی طمع مدار که از دامنیت بدارم دست
اگر خلاص محال است ازین کنه که مرا است بدان کرم که تو داری امیدواری هست
ملک گفت این لطیفه بدیع آوردی و نکته غریب گفتی ولیکن محال عقل است و خلاف شرع
که ترا فضل و بلاغت از چنگ من خلاصی دهد مصلحت آن می بینم که ترا از بام قلعه بریزند از دم
تا دیگران عبرت گیرند گفت ای خداوند روی زمین پرورده نعمت این خاندانم و این کنه نه من
تنها کرده ام دیگر بر اینند از تامل عبرت گیرم ملک را ازین سخن خنده گرفت و بعفو از سر جرم
او برخاست و بمتعینان که اشارت بکشتن او کرده بود گفت

همه حامل عیب خویش تنید طعنه بر عیب دیگران مزنید
حکایت منظومه

جوانی پاک باز و پاک رو بود که با پاکیزه روی در کرو بود
چنین خواندم که در دریای اعظم بگردابی در افتادند با هم
چو ملاح آمدن تادست گیرد مبادا کاندران حالت بمیرد
همی کعبت از میان موج تشویر مرا بگذار و دست یار من گیر
درین گفتن جهان بروی بر آشفت شنیدش که جان میداد و میگفت

پستان یار در حرم کیسوی تابدار چون کوی عاج در خم چوکان آبنوس
 یکدم که دوست فتنه بخوابست زینهار بیدار باش تا نروود عمر بر قفسوس
 تا نشنوی از مسجد آویند بانگ صبح یا از در سرای اتابک غریو کوس
 لب بر لبی چو چشم خروس ابلهی بود بر داشتن بگفتن بیهوده خروس
 قاضی در این حالت که یکی از خدمتکاران در آمد و گفت چه نشینی بر خیز و تا پای واری بگریز
 که حسودان بر تو دق کرده اند بلکه حقی گفته اند تا مگر آتش فتنه که هنوز اندک است باب
 تدبیر فرو نشانیم مبادا که فردا چون بالا گیرد عالمی فرا گیرد قاضی به تبسم درو نظر کرد و گفت
 پتجه در صید برده ضیغم را چه تفاوت کند که سبک لاید
 روی در روی دوامت کن بگذار تا عدو پشت دست میلخاید
 ملک را هم در آن شب آگهی دادند که در ملک تو چنین منگرمی حادث شده است چه فرمائی
 ملک گفت من او را از فضیلتی دهر و یکانه عصر میدانم باشد که متعاندان بحسد در حق وی
 خوضی کرده اند این سخن در سمع قبول من نیاید مگر آنکه که معاینه کرد و که حکیمان گفته اند
 به تنگی سبک دست بردن به تیغ بدندان بر دشت دست دریغ
 شنیدم که سحرگاه ملک باتنی چند از خاصان بهالین قاضی فر از آمد شمع را دید ایستاده
 و شاهد نشسته و می ریخته و قدح شکسته قاضی در خواب مستی پیچیده از ملک هستی باطاف
 اندک اندک بیدار کردش که خیز که آفتاب بر آمد قاضی دریافت که حال چیست گفت
 از کدام جانب سلطان عجب داشت و گفت از جانب مشرق چنانکه معهود است گفت
 احمد سد که در توبه همچنان باز است بحکم این حدیث لَا یُغْلَقُ بَابُ التَّوْبَةِ عَلَی
 الْعِبَادِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا اسْتَغْفِرُ اللَّهُ وَاتُوبَ إِلَيْهِ

این دو چیزم بر گناه انانیتند بخت نافر جام و عقل ناتمام
 کر گرفتارم کنی مست و جیم در بخششی عفو بهتر ز انتقام

همانا که از وقاحت او بوی سماحت می آید پادشاهان سخن بصلاحت گویند و باشند که در نهان صالح جویند

انگور نو آورده ترش طعم بود روزی دو صبر کن که شیرین گردد

این بکفت و بمسند قضا باز آمد تنی چند از بزرگان عدول مرگی که ملازم مجالس حکم او بودند زمین

خدمت ببوسیدند که با جازت سخنی در خدمت بگوئیم اگر چه ترک ادبست و بزرگان گفته اند

نه در هر سخن بحث کردن رواست خطا بر بزرگان گرفتن خطا است

ولیکن بحکم آنکه سوابق نعم خداوندی لازم روزگار بندگانیست مصلحتی که بینند و اعلام نکنند نوعی

از خیانت باشد طریق ثواب آنست که باین پسر کرد طمع نگردی و فرش و لح در نوروی

که منصب قضا پایگاه منیع است تا بکناهی شنیع ملوث نگردی که حریف این است که دیدی و

حدیث اینکه شنیدی

یکی کرده بی آبروی بسی چه غم دارد از آبروی کسی

بسانم نیکوی پنجاه سال که یک نام زشتش کند پایمال

قاضی را نصیحت یاران یکدل پسندیده آمد و بر حسن رای آن قوم آفرین خواند و کفت نظر

عزیزان در مصلحت حال من عین صوابست و مسئله بیجواب ولیکن

نصیحت کن مرا چند آنکه خواهی که نتوان بردن از زنگی سیاهی

از یاد تو غافل نتوان کرد که پیچم سر کوفته مارم نتوانم که به پیچم

این بکفت و کسان را بتفحص حال او برانگیخت و نعمت بیکران بریخت و گفته اند هر که را

زرد تر از او است زور در بازو است

هر که زردید سر فرو آورد کر تر از وی آهنین دوش است

فی الحماه شبی خلوت میسر شد و هم در آن شب شهنه را خبر شد قاضی را همه شب شراب

در سنرو شاهد در بر از تنعم خفتی و بترغم کفتی

امشب مگر بوفت نمی خواند این خروس عشاق بس نکرده هنوز از کنار و بوس

رخسار

در دل آمد جمال لیلی مطالعه کردن تا چه صورت است که موجب چندین فتنه است بفرمود
 تا او را حاضر کنند در احیای عرب بگردیدند و بدست آوردند و پیش ملک در صحن سراچه
 بداشتند ملک در هیات او نظر کرد شخصی دید سیاه قام ضعیف اندام در نظرش حقیر آمد
 بحکم آنکه کمترین خدم حرم او جمال از او پیش بود و در زیور پیش مجنون بفر است دریافت
 گفت ای ملک از در چچه چشم مجنون بایستی در جمال لیلی نظر کردن تا سر مشاهده او بر تو تجلی کند
 یَا مَنْ مَرَّ بِكَ الْجَمْعُ بِمَسْجِدِي لَوْ سَهَّعَتْ وَرَقَ الْجَمْعُ صَاحِبَتِ مَعِي
 یَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ قُولُوا لِلْغَايِبِ لَسْتُ تَدْرِي مَا بِقَلْبِ الْهُوجِ جَعِي
 تن در ستا ترا نباشد در پیش جز بهم رومی نکویم در خویش
 گفتن از زیور به حاصل بود با یکی در عمر خود ناخورده نیش
 تا ترا حالی نباشد امپحو من حال من باشد ترا افسانه پیش
 سوز من بادیکری نسبت مکن او نمک بر دست و من بر عضو پیش
 حکایت قاضی آمد ترا حکایت کنند که بانعلبند پسری سرخوش بود و نعل دلش بر آتش
 روزگاری در طلبش متالف بود و پویان و مترصد و جویان و بر حسب واقعه گویان
 در چشم من آمد آن سهری سرو بلند بر بود دلم ز دست و بر پا افکند
 این دیده شوخ میبرد دل بکمند خواهی که بکس دل ندی دیده به بند
 شنیدم که در کدزی پیش قاضی آمد برخی ازین معالیه بسمعش رسیده و زاید الوصف
 رنجیده دشنام بی تحاشی دادن گرفت و سقط گفتن و سنگ برداشت و هیچ از بیحرمتی فرو
 نکذاشت قاضی یکی را گفت از علمای معتبر که اممعنان او بود
 آن شاهدی و خشم گرفتن بینش و آن عقده بر ابروی ترش شیرینش
 عرب گوید ضَرْبُ الْحَبِيبِ زَبِيبٌ خوشتر که بدست خویش نان خوردن
 از دست تو مشت بر دهان خوردن

گفتم موافق حال من است آنچه گفتی مراد در عهد جوانی با جوانی اتفاق مخالطت افتاد و صدق
مودت تا بجایی که قبله چشمم جمال او بود و سود سرمایه عمرم وصال او

مگر ملائکه بر آسمان و کر نه بشر بحسن صورت او بر زمین نخواهد بود

بدوستی که حرام است بعد از صحبت که هیچ نطفه چو آدمی نخواهد بود

ناگاه پای وجودش بکل عدم فرو رفت و در فراق از دودمانش برآمد روزها بر سر خاکش
مجاورت کردم و از جمله که در فراق او گفتم این است

کاچ کافور که در پای تو شد خراج دل دست کیتی بزدی تیغ هملاکم بر سر

تا درین روز جهان بدیدیدی چشمم این منم بر سر خاک تو که خاکم بر سر

آنکه قرارش نکر فتنی و خواب تامل و سرین نشاندی نخست

کردش کیتی کل رویش بر بخت خار بنان بر سر خاکش برست

بعد از مفارقت او غم کردم و نیت جزم که بقیه عمر فرسوس در نوردم و کرد مجالست نکردم

سود دریا نیک بودی کرن بودی بیم موج صحبت کل خوش بدی کرنیستی تشویش خار

دوش چون طایوس مینالیدم اندر باغ وصال دیگر امروز از فراق یار می پیچم چو مار

حکایت یکی را از ملوک عرب حکایت لیلی و مجنون و شورش حال وی بگفتند که

با کمال فضل و بلاغت سرور بیابان نهاده است و زمام اختیار از دست داده بفرمودش

تا حاضر آورد و ملامت کردن گرفت و گفت که در شرف نفس انسان چه خلل دیدی که خوی

بهایم گرفتاری و ترک صحبت مردم گفتی گفت

رَبِّ صَدِّيقٍ لَّامَنِي فِي وَاٰلِهَآلِ الْمَیْرِ هَآیْوَمَا فِیْوَضَّحَّ لِي عَذْرِي

کاچ کانا که عیب من گفتند رویت ای دلستان بدیدندی

تا بجای ترنج و زلف نظرت پیغمبر دستها برآیدندی

تا حقیقت معنی بر صورت دعوی گواه آمدی فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ مَلِكٌ رَا

لختی باندیش فرورفت و گفت غالب اشعار او درین زمین بفارسی مشهور است اگر از آن
چیزی بگوئیم بفهم نزدیکتر است که تَکَلِّمُوا النَّاسَ عَلٰی قَدْرِ عَقُولِهِمْ گفتیم

طبع ترا تا هوس نخورد صورت عقل از دل ماحو کرد

ای دل عشاق بدام تو صید مابتو مشغول و تو با عمر و وزید

بامداد آن که عزم سفر مصمم شد گفته بودندش که فلان سعدی است دوان آمد و تملطف کرد
و تاسف خورد که چندین مدت چرا نگفتی که من فلانم تا شکر قدم بزرگوارت را بخدمت میان
بستمی گفتیم باوجودت زمن آواز نیاید که منم گفتا چه شود اگر درین خطه روزی

چندبر آسائی تا بخدمت تو مستفید کردیم گفتیم نتوانم بحکم این حکایت

بزرگی دیدم اندر کوه ساری قناعت کرده از دنیا بغاری

چرا گفتیم بشهر اندر نیائی که باری بندی از دل بر کشائی

بگفت آنجا پر یرویان نغزند چو کل بسیار شد پیلان باغ نرند

این ما گفتیم و بوسه چندبر سر روی یکدیگر دادیم و وداع کردیم

بوسه دادن بر روی یار چه سود همدرد آن لحظه کردنش پدر و

سیب کوبی و دایه یاران کرد روی از آن نیمه سرخ و نیمه زرد

حکایت خرقه پوشی در کاروان حجاز همراه بود یکی از امرای عرب مرا و را طند و نیار

بخشید تا نفقه کند دزدان ناکاه بر کاروان بزد و پاک ببردند بازار کانان کریمه و زاری کردند و فریاد

بیفایده خواندند

کر تضرع کنی و کرا فریاد دزد در بازار پس نخواهد داد

مگر آن درویش که برقرار خود مانده بود و تغیری در روی نیامده گفتیم مگر آن معلوم ترا دزد نبرده

گفت بلی برده ولیکن مرا با آن الفتی چنان نبود که بوقت مفارقت خسته دل باشم

نباید بستن اندر چرخ و کس دل که دل برداشتن کاریست مشکل

حکایت یاد دارم که در ایام جوانی کز داشتیم بگوئی و نظر بر وئی و رموزی که حرارنش
 دهن بجوشانیدی و سبومش مغزا مستخوان بخوشانیدی از ضعف بشریت تاب
 افتاب نیاردم و التجا بسایه دیواری بر دم مترقب که کسی حرتموز از من برف آبی فرو نشاند
 که ناکاه از ظلمت و هلمیز خانه روشنائی بتافت یعنی جمالی که زبان فصاحت از بیان صباحت
 اوقاصر آمدی چنانکه در شب تار صبح بر آید یا آب حیات از ظلمت بدر آید قدحی برف آب
 در دست و شکرد در آن ریخته و بعرق بر آمیخته ندانم بکبابش مطیب کرده بود یا قطره چند
 از کل رویش بر آن چکیده فی الحقیقه شراب از دست نکاریدنش بگرفتم و بخوردم
 و عمر گذشت از سر گرفتم

ظَمَاءٌ بِقَلْبِي لَا يَكَادُ يَسْبِغُهُ رَشْفُ الزَّلَالِ وَلَوْ شَرِبْتُ بَحُورًا

خرم آن فرخنده طالع را که چشم بر چنین روی اوفتد هر بامداد

مست می بیدار کرد و نیم شب مست ساقی روز محشر بامداد

حکایت سنالی محمد خوارزم شاه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ باشکر خطا برای مصلحتی صلح
 اختیار کرده بود بجامع کاشغر در آدم پسر دیدم بخوبی در غایت اعتدال و نهایت جمال
 چنانکه در امثال گویند

معلمت همه شوخی و دلبری آموخت جفا و ناز و عتاب و ستمگری آموخت

من آدمی بچنین قد و خوی و شکل و روش ندیده آم مگر این شیوه از پری آموخت

مقدمه مخور محشری در دست داشت و همی خواند ضَرْبَ زَيْدٍ عَمْرٍو أَوْ كَانَ الْهَتَعْدِي
 عَمْرٍو اگفتم ای پسر میان خوارزم شاه و خطا صلح افتاد و زید و عمرو را باهمان خصومت
 باقی است بخندید و مولودم پرسید گفتم خاک شیر از گفتم از سخنان سعدی چه داری گفتم

بَلَيْتُ بَنُحْوِي يَصُولُ مَغَا ضَبَا عَلَيَّ كَزَيْدٍ فِي مُقَابَلَةِ الْعَمْرِ وَ

وَعَلَيَّ جِرْزَيْدٍ لَيْسَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَهَلْ يَسْتَقِيمُ الرَّفْعُ مِنْ عَامِلِ الْجِرْ

چون باد مخالف و چو سرمانا خوش چون برف نشسته و چون یخ بسته
 حکایت رفیقی داشتیم که سالها با هم سفر کرده بودیم و نمک خورده و بیکران حقوق
 صحبت ثابت شده آخر بسبب اندک نفعی آزار خاطر من روا داشت و دو سنی سپری شد
 و بالا سرهمه از هر دو طرف دلبستگی بود بحکم آنکه شنیدم که روزی این دو بیت از سخنان
 من در مجمعی میگفتند

نکار من چو در آید بخنده نمکین نمک زیاده کند بر جراحات ریشان
 چه بودی از سر زلفش بدستم افتادی چو آستین کریمان بدست درویشان
 و طایفه دوستان نه بر لطف این سخن بلکه بر حسن سیرت خویش کواهی می دادند و
 آفرین کردند و آن دوست هم در آن جمله مبالغه کرده بود و بفوت صحبت قدیم تاسف خورده
 بخطای خویش اعتراف کرده معلوم شد که از طرف او هم رغبتی هست این بیتها فرستادم
 و با وی صلح کردم

نه مارا در میان عهد وفا بود جفا کردی و بد عهدی نمودی
 بیکبار از جهان دل در تو بستم ندانستم که بر کردی برزودی
 هنوزت کر سر صلحست باز آیی کز آن محبوب تر باشی که بودی
 حکایت یکی رازنی صاحب جمال در گذشته و مادر زن فرتوت بعلت کلبین در خانه متمکن
 بماند مرد از محاورت او بجان رنجیدی و از مجاورت او چاره ندیدی تا گروهی آشنایان پرسیدنش
 آمدن یکی گفتا چگونه در مفارقت آن یار عزیز گفت نادیدن زن چنان بر من دشوار نیست
 که دیدن مادر زن

کل بتاراج رفت و خار بماند کنج برداشتند و مار بماند
 دیده بر تارک سنان دیدن بهتر از روی دشمنان دیدن
 واجبست از هزار دوست برید تا یکی دشمنست نباید دید

وَأَنْ سَلَّمَ إِلَّا نَسَانُ مِنْ سُوءِ نَفْسِهِ فَمِنْ سُوءِ ظَنِّ الْهَدَّاعِي لَيْسَ يَسْلَمُ

شاید پس کار خویش تن بندشتن لیکن نتوان زبان مردم بستن

بعدز توبه توان رستن از عذاب خدای ولیک مینتوان از زبان مردم رست

حکایت طوطی را باز اغنی در یک قفس کردند طوطی از قبح مشاهده او مجاهده میبرد و

میگفت این چه طلعت مکر و هاست و هیات ممقوت و نظر ملعون و شمایل ناموزون

يَا غُرَّ أَبَ الْبَيْنِ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ بَعْدَ الْبُشْرِ قَيْنِ

علی الصبح برویتو هر که برخیزد صبح روز سلامت برو مسا باشد

بداختری چو تو ام صحبت تو بایستی ولی چنانکه تو نمی در جهان کجا باشد

عجبترا آنکه غراب هم از مجاورت طوطی بجان آمده بود و ماول شده لاجول کنان از گردش

کیستی نمی نالید و دستهای تغابن بر یکدیگر نمی مالید که این چه بخت نکون است و طالع

دو و ایام بوقلمون لایق قدر من آنستی که باز اغنی برویو ار باغی خرامان امیر فتیمی

پارسا را بس اینقدر زندان که بود همطویل رندان

تا چه کنه کرده ام که روزگارم بعقوبت آن در سلک صحبت چنین اباهی خود را می ناخنس

خیره داری به بند بلا مبتلا گردانیده است

کس نیاید بیای دیواری که بر آن صورت نگار کنند

کرتر اور بهشت باشد جای دیگران دوزخ اختیار کنند

این ضرب المثل بدان آوردم تا بدانی که صد چند آنکه دانارا از نادان نفرت است نادانرا

از دانا وحشت است

زاهدی در سماع رندان بود زانمیان گفت شاهی تلخی

که ماولی ز مادرش منشین که تو هم در میان ما تلخی

جمع می چو کل و لاله بهم پیوسته تو هم نرم خشک در میان شان رسته

چون باد

امروز بیامدی بصلحش کش قتیحه و ضمه بر نشاندی
 تازه بهار اورقت زرد شد دیک منه کانش ماسرود شد
 چند خرامی و تکبر کنی دولت پارینه تصور کنی
 پیش کسی رو که طلب کار تست نازیر آن کن که خریدار تست
 سبزه در باغ گفته اند خوش است داند آنکس که این سخن گوید
 یعنی از روی دلبران خط سبز دل عشاق بیشتر جوید
 بوستان تو کند نازار است بسکه بر میکنی و می روید
 کمر بر کنی و رنگنی موی بنا کوش این دولت ایام جوانی بسراید
 کردست بجان داشت می همجو تو بر ریش نکذا شتمی تا بقیامت که بر آید
 سوال کردم و گفتم جمال روی ترا چه شد که مورچه بر کرد ماه جو شید است
 جواب دادند انم چه بود رویم را مگر بماتم حسنم سیاه پوشید است
 حکایت یکی را پرسیدم از مستقر بان مَا تَقُولُ فِي الْمَرَادَانِ كَفْتُ لِأَخِيرٍ
 فِيهِمْ مَا دَامَ أَحَدُهُمْ لَطِيفًا يَتَخَاشَنُ فَإِنَّ أَخْشَنَ يَتَلَا طَفٌ يَعْنِي جَدُّ أُنْكَهْ خُوبٌ
 ولطيف و نازک اندام است در شتی کند و سختی و چون سخت و درشت شد چنانکه بکاری
 نیاید تطف نماید و دوستی جوید
 امردانکه که خوب و شیرین است تلخ گفتار و تند خوی بود
 چون بریش امد و بلعت شد مردم آمیز و مهر جو کی بود
 حکایت یکی از علماء را پرسیدند که کسی باماه روئی در خلوت نشسته و در باب سوره و رفیقان
 خفته و نفس طالب و شهوت غالب چنانکه عرب گوید التَّيْمَرُ يَنْعِي وَ النَّاطُورُ غَيْرُ مَانِعٍ
 هیچ باشد که بقوت پیرکاری از وی سلامت ماند گفت اگر از ماه رویان سلامت بماند
 از بد کوین سلامت بماند

او و حکیمان گویند دل بر مجاهده نهاده انساثر است که چشم از مشاهده بر گرفتن
هر که دل پیش دلبری دارد ریش در دست دیگری دارد
آهوی پا لهنک در گردن نتواند بخویشتن رفتن
آنکه بی او بسر شاید برو کر جفا نمی کند ببلاید برو
روزی از دوست گفتمش ز نهار چند از آنروز گفتم استغفار
نکند دوست ز نهار از دوست دل نهادم بر آنچه خاطر اوست
کر بلطفم بنزد خود خواند و ر بقمم براند او داند
حکایت در عتقوان جوانی چنانکه افتد و دانی باشد پسری سر می داشتیم بحکم آنکه حلقی داشت
طیب الااداء و خلقی کالبد ران ابد
آنکه نبات عارضش آب حیات می خورد در شکرش نکه کند هر که نبات می خورد
اتفاقا بخلاف طبع از وی حرکتی دیدم که نپسندیدم و امن از او کشیدم و مهر بر چیدم و گفتم
برو هر چه می بایدت پیش گیر سرمانداری سر جوشش گیر
شنیدمش که میرفت و میگفت
شب پره کروصل آفتاب نخواهد رونق بازار آفتاب نکاهد
این بگفت و سفر کرد و پریشانی او در من اثر کرد
فَقَدَّتْ زَمَانُ الْوَصْلِ وَالْهَرَاءُ جَاهِلٌ بِقَدْرِ لَذِيذِ الْعَيْشِ قَبْلَ الْبَصَائِبِ
باز آئی و مرا بکش که در پیشست مردن خوشتر که پس از تو زندگانی کردن
اما بشکر و منت باری تعالی پس از مدتی باز آمد آن حلق و او دی او منخیر شده و جمال یوسفی
بر زبان آمده و بر سبب زخم دلش چون به کردی نشست و رونق بازار حسش شکسته
منوقع که در کنارش گیرم کناره گرفتم و گفتم
آن روز که خط شهادت بود صاحب نظر از نظر براندی

بختم که این دولت از کجا است بنشست و عتاب آغاز کرد که مرا در حال بدیدی چراغ بکشتی
بچه معنی گفتم بدو معنی یکی آنکه کمان بر دم که آفتاب بر آمد و دیگر آنکه این بیتم بخاطر گذشت

چون کرانی به پیش شمع آید خیزش اندر میان جمع باش

ور شکر خنده ایست شرین لب استینش بگیر و شمع باش

حکایت یکی دوستی را که زانه اندیده بود گفتش کجایی که مشتاق بوده ام گفت مشتاق به که ملول

دیر آمدی ای نگار سرمست زودت ندیم دامن از دست

معشوقه که دیر دیر بیند آخر کم از آنکه سیر بیند

شاهد که بار فغان آید بجفا کردن آمده است بحکم آنکه از غیرت و مضادت خالی نباشد

إِذَا جِئْتَنِي فِي رَفْقَةٍ لِّتَزْوِرْنِي وَإِنْ جِئْتَنِي فِي صَلَاحٍ فَأَنْتَ مَحَارِبٌ

بیک نفس که بر آمیخت یار با اعیار بسی نماند که غیرت وجود من باشد

بخنده گفت که من شمع جمع ای سعدی مرا از آن چه که پروانه خوشتن باشد

حکایت یاد دارم که در ایام پیشین من و دوستی چون دو مغز بادام در پوستی صحبت

داشتیم ناگاه اتفاق غیبت افتاد پس از مدتی که باز آمد عتاب آغاز کرد که درین مدت قاصدی

نفر ستادی گفتم دریغ آمدم که دیده قاصد بجمال تو روشن کرد و من محروم

یار دیرین مرا کو بزبان توبه ده که مرا توبه بشمشیر نخواهد بودن

ریشک آید که کسی سیر نکند باز گویم که کسی سیر نخواهد بودن

حکایت دانشمند را دیدم که بمحبت شخصی مبتلا شده و رازش از پرده بر ملا افتاده

و جور فراوان بردی و تحمل بیکر آن کردی باری ملاطفتش کردم و بلطافتش گفتم دانم که ترا

در محبت این منظور علتی و بنای محبت بر ذلتی نیست پس با وجود چنین معنی لایق قدر

علما نباشد خود را متهم گردانیدن و جور بی ادبان بودن گفت ای یار دوست عتاب از دامن روزگارم

بدار بار آورین مصلحت که تومی بنی اندیشه کرده ام و صبر بر جفای او سهولتر آمدی همی از نادیدن

چندانکه ملاطفت کرد و پرسید که چو نی و از کجائی و چه نامی و چه صنعت دانی در قعر بحر مودت
چنان غریق بود که مجال نفس زدن نداشت

اگر خود هفت سبب از سر بخوانی چو آشتی الف بی تی ندانی

گفت سخن بامن چرا آنکویی که من هم از حلقه درویشانم بلکه حلقه بکوش ایشان آنکه
بقوت استیناس محبوب از میان تلاطم امواج محبت سر بر آورد و گفت
عجب است با وجودت که وجود من بماند تو بگفتن اندر آئی و مرا سخن بماند

این بگفت و نعره برزد و جان بحق تسلیم کرد

عجب ارکشته نباشد بدرخیمیر دوست عجب از زنده که چون جان بدر آورد تسلیم

حکایت یکی از متعلمان کمال بهجتی و طیب لهجته داشت و معلم از آنجا که حسن بشریت
است با حسن بشره او معاملاتی داشت و زجر و توبیخ که هر کودکان دگر کردی در حق او روا
نداشت و وقتی که بخلوتش در یافتی گفتی

نه آنچنان بتو مشغولم ای بهشتی روی که یا دخواستنم در ضمیر می آید
ز دیدنت نتوانم که دیده در بندم اگر معاینه بینم که تیر می آید

باری پرس گفت چندانکه در آداب درس من نظر میفرمائی در آداب نفس من نیز
تاملی فرمائی تا در اخلاق من اگر ناپسندی بینی که مرا آن پسندیده ام می نماید برانم مطلع
کردانی تا بتبدیل آن سعی نمایم گفت ای سر این سخن از دیگری پرس که آن نظر
که مرا باتست جز هنر نمی بینم

چشم بداندیش که برکنده باد عیب نماید هنرش در نظر

و هنری داری و هفتاد عیب دوست نه بیند بجز آن یک هنر

حکایت شبی یاد دارم که یاری عزیزم از در آمد چنان بیخود از جای برخاستم که چراغم
باستین کشته شد سَرِّی طَیْفٌ مِّنْ یَّجْلُو بِطَلْعَتِهِ الدَّجَى شکفت آمد از

حکایت یکی را دل از دوست رفته بود و ترک جان گفته و مطمح نظرش جای خطرناک
و مظنه هلاک نه لقمه که متصور شدی که بکام آید یا مرغی که بدام آید

چو در چشم شاه نیاورد زرت زرو خاک یکسان نماید برت

باری نصیحتش گفتند که ازین خیال محال تجنب کن که خلقي هم بدین اوسس که توداری
اسیرند و پای در زنجیر بنالید و گفت

دوستان کو نصیحتم مکنید که مرادیده بر ارادت او است

جنگ جویان بر زور پیچیده و کتف دشمنانرا کشند و خوبان دوست

شرط مروت نباشد باندیشه جان دل از مهر جانان بر گرفتار

تو که در بند خویش تن باشی عشقباز دروغ زن باشی

گر نشاید بدوست رهبر دن شرطیاریست در طلب مردن

کردست رسد که آستینش کیرم ورنه بروم بر آستانش میرم

متعلقانش را که نظر در کار او بود و شفقت بر روزگار او پندش دادند و بندش نهادند سودی نگرد

در داکه طبیب صبر میفرماید وین نفس حریص را شکر میباید

ان شنیدی که شاهیدی بنهفت بادل از دوست رفته میگفت

تا ترا قدر خویش تن باشد پیش چشمست چه قدر من باشد

آورده اند که مر آن پادشاه زاده را که مطمح نظر او بود خیر کردند که جوانی بر سر این میدان

مداومت مینماید خوش طبع و شیرین زبان سخنهای لطیف میگوید و نکتههای غریب

ازو میشنوند چنان معلوم میشود که دل آویخته و آشفته است و شوری در سر دارد و پسر دانست

که این کرد بلا آکینه است مرکب بجانب وی راند چون درویش دید که بجانب او عزیم

آمدن دارد بگریست و گفت

آنکس که مرا بکشت باز آمد پیش من مانا که دیشل بسوخت بر کشته خویش

هر یک بدیع جهانی اند چون است که بلا هیچ یک از ایشان میل و مجتنبی ندارد و چنانکه با ایاز که زیاده
 حسنی ندارد و گفت هر چه در دل فرو و آید در دیده نگو نماید
 هر که سلطان مرید او باشد اگر همه بد کشد نگو باشد

و آنکه را پادشاه بیند از د کشتن از خیل خانه ننواز د
 کسی بدیده انکارا کر نگاه کند نشان صورت یوسف و همدنا خوبی
 و کر بچشم ارادت نکه کند در دیو فرشته ایش نماید بچشم کروبی
 حکایت گویند خواجه را بنده بود نادر احسن و باوی بسبیل مودت و دیانت نظری
 داشت بایکی از دوستان گفت در یخ اگر این بنده با حسن و شمایلی که دارد زبان دراز و بی ادب
 نبود ی گفت ای برادر چون اقرار دوستی کردی توقع خدمت مدار که چون عاشقی
 و مفشوقی بمیان آمد مالکی و مملو کی بر خاست

خواجه با بنده پری رخسار چون در آید بازی و خنده
 نه عجب کر چو خواجه حکم کند وین کشد یار نال چون بنده
 غلام آبکش باید و خشت زن بود بنده نازنین مشیت زن
 حکایت پارسائی را دیدم بمحبت شخصی گرفتار نه طاقت صبر و نه یارای گفتار چند آنکه ملامت
 کشیدی ترک تصابی نگفتی و گفتی
 بگویم نکند ز دامت دست کر خود بر نی به تیغ تیرزم
 بعد از تو ملاذو لمجائی نیست هم در تو کر تیرزم ار کر تیرزم
 باری ملامتش کردم و گفتم عقل نفیست را چه شد که نفس خبیست غالب آمد زمانی
 بفکرت فرو رفت و گفت

هر کجا سلطان عشق آمد نماند قوت بازوی تقوی را محل

پاکدامن چون زید سیپا ره او فتاده تا کر یهان درو حل

در راحت بودند خطیب اندرین لختی بیندیشید و گفت این مبارک خوابی است که دیده مرا
بر عیب من واقف گردانیدی معلوم شد که آوازی ناخوش دارم و خلق از بلند خواندن
من در رنجند عهد کردم که ازین پس خطبه نگویم مگر با استگی

از صحبت دو سستی بر نجم کاخلاق بدم حسن نماید
عیبم هنر و کمال بیدند خارم کل و یا سمن نماید
کو دشمن شوخ چشم ناپاک تا عیب مرا بمن نماید
هر آنکس که عیبش نگوید پیش هنر داند از جا هلی عیب خویش
حکایت یکی در مسجد سنجر به تطوع بانک نماز گفتی بادائی که مستمعان را از وفات
بودی و صاحب مسجد امیری بود عادل نیک سیرت بمنیخواست که دل آزرده شود
گفت ای جوانمرد مرا این مسجد را موزنانند قدیم هر یک از ایشانرا پنج دینار مرتب
داشته ام ترا ده دینار میدام بجای دیگر روی برین قول اتفاق گرد و برفت پس از مدتی
در کدزی پیشش امیر باز آمد و گفت ای خداوند بر من حیف کردی که بده دینارم از آن بقعه
بدر کردی که انجا که رفته ام بیست دینارم میدهند که بجای دیگر روم قبول نمیکنم امیر بخندید و گفت
ز نهار که نتانی که پنجاه دینارم راضی شوند
به تیشه کس نخر اشد ز روی خارا کل چنانکه بانک درشت تو میخر اشد دل
حکایت ناخوش آوازی بانک بلند قرآن خواندی صاحب دلی برو بگذشت و گفت
ترا شاهره چند است گفت بیسج گفت پس چرا چندین زحمت خود میدهی گفت از بهر خدا
منخواهم گفت از بهر خدا که مخوان
که تو قرآن بدین نمط خوانی بهری رونق مسلمانی

باب پنجم در عشق و جوانی

حکایت حسن میمندی را گفتند سلطان محمود چندین بنده صاحب جمال دارد که

و صفت این خانه چنانکه هست از من پرس که هیچ عیب ندارد و گفتم بای جز آنکه تو اش بهمسایه
 خانه را که چون تو بهمسایه است ده درم سیم کم عیار ارزو
 لیک امید وار باید بود که پس از مرک تو هزار ارزو

حکایت یکی از شعر ایش امیر دزدان رفت و قصیده در شنای او بر خواند فرمود تا جامه
 از تن او بر کنند و از ده بدر کنند مسکین برهنه در سر ما امیر رفت و سکان ده در قفای او افتاده
 خواست تا سکی بردارد و سکان را دفع کند زمین بخ بسته بود میسر نمیشد عاجز ماند و گفت
 این چه حرامزاده مردمانند که سگ را بسته اند و سگ را کشته اند امیر دزدان از غر فیه بدید
 و بشنید بخندید و او را نزد خود خواند و گفت ای حکیم از من چیزی می خواه گفت جامه خود
 میبخوام اگر انعام فرمائی *مِنْ رَضِينَا مِنْ نَوَالِكَ يَا لِرَجِيلٍ*
 امیدوار بود آدمی بخیر کان مرا بخیر تو امید نیست شرم رسان

سالار دزدان را برور حمت آمد و جامه اش باز فرمود و قبای پوس تیشی بر آن مرید کرد و در می چند بوی داد
 حکایت منجمی بخانه در آمد مردی بیگانه را دید باز ن او نشسته و شام و سقط گفت
 و در ام افتاد و فتنه و آشوب بر خاست صاحب دلی برین حال واقف شد گفت

تو بر اوج فلک چندان چيست که دانی که در سر ای تو کیست
 حکایت خطیبی کزیه الصوت خود را خوشن آواز پنداشتی و فریاد پییده داشتی گفتی
نَعِيقُ غُرَابِ الْبَيْتِ دُرِّهِدِ الْحَانَ أَوَّاسُ آيَةُ أَنْكَرِ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْكَهْمِيرِ
 در شان او

إِذَا نَهَقَ الْخَطِيبُ أَبُو الْفَوَارِسِ لَهُ صَوْتُ يَهْدِي الضُّطَجَرَ فَارِسٌ
 مردم آن قریه بعلت جاهی که داشت بایتش همیکشیدند و اذیتش را مصلحت نمیدند تا یکی
 از خطبای آن اقلیم که با او عداوتی نهانی داشت باری به پرسش او آمده گفت ترا خوابی دیده ام
 خیر باد گفت چه دیده گفت چنان دیدم که ترا آوازی خوش بود و مردمان از انفاست

گفت اگر این دانا بودی کار او با نادان بدین غایت نینجامیدی

دو عاقل را نباشد کین و پیکار نه دانای ستیزد با سبکبار

اگر نادان بوحشت سخت گوید خردمندش بنرمی دل بجوید

دو صاحب دل نگهدارند موئی بمیدون سرکش و آرزوم جوئی

وگر از هر دو جانب جاهلانند اگر زنجیر باشد یکلا نند

یکی را زشت خوئی داد دشنام تحمل کرد و گفت ای نیک فرجام

بتر زانم که خواهی گفت آنی که دامن عیب من چون من ندانی

حکایت سخنان و ابل را در فصاحت بی نظیر نهاده اند بحکم آنکه سالی هر سر جمع سخن گفتی و

مکر رنکردی و اگر همان لفظ اتفاق افتادی بعبارت دیگر بگفتی و از جمله آداب ندای حضرت

ملوک یکی این است

سخن گر چه دلبند و شیرین بود سزاوار تصدیق و تحسین بود

چو یکبار گفتی ملوک باز پس که حلو او یکبار خوردند پس

حکایت یکی از حکما را شنیدم که بمیکفت هرگز کسی بجهل خود اقرار نکرده مگر آنکس

که چون دیگری در سخن باشد و بمچنان تمام ناکفته او سخن آغاز کند

سخن را سراسر است ای خداوند وین میاور سخن در میان سخن

خداوند تدبیر و فروزانک و هوش نگوید سخن تانه بیند خموشش

حکایت تنی چند از خاصان سلطان محمود حسن میمندی را گفتند که سلطان امروز

ترا چه گفت در فلان مصلحت گفت بر شما هم پوشیده نماند گفتند آنچه باتو گوید بامثال ما نروم

رواندارد گفت باعتقاد آنکه داند که من ناویم پس چرا اهمی پرسید

نه هر سخن که بداند بگوید اهل شناخت بشیر شاه سرخوش را شاید باخت

حکایت در عقد بیع سراسر می متردد بودم جهودی گفت بخبر که من از کدخدایان این محترم

که غالب اوقات در سخن نیک و بد اتفاق می افتد و دیده دشمنان جز بر بدی نمی آید گفت
دشمن آن به که نیکی نه بیند

أَخُو الْعَدَاوَةِ لَا يَهْرَبُ بِصَالِحٍ
إِلَّا وَيْلُهُ بُكَدَّ ابِ أَشْرٍ

هنر بچشم عداوت بزرگتر عیب است کاست سعدی و در چشم دشمنان خارا است

نور کیشی فروز چشم هور زشت باشد بچشم موشک کور

حکایت باز رکابی را هزار دینار خسارت افتاد پسر را گفت نباید که این سخن با کسی در میان

نهی گفت ای پدر فرمان ترا است لیکن خواهم که بر فایده آن مطلع گردانی که مصلحت در نهان

داشتن آن چیست گفت تا مصیبت دو نشود یکی نقصان مایه و دوم شتمانی همسایه

حکایت مکوانده خویش با دشمنان که لاجول گویند شادی کنان

حکایت جوانی خردمند از فنون فضایل خطی داشت و افرو طبیعی نافذ چنانکه در محافل

دانشمندان نشست و زبان از سخن بدستی باری پدرش گفت ای پسر تو نیز آنچه دانی

بگویی گفت میترسم که پسر ندانم از آنچه ندانم و شرمساری برم

آن شنیدی که صوفی میگوید زیر نعلین خویش مینخی چند

آستینش گرفت سرمانگی که بیانعل بر ستورم بزند

ندارد کسی با تو نا گفته کار ولیکن چو گفتی و لبش بیار

حکایت عالمی معتبر را مناظره افتاد بایکی از ملاحدۀ لعنهم الله و حجت با او بر نیامد

سپهر بینداخت کسی گفتش ترا با چنین علم و ادب که داری بابی دینی حجت نماند گفت

علم من قرآن است و حدیث و گفتار مشایخ و او بدینها معتقد نیست و نمی شنود و مرا

شنیدن کفر او بچه کار آید

آنکس که بقرآن و خبر زوئری آنست جوابش که جوابش ندی

حکایت جالینوس ابلهی را دید که دست در کریان دانشمندی زده و سیحر متی هم میکرد

گفت

که بود کز حکیم روشن رای بر نیاید درست تدبیری
 گاه باشد که کودک نادان بغلط بر هدف زند تیری
 حکایت دروشی را دیدم بخاری در نشسته بود و در بر روی جهانیان بسته و ملوک
 و اختیار در چشم اوست نموده
 هر که بر خود در سوال کشاد تا بمیرد نیاید مند بود
 از بگذار و پادشاهی کن کردن بی طمع ابلند بود
 یکی از ملوک آن طرف اشارت کرد که توقع بکرم اخلاق مردان چنان است که یکی بنان و نمک
 بام موافقت کنند شیخ رضا داد بحکم آنکه اجابت دعوت سنت است ملک روز دیگر بعد از قدمش
 رفت عابد از جای برجست و ملک را در کنار گرفت و بسی دلداری کرد و ثنا گفت چون ملک
 باز گشت مریدی از شیخ پرسید که چندین ملاطفت که امروز با پادشاه کردی خلاف عادت بود
 گفت نشنیده که گفته اند
 واجب است آنکه پیش میرو وزیر پشت را خم کنند و بالا راست
 هر که را بر سماط بنشستنی واجب آمد بخد متش بر خاست
 چون مکافات فضل نتوان کرد عذر بیچارگی بیاورد خواست
 کوشش تواند که همه عمر وی نشنود آواز داف و چنگ و نی
 دیده شکیبزد تماشای باغ بی کل سرین بسر آید دماغ
 در نبود باش آکنده بر خواب توان کرد حجر زیر سر
 در نبود دلبر نامخواه پیشش دست توان کرد در آغوشش خویشش
 وین شکم بهر شیر پیچ پیچ صبر ندارد که آسازد هیچ

باب چهارم در فواید خاموشی

حکایت یکی از دوستان را گفتم که امتناع سخن گفتن باعث آن اختیار آمده است

در راه باید میکفت پدر گفت ای پسر نکفتیست هنگام رفتن که تهی دست اندر دست و لیر می

بسته است و پنجه شیر می شکسته

چه خوشل گفت آن تهی دست سلخ شورا جوی زر بهر از پنجاه من زو و

پسر گفت ای پدر هر آینه تارنج نبری کنج بر نگیری و تاجان در خطر نهی بر دشمن ظفر نیابی

و تادانه پریشان نکنی خرمن بر نداری نه بینی که بلندک مایه رنجی که بر دم چه تحصیل راحت

کردم و به نیشی که خوردم چه مایه غسل آوردم

کر چه بیرون زر زق نتوان خورد و در طلب کا هلی نشاید کسرو

غواص کر اندیشه کند کام نهنگ هرگز نکند در کرا نمایه بچنگ

آسیاسنگ زیرین متحرک نیست لاجرم تحمل بار کران همیگند

چه خورد شیر شریزه در بن غار باز افتاده را چه قوت بود

کر تو در خانه صید خواهی کرد دست و پایت چو عنکبوت بود

پدر گفت ای پسر درین نوبت ترا فلک یاور می کرد و اقبال را بهری تا کلت از خار و خار

از پای بدر آمد و صاحب دلی بتور رسید و بر حال تو بخشید و کسر حالت را بفقدهی خیر کرد و چنین اتفاقی

ناور افتاد و بر نادر حکم نتوان کرد و ز نه مار بدین طمع ذکر باره کرد و لوح نگردی و فرش هوس در نور دی

صیاد نه هر بار شخالی ببرد افتد که یکی روز پلنگش بدرد

چنانچه یکی از ملوک فارس نکینی کرانمایه در انکشتترین داشت باری بحکم تفرج باتنی چند

از خاصان بمصلای شیر از بیرون رفت و فرمود تا انکشتتری را بر کنبه عضد نصب کردند تا هر که

تیر از حلقه انکشتترین بگذراند خاتم او را باشد اتفاقا چهار صد مرد حکم انداز که در خدمت او بودند

جمله خطا کردند و کودکی بر بام رباط باز یچه از هر طرف تیر می انداخت ناکاه باد صبا تیر او را از حلقه

انکشتتری در گذراند و خلعت و نعمت یافت و خاتم بوی آرزانی داشتند آوردند که پسر

در حال تیر و کمان را بسوخت گفتند چرا چنین کردی گفت تار و نق نخستین بر جای بماند

که بود

کردند جوان را آتش معده بالا گرفته بود و عنان طاقت از دست رفته لقمه چند از سر استها تناول کرد و می آب نوشید تا دیو در و نش بیار امید خوابش در ر بود و بخت پیر مردی جهان دیده در آن کاروان بود گفت ای یاران من ازین بدرقه اندیشناک ترم که از دزدان چنانکه حکایت کنند که عربی را در می چند کرد آمده بود و بشب در خانه تنها از تشویش و دزدان خوابش نبردی یکی را از دوستان بر خود خواند تا وحشت تنهایی بیدار او منصرف گرداند شبی چند در صحبت او بود چندانکه بر در مهاش و قوف یافت سیر دو بخور و سفر کرد با مدادان عرب را دیدند عریان و کریان گفتندش حال چیست مگر آن در مهایی ترا دزد و برد گفت لا والله بدرقه برو

هرگز ایمن زیار نداشتیم تا بدانستم آنچه خصالت او است
زخم دندان و شمنی بتر است که نماید بچشم مردم دوست

چه دانید اگر این هم از جمله دزدان باشد و در میان مابعدیاری تعبیه شده تا بوقت فرصت یاران را خبر کند پس مصلحت چنان می بینم که انرا خفته بگذاریم و رخت برداریم جوانان را تدبیر پیر استوار آمد و مهابتی از مشیت زن در دل گرفته و رخت برداشتند و جوانانرا خفته بگذارانند و آنکه خبر یافت که آفتاب بر کفش تافت سر بر آورد کاروانرا رفته دید پیچاره بسیار بگریه ره بجائی نبرد و گریه و تشنه و بیسوار روی بر خاک و دل بر املاک نهاده امی گفت
در شتی کند بر غریبان کسی که نابوده باشد بغیرت بسی

مسکین درین سخن بود که پادشاه زاده در حید از لشکریان دور افتاده بود و بالای سرش ایستاده امی شنید و در هیاتش امی نگریه صورت ظاهرش پاکیزه دید و سیرت حالش پریشان پرسید که از کجائی و بدین جایگاه چون افتادی برخی از آنچه بر سر آورفته بود اطاعت کرد ملک زاده را بر حال تباه او رحمت آمد خلعت و نعمت داد و معتمدی با وی بفرستاد تا بشهر خویش باز آمد پدر بیدار او شادمانی کرد و بر سلامت حالش شکر گفت شبانگاه از آنچه بر سر او گذاشته بود از حالت کشتی و جور ملاح و جفای روستایان بر سر چاه و غدر کاروانیان

کشتی را خللی هست یکی از شما که زور آور تراست باید که برین ستون برو و دو حطام کشتی بگیرد
تا عمارت کنیم جوان بغرور دلاوری که در سرداشت از خصم دل آزرده نیندیشد و قول حکما را
کار نه بست که گفته اند هر که را رنجی بدل رسانیدی اگر در عقب آن صدر راحت برسانی
از پاداش آن یک رنج ایمن مباش که پیکان از جراحت بدر آید و آزار در دل بماند
چه خوش گفت یکتاش با نیل تاش چو دشمن خراشیدی ایمن مباش
مشو ایمن که تنگدل کسردی چون زدست دلی بتنگ آید
سنگ بر باره حصار مزن که بود کز حصار سنگ آید
چند آنکه کشتی ساعد بر پیچید و بر بالای ستون رفت ملاح زمام از کفش در کلاهید و
کشتی بر اند پیچاره مستحیر بماند و روزی دو بلا و محنت کشید و سختی دید سیوم روز خوابش
گریبان گرفت و در آب انداخت بعد از شبان روزی دیگر بکار افتاد از حیانتش رمقی مانده بود بر ک
در ختان خوردن گرفت و بیخ گیاهان بر آوردن تا اندک قوتی یافت سر در بیابان نهاد و میرفت
تا تشنه و بی طاقت شده بر سر چاهی رسید دید که جمعی بر گرد آن برآمده شربتی آب به پیشیزی
همی آشفامیدند جز آنرا شربتی نبود آب طلب کرد با نمودند پیچارگی نمود در حمت نیاوردند
دست تعدی در از کرد میسر نمیشد بضرورت تنی چند را فرو گرفت مردمان غلبه کردند و
بی محابا بر دندش مجروح شدند

پش چو بر شد برزند پیل را با همه تنیدی و صلابت که او است

مور چکانرا چو بود اتفاق شیر ژیا را بدرانند پوست

بحکم ضرورت در بی کاروانی افتاد و بر رفت شبانکه بر رسیدند بمقامی که از دزدان بر خطر بودند
کاروانیان را دید لرزه بر اندام افتاده و دل بر خطر نهاده گفت اندیشه مدارید که در میان شما کی منم
که تنها پنجاه مرد را جواب گویم و دیگر جوانان هم یاری کنند و کسی بر ما دست نیابد این با گفت
و کاروانیان را دل بلاف او قوی گشت و بصحبتش شادمان شدند و بر زاد و آبش دستگیری
کردند

این بگفت و پدر را وداع کرد و املت خواست و روان شد و با خویش تن همیگفت

هنر و چو بختش نباشد بکام بجای می رود کس ندانند نام

همچنین میرفت تا بر سید بکنار آبی که سنگ از صلابت آن بر سنگ آمدی و خروشش بفرسنگ رفتی
 سهملین آبی که مرغابی دروایمن نبود کمتترین موج آسیا سنگ از کنارش در بودی
 که دای مردمان را دید هر یک بقراضه در معبر نشسته و رخت سفر بسته جوان را دست
 خطابسته بود زبان شاهر کشود چند آنکه زاری کردیاری نگر وند ملاح بیمروت ازو بخنده بر کردید و گفت
 زرداری نتوان رفت بزور از دریا زورده مرده چه باشد زری کم مرده بیار

بی زرنه نتواند که کند بر کس زور و زرداری بزور محتاج نه
 جوان را دل از طعنه ملاح بهم بر آمد خواست که از و انتقام کشد کشتی رفته بود آواز داد و گفت
 اگر بدین جامه که پوشیده ام قناعت کنی دریغ نباشد ملاح را قوت طامعه بحرکت آمد و کشتی
 باز گردانید

بدوزد شره دیده هوشمند در آرد طمع مرغ و ماهی به بند

چند آنکه ریش و کریانش بدست جوان افتاد بخود در کشید و بی محابا فرو کوفت

چو دست رسد مغر دشمن برار که فرصت فرو شوید از دل غبار

یارانش از کشتی بدر آمدند که پستی کنند در شتی دیدند پشت بدادند جز این چاره ندانستند که
 با او بدر مصالحت در آمدند و با جرت کشتی مساحت نمودند

چو پر خاش بینی تحمل بیار که سهلی به بند و در کارزار

بشیرین زبانی و لطف و خوشی توانی که پسیلی بموئی کشتی

لطف کن آنجا که بینی ستیز نبرد دقز نرم شمشیر تیز

بعد از ماضی در قدمش افتادند و بوسه چند بنفاق بر سر و رویش دادند پس بکشتی در آوردند
 و روان شدند تا بر رسیدند بستونی که از عمارت یونان در آب استاده بود ملاح گفت

أَسْمِعْ إِلَى حَسَنٍ لَا غَا نِي مِنْ ذَا الَّذِي حُسْنُ الْهَثَا نِي

چه خوش باشد آواز نرم حزين بکوش حريفان مست صبح

به از روي زيبا است آواز خوش که اين حظ نفس است و آن قوت روح

پنجم کمينه پيشه وري که بسعي بازو وجه کفافي حاصل کند تا آب روي از بهر نان ريخته نکر دو چنانکه بر زرگان گفته اند

کر بغير يبي رود از ملک خویش محنت و سختي نبرد پينه دوز

ور بخرا بي فتد از مملکت کر س نه خفتد ملک نيمرو ز

چنين صفتها که بيان کردم ابي پسر در سفر موجب جمعيت خاطر است و داعيه طيب عيش

و آنکه از يتجمه ببي بهره است بخيال باطل در جهان برود و ديگر کسش نام و نشان نشود

هر آنکه کردش کيتي بکين او برخاست بغير مصلحتش رهبري کند ايام

کيو تري که ذکر آشيان خواهدديد قضا هميبردش تابسوي دانه و دام

آنرا که نه حرفت است و نه فضل نه سيم که اصل زندگاني است

در کرد جهان دويدن او از فاي ت خام قاتباني است

پسر گفت ابي پدر قول حکما را چگونه مخالفت کنم که گفته اند رزق اگر چه مقسوم است با سبب

حصول آن تعلق شرطا است و بلا اگر چه مقدر است از ابواب دخول آن حد و واجب

رزق هر چند بيکمان برسد شر ط عقلست جستن از درها

کر چه کس بي اجل نخواهد مرد تو مرو در دها ن اثر در ها

و دري منصورت که منم با پيل دمان بر نم و باش ير ريان پنجه در افکنم پس مصلحت آنست

له سفر کنم و ازين پيش طاقت بينوايي نمي آرم

چون مرد بر فتاد زجاه و مقام خویش ديگر چه غم خورد همه آفاق جاي اوست

شب هر تو انکري بسرايی هميرود درویش هر کجا که شب آمد سراي اوست

ابن

و حجریت روزگار ان چنانکه سالکان طریقت گفته اند

تا بدکان و خانه در کروی هر کز ای خام آدمی نشوی

برواندر جهان تفرج کن پیش از آنروز که جهان بروی

پدر گفت ای پسر چنانکه تو گفتی منافع سفر بسیار است ولیکن مسلم پنج طایفه راست

نخستین بازرگانی که با وجود نعمت و مکنت غلامان و کنیزان دلاویز دارد و شاکردان چابک

که هر روز شاهی و هر شب بمقامی و هر دم بتفرج کاهی از نعیم دنیا مستمتع

منعم بکوه و دشت و بیابان غریب نیست هر جا که رفت خیمه زد و بارگاه ساخت

و آنرا که سر مراد جهان نیست دست رس او بوم خویش غریبست و ناشناخت

دویم عالمی که بمسطق شیرین و قوت فصاحت و مایه بلاغت هر جا که رود بخدمتش اقدام نمایند و اکرام کنند

و جود مردم دانا مثال زر طلا است که هر کجا که رود قدر و قیمتش دانند

بزرگ زاوه نادان بشهر و اماند که در دیار غریبش آید نستانند

سویم خور و می که درون صاحب دلان بمجالست او میل کند که گفته اند اندکی جمال به از بسیاری

مال و گویند روی زیبا بر هم دلهای خسته است و کلید درهای بسته لاجرم صحبت او را همه کس

غنیمت شمرند و خدمتش را منت دانند

مشاهد انجا که رود حرمت و عزت بیند و برانند بقهرش پدر و مادر خویش

پر طاوس بر اوراق مصحف دیدم گفتم این منزلت از قدر تو می بینم پیش

گفت خاموش که هر کسکه جمالی دارد هر کجا پای نهد دست برارندش پیش

چون در پسر موافقت و دلبری بود اندیشه نیست که پدر از وی بری بود

اد کوهر است که صدفش در جهان مباحش در یتیم را همه کس مشتری بود

چهارم خوش آوازی که بختجهره دایود ی آب از جریان و مرغ از طیران باز دارد پس بوسیلت

این فضیلت دل مشتاقان صید کند و ارباب معنی بمنادمت او رغبت نمایند و بانواع خدمت کنند

قَدْ شَدَّابَهُ بِأَلْوَرِي حِمَارٍ عَجَلًا جَسَدًا أَلَهُ خُورًا

گفتم خطی زشت است که بآب زر نوشت است و بزرگان گفته اند یک خلقت زیبا
به از هزار خلعت و سبا

بآدمی نتوان گفت ماند این حیوان مگر در اعمه و دستار و نقش بپوشش
بگرد در همه اسباب ملک استی او که هیچ چیز نه بدینی حلال جز خوشش
شریف اگر متضعف شود خیال مبین که پایگاه بلندش ضعیف خواهد شد
ور آستانه سیمین بمیخ زر بزنند کمان مبر که یهودی شریف خواهد شد
حکایت دزدی کدائی را گفت شرم نمیداری که از برای جوی سیم دست پیشش
هر لیسیم در از میکنی گفت

دست در از ز پی یک جبه سیم به که بسبزند بدانگی و نیم
حکایت مشیت زنی را حکایت کنند که از دهر مخالف بفرغان آمده بود و حلق فراخش
از دست تنگی بجان شکایت پیشش پدر بر دو اجازت خواست که عزم سفر دارم مگر بقوت
بازو دامن کلامی فراچنگ آرم که بزرگان گفته اند
فضل و هنر ضایعست تا ندانند عود بر آتش نهند و مشک بسایند
پدر گفت ای پسر این خیال محال از سر بدر کن و پای قناعت در دامن سلامت کش
که خردمندان گفته اند دولت نه بکوشیدن است بلکه چاره کم جوشیدن است
کس نتواند گرفت دامن دولت بزور کوشش بیفایده است و ستمه بر ابروی کور
اگر هر سر مویت صد هنر باشد هنر بکار نیاید چو بخت بد باشد
چه کند زور مند وارثون بخت بازوی بخت به که با زوی سخت
پسر گفت ای پدر فواید سفر بسیار است از نزهت خاطر و جر منافع و دیدن عجایب و شنیدن
غرایب و تفرج بلدان و مجاورت خلایق و تحصیل جاه و ادب و مزید مال و مکنات و معرفت یاران
و تجربت

آورده اند که در مصر اقارب درویش داشت بعد از هلاک او ببقیه مال وی توانگر شدند
و جامه های کهن بمرک او بدریدند و خز و دیبای چینی بهریدند هم در آن هفته یکی را دیدم از ایشان
بر باد پائی روان و غلامی از پی دوان با خود گفتم

و ده که کرمرده باز کردیدی در میان قبیله و پیوند
رو میراث سخت تر بودی وارثان رازمرک خویشاوند
سابقه معرفتی که میان ما و او بود آستینش گرفتم و گفتم

بخورای نیک سیرت سره مرد کان نگون بخت کرد کرد و نخورد
حکایت صیادی ضعیف را ماهی قوی بدام اندر افتاد طاقت ضبط آن نداشت ماهی برو
غالب آمد و دام از دستش در ر بود و بر رفت

شد غلامی که آب جوی آرد آب جوی آمد و غلام بهر و
وام هر بار ماهی آوردی ماهی آید و رفت و دام بهر و
صیاد نه هر بار شکاری بهر و افتد که یکی روز پلنگش بهر و
و یک صیادان دریغ خوردند و ملامتش کردند که چنین صیدی بدامت افتاد و نتوانستی نگاه داشت
گفت ای برادران چه توان کرد که مرار روزی نبود و همچنین ماهی را روزی مانده بود و گفته اند
صیادی روزی در دجله ماهی نکیر و ماهی بی اجل در خشکی نمیرد
حکایت دست و پا بریده هزار پائی را بکشت صاحب دلی بر و بگذشت و گفت سبحان الله
با هزار پائی که داشت چون اجلش فرار سید از بی دست و پا می نتوانست که بخت

چو آید ز پس دشمن جانستان به بند اجل پای اسب دوان
در آندم که دشمن پیایی رسید کمان کیانی شاید کشید
حکایت ابله ای را دیدم که خلعتی ثمین در بر و مرکبی تازی در زیر و قصبی مصری در سر کسی
گفت ای سرحدی چگونه می بینی این دیبای معلم بر این حیوان لایعلم

مغرب مشوش است سعدیاسفر دیگر در پیش است اگر آن کرده شود بقیه عمر بکوشه
نشینم و عزلت گزینم گفتم آن کدام است گفت کوکر دیار سی خواهم بردن بچین که شنیده ام
که قیمتی عظیم دارد و از انجا کاسه چینی بروم و دیبای رومی بهند و فولاد هندی بحلب و آبکینه
حلبی بیهمن و برویمانی بفارس و از آن پس ترک سفر کنم و بدکانی بنشینم انصاف
که ازین مایه خولیا چندان فروخواند که مرادیش ازین طاقت شنیدن نماند و او نیز از گفتن
باز ماند گفت ای سعدی تو ام سخنی بگویی از آنها که دیده و شنیده گفتم

آن شنیدستی که در صحرائی غور

بار سالاری بیفتاد از ستور

گفت چشم تنگ دنیا دار را

یا قناعت پر کند یا خاک کور

حکایت مالداري را شنیدم که بسخل چنان معروف بود که حاتم طائی بسخا و کرم ظاهر
حالش بنعت دنیا آراسته و خست نفس خیلی در نهادش متمکن تا بعدی که نانی بجانی
از دست ندادی و کر به ابوهریره را بقمیه نشوختی و سبک اصحاب کعبه را استخوانی نینداختی
فی الجمله خانه او را کس ندیدی در کشاده و سفره اش سر کشاده

در ویش بجز بوی طعامش نشنیدی

مرغ از پی نان خوردن اوریزه نخیدی

شنیدم که در دریای مغرب راه مصر پیش گرفته بود و خیال فرعون را در سر حنّی اِنَّ اَنْتَ لَمَرْكَةُ الْغَرْقُ
بادی مخالف کرد کشتی بر آمد چنانکه گفته اند

باطبع ملولت چاکه دل که نسازد

شرطه همه وقتی نبود لایق کشتی

دست دعا بر آورد و فریاد بیفایده کردن گرفت فَانْ اَرْكَبُوا فِی الْغُلْكِ دَعَوْا لِلَّهِ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّینَ

دست تضرع چه سود بنده محتاج را

وقت دعا بر خدا وقت کرم در بغل

از زروسیم راحتی برسان

خویش تن هم تمتعی بر کبر

خشتی از سیم و خشتی از زر کمر

وانکه این خانه از تو خواهد ماند

سرمانباشد یکی ازوزرا گفت لایق قدر بلند پادشاهان نباشد بخانه دهقانی رکیک التجا بردن
 هم اینجا خیمه زنیم و آتش کنیم دهقانرا خبر شد ماحضر ترتیب کرد و پیش ملک آورد
 وزمین خدمت بیوسید و گفت قدر بلند سلطان بدین قدر نازل نشدی ولیکن نخواستند
 که قدر دهقانی بلند شود سلطانرا سخن گفتن او مطبوع آمد و شب بانهگاه بمنزل او نقل کرد بامدادش
 خلعت و نعمت داد دهقان قدمی چند در رکابش بهمیرفت و میگفت

ز قدر و شوکت سلطان نکشت چیزی کم ز التفات بمهمان سرای دهقانی
 کلاه گوشه دهقان بافتاب رسید که سایه بر سرش افکند چون توسا طانی
 حکایت کدائی سیول را حکایت کنند که نعمتی وافر اندوخته بود یکی از ملوک گفتش
 همی نماید که مالی بیکران داری و مارا مهمی در پیش است اگر بر خیز از آن دستگیری کنی چون
 ارتفاع در رسد و فاکرده شود و شکر گفته گفت ای خداوند لایق قدر بلند پادشاهان نباشد دست است
 بمال چون من کدائی دراز کردن که جو بکدائی فراهم آورده ام گفت غم نیست که بکافران میدانم
 کرا آب چاه نصرانی نه پاک است جهود مرده میشویم چه باکست
 قَالُوا عَجِبْنِ الْكَرْمِ لَيْسَ بِطَاهِرٍ قُلْنَا نَسَدُ بِهِ شُعُوقَ الْهَبَرِ
 شنیدم که سر از فرمان ملک باز زد و حجت آورد و شوخ چشمی کردن گرفت ملک فرمود
 تا مضمون خطاب از وی بر جزو تو بیخ مستخلص کردند

بسطافت چو بر نیاید کار سر به بیخمر منی کشد ناچار
 هر که بر خویشتن نه بخشاید کر نه بخشد کسی برو شاید
 حکایت باز رکانی را دیدم صد و پنجاه شتر بار داشت و چهل بنده و خدمتکار شبی در جزیره
 کیش مرا بحجره خویش برد و همه شب نیار امید از سخنان پریشان گفتن که فلان انبارم
 بترکت تانست و فلان بضاعت بهندوستان و این قباله فلان زمین است و فلان چیز را
 فلان کس قصبین گاه گفتی که خاطر اسامند ریه دارم که هوایی خوش است باز گفتی نه که دریای

آنکس که توانگرت نمیگرداند او مصلحت تو از تو بهتر داند

حکایت اعرابی را دیدم که در حلقه جوهریان بهره حکایت میگرد که وقتی در بیابان راه کم کرده بودم و از زاد معنی چیزی بامن نمانده بود دل بر هلاک نهادم که ناکه کیسه یافتیم پراز مر و ارید هرگز آن ذوق و شادمانی فراموش نکنم که پنداشتیم گندم بریان است و باز آن تلخی و نومیدی که معلوم شد که مر و ارید است

در بیابان خشک و ریک روان تشنه را در دمان چه در چه صدف

مرد بی تو شه کا و فتاد از پای در کمر بند او چه زر چه خرف

حکایت یکی از عرب در بیابانی از غایت تشنگی میگوید

يَا لَيْتَ قَبْلَ مَنِّي يَوْمًا فَوْزَ بَيْنِي نَهْرًا طَلَّ طَمْرُ كَبْتِي وَأَطْلَ أَمْلًا قُرْبَتِي

همچنین در قاع بسیط مسافری کم شده بود و قوت و قوتش با خور آمده در می چند در میان داشت بسیار بگر و دوراه بجایی نبرد پس بسختی هلاک شد طایفه بروی رسیدند و در مهاویدند در پیش وی ریخته و بر خاک نبشته

کر همه زر جعفری وارو مرد بی تو شه بر نگیر دکام

در بیابان فقیر سوخته را شایخ پخته بز نقره خام

حکایت هرگز از دور زمان نمانده بودم و روی از کردش آسمان در نیم ناکشیده مکر وقتی که پام برهنه بود و استطاعت پابو شنی نداشتم بجامع کوفه در آدم دلتنگ یکی را دیدم که پای نداشت سپاس نعمت حق بجای آوردم و بر بی کفشی صبر کردم و گفتم

مرغ بریان بچشم مردم سیر کمتر از برک تره بر خوان است

وانکه را دستگاه قدرت نیست شایخ پخته مرغ بریان است

حکایت یکی از ملوک باتنی چند از خاصان در شکار کاهی بزستان از عمارت دور افتادند و شب در آمده دهقانی از دور دیدند ملک گفت شب انجار ویم تازمت

هر نیان و نیج بر نا اهل لاجورد و طلا است بر دیوار

حکایت حاتم طائی را گفتند از خود بزرگ اہمت تر در جهان دیده یا شنیده گفت بلی روزی چهل شتر قربان کرده بودم و امرای عرب را از ہر خیلی بمہمانی خوانده بودم بکوشہ صحرائی بیرون رفتم خار کشی را دیدم کہ پشتہ خار فراہم آورده آنک شہر کردہ گفتم ای پیر چرا بمہمانی حاتم نروی کہ خلقی بر سہماط او کرد آمدہ اند گفت

ہر کہ نان از عمل خویش خورد منت از حاتم طائی نہبرد

پس انصاف دادم کہ من او را بجوانمردی و اہمت برتر از خود دیدم

حکایت حضرت موسی علیہ السلام در ویشی را دید کہ از سرانگی بر یک اندر شدہ بود گفت یا موسی دعائی کن تا حق تعالی مرا کفافی دہد کہ از بی طاقتی بجان آدم موسی علیہ السلام دعا کرد و گرفت پس از چند روز کہ باز آمد از مناجات مر او را دید کہ فکار و خلقی انبوه بر و کرد آمدہ گفت این چہ حالتست گفتند خمر خورده و عر بده کرده و کسی را کشتہ اکنون بقصاص کاہش می برند تا قصاص کنند

آنکہ ہفت اقلیم عالم را نہاد ہر کسی را انچہ لایق بود داد

کر بہ مسکین اگر پرداشتی تخم کنج شک از جهان برداشتی

عاجز باشد کہ دست قوت یابد بر خیزد و دست عاجزان بر تابد

موسی علیہ السلام بہ یکانگی و عدل و حکمت جهان آفرین بار دیگر اقرار کرد و از تجاسر خویش استغفار وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ مَا ذَا أَخَا ضَعْفَكَ يَا مَعْرُوفُ فِي الْخَطَرِ حَتَّى أَهْلَكْتَ فَلَيْتَ النَّهْلَ لَمْ يَطِرْ

سفاہ چو جاہ آمد و سیم و زرش سیلی خواہد بضرورت سرش

آن نشیدی کہ فلاطون چکافت مور نامان بہ کہ نباشد پرش

پدر را عسل بسیار است ولیکن پسر کر می دار است

تو واقف کردو همانا که در قضای آن توقف رواندارو گفت من اورا ندانم گفت منت
راهبری کنم دستش بگرفت و بمنزل آنکس برد شخصی را دید لب فرو هشته و تند نشسته
بر کشت و سخن نگفت پرسیدندش که چرا چیزی نگفتی گفت عطای او را با بقای او بخشیدم
میز حاجت بنزدیک ترش روی که از خوی بدش فرسوده کردی
اگر کوئی غم دل با کسی کوی که از رویش بنقد آسوده کردی
حکایت خشک سالی در اسکاند ری پدید آمده بود چنانکه عنان طاقت خلق از دست رفته

و در مای آسمان بر زمین بسته و فریاد اهل زمین به آسمان پیوسته
نماند جانور از وحش و طیر و ماهی و مور که بر فاک نشد از بینوایی افتادش
عجب که دو دلدل خاق جمع می نشود که ابر گردد و سیلاب دیده بارانش
در چنین سالی محنتی دور از دوستان که سخن در وصف او ترک ادب است خاصه در حضرت
برزگان و بطریق احوال از آن در گذشتن هم نشاید که طایفه بر عجز کوینده حمل کنند بدین دو بیت
اختصار رفت که اندکی دلیل بسیاری بود و مثنوی نمونه خرواری
کو تر بکشد آن محنت را تتری را دگر نباید کشت
چند باشد چو جسر بغدادش آب در زیر آدمی در پشت

چنین شخصی که شمه از نعت او شنیدی در آن سال نعمتی داشت بیکران و تنگدستان را
سیم وزر دادی و مسافران را سفره نهادی گروهی درویشان که از جور فاقه بجان رسیده بودند
و از تنگی بفرمان آنک دعوت او کردند و مشاوره بمن آوردند عزت نفسم فتوی ندا و سر از
موافقت باز زدم و گفتم

نخوردش یز نیم خورده مسک کمر بسختی بمیرد اندر غار
تن به بیچارگی و کمر سگی بنده دست پیش سفله مدار
گرفتیدون شود به نعمت و ملک بیهنرا هیچ در شمار

بازرگان نوش دارو دارد اگر قدری بخوابی شاید که در یع نذر دو گویند که آن بازرگان به بخل معروف بود

کر بجای نانش اندر سفره بودی آفتاب تا قیامت روز روشن کس ندیدی در جهان جوانمرد گفت اگر نوش دارو بخوام دهی یا نه ده و اگر دهد منفعت کند یا نکند باری خواستن از وی زهر قالمست

هر چه از دوانان بمنت خواستی در تن افزودی و در جان کاستی و حکما گفته اند اگر آب حیات باب روی فرو و شند و انا خرد که مردن بعالت به از زندگانی بمذلت اگر حنظل خوری از دست خوشخوی به از شیرینی از دست ترش روی حکایت یکی توبه بسیار کردی و شکستی بایکی از مشایخ بگفت گفت چنان دانم که بسیار خوردن عادت داری و قید نفس از موی باریکتر است یعنی توبه و چنانکه تو نفس می پروری زنجیر با سماند

حکایت یکی از علما خورنده بسیار داشت و کفاف اندک بایکی از بزرگان که حسن ظنی بلیغ در حق وی داشت حال خود بگفت روی از توقع او در کشید و تعرض سوال از اهل ادب در نظرش قبیح و ناپسند آمد

ز بخت روی ترش کرده پیش یار عزیز مرو که عیش برو نیز تلخ کردانی بجاجتی که روی تازه روی و خندان باش فرو نه بند کار کلاه پیشانی آورده اند که در وظیفه او اندکی زیادت کرد و بسیاری از ارادت کم عالم پس از چند روز چون ارادت معهود برقرار ندید گفت

يَبْسُ الْمَطَاعِمُ حِينَ الدَّلِّ يَكْسِبُهَا الْقَدْرُ مِمَّنْ تَصْبُ وَالْقَدْرُ مِمَّنْ خَفُوضُ

ناغم افزود و آب رویم کاست مینوائی به از مذلت خواست

حکایت درویشی را ضرورتی پیش آمد کسی گفتش فلان نعمتی دارد و افر اگر بر حاجت

حاکمی گفت اگر خلاف این بودی عجب بودی چه آن یک بسیار خوار بوده است و طاقت
 بینوائی نیاورد و بسختی هلاک شد و این یک خوشتن دارد بوده لاجرم بر عادت خود صبر کرده
 و سلامت مانده

چو گم خوردن طبیعت شد کسی را چو سختی پیشش آید سهل گیرد
 و کرتن پرور است اندر فراخی چو تنگی بیند از سختی بمیرد
 تنور شکم و مبدم تا فتن مصیبت بود روز نا یا فتن
 حکایت یکی از حکما پسر را نهی میکرد از بسیار خوردن که سیری شخص را رنجور دارد
 پسر گفت ای پدر کز سنگی مردم را بکشد نشنیده که ظریفان گفته اند به سیری مردن به
 که کز سنگی مردن گفت ای پسر اندازه نگهدار *كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا*
 بخند آن بخور کمز و دمانت بر آید بخندان که از ضعف جانست بر آید
 مکن کرد می بسیار خواری که سگ زین میکشد بسیار خواری
 با آنکه درو جوو طعام است حفظ نفس رنج آورد طعام که بیش از قدر بود
 کز کاشکری بتکلف زیان کند ورنان خشک دیر خوری کاشکری بود

حکایت رنجور پیر گفتند دولت چه میخواهد گفت آنکه دلم چیزی نخواهد
 معده چو پر کشت و شکم درد خواست سود ندارد همه اسباب راست
 حکایت بقالی را در می چند بر صوفیان کرد آمده بود در واسط و هر روز مطالبت کردی و
 سخنان باخشنونت گفتی اصحاب از تغت او خسته خاطر میمانند و جز از تحمل کردن چاره نبود
 صاحب دلی در آن میان بود و گفت نفس را وعده دادن بطعام آسانتر است که بقال را بدرم
 ترک احسان خواجه اولیتر کا حتمال جفای بوابان
 بتمنای کوشش مردن به که تقاضای زشت قصابان

حکایت جوانمردی را در جنگ تا تاراجی هولناک رسید کسی گفتش که فلان
 بازار کان

هم رفقه دو ختن به والزام لنج صبر کز بهر جامه رفقه بر خواجگان نوشت

حقا که با عقوبت دوزخ برابر است رفتن بیایمردی همسایه در بهشت

حکایت یکی از ملوک عجم طیبی حاذق بخدمت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم فرستاد سالی در دیار عرب بود و کسی به تجربه پیش او نیامد و معالجتی از وی در خواست طبیب پیش حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و شکایت آورد که مرا این بنده را از جهت معالجت اصحاب بخدمت فرستاده اند و درین مدت کسی التفاتی نکرد تا خدمتی که بر بنده معین است بجای آورد حضرت فرمودند که این طایفه را طریقی است که تا اشتها غالب نشود چیزی نخورند و هنوز اشتها باقی بود که دست از طعام باز دارند طبیب گفت صدقت یا رسول الله این است موجب تندرستی زمین خدمت بسوسید و برفت سخن آنکه کند حکیم آغاز یاسر انکشت سوی لقمه دراز که زنا گفتنش خلل زاید یاز ناخوردنش بجان آید لاجرم حکمتش بود گفتار خوردنش تندرستی آورد بار

حکایت در سیرت اردشیر بابکان آمده است که از حاکمی عرب پرسید که روزی چه مقدار طعام باید خورد گفت صد درم کفایت است گفت این قدر چه قوت دهد گفت هَذَا الْهَقْدُ أَرْبَعُونَ دِينَارًا عَلَيَّ أَنْ لَكَ فَاَنْتَ حَامِلُهُ یعنی اینقدر ترا بر پای دارد و هر چه برین زیادت کنی تو جمال آنی

خوردن برای زیستن و ذکر کردن است تو معتقد که زیستن از بهر خوردن است

حکایت دو درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر سفر کردند یکی ضعیف بود که بهر دو شب افطار کردی و آن دیگر قوی که روزی سه بار خوردی اتفاقا بر در شهری بتهمت جاسوسی گرفتار آمدند و هر دو را بخانه کردند و در آنخانه را بکل بر آوردند بعد از دو هفته معلوم شد که بیگناهند چون در بکشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف جان بسلامت برده مردم در بخال متعجب بماندند

نوشت است بر کور بهرام کور که دست کرم به ز بازوی زوز
نخاند حاتم طائی و لیک تا بابد بماند نام باندش به نیکوئی مشهور
زکوة مال بدرکن که فضله رزرا چو باغبان ببرد بیشتر دهد انگور

باب سیوم در فضیلت قناعت

حکایت خوانده مغربی در صف بزازان حلب میگفت ای خداوندان نعمت اگر

شمار انصاف بودی و ما را قناعت رسم سوال از جهان برخاستی

ای قناعت تو انکرم کردان که و رای تو هیچ نعمت نیست

کنج صبر اختیار لتمان است هر که را صبر نیست حکمت نیست

حکایت دو امیر زاده در مصر بودند یکی علم آموخت و دیگری مال اندوخت عاقبت الامر این

یکی علامه عصر گشت و آن دیگر عزیز مصر شد پس آن توانگر بچشم حقارت در فقیه نظر کردی

و گفتی من بسطنت رسیدم و تو امپچان در مسکنت مانده گفت ای برادر شکر نعمت باری

عزیز اسمی امپچان بر من افزونتر است که میراث پیغمبران یافتی یعنی علم و ترا میراث

فرعون و هان رسیدی یعنی ملک مصر

من آن مورم که در پایم بمالند نه زنبورم که از میشم بنالند

چگونه شکر این نعمت کذارم که زور مردم آزاری ندارم

حکایت درویشی را شنیدم که در آتش فاقه میسوخت و خرقة بر خرقة میدوخت

و تسکین خاطر مسکین را نمیکفت

بنان خشک قناعت کنیم و جامه دلق که بار محنت خود به که بار منت خلق

کسی گفتش چه نشیمنی که فلان درین شهر طبعی کریم دارد و کر می میم میان بخدمت آزادگان

بست و بر در دلها نشسته اگر بر صورت حال تو مطلع گردد پاسبان خاطر عزیزت را منت دارد

و غنیمت شمارد گفت خاموش که در پستی مردن به که حاجت پیش کسی بردن

و تحمل هر که بدین صفتها موصوف است بحقیقت درویش است اگر چه در قبا است اما
هرزه گرد بی نماز هوا پرست هوس باز که روزها شب آرد در بند شهوت و شبهه بروز آرد
در خواب غفلت و نخورد هر چه در میان آید و بگوید هر چه در زبان آید رند است اگر چه در عبا است

كُم مَوْمِنٍ فِي قَبَاءٍ وَ كُم كَافِرٍ فِي عِبَاءٍ

ای دروشت برهنه از تقوی کز برون جامه ریا داری

پرده هفت رنگ را بگذار تو که در خانه بوری داری

حکایت منظومه

دیدم گل تازه چند بسته بر کنبدی از گیاه بسته

گفتم چه بود گیاه ناچیز تا در صف گل نشیند او نیز

بگریست گیاه و گفت خاموش صحبت نکند کرم فراموش

کز نیست جمال و رنگ و بوم آخر نه گیاه باغ ویم

من بنده حضرت کریمم پرورده نعمت قدیمم

کر بی هنرم و کر هنر مند لطفست امیدم از خداوند

با آنکه بضاعتی ندارم سرمایه طاعتی ندارم

او چاره کار بسته داند چون ایچ وسیلتش نماند

رسمی است که مالکان تحریر آزاد کنند بنده پیر

ای بار خدای عالم آرای بر بنده پیر خود بخشای

سعدی ره کعبه رضا گیر ای مرد خدا ره خدا گیر

بد بخت کسی که سربندد زین در که دری دگر نیابد

حکایت حاکمی را پرسیدند که سخاوت پسندیده تراست یا شجاعت گفت آنرا

که سخاوت است شجاعت حاجت نیست

مردک سگندل چنان بکزید لب دختر که خون ازو بچکید
بامدادان پدر چنان دیدش پیش و امارفت و پرسیدش
کای فرومایه این چه دندان است چند غائی لبش نه انبان است
بمزاحمت نکستم این گفتار هزل بگذار وجد ازو بردار
خوی بد در طبیعتی که نشست نرو تا بوقت مرگ از دست
حکایت آورده اند که فقیده دختر و داشت بغایت زشت روی و بحد زنان رسیده بود
باوجود چهار و نعمت کسی بمناکحت اور غبت نمي نمود
زشت باشد و بیقی و دیبا که بود بر عروس نازیبا
فی الجمله بحکم ضرورت با ضریری عقد نکاحش بستند آورده اند که در آن تاریخ حکیمی از سراندیپ
برسید که دیده نابینا روشن همیگر و فقیه را گفتند که چرا امارات را علاج نکسی گفت ترسم
که اینا شود و دخترم را اطلاق دهد شوی زن زشت مرد نابینا به
حکایت پادشاهی بدیده استحقار در طایفه درویشان نظر کردی یکی از میان ایشان
بفراتست و زیافت و گفت ای ملک ما درین دنیا بجیش از تو کمتریم و بجیش از تو
بیشتر و بمرک برابر و بقیامت بهتر این شاء الله تعالی
اگر کشور خدای کامرانست و کرد ویش حاجتمند ناست
در آن ساعت که خوانند آن و این مرد نخواهند از جهان پیش از کفن برو
چورخت از مملکت بر بست خواهی کدائی بهتر است از پادشاهی
ظاهر و ویشی جامه رنده است و موی سترده و حقیقت آن دل زنده است و نفس مرده
نه آنکه بر در دعوی نشیند از خلقی و کز خلاف کنندش بجنگ بر خیزد
که کز کوه فرو غلطد آسیاسنگی نه عارف است که از راه سنگ بر خیزد
طریقه درویشان ذکر است و شکر و خدمت و طاعت و ایثار و قناعت و توحید و توکل و تسلیم
و تحمل

من فتاده بدست شاکردان بسفر پای بند و سرگردان
گفت من سر بر آستان دارم نه چو تو سر بر آسمان دارم
هر که بیهوده کردن افرازد خویشتن را بگردن اندازد
حکایت یکی از صاحب دلان زور آزمایی را دید بهم بر آمده و کف در دهان آورده گفت این
را چه حالت است گفتند فلان کس دشنامش داده گفت ای فرومایه هزار من سنگ
بر میداری و طاقت یک سخن نمی آری

لاف سر بهنجگی و دعوی مردی چه زنی عاجز نفس فرومایه چه مردی چه زنی
کرت از دست بر آید دهنی شیرین کن مردی آن نیست که مشتی بر زنی بردهنی
اگر خود بر درد پیشانی پسیل نمر داست آنکه در وی مردمی نیست
بني آدم سرشت از خاک دارد اگر خاکی نباشد آدمی نیست
حکایت بزرگی را بر سیدم از سیرت اخوان الصفا گفت کمینه آنکه مراد خاطر یاران
بر مصالح خویش تن مقدم دارد که گفته اند برادر که در بند خویش است نه برادر نه خویش است
همراه اگر کتاب کند همراه تو نیست دل در کسی میند که دل بسته تو نیست
چون نبود خویش را دیانت و تقوی قطع رحم بهتر از مودت قربی
یاد دارم که مدعی درین بیت بر قول من اعتراض کرد و گفت حق جل و علا در کتاب مجید از قطع
رحم نهی کرده است و بمودت ذی القربی امر فرموده و آنچه تو گفتی مناقض آن است گفتم غلط کرده ای
که موافق نص قرآن است **وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ**
لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

هزار خویش که بیکانه از خدا باشد فدای یک تن بیکانه کاشنا باشد

حکایت منظومه

پیر مردی لطیف در بغداد دختر خود بکفش دوزی داد

گفتم میان عالم و عابد چه فرق بود تا اختیار کردی از آن این فریق را
 گفت آن کلیم خویش برون میبرد ز موج وین جهد میکند که بگیرد غریق را
 حکایت یکی بر سر راهی مست خفته بود و زمام اختیارش از دست رفته عابدی بروی گذر کرد
 و در حال مستقیح او نظر کرد جوان از خواب مستی سر بر آورد و گفت

إِذَا مَرَّوْ بِاللَّغْوِ مَرَّوْا كِرَامًا

مقاب ای پارسا روی از کنه کار ببخشایندگی در روی نظر کن
 اگر من نا جوانمردم بگردار تو بر من چون جوانمردان گذر کن
 حکایت طایفه از زندان نابکار درویشی را بدر آمدند و سخنان ناسزا گفتند و بزند و بر بخانیدند
 شکایت از بی طاقتی پیشش پیر طریقت برد که چنین حالتی رفته است گفت ای فرزند خرقه
 و رویشان جامه رضا است هر که درین کسوت تحمل نامرادی نکند مدعیست و خرقه بروی حرام
 دریای فراوان نشود تیره بنگ عارف که بر بخت تنگ آبست هنوز
 کرگزنت رسد ز خلاق مرغ که بعفو از گناه پاک شوی
 ای برادر چو عاقبت خاک است خاک شو پیش از آنکه خاک شوی
 حکایت منظومه

این حکایت شنو که در بغداد رایت و پرده را خلاف افتاد
 رایت از گرد راه و رنج رگب گفت با پرده از طریق عتاب
 من و تو هر دو خواه تا شایم بنده بارگاه سلطانیم
 من ز خدمت دمی نیاسودم گاه و بیگاه در سفر بودم
 تو نه رنج آزموده نه حصار نه بیابان و کرد و باد و غبار
 قدم من بسجی پیشتر است پس چرا عزت تو بیشتر است
 تو بر بندگان همه روئی با کنیزان یا سمن بویی

گرفته در سفره ما کو مباشش گرفته را نان تهی گرفته است
 حکایت مریدی پیر را گفت که از خالق برنج اندرم از بس که بزیارتم می آیند و اوقات
 مرا از تردد ایشان تشویش می باشد گفت هر چه درویشانند ایشانرا و امی بده و هر چه
 توانگر اند از ایشان چیزی بخواه که دیگر کرد تو نگر دند

کر کدا پیش روشکر اسلام شود کافر از بیم توقع برود تا در چین
 حکایت فقیهی پدر را گفت که هیچ از سخنان رنکین و لاویر متکلمان در من اثر نمیکنند بحکم
 آنکه نمی بینم ایشانرا کرداری موافق گفتار

ترک دنیا بمردم آموزند خویشان سیم وظه اندوزند
 عالمی را که گفت باشد و بس هر چه گوید نگیرد اندر کس
 عالم آنکس بود که بداند نه بگوید بخلق و خود نکند
 قَوْلُهُ تَعَالَى أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ
 عالم که کامرانی و تن پروری کند او خویشان کم است کرار بری کند

پدر گفت ای پسر بمسجد این خیال باطل شاید روی از تربیت ناصحان بگردانیدن و علمارا
 بضالت منسوب کردن و در طلب عالم معصوم از فواید علم محروم ماندن همچون نابینائی
 که شبی در وحل افتاده بود و میگفت آخرای مسلمانان چراغی فراراه من دارند زنی فارجه
 بشنید و گفت تو که چراغ نمی بینی چراغ چه بینی همچنین مجلس واعظ چون کلبه بر از است
 آنجا تا نقدی ندی بضاعتی نمانی و اینجاست ارادت بیاری سعادت بی بری

گفت عالم بکوشش جان بشنو ورنماند بگفتنش کردار
 باطل است آنکه مدعی گوید خفته را خفته کی کند بیدار
 مرد باید که گیرد اندر کوشش ورنوشتست پند بر دیوار
 صاحب دلی بمدرس آمد ز خانقاه بشکست عهد صحبت اهل طریق را

تأمر است ویکرم باید کرخ خوانند زاهدی شاید

حکایت پادشاهی را مهمی پیش آمد گفت اگر انجام این حالت بمردمن براید چندین
درم دادم زاهدان را چون حاجتش بر آمد و تشویش خاطر بر رفت وفای نذرش بوجود شرط
لازم آمد یکی را از بندگان خاص کیسه درم بداد تا بر زاهدان قسمت کند غلام عاقل و هوشیار
بود همه روز بگردید و شب با نگاه بخدمت سلطان باز آمد و درمها را بوسه داد و پیش
ملک بنهاد و گفت چندانکه طلب کردم زاهدان را نیافتم ملک گفت این چه حکایت است آنچه
من میدانم درین شهر چهارصد زاهد ندیدم گفت ای خداوند جهان آنکه زاهد است زر نمیدانند و آنکه
میتانند زاهد نیست ملک بخندید و ندیمنان را گفت چندانکه مراد حق درویشان ارادتست
واقرار مر این شوخ دیده را عداوتست و از کار و اگر است خواهی حق بجانب او است

زاهد که درم گرفت و دینار زاهد تر از کسی بدست آر

حکایت یکی از طمعی را مسح را پرسیدند که چه کوشی در نان وقف گفت اگر نان از بهر
جمعیت خاطر و فراغ عبادت امی ستانند حلال است و اگر جمع از بهر نان می نشیند حرام
نان از برای کنج عبادت گرفته اند صاحب دلان نه کنج عبادت برای نان

حکایت درویشی بمقامی در آمد که صاحب آن بقعه کریم النفس بود طایفه از اهل
فضل و بلاغت در صحبت او بودند هر یک بذله و لطیفه چنانکه رسم ظریفان باشد می گفتند
درویش راه بیابان پیموده کوفته بود و ملوده و چیزی نخورده یکی از آن میان بطریق انبساط
گفتش ترا هم سخنی باید گفت گفت مرا چون دیگران فضل و بلاغتی نیست و چیزی نخورده ام
اگر بیک بیت از من قناعت کنید بگویم همکنان بر غبت و ارادت گفتند بگوی گفت

من کرم نه در برابرم سفره نان همه چون عزیم بر در حمام زمان

یاران بخندیدند و ظرافتش پسندیدند و سفره بکشیدند صاحب دعوت گفت ای یار زمانی
توقف کن که پرستارم کوفته بریان میکنند درویش سر بر آورد و گفت

کوفته

تقوی شکسته و دست قدرت صاحب دلان بر کتف بسته

هَلَكَ النَّاسُ حَوْلَهُ عَطَشًا وَهُوَ سَاقِ يَرْيٍ وَلَا يَسْقِي

دیده از دید نش نکستی سیر / امپچان کز فرات مستسقی

عابد طعامهای لطیف خوردن گرفت و کسوتهای نظیف پوشیدن و از فواکه و مشموم و

حلاوت تمتع یافتن و در جمال غلام و کنیزک نگرستن و خردمندان گفته اند زلف خوبان

زنجیر پای عقل است و دام مرغ زیرک

در سروکار تو کردم دل و دین با همه دانش / مرغ زیرک بحقیقت منم امر و ز تو دامن

فی الحاله دولت مجموع او بر وال آمد

هر که هست از فقیه و پیر و مرید / و ز زبان آوران پاک نفس

چون بدنیای دون فرود آید / بعسل در بماند پای مکس

ملک بار دیگر بدیدن او رغبت کرد عابد را دید از هیات نخستین بگردیده و سرخ و سفید شده

و فربه گشته و بر بالش دیبا تکیه زده و غلام پری پیکر با مروحه طاووسی بالای سر او بخدمت

ایستاده بر سلامت حالش شادمانی کرد و از هر دری سخن گفتند تا ملک بانجام حدیث

گفت در جهان من این دو طایفه را دوست میدارم یکی علما و دیگر زهاد و زیری جهان دیده فیلسوف

حاذق با او بود گفت ای خداوند شرط دوستی آنست که با هر دو طایفه نیکوئی کنی علما از ربه

تا دیگر بخوانند و زاهدان را چیزی نداده تا زاهد بمانند

نه زاهد را درم باید نه دینار / چو بست زاهدی دیگر بدست آر

آنرا که سیرتی خوش و سویی است با خدای / بی نان وقف و لقمه در یوزه زاهد است

انگشت خو بروی و بنا گوش و لغریب / بی گوشوار و خاتم فیروزه شاهد است

خاتون خوب صورت پاکیزه روی را / نقش و نگار و خاتم فیروزه کو مباحث

در ویش نیک سیرت فرخنده رای را / نان رباط و لقمه در یوزه کو مباحث

میکند و گفت همه شب در مناجات و سحر در دعا و حاجات و روز در بند اخراجات ملک را
مضمون اشارت عابد معلوم کشت فرمود که تا وجه کفاف او را معین دارند

ای گرفتار پای بند عیال و گر آسودگی مبین خیال

غم فرزند و نان و جامه و قوت باز دارد ز سر در ملکوت

همه روز اتفاق میسازم که بشب با خدای پردازم

شب چو عقد نمازمی بندم چه خورد بامداد فرزندم

حکایت یکی از متعبدان شام در پیشه زندگانی کردی و برک درختان خوردی پادشاهی

بحکم زیارت بنزد وی رفت و گفت اگر مصلحت بینی در شهر از برای تو مقامی بسازم که فراغ

عبادت ازین به میسر گردد و دیگران هم ببرکت انفاس شما مستفید گردند و بمصالح

اعمال شما اقتدا کنند زاهد را این سخن قبول نیفتاد و روی بر تافت یکی از وزرای ملک گفتش

که پاسخاطر ملک روا باشد که روزی چند بشهر آئی و کیفیت حال معلوم کنی پس اگر صفای

وقت عزیزت را از صحبت اعیار کدورتی باشد اختیار باقی است آورده اند که عابد را

بشهر آورند و بستان سرای خلص ملک را برای او پرداختند مقامی دلکشای روان

آسای چون بهشت

کل سرخس چو عارض خوبان سنباش همچو زلف محبوبان

آمچنان از نهیب برد عجوز شیر ناخورده طفل دایه هنوز

وَ اَفَا نَبْنِ عَلَیْهَا جُلَنَارَ عَلِقَتْ بِالشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارَ

ملک در حال کنیزکی ماه روی پیشش فرستاد

ازین مه پاره عابد فریبی ملایک صورتی طاروس زیبی

که بعد از دیدنش صورت نه بندد و جود پار سایان را شکیبی

و آمچنان در عقبش غلامی بدیع الجمال لطیف الاعتدال که زور سر پنجه جمالش دست

تقوی

شکم زندان باد است ای خردمند ندارد هیچ عاقل باد در بند
چو باد اندر شکم پیچد فرو همل که باد اندر شکم باریست بر دل
حریف کران جان ناسازگار چو خواهد شدن دست پیشش مدار

حکایت از صحبت یاران و مشقم ملالتی پدید آمد سر در بیابان قدس نهادم و با حیوانات
انس گرفتم تا وقتی که اسیر قید فرنگ شدم و در خندق طرابلس با جهودانم بکار کل داشتند
یکی از رؤسای حلب که مرا با او سابقه معرفتی بود کدز کرد و بستانخت و گفت ای فلان
این چه حالتست گفتم

همی که یختم از مردمان بکوه و بدشت که از خدای نبودم بدیگری پرداخت
قیاس کن که چه عالم بود درین ساعت که در طویله نامردمم باید ساخت
پای در زنجیر پیش دوستان به که بابیکا نکان در بوستان
بر حال تباه من رحمت آورد و بده دیارم از قید فرنگ خلاص داد و با خویشان بحلب برد
و ختری داشت بنگاح من در آورد بکاوین صد دینار چون مدتی بر آمد دختر بد خوئی و ستیزه
دوئی آغاز کرد و نافرمان برداری و زبان درازی کردن گرفت و عیش مرا منحص می داشت
زن بد در سر ای مرد ناگو همدین عالم است دوزخ او

زینهار از قرین بد زنههار و قنار بناعذاب النار
باری زبان تعنت دراز کرده همی گفت تو آن نیستی که پدرم ترا از قید فرنگ بده دیار
خلاص داد و گفتم بای من آنم که بده دیار از قید فرنگم رانید و بصد دینار بدست تو ام گرفتار کرد

شنیدم کوسفندی را برزکی رانید از دمان و دست کرکی
شبانکه کارد بر خاقش بمالید روان کوسفند از وی بنالید
که از چنگال کر کم در بودی چو دیدم عاقبت خود کرک بودی

حکایت یکی از پادشاهان عابدی را که عیالان داشت پرسید که اوقات عزیزت چگونه

بلائی زین درون آشوب تر نیست که رنج خاطر است ار هست ورنیست
مطلب کر توا نکری خواهی جز قناعت که دولتی است هنی
کر غشی زر بدامن افشاند تا نظر در ثواب آن نکشی
کز بزرگان شنیده ام بسیار صبر درویش به که بدل غنی
اگر بریان کند بهرام کوری نه چون پای ملخ باشد زموری
حکایت یکی را دوستی بود که عمل دیوان پادشاه کردی مدتی اتفاق دیدن او نیفتاد
کسی گفت دیر شد که فلان را ندیدیم گفت من او را نمیخواهم که به بینم قضا را شخصی از کان
او حاضر بود گفت چه خطا کرده است که ملولی از دیدن او گفت هیچ مالتی نیست اما دوست
دیوانی را وقتی تواندید که معزول باشد و مرا راحت خویش در رنج او نباید

در بزرگی و کیر و دار عمل ز آشنایان فراغتی دارند
روز در ماندگی و معزولی در دول پیش دوستان آرند

حکایت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هر روز پیش حضرت رسول صَلَّی اللَّهُ
عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم آمدی حضرت فرمود یا اباهریره زُرْنِی غِبَّا تَرَدَّدُ حَبَّاءِ یَعْنِی
هر روز میاتا محبت زیاده شود و خردمندان گفته اند بدین خوبی که آفتاب است نشنیده ایم که کسی
ویرا دوست گرفته باشد و عشق آورده برای آنکه هر روز میتوان دیدش مگر بزمستان که
محبوب است و محبوب

بیدار مردم شدن عیب نیست و لیکن نچندان که کویند بس
اگر خوشتن را ملامت کنی ملامت نباید شنیدن ز کس
حکایت یکی را از بزرگان بادی مخالف در شکم پیچیدن گرفت و طاقت ضبط آن نداشت
بی اختیار از و صادر شد گفت ای دوستان مرا در آنچه کردم اختیاری نبود و برزه آن بر من ننوشتید
که زیانی بشما نرسید و راحت بی وجود من رسید شما نیز بگرم معذور دارید

شکم

اشتر عابد را دیدم که بر قص اندر آمد و عابد را بپیداخت و راه بیابان گرفت گفت ای شیخ سماع
در حیوانی اثر کرد و ترا با همچنان تفاوتی نمیکند

دانی چه گفت مرا آن بابل سمحری تو خود چه آدمی کز عشق سینجبری
اشتر بشعر عرب در حالتست و طرب کز ذوق نیست ترا کج طبع جانوری
وَعِنْدَ هَبُوبِ النَّاشِرَاتِ عَلَيَّ الْجَمِي تَهِيلُ غَصُونِ الْبَابِ لَا أَحْجَرُ الصَّلْدُ
بدگرش هر چه بینی در خروش است دلی داند در تنم معنی که کوش است
نه بابل بر کاش تبیخ خوانیست که هر خاری به تشبیهش زبانیست

حکایت یکی از ملوک مدت عمرش سپری شد و قایم مقامی نداشت وصیت کرد
که بامدادان نخستین کسی که از در شهر در آید تاج شاهی بر سر وی نهند و تفویض مملکت بوی کنند
اتفاقا اول کسی که در آمد کدایی بود که همه عمر لقمه اندوخته و ورقه بر ورقه دوخته ارکان دولت و اعیان
مملکت وصیت ملک را بجای آوردند و مفتاح قلاع و خزاین بدو تسلیم کردند مدتی ملک راند
تا بعضی امرای دولت سر از طاعت او سپیدند و ملوک از هر طرف بمنازعه او برخاستند
و بمقاومت لشکر آراستند فی الحمله سپاه و رعیت بهم برآمدند و برخی از بلاد از قبضه
تصرف او بدر رفت درویش ازین واقعات خسته خاطر احمی بود تا یکی از دوستان قدیمش
که در حالت درویشی قرین او بود از سفر باز آمد و در چنان مرتبه دیدش گفت منت خدا را
عَزَّ وَجَلَّ که کلت از خار و خارت از پای بدر آمد و بخت باندت رهبری کرد و اقبال و سعادت
یاوری تا بدین پایه رسیدی فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

شکوفه گاه شکفت است و گاه خوشیده درخت گاه برهنه است و گاه پوشیده

گفت ای یار عزیز تعزیتم کن که نه جای تهنیت است آندم که تو دیدی غم نانی داشتم و امروز
تشویش جهانی

اگر دنیا نباشد درد مندیم و گر باشد بمهرش پای بندیم

در بسته چسود عالم الغیب دانای نهان و آشکارا
حکایت پیش یکی از مشایخ کلام کردم که فلان در حق من بفساد گواهی داده است
گفت بملاحظه خجل کن

۱ - - تو نیکو روش باش تا بدسکال بنقص تو گفتن نیاید مجال
چو آنک بر بط بود مستقیم کی از دست مطرب خورد گوشتال
حکایت یاد دارم که شبی با کاروانی همه شب در فته بودیم و سحر در کنار بیدار بیدار خفته شوریده
که در آن سفر همراه ما بود آسمان نعره بر دوازده بیابان گرفت و یک نفس آرام نیافت چون روز شد
گفتم این چه حالت بود گفت بابلان را دیدم که بناتش در آمده بودند از درخت و کبکان
از کوه و غوکان از آب و بهایم از بیشه اندیشه کردم که مروت نباشد همه در تسبیح و من بغفلت خفته

دوش مرغی بصبح می نالید عقل و صبرم بهر دو طاقت و هوش
یکی از دوستان مخلص را مگر آواز من رسید بگوش
گفت باور نداشتم که ترا بانک مرغی چنین کند مدوش
گفتم این شرط آدمیت نیست مرغ تسبیح خوان و من خاموش
حکایت یکی را از مشایخ شام پرسیدند که حقیقت تصوف چیست گفت پیش
ازین در جهان طایفه بودند بصورت پراکنده و بمعنی جمع و امروز طایفه اند بصورت جمع
و بمعنی پراکنده

چو هر ساعت از تو بجائی رود دل به تنهایی اندر صفائی نه بینی
ورت مال و جاهست و زرع و تجارت چو دل با خداست خاوت نشینی
حکایت وقتی در سفر حجاز با طایفه جوانان صاحب دل همراه بودم و همدم و مقدم و قتها از مزه
بگردیدی و بیتی چند محققانه گفتندی غلبی در سبیل مگر حال درویشان بود و سینهر از درویشان
که بر سیدیم بجای بنی هلال کودکی سیاه از حی عرب بدر آمد و آوازی بر آورد که مرغ از هوا در آورد
اشتر

نکویند از سر بازیچه سرفی گزوپندی نگیرد صاحب هوش
وگرصد باب حکمت پیش نادان بخوانند آیدش بازیچه در گوش

حکایت عابدی را حکایت کنند که شبی ده من طعام خوردی و تا صبح نخفتی و حتم قرآن کردی
صاحب دلی بشنید و گفت اگر نیم نان بخوردی و خوش بخفتی بسیار ازین فاضلتر بودی

اندرون از طعام خالی دار تا در آن نور معرفت بینی

تهی از حکمتی بعزت آن که پیری از طعام تا بینی

حکایت بخشایش الهی کم شده رادر مناهی چرخ توفیق فراراه داشت تا بحلقه
اهل تحقیق در آمد و یمن قدم درویشان و صدق نفس ایشان ذمایم اخلاقش بخماید مبدل کشت
و دست از هوا و هوس کوتاه کرد و زبان طاعنان بممچنان در حق وی دراز که بر قاعده اول است
وزهد و صلاحش نامعول

بعد از توبه توان رستن از عذاب خدای ولیک می نتوان از زبان مردم رست

طاقت جو زبانه ها نیار و دو شکایت پیش پیر طریقت برد که از زبان مردم در رنجیم جوابش گفت
شکر این نعمت چگونه گذاری که بهتر از انی که می پندارند

چند کوی می که بداندیش و حسود عیب جو یان من مسکین اند

که بخون ریختنم بر خیزند که ببد خواستنم بنشینند

نیک باشی و بدت گوید خالق به که بد باشی و نیکت بینند

لیکن مرا که حسن ظن خلایق در حق من بر کمال است و من در عین نقصان روا بود اندیشه
بردن و تیمار خوردن

کر آنها که من گفت می کردم نکو سیرت و پارسا مردمی

اِنِّیْ لَمُسْتَشْفِعٌ مِنْ عَیْنِ جِبْرِ اِنِّیْ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ اَسْرَارِیْ وَ اَعْلَانِیْ

در بسته بروی خود ز مردم تا عیب نکستند مارا

ز بهیقم و رکوش کن تا نشنوم یادرم بکشای تابیرون روم
فی الجماله پاس خاطر یاران را موافقت کردم و شبی بصد محنت بروز آوردم
مودن بانگ بی هنگام برداشت نمیدانم که چند از شب گذشت است
در ازی شب از فرمان من پرس که یکدم خواب در چشم نکشت است
یامدادان بحکم تبرک دستاری از سر و دیناری از کمر بکشادم و پیش مغنی نهادم
و در کنارش گفتم و بسی شکر گفتم یاران ارادت من در حق وی خلاف عادت دیدند و بر خفت
عقلم حمل کردند و نهفته بخندیدند یکی از آنمیان زبان تعرض دراز کرد و ملامت آغاز که این حرکت
موافق رای خردمندان نکردی که خرقه منشاخ بچنین مطرب بی دادن که همه عمرش در می
ور کف نهوده و قراضه در دوف

① مطربی و ورا زین خمسته سرای کس ندیدش دوباره در یکجایی
راست چون بانگش از دهن برخاست خاق را موی بر بدن برخاست
مرغ ایوان زهول او پسرید مغز ما برد و خلق خود بدرید
گفتم مصلحت آن است که زبان تعرض کوتاه کنی بحکم آنکه مرا امت این شخص ظاهر شد
گفت مرا نیز بر کیفیت آن واقف کردن تا همچنین تقرب جویم و بر مطایبه که کردم استغفار گویم
گفتم بلی بعادت آنکه شیخ اجلم بارها بترک سماع فرموده است و مو عظه بلیغ گفته و در سمع
قبول من نیامده تا امشب که طالع میمون و بخت نمایون درین بقعه مرا رهبری کرد و بدست این
مطرب توبه کردم که بقیه عمر کرد سماع نکردم

آواز خوش از کام و دهن و لب شیرین کر نغمه کنند و رنگش دل بفریب
ور پرده عشاق و صفهان و حجاز است از حنجره مطرب مکر و نهزید
حکایت لقمان گفتند ادب از که آموختی گفت از بی او بان که هر چه در نظرم از فعل ایشان
نایسند آمد از ان پیرایه کردم

چو تیر و ز شد دوزد تیره روان چه غم دارد از کرم کاروان
لقمان حکیم در آن کاروان بود یکی از کاروانیان گفتش که اینانرا نصیحتی کن و مو عظه فرمایی باشد
که طرفی از مال مادست بدارند که دریغ باشد که چندین نعمت ضایع شود گفت دریغ باشد کلمه
حکمت بایشان گفتن

آهنی را که مور چانه بخورد نتوان برد از آن بصیقل رنگ
با سید دل چه سود گفتن و عظم نرود مسیخ آهنی و در سنگ
هانا که جرم از طرف ما است

بروز کار سلامت شکستان دریاب که خیر خاطر مسکین بلا بکروا و انرا
چو سایل از تو به زاری طلب کند چیزی بده و کر نه ستمگر بر زور بستاند
حکایت چند آنکه مرا شیخ اجل شمس الدین ابوالفرح بن حوزی رَحِمَةُ اللّٰهِ عَلَیْهِ
ترک سماع فرمودی و بعزت و خلوت اشارت کردی در سماع قبول من نیامدی
و عنقوان شبایم غالب آمدی و هوا و هوس طالب ناچار بخلاف رای مزبني قدمی چند
بر فتمی و از سماع و مجالست حظی بر کر فتمی و چون نصیحت شنخم یاد آمدی چرخ زد می
و گفت می

قاضی ار با ما نشیند بر فشاند دست را محتسب گرمی خور و معدن و از دست را
همچنین تاشی. بمجموع قومی بر سبدم در آن میان مطرب بی دیدم
گفتی رک جان میکشد نغمه سازش ناخوشترا از آوازه مرک پدر آواز بشن
کاهی انکشت حریفان از دور کوش و کاه بر لب که خاموش چنانکه عرب گوید
يَهَاجُ إِلَى صَوْتِ الْغَانِي بِطَيْبِهَا وَأَنْتَ مُغْنِي الْكَافِ نَطِيبُ
نه بیند کسی در سماعت خوشی مگر وقت رفتن که دایم دوار کشی
چون در آواز آمد آن بر بطسرای که خدایم از بهر خدایانی

که موجب درجیات این چیست و سبب درکات او چه که مردم بخلاف این پنداشتند نذا آمد
که این پادشاه بارادت درویشان در بهشت است و آن پادشاه بتقرب پادشاهان در دوزخ
دلقت بچه کار آید و تسبیح و مرقع خود را ز عملهای نگویده بری دار
حاجت بکلاه برکی داشتنت نیست درویش صفت باش و کلاه تتری دار
حکایت پیاده سر و پا برهنه با کاروان حجاز از کوفه بدر آمد و همراه ما شد نظر کردم معلومی
نداشت خرامان همیرفت و میگفت.

نه باشتتری سوارم نه چو خر بر زیر بارم نه خداوند رعیت نه غلام شهر یارم
غم موجود و پریشانی معدوم ندارم نفسی میزنم آسوده و عمری بگذارم
اشتر سواری گفتش ای درویش کجا میروی باز کرد که بسختی بمیری نشنید و قدم در بیابان نهاد
و بر رفت چون به تخته محمود رسیدیم توانگر را اجل فرار سید درویش بهالینش آمد و گفت
ما بسختی نمردیم و تو بر بختی بمردی

شخصی همه شب بر سر بیمار کمر بست چون روز شد او بمرد و بیمار بزیست
ای بسا اسب تیز رو که بمرد خرک لنگ جان بمنزل برود
بسکه در خاک تند رستان را دفن کردند و زخم خورده بمرد
حکایت پادشاهی غامدی را طلب کرد عابد اندیشید که داروئی بخورم تا ضعیف شوم مگر
اعتقادی که ملک در حق من دارد زیاده شود آورده اند که داروئی قاتل بود بخورد و بمرد

انکه چون پشته دیدمش همه مغز پوست بر پوست بود تا همچو پیاز
پادشاهان روی در مخلوق پشت بر قیله میکنند نماز
چون بنده خدای خویش خواند باید که بخیزد خدا نذا آمد
حکایت کاروانی را در زمین یونان بزد و نعت بیکران بزدند باز رکانان که روزاری کردند
و خدا و پیغمبر را شفیع آوردند غایب نگرد

کندم و شتر بانرا گفتم دست از من بردار

بای مسکین پیاده چند رود

تا شود جسم فر بهی لاغر

لاغری مرده باشد از سختی

گفت ای برادر حرم در پیش است و حرامی از پس اگر رفتی بروی و اگر خفتی بروی خوش است زیر غیلان بر اه بادیه خفت

حکایت پارسائی را دیدم بر کنار دریا که زخم پلنگ داشت و هیچ دار و به نمیشد مدتها در آن رنج بود و شکر خدای عز و جل نامچنان میگفت پرسیدندش که چه شکر میگوئی گفت شکرانه آنکه بمصیبتی گرفتارم نه بمعصیتی

که مرا از ارباکش تن دهد آن یار عزیز

کویم از بنده مسکین چه کنه صادر شد

که دل آزاده شد از من غم آنم باشد

حکایت درویشی را ضرورتی پیش آمد کلیمی از خانه یاری بدزدید حاکم فرمود که دستش قطع کنند صاحب کلیم شفاعت کرد و گفت که من او را بهیال کردم گفتا بشفاعت تو حد شرع فرو نگذارم گفت آنچه فرمودی راست گفتی ولیکن هر که از مال وقف چیزی بدزد و قطع یدش لازم نیاید که آَلْعَقِیرَ لَا یَهْلِکُ هر چه درویش را است وقف محتاجان است حاکم دست از وی برداشت پس ملامت کردن گرفت که جهان بر تو تنگ آمده بود که دزدی نکردی الا از خانه چنین یاری گفت ای خداوند نشنیده که گفته اند خانه دوستان بروب و در دشمنان مایوب

چون فرومانی بسختی تن به عجز اندر مده

دشمنان را پوست بر کن دوستان را پوستین

حکایت یکی از پادشاهان پارسائی را گفت میبخت از مایادمی آید گفت بلی هر که که خدای تعالی را فراموش میکنم

هر سود و دوا نکش ز بر خویش براند

و آنرا که بخواند بدر کس ندهد و اند

حکایت یکی از جمله صالحان بخواب دید پادشاهی را در بهشت و پارسائی را در دوزخ پرسید

وَكَلَفْتُ عَلَيَّ الدَّوَامَ وَقَتِي چنين بود که با جبرئیل و میکائیل نبرد داشتم و دیگر وقت با حفصه
وزینب در ساختن مُشَاهَدَةِ الْأَبْرَارِ يَتَيْنِ النَّجَلِي وَالْأَسْتَارِ می نمایند و می ربایند

دیدار مینامی و هر هیز میکنی بازار خویش و آتش تاثیر میکنی

یکی پرسید از آن کم کرده فرزندی که ای روشن روان پیر خردمند

زمصرش بوی پیراهن شنیدی چرا در چاه کنعاش ندیدی

بگفت احوال ماهر ق جهان است و می پیدا و دیگر دم نهان است

کهی بر طارم اعلی نشینم کهی بر پشت پای خود نه بیستم

اگر در ویش بر حالی بماندی سر دست از دو عالم بر فشاندي

حکایت در جامع بعلبک وقتی کلمه چند بطریق وعظ میگفتم با طایفه افسرده دل مرده

و راه از صورت بمعنی نبرده دیدم که نفسم در نمیگیرد و آتشم در میزدم تر اثر نمیکند در یخ آدم

تربیت ستوران و آئینه داری در محله کوران ولیکن در معنی باز بود و سلسله سخن دراز

و در معنی این آیه که خدای عز و جل میفرماید وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِمْ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

سخن بجائی رسانیده بودم که میگفتم

دوست نزدیکتر از من بمن است وین است مشکل که من از وی دورم

بل چکنم با که توان گفت که او در کنار من و من مجهولم

من از شراب این سخن مست و فضل قدح در دست که رونده بر کنار مجلس کدز کرده و دور

آخر در وی اثر کرد چنان نعره بر زد که دیگران بموافقت او در خروش آمدند و خامان مجلس

بجوش گفت سبحان الله دوران با خبر در حضور و نزدیکان بی بصر دور

فهم سخن چون نکند مستمع قوت طبع از متکلم مجوی

فحمت میدان ارادت بیار تا بزند مر و سخن کوی کوی

حکایت شبی در بیابان مکه از غایت سینه خوانی پای رفتم نماند سر بنهادم و دل از جان بر

کندم

گفت نماز را نیز قضا کن که چیزی نکرده که بکار آید

ای هنر مانده بر کف دست عیبهارا کسرفته زیر بغل

تا چه خواهی خریدن ای قلاب روز در ماند کی بسیم دغل

حکایت یاد دارم که در عهد طفولیت متعبد بودم و شبخیز و مولع زهد و پیرا شبی در خدمت پدر

رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نشسته بودم و همه شب دیده بر ارم نبسته و مصحف عزیز بر کنار گرفته و طایفه

بر گرد ما خفته پدر را گفتم از اینان یکی سر بر نمیدارد که دو کانه بگذارد و چنان خواب غفلت برده اند

که کوئی مرده اند گفت ای جان پدر تو نیز اگر بخفتی به که در پوستین خالق افتی

نه بیند مدعی جز خویش نن را که دارد پرده پندار و پیش

گرت چشم خدا بینی بنخشند نه بینی ایچکس عاجز تر از خویش

حکایت یکی از بزرگان را در محفل ایستادند و در اوصاف جمیاش مبالغه مینمودند

سر بر آورد و گفت من آنم که من داغ

كَفَيْتَ إِذَا مَا تَعِدُّ مُحَاسِنِي عَلَانِيَتِي وَلَمْ تَدِرْ بَاطِنِي

شخصم بچشم عالمیان خوب منظر است وز خبث باطنم سر فحالت فتاده پیش

طاوس را بنقش و نگاری که هست خلق تحسین کنند و او خجل از پامی زشت خویش

حکایت یکی از صلحای لبنان که مقامات او در دیار عرب مذکور بود و بکرامات مشهور بجامع

دمشق در آمد و بر کنار بر که کلاس طهارت همیکروپایش بلغزید و بحوض در افتاد و بمشقت

بسیار از آن جایگاه خلاصی یافت چون از نماز پرداخت یکی از اصحاب گفت مرا مشکلی هست

اگر اجازت پر سیدن باشد گفت یاد دارم که شیخ بر روی دریای مغرب برفتی و قدمش تر نشدی

امروز چه حالت بود که درین یک قامت آب از هلاکت چیزی نمانده بود شیخ در فکرت زمانی

فرود رفت و پس از تامل بسیار سر بر آورد و گفت نشنیده که سید عالم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ

وآلِهِ وَنَسَلِهِ فرمود لی مع الله وقت لا یسعی فیهِ مَدَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مَرْسَلٌ

ظاهر حال عارفان دلخاست اینقدر بس که روی در خلق است
ترک دنیا و شهوتست و هوس پارسائی نه ترک جامه و بس
در عمل کوش و هر چه خواهی پوشش تاج بر سر نه و علم بر دوش
در کج آکند مرد با ید بود بر محنت سلاح جنگ چه سود
روزی تا شب رفته بودیم و شب باز نگاه در پای حصاری خفته دزد بی توفیق ابر یق رفیق برداشت
که بطهارت میروم و بغارت میرفت

پارسا بین که خرقه در بر کرد جامه کعبه را جل خور کرد
چند آنکه از نظر دور و ایشان غایب شد بهر جی رفت و در جی بدزدید تا روز روشن شد آن تاریک رای
مبلغ راه رفته بود و رفیقان بیکانه خفته بامدادان همه را بقاعه در آوردند و بر زندان کردند از آن تاریخ
ترک صحبت گفتیم و طریق عزلت گرفتیم که **السلامة فی الوحدة والآفة بین الاثنین**
چو از قومی یکی بیداشی کرد نه که را منزلت مانده مه را
شنیدستی که کلوی در علف زار بیا لایده همه کاوان ده را

گفتم سپاس و منت خدایرا **عَزَّ وَجَلَّ** که از برکت درویشان محروم نماندم اگر چه بصورت
از صحبت و جید ماندم و بدین حکایت که گفتی مستفید گشتم و امثال مرا این نصیحت همه بکار آید
بیک ناتراشیده در مجلسی بر نخجودل و شو شمنندان بسی
اگر بر که پر کنند از کلاب سکی در روی افتد شود منجباب

حکایت زاهدی مهمان پادشاهی شد چون بخوان نشستند کمتر از آن خورد که ارادت او بود
و چون ستاز برخاستند بیشتر از آن کرد که عادت او بود تا ظن صلاح در شان وی زیادت کنند
ترسم نرسی بکعبه ای اعرابی کین که ره که تو میروی بترک تانست

چون بمقام خویش آمد سفره خواست تا تناولی کند پسری داشت صاحب فراست گفت
ای پدر مگر در دعوت سلطان چیزی نخوردی گفت در نظر ایشان چیزی نخوردم که بکار آید
گفت

من نگویم که طاعتم بپندیر / قلم عفو بر کشتا هم کش
حکایت ۳ عبدالقادر کیلانی را دیدم در حرم کعبه که روی بر حصا سهاده همیگفت که بینخ شای و اگر
هر آینه مستوجب عفو. یتیم در قیامت نایبنا بر انگیز تا در روی نیکان شر مبارک مردم

روی بر خاک عجز میگویم / هر سحر که با و می آید

ای که هرگز فرامشت نتم / بخت از بنده یاد می آید
حکایت ۴ دزدی بخانه پارسائی رفت و چندانکه طلب کرد چیزی نیافت و لتنگ شد و بار بار
خبر ششم کلیمی که بر آن خفته بود در هر گذر و زدا نداشت تا محروم نشود

شنیدم که مردان راه خدا / دل و دشمنان را یکر و نند تنگ

ترا کی میسر شود این مقام / که باد و تات خلف است و جنگ

مودت اهل صفا چه در روی چه در قفا / چنانکه از پست عیب گیرند و در پیش میرند
در برابر چون کوف فند سلیم / در قفا همچو کرک مردم خوار
هر که عیب دیگران پیش تو آورد و شمرد / بیکمان عیب تو پیش و گران خواهد بود

حکایت تنی چند از روزگان متفق سیاحت بودند و شریک رنج و راحت خواستند
تا مرافقت کنم موافقت نکردند گفتم از کرم اخلاق درویشان غریب و بدیع است روی
از مصاحبت مسکینان تافتن و فایده دریغ داشتن که من در نفس خود اینقدر قوت و

سرعت همی یابم که در خدمت مردان یار شاطر باشم نه بار خاطر

إِنْ لَمْ أَكُنْ رَاكِبَ الْمَوَاشِي أَسْعَى لَكُمْ حَامِلَ الْغَوَاشِي

یکی از ان میان گفت ازین سخن که شنیدی و لتنگ مدار که درین روزها دزدی بصورت
درویشان بر آمد و خود را در سلک صحبت مامنتظم گردانید از انجا که سلامت حال درویشان
و صدق معاملات ایشان بود که ان فصولش نبردند و بیاری قبول کردند

چه دانند مردم که در جامه کیست / نویسنده داند که در نامه چیست

چون بسرکین در او فتاد ترنج / دست سلطان و کر کجا دیده

41

حکایت اسکندر رومی را بر میدند که دیار مشرق و مغرب را بچه گرفتگی که ملوک پیشین را خزان و عمر و شکر و ملک پیش از تو بوده و هیچ یک را چنین فتحی میسر نشده گفت بعون خدای عز و جل هر مملکتی را که گرفتم رعیتش را نیازاردم و نام پادشاهان

جز به نیکوئی نبردم

بزرگش خوانند اهل خرد / که نام بزرگان بزرگشتی بر د

اینهمه هیچ است چون می بگذرد / تحت بخت و امر و نهی و گیر و دار

نام نیک رفتگان ضایع مکن / تا بماند نام نیکت یا دگار

حکایت یکی از بزرگان پارسائی را گفت چه گوئی در حق فلان عابد که دیگران در حق او

بطعنه سخنها گفته اند گفت در ظاهرش عیب نمی بینم و در باطنش غیب نمیدانم

هر که اجامه پارسا بدینی / پادشاهان و نیک مردان زکار

محتسب را درون خانه چه کار / ورنه دانی که در تهاوش چیست

باب دوم در اخلاق درویشان

حکایت درویشی را دیدم که سر بر آستان کعبه هم میالید و میگفت یا غفور یار حیم تو دانی که از

ظلوم و جهول چه آید

عذر تقصیر خدمت آوردم / که ندارم بطاعت استظهار

عاصیان از گناه توبه کنند / عارفان از عبادت استغفار

عابدان جزای طاعت خواهند و بازرگانان بهای بضاعت من بنده امیدوارم نه طاعت دارم

بدریوزه آمده ام نه بضاعت / اصنع بی ما انت اهله ولا تصنع بی ما انا اهله

گرگشی و رجرم بخششی روی سر بر آستانم / بنده را فرمان نباشد هر چه فرمائی بر آنم

بر در کعبه مسایلی دیدم / که نمیگفت و میگریستی خوش

من

کیسما کر بغصه مرده ورنج ابله اندر خرابه یافته کنج
 حکایت 45 یکی از ملوک عرب را کنیز کی ختنی آوردند خواست که در حالت مستی با او جمع آید
 کنیزک ممانعت کرد ملک در خشم شد و او را بسیاهی بخشید که لب ز برش از پره بینی گذشته بود
 و لب زیرینش بکریبان فرو رفته بدیهی که صخره جنی از طلعت او بر میدی و عین القطر
 از بوی بغلش بکندیدی

شخصی نه چنان کریه منظر کز زشتی او خبر توان داد
 و آنکه بغلی نعوذ باسد مر وار بافتاب مرداد
 تو کوئی تاقیامت زشت روی برو ختمست و بر یوسف نگوی

سیاه را در آن مدت نفس طالب بود و شهوت غالب مهرش بجنبید و مهرش بر داشت
 بامدادان ملک کنیزک را جست و نیافت ماجر را بگفتند خشم گرفت و فرمود تا سیاه را با کنیزک
 استوار بندند و از بام جو سق بخندق در اندازند یکی از وزرا روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت
 جهان بکلم خداوند باد و اقبال و دولت غلام سیاه را درین ایج کنای نیست چه سایر بندگان
 و خدمتکاران با نعم و بخشش خداوندی متعویذ ملک گفت اگر در مفاوضه او شبی تاخیر کردی
 چه شدی که من او را افزون از قیمت کنیزک دادمی گفت ای خداوند آنچه فرمودی معلوم است
 ولیکن نشنیده که گفته اند

تشنه سوخته در چشم حیوان چورسد تو میبند از که از پیل دمان اندیشد
 ملحد کر سینه در خانه خالی پر دمان عقل باور نکند کز رمضان اندیشد
 ملک را این لطیفه پسند آمد و گفت اکنون سیاه را بتو بخشیدم کنیزک را چاکم گفت کنیزک
 را بلیاه بخش که نیم خورده اوام او را شاید
 مهر کز او را بدوستی میبند که رود جای ناپسندیده
 تشنه را دل نخواهد آب زلال نیم خورد دمان کندیده

حکایت
 کسی مرده پیش انوشیروان عادل آورد که شنیدم که فلان دشمن ترا خدای
 برداشت گفت ایچ شنییدی که مرا گذاشت
 تاچه خورم صیف و چه پوشم شتا
 ای شکم خیره بنانی باز
 تا کنی پشت بخد مت دو تا

حکایت
 اگر بمر دعو جایی شادمانی نیست که زندگانی مانیز جاو دانی نیست
 خاموش بود گفتندش چرا تو درین بحث سخن نگوئی گفت وز را بر مثال اطباء
 و طبیب داروند هر جز سقیم را پس چون می بینم که رای شما بر ضوابست مرا بر سر آن
 سخن گفتن حکمت نباشد

چو کادی بی قصول من بر آید مراد روی سخن گفتن شاید
 و کر بینم که نابیدنا و چاه است اگر خاموش بنشینم گناه است

حکایت
 ملک مصر دعوی خدائی کرد نم بخشم این ملک را مگر بخشیش ترین بندگان کویند غامی
 سیاه داشت نام او خضیب در غایت سفاقت ملک مصر بوی آرزانی داشت آورده اند
 که عقل و درایت او تا بحدی بود که طایفه از حراث مصر نزد او شکایت کردند که پنبه کاشتیم بودیم
 بر شاطی رود نیل باران بنیوقت آمد و تالف شد گفت پشم بایستی کاشت
 تالف نشدی حکیمی این سخن بشنید و گفت

اگر روزی بدانش در فرودی زنادران تنک روزی تر نبود
 بنادران آنچنان روزی رساند که صد دانا دران حیران بماند
 بخت و دولت بکار دانی نیست جز بتا مید آسمانی نیست
 کاو فتاد است در جهان بسیار بی تمیز از جمند و عاقل خوار

کیسما

و دیگری بزبان بریدن و دیگری بمصا دره و نفی کردن هارون گفت ای پسر کرم آنست که عفو کنی ^{you sh- give} ^{have requies charity}
و اگر نتوانی تو نیز شش دشنام ده بخندان ^{banished} ^{point} ^{cut out tongue} که انتقام از حد در کدزد که آنکه ظلم از طرف تو باشد ^{also} ^{also} ^{also}
و دعوی بجانب خصم ^{on the side} ^{alteration} ^{enmity}

نمرد است او بنزدیک خردمند ^{wise} که با پیل دمان پیکار جوید ^{sucks battle furious elephant}
بلی مرد آنکس است از راه تحقیق ^{true way} که چون خشم آیدش باطل نکوید ^{does not utter idle words}
یکی راز مشیت خوئی داد دشنام ^{youth hopeful} ^{for patience} ^{abuse} ^{disproportioned} تحمل کرد و گفت ای نیک فرجام

بتر زانم که خواهی گفت آنی ^{you do not know} ^{faults} که دانم عیب من چون من ندانی ^{I am worse}
حکایت باطایفه بزرگان بکشتی در نشسته بودم که زور قی در پی ما غرق شد و دو برادر بگردابی ^{whirlpool} ^{sunk me} ^{near boat}
در افتادند یکی از بزرگان ملاح را گفت که بگیر این هر دور که بهر یک ترا بخواهد دینار بدام ملاح در آب ^{both} ^{men} ^{noble} ^{fell}

رفت یکی را بر مانید آن دیگر هلاک شد ^{I asked him} ^{was not to remain the other of a truth} ^{dreamer} ^{saved} ^{to save} ^{moment} ^{is true} ^{you say} ^{that} ^{laughing} ^{actor} ^{delay} ^{other of the} ^{let me counsel} ^{I was} ^{debut} ^{a certain} ^{of the} ^{before} ^{to himself, does it} ^{a good} ^{action} ^{person} ^{who} ^{great} ^{God} ^{truly} ^{childhood} ^{as a best}
تاخیر کردی ملاح بخندید و گفت این که تو گفتی عین حق است ولیکن میل خاطر م بر مانیدن این ^{to save} ^{moment} ^{is true} ^{you say} ^{that} ^{laughing} ^{actor} ^{delay}
یک بیشتر بود که وقتی در میانان مانده بودم این مرا بر شتری نشانده و از دست آن دیگر تازیانه ^{other of the} ^{let me counsel} ^{I was} ^{debut} ^{a certain} ^{of the} ^{before} ^{to himself, does it} ^{a good} ^{action} ^{person} ^{who} ^{great} ^{God} ^{truly} ^{childhood} ^{as a best}
خورده بودم در طفولیت گفتم صدق الله تعالی من عمل صالحا فلنفسه و ^{to himself, does it} ^{a good} ^{action} ^{person} ^{who} ^{great} ^{God} ^{truly} ^{childhood} ^{as a best}
مَنْ آسَاءَ فَعَلَيْهَا ^{to himself, does it} ^{a good} ^{action} ^{person} ^{who} ^{great} ^{God} ^{truly} ^{childhood} ^{as a best}

کاند زین راه خار باشد ^{How will he} ^{a thorn in this way} ^{do not distrust} ^{any heart as far as you} ^{can avoid it}
کار و رویش مستمند برادر ^{many ways} ^{also} ^{from watched} ^{that}

حکایت دو برادر یکی خدمت سلطان کردی و دیگری بسعی بازوی خود نان خوردی باری ^{once} ^{but} ^{endeavour} ^{did} ^{service}
برادر تو آنکه در رویش را گفت چرا خدمت نکنی تا از مشقت کار کردن برهی گفت تو چرا ^{do you} ^{by affliction} ^{not}
کار نکنی تا از مذلت خدمت رهایی یابی که خردمند آن گفته اند نان خود خوردن و نشستن به که ^{better} ^{but} ^{sage} ^{blue} ^{glaring} ^{business} ^{work}
کمر زرین از پی خدمت بر میان بستن ^{stand up} ^{beast} ^{mortar} ^{hot} ^{service}
بدست آهن تفته کردن حمیر ^{beast} ^{mortar} ^{hot} ^{service} به از دست بر سینه پیش امیر

32

35-13

33

33

باید اندیش هم نکوشی کن دهن سگ باقیمه دوخته به

There

foolish imagination

۲۲

خاک مغر سر خیال اندیش ^{in brain caught}
چون قضای نوشت ته آمد پیش ^{come to a head due fate}
نشناسید توانگر از درویش ^{rich man wants not know}
گر کسی خاک مرده باز کند ^{if any one}

ملک را گفتن درویش استوار آمد و گفت از من چیزی بخواه گفت آن میخواستم که دیگر باد ^{made a favourable impression}
ز حمت من ندی گفت ای درویش مرا پندی ده درویش گفت ^{good advice}
در باب کس که نعمت است بدست ^{trouble}
کاین نعمت و ملک میرو دست بدست ^{now know them}

۲۹ حکایت یکی از وزرا پیش ذوالنون مصری رفت و بخت خواست که روز و شب بخدمت سلطان مشغولم و بخیرش امیدوارم و از عقوبتش برسان ذوالنون باریست و گفت اگر من از خدای عزوجل ترسیدم که تو از سلطان از جمله صدیقان بودم ^{service night}
گر نبود امید راحت و رنج ^{asked blessing}
گر وزیر از خدای ترسیدی ^{Egypt}
همچنان که ملک ملک بودی ^{to be number number}

۳۰ حکایت پادشاهی بکشتن یکنانه فرمان داد گفت ای ملک بموجب خشمی که ترا بر من است آزار خود مجوی که این عقوبت بر من به یک نفس بر آید و بزه آن جاوید بر تو بماند ^{or with fault}
دوران بقا چو باد صحراب گذشت ^{eternal increasing}
پنداشت متمکر که ستم بر ما کرد ^{in a breath}
ملک را نصیحت او سودمند آمد و از سر خون او در گذشت ^{humiliation}

۳۱ حکایت وزرای نوشیروان در مهمی از مصالح مملکت اندیشه میکردند و رای میزدند ملک ^{of opinion}
همچنان در تدبیر اندیشه میکرد و ابوزر چهره رای ملک اختیار افتاد و زور او در نهانش گفتند که ^{it happened}
رای ملک چه فزیت دیدی که بر رای چندین حکیم گزیدی ابوزر چهره گفت بموجب آنکه انجام کار ^{performed}
معلوم نیست و رای همگیان در مشیت که صواب آید یا خطا پس موافق رای ملک ^{conforming}
اولیتر است تا اگر خلاف صواب آید بغایت متابعت او از معایت ایمن باشیم ^{contrary}

وزور آور ان اقالیم جمع آمدند و مصاف آراستہ کردند پس چون پیل مست در آمد بصد منی
 که اگر کوه روئین بودی از جای بر کنیدی استاد دانست که پسر بقوت از وی زیادہ است بدان فن
 غریب کہ از و پنہان داشت در آویخت پس دفع آن ندانست بہم بر آمد استاد اورا از زمین
 در ر بود و بر بالای سر برد و بر زمین زد و غریو از خلق بر آمد ملک فرمود تا استاد را خلعت دادند
 و نعمت فراوان بخشیدند و پسر از جر و ملامت کردن کہ با پرورندہ خویش بیوفائی کردی و دعوی
 مقاومت بپسر نبردی بپسر گفت ای ملک استاد را بزر آور ی بر من دست نبود بلکہ مرا
 وقیقہ از علم کشتی مانده بود کہ از من دریغ میداشت و امروز بدان دقایقہ بر من دست یافت
 استاد گفت از ہر چنین روز نگاہ میداشتیم کہ گفتہ اند دوست را چندان قوت مدہ کہ اگر دشمنی کند بتواند
 ہر آن کہتر کہ با بہتر ستیزد چنان افتد کہ ہرگز بر نخیزد

و دیگر نشنیدہ سی کہ چکفت آنکہ از پرورندہ خود جفا دید

یا وفا خود نبود در عالم یا مکر کس درین زمانہ نکرد

کس نہ پاموخت علم تیر از من کہ مرا عاقبت نشانہ نکرد

حکایت درویشی مجرب بکوشش صحرائی نشسته بود بادشاہی بر و بگذشت درویش

از آنجا کہ ملک قناعت است بدو انتہائی نکرد و سلطان از آنجا کہ سطوت سلطنت است

بر نجد و گفت این طایفہ خر قہ پوشان بر مثال حیوانند و اہلیت و آدمیت ندارند

وزیر نزد درویش آمد و گفت ای جوانمرد سلطان روی زمین بر تو کذر کرد چرا خدمتی

نکردی و شر طادب بجانیاوری جواب داد کہ سلطان را بکوی کہ توقع خدمت از کسی دارد

کہ توقع نعمت از تو دارد دیگر آنکہ ملوک از بہر پاس رعیت اند نہ رعیت از بہر طاعت ملوک

پادشہ پاسبان درویش است کہ چہ نعمت بفر دولت اوست

کوسفند از برای چوپان نیست بلکہ چوپان برای خدمت اوست

یکی امروز کامران بینی دیگر ایرادل از مجاہدہ ریش

حکایت ظالمی را حکایت کنند که هرگز در وی نشان بخیف خریدی و تو آنرا بطرح دادی

صاحب دلی بر وی کدز کرد و گفت

ماری تو که هر کدایه سی نی بر نی

زورت از پیشش میرود با ما

زور مندی مکن بر اهل زمین

کویند ظالم از گفتن او برنجید و روی در هم کشید و بدو التفاتی نکرد که گفته اند اخذتہ العزۃ بالایثم

تاشبی که آتش مطبخ در انبار میرمشش افتاد سایر املاکش بسوخت و از دستش

بخاکتر کرم شانند اتفاقا همان شخص برو بگذشت و دیدش که بایاران امیکفت ندانم که

این آتش از کجادر سیرای من افتاد گفتش از دود دل درویشان

حذر کن ز دود درو نه ساری ریش

بهم بر مکن تا توانی دلی

آورده اند که بر تاج کینخسرو نوشته بود

چه سالهای فراوان چه عمرهای دراز

چنانکه دست بدست آمده است ملک بما

حکایت یکی در صنعت کشتی گرفتن سر آمده بود و سیصد و شصت فن فاحر دانستی

و هر روز بنوعی کشتی گرفتنی مگر گوشه خاطرش بجمال یکی از شاکردان میلی داشت

سیصد و پنجاه ونه فن اورادر آموخت مگر یک فن که در تعلیم او دفع انداختنی و تاخیر کردی

فی الجمله بر بقوت و صنعت کشتی بر سر آمد چنانکه کسی را در آن زمان با او مجال مقاومت

نبود تا بحدی که پیش پادشاه آن روز کار گفته بود که استاور افضیلتی که بر من است از روی

برزگی است و حق تربیت و کونه بقوت ازو کمتر نیست و بصنعت با او برابر ملک را این سخن

و شوار آمد فرمود تا مصارعت کنند و مقامی منیع ترتیب دادند و ارکان دولت و اعیان حضرت

بود ملک را اعلام کرد که فلان را که محبوبس کرده اید بملوک نواحی مرا سلمه دارد ملک بهم برآمد
و کشف این خبر نمود و قاصد را فرمود تا گرفتند و در ساله را خواندند نوشتند که حسن ظن
بزرگان بیش از فضیلت بنده است و تشریف قبولی که فرموده اند بنده را امکان اجابت
آن نیست بحکم آنکه هر ورده نعمت این خاندان است و باندک مایه تغیر خاطری باو لین نعمت
قدیم خود بیوفائی نتوان کرد

آن را که بجای تست هر دم گرمی عذرش بنده ار کند بهمیری ستمی
ملک را سیرت حق شناسی او پسند افتاد و خلعت و نعمت داد و عذر خواست که خطا کردم
که ترا آزردم گفت ای خداوند در این حالت مر خداوند را خطائی نمی بینم بلکه تقدیر حق عثر است
چنین بود که مر این بنده را مگر واهی رسد پس بدست تو او لیتیر که سوابق نعمت برین بنده
داری و ایادی منت

گرگزندت رسد ز خلق مرغ که نه راحت رسد ز خلق مرغ
از خدا دان خلاف دشمن و دوست که دل هر دو در تصرف او است
چو تیر از کمان نمیگذرد از کماندار بپند اهل خسرو
حکایت یکی از ملوک عرب را شنیدم که بامقربان خود همی گفت که مرسوم فلان را
چندانکه هست مضاعف کنید که ملازم درگاه است و متر صد فرمان و دیگر خدمتکاران بلمه و لعب
مشغولند و در ادای خدمت متهاون صاحب دلی بشنید فریاد و خروش از نهادن برآمد
پرسیدند که چه دیدی گفت علو درجات بندگان بدرگاه حق تعالی همین مثال دارد

دو بامداد که آید کسی بخدمت شاه سیوم هر اینه در وی کند بلطف نگاه
امید هست پرستندگان مخلص را که نا امید نگرددند ز آستان آله
مهری در قبول فرمان است ترک فرمان دلیل حرمان است
هر که سپاهی را آستان دارد سر خدمت بر آستان دارد

عمر لیث بر زمین نهاد و گفت

هر چه رود بر سرم چو نتوانی پسندی رواست بنده چه دعوی کند حکم خداوند راست

اما بموجب آنکه پرورده نعمت این خاندانم نخواهم که فردای قیامت بخون من گرفتار آئمی باری
اگر مرا خواهی کشت بتاویل شرعی بکش گفت تاویل شرعی چگونه کنم گفتا اشارت فرمائی
تا من وزیر را بکشم آنگاه مرا بقصاص او بکش تا بحق کشته باشی ملک را خنده گرفت و وزیر گفت
چه مصلحت بینی وزیر گفت ای خداوند جهان از برای خدا ایشوخ دیده را بصدق کور پدرت
آزاد کن تا مراد بر بلایی نیفتد گناه از من است که قول حکما را کار نه بسته ام که گفته اند

چو کردی با کلوخ انداز پیکار سر خود را بنادانی شکستی

چو تیر انداختی بر روی دشمن حذر کن کاندرا آماجش نشستی

حکایت ملک زوزن را خواجه بود کریم النفس نیک محضر که همگنان را در مواجعت حرمت
داشتی و در غیبت نیکوئی گفتی اتفاقا از آن حرکتی صادر شد که در نظر سلطان ناپسند آمد
مصادره فرمود و عقوبت کرد سرهنگان پادشاه چون بسوابق نعمت او معترف بودند

و بشکر او مرتبه ای بجرم مدت تو کیل او رفیق و ملاطفت کردند و جزو معافیت روان داشتندی

صلح باد دشمن اگر خواهی هر که که ترا در قضا غیب کند در نظرش تخمین کن

سخن آخر بدان میکند روزی را سخنش تا نخواهی دهانش شیرین کن

انچه مضمون خطاب ملک بود از عهد بعضی بیرون آمد و به بقیته در زندان بماند آورده اند که

یکی از ملوک آن نواحی در خفیه پیدایش فرستاد که ملوک آن طرف قدر چنان بزرگواری

نداشته و بی عزتی نموده و بر ما کران آمد اگر رای عزیز فلان احسن الله خلاصه بجانب ما

التفات کند در رعایت خاطرش هر چه تمامتر سعی کرده شود واعیان این مملکت بیدار او

مفتقرند و جواب این حروف را منتظر خواجه بر آن وقوف یافت از خطر اندیشید و در حال

جوابی مختصر نوشت که اگر بر ملا افتد قتنه نباشد و روانگر و یکی از متعلقان که برین حال واقف

ناسرانی را که بینی بختیار

عاقلان تسلیم کردند اختیار

چون نداری ناخن درنده تیز

باید آن به که کم گیری ستیز

هر که با فولاد بازو پنجه کسود

ساعد سیمین خود را رنجه کرد

باش تادستش به بند روزگار

پس بکام دوستان مغزش برابر

حکایت یکی از ملوک را مرضی پایل بود که اعاده ذکر آن ناکردن اولیتر طایفه از حکمای یونان

متفق شدند که این درد را دوائی نیست مگر زهره آدمی که بچندین صفت موصوف باشد بفرمود تا

طلب کردند دهقان پسری یافتند بدان صفت که حکما گفته بودند پدر و مادرش را بخوانند و

بنعمت بیکران خوشنود کردند قاضی بکشتن فتوی داد که خون یکی از رعایا ریختن سلامت نفس

پادشاه را روا باشد جلا و قصد کشتنش کرد پس روسوی آسمان کرد و تبسم کنان چیزی

در زیر لب همی گفت ملک پرسید که درین حالت چه جای خنده است گفت ناز فرزند بر پدر

و مادر باشد و دعوی پیش قاضی برند و داد از پادشاه خواهند اکنون پدر و مادر بعلت حطام دنیا

مرا بخون سپردند و قاضی بکشتن فتوی داد و سلطان مصالح خویش در هلاک من اهمی بیند

اکنون بجز خدای عَزَّوَجَلَّ مرا پناهی نیست

پیش که بر آورم ز دوست فریاد

هم پیش تو از دست تو میخواهم داد

سلطان را ازین سخن دل بهم برآمد و آب در دیده کردانید و گفت هلاک من اولیتر که خون

چنین بیکناهی ریختن سرو و چشمش بیوسید و در کنار گرفت و نعمت بی اندازه بخشید

و آزاد کرد آورده اند که در آن هفته ملک شفایافت

همچنان در فکر آن بیتیم که گفت

پیلبانی بر لب دریای نیل

زیر پایت کردانی حال مور

همچو حال تست زیر پای پیل

حکایت یکی از بندگان عمرلیث که بخته بود کسان از عقبش برفتند و باز آوردند وزیر را

باو غرضی بود اشارت بکشتن کرد تا دیگر بندگان چنین حرکتی نکنند بنده مسکین سر پیش

حکایت وزیر غافل شنیدم که خانه رعیت خراب کردی تا خزانه سلطان آبادان کند. پیغمبر
از قول حکما که گفته اند هر که خدای عَزَّوَجَلَّ را بر نجانند تا دل خلق بدست آرد خدایتعالی
همان خلق را بر و کنار و تادمار از رو کارش بر آرد

آتش سوزان نکند باسپند آنچه کند دود دل مستمند

سر جماعه حیوانات گویند شیر است و کمترین جانوران خربا اتفاق خردمندان خربا بر به که شیر مردم در

مسکین خراگر چه بی تمیز است چون باراهی برد عزیز است

کلوان و خران بار بردار به زاد میان مردم آزار

باز آمدم بر سر حکایت وزیر غافل ملک را طریفی از فایم اخلاق او معلوم شد و در شتابانجه کشید
بأنواع عقوبت بکشت

حاصل نشود رضای سلطان تا خاطر بندگان نجوایی

خواهی که خدای بر تو بخشد با خلق خدا بکن نگوئی

دیگر آورده اند که یکی از شتمدیدگان بر سر او بگذشت و بر حال تباها او نظر کرد و گفت

نه هر که قوت بازوی منصبی دارد بسلطنت بخورد مال مردمان بکزاناف

توان بجای فرو بردن استخوان درشت ولی شکم بدر و چون بگیرد اندر ناف

نماند شتمکار بد روزگار بماند برو لعنت پادار

حکایت مردم آزار بر احکایت کنند که سنگی بر سر صالحمی زد و در ویش را مجال انتقام نبود

آن سنگ را نگاه میداشت تا وقتی که سلطان را بران لشکری خشم آمد و در چاهی محبوس کرد

و در ویش بیامد و همان سنگ که با خود داشت بر سرش کوفت گفت چه کسی مرا این

سنگ چو از دی کفست من فلانم و این همان سنگ است که در فلان تاریخ بر سر من زدی

گفت در شمدت کجا بودی گفت از جاهت اندیشه میکردم اکنون که در جاهت دیدم

غنیمت شمردم که خردمندان گفته اند

و عذر جرات بخواستم و هنگام بیرون آمدن گفتم

چو کعبه قبله حاجت شد از دیار بعید / روند خاق بیدارش از بسی فرسنگ

ترا تحمل امثال ما بساید کرد / که ای محکس نزنند بر درخت بی برسنگ

حکایت ملکرزاده کنج بسیار از پدر میراث یافت دست کرم بر کشاد و داد سخاوت پداد

و نعمت بیدریغ بر سپاه و رعیت بر یخت

نیاستناید مشام از طبله عود / بر آتش نه که چون عنبر ببوید

بزرگی بایدت بخشندگی کن / که تا دانه نیفشانی نروید

یکی از جاسای بی تدبیر نصیحتش آغاز کرد که ملوک پیشین مر این نعمت را بسی اندوخته اند و

برای مصلحت نهاده اند دست ازین حرکت کوتاه کن که واقعها در پیش است و دشمن

از پس مبادا که وقت حاجت فرومانی

اگر کنجی کشتی بر عامیان بخش / رسد هر کدخدایی را برنجی

چرا نستانی از هر یک جوی سیم / که کرد آید ترا هر روز کنجی

ملکرزاده ازین سخن روی در هم کشید و موافق طبع بلندش نیاند و او را از جر فرمود و گفت

خدایتعالی مرا مالک این مملکت گردانیده که بخورم و به بخشیم نه پاس بانم که نگاه دارم

قارون هلاک شد که چاهخانه کنج داشت / نوشیروان نمرد که نام نکو کد داشت

حکایت آورده اند که نوشیروان عادل در شکارگاهی صیدی کباب میکرد و نمک نبود

غلامی بروستافرستاد که نمک آورد و نوشیروان فرمود که نمک بقیعت بستان نه بقوت

تاده خراب نشود و رسم می نباشد گفتند ازین قدر چه خلل زاید گفت بنیاد ظلم اول در جهان

اندکی بود هر کس که آمد بر آن مزیدی کرد تا بدین غایت رسید

تا که ز باغ رعیت ملک خورد سیبی / بر آورد غلامان او درخت از سیخ

به پنج بیضه که سلطان ستم روادارد / ز نندش گریانش هزار مرغ سیخ

حکایت

مصلحت ندیدم بیدش از پیش ریش درویش را بملاصفت خراشیدن و نمک
پاشیدن بدین بیت اختصار کردم و گفتم

ندانستی که بینی بند بر پای خود در گوشت نیاید پسندم مردم
و کرره کرداری طاقت نیش مکن انگشت در سوراخ کردم

حکایت تنی چند در صحبت من بودند ظاهر حال ایشان بصلاح آراسته یکی از بزرگان
در حق این طایفه حسن ظنی بلیغ داشت و ادرازی معین کرده تا یکی از ایشان حرکتی کرده مناسب
حال درویشان ظن آن شخص فاسد شد و بازار ایشان کاسد خواستم تا بطریقی کفاف
یاران مستخلص گردانم آهنگ خدمتش کردم در بانم رها نکرد و جفا کرد و معذورش داشتتم که
لطیفان گفته اند

در میر و وزیر و سلطان را بیوسیلت مکر و پییر امن
سک و دربان چو یافتند غریب این کریبانش کیرو آن دامن

چنانکه مقربان حضرت آن بزرگ بر حال من وقوف یافتند با کرامت در آوردند و مقامی برتر معین
کردند اما بتواضع فروتر نشستم و گفتم

بگذار که بنده کمبستم تا در صف ندکان نشینم
گفت اند اند چه جای این سخن است

کبر سر چشم من نشینی نازت بکشم که ناز نشینی

فی الجمله بنشستم و از هر دری سخن در پیوستم تا حدیث دلت یاران در میان آمد گفتم
چه جرم دید خداوند سابق الانعام که بنده در نظر خویش خوار میدارد و

خدای راست مسلم بزرگوار می و لطف که جرم بیند و نان بر قرار میدارد

حاکم چون این سخن بشنید عظیم پیسندید و اسباب معاش یاران را فرمود تا بر قرار
ماضی مهیادارند و مونس ایام تعطیل وفا کنند شکر نعمت کفتم و زمین خدمت بیوسیدم

پرسیدند و کارش از آن درگذشت و بمرتبه بالاتر از آن متممکن شد همچنین نجم سعادتش
در ترقی بود تا بوج ارادت رسید و مقرب حضرت سلطان و مشارالیه و معتد علیه کشت
بر سلامت حالش شادمانی کردم و گفتم ✕

منشین ترش از گردش ایام که صبر تلخ است ولیکن بر شیرین دارد
ز کار بسته میندیش و دل شکسته مدار که آب چشمه حیوان درون تاریکی است
أَلَا تَحَازِنُ أَخَ الْبَدِيَّةِ فَلَيْسَ حَمْنِ الطَّافِ خَفِيَّةِ

اتفاق در آن قریبه با طایفه از یاران اتفاق سفر حجاز افتاد چون از زیارت مکه باز آمدم دو مریض
استقبال کرد ظاهر حالش بریشان دیدم و بفراست دانستم که معزول است که دوست
دیوانی را فراغت دیدار دوستان وقتي باشد که از عمل فروماند

در بزرگی و کیر و دار عمل ز آشنایان فراغت دارند
روز بیچارگی و درویشی در دلدل پیش دوستان آرند

ظاهر حالش را دیدم بریشان و در هیأت درویشان گفتم چه حالت است گفت ای پسر من
تو گفستی طایفه صدر بدند و بخیاستی متهم کردند و ملک دآم ملک در کشف حقیقت آن
استفسار نمود و یاران قدیم و دوستان حمیم از کلمه حق خاموش شدند و حق صحبت
دیرینه فراموش کردند

نه بینی که پیش خداوند جاه ستایش کنان دست بر سر نهند
و کر روز کارش در آرد پای همه عالمش پای بر سر نهند

فی الجمله بانواع عقوبت گرفتار بودم تا درین هفته که مرده سلامت حاج رسید از بند کرامت خلاص
گردند و ملک موروثی خاص گفتم در آن نوبت نصیحت من قبول نکردی که گفتم عمل پادشاهان
چون سفر دریا است سودمند و خطرناک یا کنج برگیری یا در رخ بمیری

بازر بهر دوست کند خواه در کنار یا موج روزی افکندش مرده بر کنار

و حکما گفته اند چهار کس از چهار کس بجان برنجند خراجی از سلطان و دزد از پاسبان
و فاسق از غماز و روستایی از محتسب و آنرا که حساب پاک است از محاسبیت چه پاک است

مکن فراخ روی در عمل اگر خواهی که وقت دفع تو کرد مجال دشمن تنگ
تو پاک باش مدارای برادر از کس پاک ز نند جامه ناپاک کاران بر سنگ

گفتم حکایت آن روباه مناسب حال تست که دیدندش کزیران و افتان و خیزان کسی
گفتش چه آفت است که موجب چندین محافت است گفت شنیدم که شیر را بسخره میگیرند
گفتند ای سفیه لایعلم شیر را با تو چه مناسبت است و ترا با شیر چه مشابہت گفت خاموش
که اگر حاسدان بغرض گویند که این شیر است و گرفتار آیم که اغم تخلیص من باشد تا تفتیش
حال من کند و تا تریاق از عراق آورند مار کزیده مرده باشد ترا همچنین فضل است و امانت و تقوی
و دیانت ولیکن معاندان در کمین اند و مدعیان گوشه نشین اگر آنچه حسن سیرت تست
بخلاف آن تقریر کنند هر آئینه در معرض خطاب پادشاه آئینی در آن خالت کرامت باشد
پس مصلحت آن می بینم که ملک قناعت را حراست کنی و ترک ریاست گوئی که گفته اند
بدریا در منافع بی شمار است اگر خواهی سلامت بر کنار است

این سخن بشنید و بهم برآمد و روی ازین حکایت در احم کشید و سخن رنجش آمیز گفتن گرفت
که این چه عقل است و کفایت و فهم و درایت قول حکما در ست آمد که گفته اند دوستان در زندان
بکار آیند که در سفره همه دشمنان دوست نمایند

دوست مشمار آنکه در نعمت زند لاف یاری و برا در خواندگی

دوست آن باشد که گیرد دست دوست در پریشان حالی و در ماندگی

دیدم که متغیر میشود و نصیحت بغرض می شنود بنزدیک صاحب دیوان رفتم سابقه
معرفتی که میان ما او بود صورت حالش بگفتم و اهلایت و استحقاق او را بیان کردم
تا بکاری مختصرش نصب کردند چون چندی برآمد لطف طبعش را دیدند و حسن تدبیرش را

اگر صد سال کبر آتش فروزد اگر یکدم درو افتد بسوزد

افتد که ندیم حضرت سلطان زر بیاید و باشد که سر برود و حکما گفته اند که از تملون طبع پادشاهان پر حذر
باید بود که بسلامی برخیزد و دیگر وقت بدشنامی خلعت بخشند و گفته اند که ظرافت بسیار کردن
هنر ندیمان است و عیب حکیمان

تو بر سر قدر خویش باش و وقار بازی و ظرافت به ندیمان بگذار
حکایت یکی از رفیقان شکایت روزگار مخالف پیش من آورد و گفت که کفاف اندک
دارم و عیال بسیار و طاقت بار فاقه ندارم بار مادر دلم آید که با قلیسمی دیگر نقل کنم تا در هر صورت
که زندگانی کرده شود کسی را بر نیک و بد من اطلاع نباشد
بس که سینه خفت کس ندانست که کیست بس جان بلب آمد که برو کس نگر نیست
باز از شهادت اعدای اندیشم که بطعن در قفای من بخندند و سعی مرا در حق عیال هر عدم مروت
حمل کنند و گویند

مبین آن بی حمیت را که هرگز نخواهد دید روی نیکیا بسختی

تن آسانی گزیند خویش را زن و فرزند بگذارد بسختی

و در علم محاسبیت چنانکه معلوم است چیزی دانم اگر بجای شما جهتی معین شود که موجب جمعیت
خاطر باشد بقیت عمر از عهده شکر آن بدر نشوایم آمد گفتیم ای برادر عمل پادشاهان دو طرف
دارد امید نان و بیم جان و خلاف رای خردمندان است بدان امید بدین بیم افتادن

کس نیاید بخانه درویش که خسراج زمین و باغ بده

یابتش ویش و غصه راضی شو یا جگر بند پیش زاع بنه

گفت این سخن موافق حال من نگفتی و جواب سوال من نیاوردی نشنیده که گفته اند
هر که خیانت ورزد دستش از حساب بلرزد

راستی موجب رضای خدا است کس ندیدم که کم شد از ره راست

لاجرم و شمشي صعب روي نمود همه پشت بدادند
 چو دارند كنج از سپاهي دريغ دريغ آيدش دست بزدن به تيغ
 چنه مردی كند در صف كارزار كه دستش تهی باشد از روزگار
 بلي از آنكه غدر كردن با من دم دوستي ميرز دلا متش كردم و گفتم دون است و ناسپاس
 و سفله و ناحق شناس كه باندك تخير حال از مخدوم قدیم بر كرد و حقوق نعمت ساليان در
 نور دو گفتم اگر بكويم بكرم معذور داري شايد كه اسپم بي جو بود و نمد زين بكر و سلطان كه بر زر
 با سپاهي بخيلي كند با او بجان جوانمردوي نتوان كرد
 زر بده مرد سپاهي را تا سر بنهد و كمرش ز رندهي سر بنهد در عالم
 إِذَا شَبِعَ الْكَهْبِيُّ يَصُولُ بَطْشًا وَخَاوِيَّ الْبَطْنِ يَبْطِشُ بِالْفِرَارِ
 حكايت يكي از وزرا معزول شد و بحلقه درويشان در آمد و بر كت صحبت ايشان دروي
 اثر كرد و جمعيت خاطرش دست داد ملك بار ديگر با او دل خوش كرد و عمل فرمود قبول نكرد و
 گفت معزولي بنزد خردمندان به كه مشغولي
 آنانكه بكنج عافيت بنشستند و ندان سك و دمان مردم بستند
 كاغذ بدريدند و قلم بشكستند و ز دست و زبان حرف كيران رستند
 ملك گفت هر آئينه ما را خردمندی كافي بايد كه تدبير مملكت را بشايد گفت اي ملك نشان
 خردمند كافي آنست كه بچنين كارها تن در ندهد
 همای بر سر مرغان از ان شرف دارد كه استخوان خور و جانور نيماز دارد
 حكايت سياه كوش را گفتند ترا ملازمت شير بچه وجه اختيار افتاد گفت تا فضله
 صيدش ميخورم و از شر دشمنان در پناه صولتش زندگاني ميكشم گفتند اکنون كه بطل حمايتش
 در آمدي و بشكر نعمتش اعتراف كردي چرا نزديكتر نيائي تا بحلقه خاصانست در آرد و از
 زندگان محاصرت شمارد گفت همچنان از بطش ايمن نيست ام

درویشی برهنه در شهر ماحفته بود گفت

ای آنکه باقبال تو در عالم نیست کیرم که غمت نیست غم ما هم نیست

ملک را خوش آمد صره از هزار دینار زر از روزن بیرون داشت و گفت دامن بدر درویش
گفت دامن از کجا آرم که جامه ندارم ملک را بر حال صعب اور حمت آمد و خلعتی بران مزید کرد
و پیشش فرستاد درویش آن نذر ابلندک روزی بخورد و باز آمد

قرار در کف آزادگان نکیر دمال نه صبر در دل عاشق نه آب در غریبال

در خالسی که ملک را پروای او نبود خال باز گفتند ملک به هم بر آمد و روی در هم کشید
و ازینجا است که اصحاب فطنت و ارباب خبرت گفته اند که از حدت و صولت پادشاهان
هر حدز باید بود که غالب اہمت ایشان بمعظمت امور مملکت متعلق باشد و تحمل از دحام عوام نکنند

حرامش بود نعمت پادشاه که هنگام فرصت ندارد نگاه

مجال سخن تانہ بینی ز پیشش بہ بیہودہ گفتن مبر قدر خویش

گفت برانید این کدای شوخ چشم مدبر را که چندین نعمت باندک مدت بر انداخت
و خزانه بیت المال لقمہ مساکین است نہ طعمہ اخوان الشیاطین

اہلہی کو روز روشن شمع کا فوری نہد زود باشد کش بشب روغن نباشد در چراغ
یکی از وزرای ناصح گفت ای خداوند مصلحت آنست کہ چنین کسانرا وجہ کفاف بتفاریق
مجرد دارند تا در نفقہ اسراف نکنند و آنچه فرمودی از زجر و منع اگر چه تربیت است طایفہ بر بخل
حمل کنند و دیگر مناسب ارباب اہمت نیست یکی را بلطف امیدوار کردن و باز بنومیدی خستہ گردانیدن

بروی خود در طماع باز نہ توان کرد چو باز شد بد رشتی فراز نہ توان کرد

کس نہ بیند کہ تشنگان حجاز بلب آب شور کسرد آیند

ہر کجا چشمہ بود شیرین مردم و مرغ و مور کسرد آیند

حکایت یکی از پادشاهان پیشین در رعایت مملکت سستی کردی و لشکر بسختی داشتی

درویش و غنی بنده این خاک درند و آنانکه غنی تر اند محتاج ترند
 آنکه مرا گفت اراغجا که اهمت درویشان است و صدق معاملات ایشان خاطری همراه من کنید که از
 دشمنی صعب اندیشناکم گفتمش هر رعیت ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی رحمت نه بینی
 بازوان توانا و قوت سردست خطا است پنجه همساکین ناتوان بشکست
 ترسد آنکه بر افتادگان نبخشاید که گرز پای در آید کسش نکیر و دست
 هر آنکه تخم بدی کشت و چشم نیکی داشت دماغ بیهوده پخت و خیال باطل بست
 ز کوشش پنبه برون آرد و ادخلق بده که کر تومی ندهی و ادروز دادی هست
 بسنی آدم اعضای یکدیگر اند که در آفرینش زیک کوهر اند
 چو عضوی بدرد آورد روزگار و کسر عضوها را نماند قرار
 تو کسر محنت دیگران بیغمی شاید که نامت نهشد آدمی
 حکایت درویشی مستجاب الدعوت در بغداد پدید آمد حجاج بن یوسف را خیر کردند
 ویرا بخواند و گفت مراد عای خیری کن گفت خدایا جانیش بستان گفت از بهر خدا این چه دعا بود
 گفت این دعا خیر است ترا و جماعه مسلمانان را

ای زبردست زیر دست آزار کسرم تا کی بماند این بازار
 بچه کار آیدت جهانداری مرونت به که مردم آزاری
 حکایت یکی از ملوک بی انصاف پارسایی را پرسید که از عبادتگاه کدام فاضلتر است
 گفت ترا خواب نیمروز تا در آن یک نفس خالق را نیازی

ظالمی را خفته دیدم نیمروز گفتم این فتنه است خوابش برده به
 و آنکه خوابش بهتر از بیداریست آنچنان بد زندگانی مرده به
 حکایت یکی از ملوک را شنیدم که شبی در عشرت بروز آورده بود و در پایان مستی همی گفت
 ما را بجهان خوشتر ازین یکدم نیست کز نیک و بد اندیشه و از کس غم نیست

موران بهشتی را دوزخ بود اعراف از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است
فرق است میان آنکه یارش در بر با آنکه دو چشم انتظارش بر در
حکایت هرگز را گفتند از وزیران پدر چه خطا دیدی که بند فرمودی گفت خطایی معلوم نکردم
که موجب جسد باشد ولیکن دانستم که مهابت من در دل ایشان بیکران است و بر عهد من
اعتماد کلی ندارند ترسیدم که از بیم گزند خویش قصد هلاک من کنند پس قول حکما را
کار بستم که گفته اند

از آن گز تو ترسد ترس ای حکیم و گر با چو او صد بر ائمی بجنک
از آن مار بر پای راعی زند که ترسد سرش را بگوید بسک
نه بینی که چون کر به عاجز شود بر آرد بجنکال چشم پلنگ

حکایت یکی از ملوک عرب رنجور بود در حالت پیری و امید از زندگانی قطع کرده سواری
از در در آمد و بشارت داد که فلان قلعه را بدولت خداوندی کشادیم و دشمنان اسیر شدند و
سپاه و رعیت آن طرف بجهلگی مطیع فرمان گشتند ملک نفسی سر در آورده و گفت
این مرده مرا نیست بلکه دشمنان مرا است یعنی وارثان ملک را

درین امید بسر شد در ریغ عمر عزیز که آنچه در دلم است از درم فرار آید
امید بسته بر آمد ولی چه فایده ز آنکه امید نیست که عمر گذشت باز آید

کوس در حالت بگرفت دست اجل ای دو چشم و دایع سر بکنید
ای کف دست و ساعد و بازو همه تود یح یکد کسر بکنید
بر من افتاد کار دشمن کام آخر ای دوستان گذر بکنید
روز کارم بشد بشد دانی من نکسرم شما حذر بکنید

حکایت بر بالین تربت یحیی پیغمبر علیه السلام معتکف بودم در جامع و مشق که یکی از ملوک
عرب که به بی انصافی منسوب بود اتفاقا بزیارت آمد و نماز گذارد و دعا کرد و حاجت خواست
درویش

پدرشان میکنی مگر پادشاهی نداری
همان به که لشکر بجان پروری که سلطان بشکر کند سروری
ملک گفت موجب کرد آمدن سپاه و رعیت چیست گفت پادشاه را کرم باید تا خلق بدو کرد آیند
و رحمت تادیر پناه دولتش ایمن نشینند و تر این هر دو نیست

نکند جور پیشه سلطانی که نیاید زکرک چو پانی
پادشاهی که طراح ظلم افکند پای دیوار ملک خویش بکند

ملک را پند وزیر ناصح موافق طبع نیامد و روی ازین سخن درهم کشید و بر ندانش فرستاد
بسی بر نیامد که بنی انعامش بمنازعت برخاستند و بمقاومت لشکر آراستند و ملک
پدر خواستند قومی که از دست تطاول او بجان آمده بودند و بر ایشان شده برایشان
کرد آمدند و تقویت کردند تا ملک از تصرف او بدر رفت و بر آنان مقرر شد

پادشاهی کور و اوار دستم بر زیر دست
بار رعیت صالح کن و ز جنگ خصم ایمن نشین
ز آنکه شاه عادل را رعیت لشکر است

حکایت پادشاهی با غلامی عجمی در کشتی نشسته بود غلام دیگر باره دریا ندیده بود و محنت
کشتی نیاز موده کرم و زاری در نهاد و لراه بر اندامش افتاد چندانکه ملاطفت کردند آرام نگرفت
ملک را عیش منحص شد و هیچ چاره ندانستند حکیمی در آن کشتی بود و ملک را گفت
اگر خواهی من او را بطریق خاموش کردم ملک گفت غایت لطف و کرم باشد حکیم فرمود
تا غلام را بدریا انداختند و چند نوبت غوطه خورد پس مویش گرفتند و نزدیک کشتی آوردند
دست در میان کشتی در آویخت بیرون آمد و بکوشه بنشست و قرار گرفت ملک را
عجب آمد که ورین چه حکمت بود گفت غلام در اول محنت غرق شدن نجشیده بود
و قدر سلامت کشتی نمیدانست و همچنین قدر عافیت کسی داند که بمحضین کرفتن آید
ای سیر ترانان جوین خوش نه نماید معشوق منست آنکه نزدیک تو زنت است

ففي الحياه مقبول نظر سلطان آمد که جمال صورت و کمال معنی داشت و خردمندان گفته اند
توانگری به نراست نه به مال و بزرگی بعقل است نه بسال ابناي جنس او بروي حسد بروند
و بخيانتی متهم کردند و در کشتن او سعی بیفایده نمودند
دشمن چه زند چو مهربان باشد دوست ملک پر سید که موجب خصمی ایسان در حق تو چیست
گفت در دولت خداوندی امکانرا راضی کردم مگر حسود که راضی نمیشود الا بر زوال نعمت
من و دولت و اقبال خداوندی

توانم آنکه نیازم اندرون کسی حسود را چاکسم کوز خود بر مخ درست
بمیر تا برهی ای حسود کین رنجی است که از مشقت او جز بمرک نمیتوان رست
مشور بختان بارز و خواهش مقبلان را زوال نعمت و جباه
کر نه بیند بروز شب پره چشم چشم آفتاب را چه کسناه
راست خواهی هزار چشم چنان کور بهیتر که آفتاب سیاه
حکایت یکی از ملوک عجم را حکایت کنند که دست تطاول بممال رعیت دراز کرده بود
و جوهر و اذیت آغاز نهاده تا بحدیکه خلق از مکاید ظلمش بجهان برفتند و از کربلت جورش راه
غربت گرفتند چون رعیت کم شد و ارتفاع ولایت نقصان پذیرفت و خزانه تهی ماند
دشمنان زور آوردند

هر که فریاد رس روز مصیبت خواهد کور ایام سلامت بجوانمردی کوشش
بند حلقه بکوشش از نه نوازی برود لطف کن لطف که بیگانه شود حلقه بکوشش
پادری در مجلس او کتاب شاهنامه میخوانند در زوال دولت ضحاک و عهد فریدون وزیر
از ملک سپهر سپید که هیچ توان دانستن که فریدون کنج و ملک و دشمن داشت چاک و مملکت
بر روی مقرر شد گفت چنانکه شنیدی خلقي بتعصب بروی کرد آمدند و تقویت کردند و پادشاهی
یافت وزیر گفت ای ملک چون کرد آمدن خلق موجب پادشاهی است تو مر خلق را چرا
پریشان

بآیدان یار کشت همسر لوط خاندان نبوتش کم شد
 سگ اصحاب کعبه روزی چند بی نیکان گرفت و مردم شدند
 این بگفت و طایفه ازندمای ملک با او بشفاعت یار شدند تا ملک از سر خون او در گذشت
 و گفت بخشیدم اگر چه مضحک ندیدم
 وانی که چه گفت زال بارستم کرد دشمن نتوان حقیر و بیچاره شمرد
 دیدیم بسی که آب سر چشمه خورد چون بیشتر آمدش ترو بار برود
 فی الجمله پسر را ساز و نعمت بر آوردند و استاد ادب را تربیت او نصب کردند تا حسن خطاب
 و رد جواب و سایر آداب خدمت ملوکش در آموختند و در نظر امکانان پسندیده آمد باری
 وزیر از حسن شمایل او در حضرت ملک شمه همی گفت که تربیت عاقلان در وی اثر کرده است
 و جهل قدیم از جبلت او بدر رفته ملک را ازین سخن تبسم آمد و گفت
 عاقبت کرک زاده کرک شود کرچه با آدمی بزرگ شود
 سالی دو برین بر آمد طایفه از او باش محلت بدو پیوستند و عهد مرافقت بستند تا بوقت
 فرصت وزیر را باد و پسرش بکشت و نعمت بیقیاس برداشت و در مغاره دزدان
 بجای پدر نشست ملک را ازین معنی خبر شد و دست تحیر بدندان کزیدن گرفت و گفت
 شمشیر نیک ز آهن بد چون کند کسی ناکس بتر بیت نشود ای حکیم کس
 باران که در لطافت طبعش خلاف نیست در باغ لاله روید و در شوره بوم خس
 زمین مشوره ببل بر نیارد در و تخم عمل ضایع ماکر دان
 نکوئی بآیدان کردن چنان است که بد کردن بجای نیلکمر دان
 حکایت پسر هتک زاده را بر در سر ای اعظمش دیدم که فهم و فراستش و عقل و کیاستش
 زاید الوصف داشت ام از عهد خردی آثار بزرگی در ناطقه او پیدا
 بالایی سرش زهوش مندی می تافت ستاره بلندای

بفرستادند تا در شعب جبل پنهان شدند شبانگاه که دزدان باز آمدند سفر کرده و غارت
آورده سالح از تن بکشادند و رخت عتیقه بنهادند نخستین دشمنی که بر سر ایشان
ناخت خواب بود چندانکه پاسی از شب بگذشت

قرص خورشید در سیاهی شد یونس اندر دمان ماهی شد

مردان دلاور از کمین برجستند و دست یکان یکان بر کتف بستند و بآمدند ان بدرگاه ملک
حاضر آوردند همه را بکشتن اشارت فرمود اتفاقا در آن میان جوانی بود که میوه عنفوان شبابش
نور سیده و سبزه گلستان عذارش تازه و میده یکی از وزرا پای تخت ملک را بوسه داد
و روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت این سرهنوز از باغ زندگانی بر خورده و از ریحان جوانی
تمتع نیافته توقع بکرم اخلاق خداوندی آنست که بیخشدن خون او بر بنده منت نهند ملک
ازین سخن روی درام کشید و موافق رای باندش نیامد و گفت

پرتو نیکان نگیرد مهر که بشیادش بد است تربیت نااهل را چون کردگان بر کنبد است
نسل فساد اینان منقطع کردن و بیخ تبار ایشان بر آوردن اولیتر است که آتش نشانند
و احرار کد ایشان و افعی کشتن و بچه نگاه داشتن کار خردمندان نیست

ابر کر آب زندگی بارو هرگز از شاخ بید بر نخوری

بافرو مایه روزگار مسر کر نی بوری یا شکر نخوری

وزیر این سخن بشنید طوغا و کرمای پسندید و بر حسن رای ملک آفرین خواند و گفت آنچه
خداوند دَامَ مَلِكُهُ فرمود عین حق است و محض ثواب که اگر در ملک صحبت
آن بدان تربیت یافتی طبیعت ایشان گرفتاری اما بنده امیدوار است که در خدمت صالحان
تربیت پذیرد و خوبی خردمندان گیرد که هنوز طفل است و سیرت بغی و عناد آن گروه در نهاد
وی مستمکن نشده است و در حدیث است مَا مِنْ مَوْلٍ إِلَّا وَقَدْ يُولَدُ عَلَى الْغَطْرِ
فَابْوَاهُ يَهُودَانِهِ وَيَنْصَرَانِهِ وَيَجَسَّاسَانِهِ

آورده اند که سپاه دشمن بی قیاس بود و ایشان اندک جماعتی آهنگ گویز کردند پس نعره برزد
و گفت ای مردان بگوئید یا جامه زنان بیوشید سوارانرا بکشتن او تهور زیاده شد و یکبار
حمله آوردند شنیدم که در همان روز برد دشمن ظفر یافتند ملک سرو چشمش ببوسید
و در کنار گرفت و هر روز نظر بیش کرد تا ولیعهد خویش کرد برادران سرد بودند و زهر در طعامش کردند
خواهر از غرقه بید و در یکچه برهم زد پس بفرستاد و دریافت و دست از طعام باز کشید و گفت
محالست که از مردان بمیرند و بیخبران جای ایشان بگیرند

کس نیاید بر زیر سایه بوم ۱ و رهای از جهان شود معدوم ۱
پدر را ازین حالت آگهی دادند برادرانش را بخواند و کوشمال بواجبی داد پس هر یک را
از اطراف بلاد حصه معین کرد تا نهبند شست و نزاع برخاسته که گفته اند ده درویش در کایمی
بخچند و دو پادشاه در اقایمی نمانند

نیم نانی کس خورد مرد خدا بدل درویشان کند نیممی و کر
ملک اقایمی بگیرد پادشاه همچنان در بند اقایمی و کر

حکایت طایفه دزدان عرب بر سر کوهی نشسته بودند و منفذ کاروان بسته و رعیت بندگان
از مکاید ایشان مرغوب و لشکر سلطان مغلوب بر حکم آنکه ملاذی منیع از قلعه کوهی بدست
آورده بودند و ملجا و ماوای خود ساخته مدبران ممالک آنطرف در دفع مضرت ایشان
مشورت کردند که اگرین طایفه امیرین نسق روزگاری مداومت نمایند مقاومت بالایشان ممتنع گردد

درختی که اکنون گرفتست پای به نیروی شخصی بر آید زجای
ورش همچنان روزگاری اهلی بگردنش از بینج برنگالی
سر چشمه شاید گرفتن بمیل چون پرشد شاید گذشتن به پیل

سخن برین مقرر شد که شخصی را بتجسس ایشان برکماشتند و فرصت نگاه میداشتند
تا وقتی که بر سر قومی رانده بودند و بقعه خالی مانده تنی چند از مردان واقعه دیده جنگ آزموده

آن پسر لاش را که سپردند زیر خاک / خاکش چنان بخورد و گزواستخوان نماند
زنده است نام فرخ نوشیروان بعد / که چه بسی گذشت که نوشیروان نماند
خیری کن ای فلان و غنیمت شمار عمر / زان پیشتر که بانگ بر آید فلان نماند

حکایت ملاکراده را شنیدم که کوتاه بود و حقیر و دیگر برادرانش بلند بالا و خوب روی باری
پدر بچشم حقارت و روی نظر میکرد و پسر بفراس است دریافت و از روی استبصار بدانست
و شرط خدمت بجای آورد و گفت ای پدر کوتاه خردمندیم از نادان بلند نه هر چه بقامت مهتر
بسمت بهتر الشاة نظیفه والغیل جیفه

اقل جبال الارض طور و ابه / لا عظم عند الله قدر او منزه
آن شنیدی که لاغری دانا / گفت روزی بابایی فرید
اسب تازی اگر ضعیف بود / تا چنان از طویله خربه
پدر بخندید و ارکان دولت پندیدند و دیگر برادرانش بجان برنجیدند

تا مرد سخن نگفته باشد / عیب و هنرش نهفته باشد
هر بیشه گمان مبر که خالی است / شاید که پلنگ خفته باشد
شنیدم که در همان نزدیکی ملک را دشمنی صعب روی نمود چون لشکر از هر دو جانب روی درام
آوردند اول کیسه اسب در میدان جهانبید آن پسر بود و گفت

آن نه من باشم که روز جنگ پیشی پشت من / این منم کاندر میان خاک و خون پیشی سری
کانکه جنگ آرد بخون خویش بازی میکند / روز میدان آنکه بگریزد بخون شکری
این بگفت و بر سپاه دشمن زد و تنی چند از مردان کاری بینداخت چون پیشش پدر آمد زمین
خدمت ببوسید و گفت

ایکه شخص منت حقیر نمود / تا در شتی هنر نپنداری
اسب لاغر میان بکار آید / روز میدان نه کاور واری

باب اول در سیرت پادشاهان حکایت پادشاهی راست نیدم که بکشتن
بیکسای اشارت فرمود و بیچاره در حالت نومیدی بر بنایی که داشت ملک را دشنام دادن گرفت
و سقط گفتن آغاز کرد که گفته اند هر که دست از جان بشوید هر چه در دل دارد بگوید

وقت ضرورت چونماند گریز دست بگیرد سر شمشیر تیز

إِذَا يَأْسَ الْإِنْسَانُ طَالَ لِسَانُهُ كَسِنُورٍ مَغْلُوبٍ يَصُولُ عَلَى الْكَلْبِ

ملک پرسید که چه میگوید یکی از وزرای نیک محضر گفت بمیکوید الْكَافِرِينَ الْغِيَاثُ
الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ملک را رحمت آمد و از سر خون او در گذشت وزیر دیگر که
خدا او بود گفت اینی جنس ما را شاید در حضرت پادشاهان جز برای سستی سخن گفتن این
فرد ملک را دشنام داد و ناسزا گفت ملک روی ازین سخن در ارم کشید و گفت مراد روع او
بسنیده تر آمد ازین راست که تو گفتی که آن را روی بر مصلحتی بود و این را بنا بر وحشتی
و خردمندان گفته اند دروغ مصلحت آمیز به از راست فتنه انگیز

هر که شاه آن کند که او گوید حیف باشد که جز نیگوید

بر طاق ایوان فریدون نوشته اند

جهان ای برادر نماید بکس دل اندر جهان آفرین بند و بس

مکن تکیه بر ملک دنیا و پشت که بپار کس چون تو پرورد و کشت

چو آهنگ رفتن کند جان پاک چه بر تخت مردن چه بر روی خاک

حکایت یکی از ملوک خراسان سلطان محمود بکتکین را بخواب دید بعد از وفات
او بعد سال که جمله وجود او ریخته و خاک شده مگر چشمان او که در چشم خانه امیکر دید و نظر میکرد
سایر حکما از تاویل آن فروماندند مگر درویشی که شریط خدمت بجای آورد و گفت هنوز
نکران است که ملکش باد کران است

بس نامور بر زیر زمین دفن کرده اند گز هشتاد و شش بر روی زمین بر نشان نماند

اول اندیشه و انگهی گفتار پای بست آمده است پس دیوار

نخلبندم ولی نه در بستان شاهدم من ولی نه در کنعان

حکایت لقمان را گفتند حکمت از که آموختی گفت از نابینایان که تا جای نداشتند پای نهند و عرب گوید

قَدِّمِ الْخُرُوجَ قَبْلَ الْاَلُوجِ مردیت بیاز ما و لنگهی زن کن

کرچه شاطر بود خروس بجنگ چه زند پیش باز روئین چنگ

کر به شیر است در گرفتن موش لیک موش است در مصاف پلنگ

اما باعتقاد وسعت اخلاق بزرگان که چشم از عوایب زیر دستان بیپوشند و در افشای جرایم

که تر آن نکوشند کلمه چند بطریق اختصار از نوادرو امثال و شعر و حکایات و سیر ملوک ماضی

و رَحْمَةُ اللهِ درین کتاب درج کردیم و برخی از عمر کرانمایه بران خرج نمودیم

بماند سالها این نظم و ترتیب زما هر ذره خاک افتد بجایمی

غرض نقشی است کرنا باز ماند که هستی را نمی بینم بقایمی

مگر صاحب دلی روزی بر حمت کند و رکار درویشان دعا می

امعان نظر در ترتیب کتاب و تهذیب ابواب ایجاز سخن را مصلحت دیدم تا مر این رضه رضا و

حقیقه علیا چون بهشت بهشت باب اتفاق افتاد و ازین مختصر آمد تا کمالالت نینجامد

وَاللهُ اعْلَمُ بِالصَّوَابِ باب اول در سیرت پادشاهان باب دوم

در اخلاق درویشان باب سیوم در فضیلت قناعت باب چهارم

در فواید خاموشی باب پنجم در عشق و جوانی باب ششم

در ضعف و پیری باب هفتم در تاثیر تربیت باب هشتم

در آداب صحبت

در آن مدت که مارا وقت خوش بود زاجرت ششصد و پنجاه و شش بود

مراد ما نصیحت بود گفتیم حواله با خدا کردیم و رفتیم

باب

و نکاسل روادارند هر آینه در معرض خطاب آیند و در محل عتاب مکر این طایفه و زویشان
که شکر نعمت بزرگان واجب است بر ایشان و ذکر جمیل و دعای خیر و ادای چنین خدمتی
در غیبت اولیتر است که در حضور که آن بتصح نزدیکست و این از تکلف دور و باجابت مقرون

بشت و دو تایی فلک راست شد از خرمی تا چو تو فرزند زاد مادر ایام را
حکمت محض است اگر لطف جهان آفرین خاص کند بنده مصلحت عام را
دولت جاوید یافت هر که نگو نام زیست کز عقبش ذکر خیر زنده کند نام را
وصف ترا کر کنند ورنه نماند اهل فضل حاجت مشاطه نیست روی دلارام را
تقصیر و تقاعدی که در مواظبت حرمت بارگاه خداوندی میرود بنا بر آن است که طایفه از حکمای هند
در فضیلت ابوزرچهر سخن میگفتند و در آخر جز این عیبش ندانستند که در سخن گفتن بطبی است
یعنی درنگ بسیار میکند و مستمع را بسی منتظر باید بود تا او تقریر سخن کند ابوزرچهر
بشنید و گفت اندیشه کردن که چگویم به از پیشانی خوردن که چرا گفتم

سخن دان پرورده پیر کهن بیندیشد آنکه بگوید سخن
مرن بی تامل بگفتار دم نگو کوی اگر دیر کوئی چه غم
بیندیش و آنکه بر آور نفس ازان پیش بس کن که گویند بس
بمنطق آدمی بهتر است از دواب دواب از توبه کر نگوئی صواب
فکیف در نظرایان حضرت خداوندی غنّ نصره که مجمع اهل دل است و مرکز علماء مشبّح
که اگر در سیاق سخن دلیری کنم شوخی کرده باشم و بضاعت مرجات بحضرت عزیز آورده
و شبه در بازار جوهریان جوی نیز دو چراغ پیش آفتاب پر تویی ندارد و مناره بلند در دامن کوه
الوندیست نماید

هر که کردن بدعوی افرازد دشمن از هر طرف برو تازد
سعدی افتاده ایست آزاده کس نیاید بجنگ افتاده

فصلی در همان روز اتفاق افتاد در حسن معاشرت و آداب محاورت در لباسی که متکلمان را بکار آید
 و مترسلان را بلاغت افزاید فی الجمله هنوز از کل بوستان بقیستی مانده بود که کتاب گلستان تمام شد
 و تمام آنکه شود بحقیقت که پسندیده آید در بارگاه شاه جهان پناه سایه کرد که هر تو لطف
 هر روز کار دهر زمان و کشف امان **الْمُوَيْدُ مِنَ السَّيِّئِ الْمَنْصُورُ عَلَيَّ الْأَعْدَاءِ عَصَدُ**
الدَّوْلَةِ الْقَاهِرَةِ سِرَاجُ الْمِلَّةِ الْبَاهِرَةِ جِبَالُ الْأَنَامِ مُعْتَصِرُ الْإِسْلَامِ سَعْدُ بِنِ
أَتَابِكِ الْأَعْظَمِ شَهْنَشَاهِ الْمُعْظَمِ مَالِكِ رِقَابِ الْأَمَمِ مَوْلَاءِ مَلُوكِ الْعَرَبِ وَ
الْعَجَمِ سُلْطَانِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَارِثِ مُلْكِ سُلَيْمَانَ مُظَفَّرِ الدِّينِ وَالدِّينِ
أَبُو بَكْرٍ بِنِ سَعْدِ بْنِ زَنْكِي أَدَامَ اللَّهُ تَعَالَى أَقْبَالَ هَبَا وَضَاعَفَ جَلَالَ هَبَا وَ
جَعَلَ عَلَيَّ كُلِّ خَيْرٍ مَا لَهَبَا بَكَرِ شَمَمُ لُطْفِ خَدَاوَنْدِي مَطَالَعُهُ فَرَمَايد

که التفات خداوندیش بیار آید نکار خانه چینی و نقش از زنگی است
 امید هست که روی ملال در نکشد ازین سخن که گلستان نجابی و لنگی است
 علی الخصوص که دیباجه نمایونش بنام سعد ابی بکر سعد بن زنگی است
 دیگر عروس فکر من از بی جمالی سر بر نیارد و دیده یاس از پشت پای خجالت بر ندارد
 و در زمره صاحبان متجلی نشود مگر آنکه که متجلی شود بر یور قبول امیر کبیر عالم و عادل موید
 و مظفر و منصور ظهیر سریر سلطنت و مشیر تدبیر مملکت **كَهْفُ الْفُقَرَا**
مَلَأَ الْعَرَبَا مُرَبِّي الْفَضْلَا مُحِبَّ الْأَتَقِيَا إِفْتِخَارَ آلِ فَارِسٍ يَهْيُنُ الْمَلِكِ
مَلِكُ الْخَوَاصِ فَخْرُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّينِ غِيَاثُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ عُمْدَةُ الْمُلُوكِ
وَالسَّلَا طِينَ أَبِي بَكْرٍ بِنِ أَبِي نَصْرِ أَطَالَ اللَّهُ عُمْرَهُ وَاجَلَ قَدْرَهُ وَشَرَحَ
صَدْرَهُ وَضَاعَفَ أَجْرَهُ که ممدوح اکبر آفاق است و مجموع مکارم اخلاق

هر که در سایه عنایت او است کنهش طاعت است و دشمن دوست
 بر هر یک از سایر بندگان و حواشی خدمتی معین است که اگر در آوای برخی از آن تهاون

فنی اجماع زبان از مکالمه او در کشیدن قوت نداشتیم و روی از محاذی او گردانیدن مروت
 نداشتیم که یار موافق بود و اراده صادق نمود
 چون جنگ آوری با کسی در ستیز که از وی کزیرت بود یا کسریر
 بحکم ضرورت سخن گفتیم و تفرج کنان بیرون رفتیم در فصل ربیع که آثار صولت برد آریده بود
 و ایام دولت و در سیده

پسیرا من برک بر در ختان چون جامه عید نیک بختان
 اول اردی بهشت ماه جلای بابل کوی سنده بر منابر قضبان
 بر کل سرخ از نم افتاده لالی همه جو عرق بر عذارش اهد غصبان
 شب را بستان بایکی از دوستان اتفاق مبتی افتاد موضعی خوش و خرم و در ختان
 دلکش سرور ام گفتی خورده مینا بر خاکش ریخته و عقد ثریا بر تاش در آویخته
 رَوْضَةً مَاءٌ نَهْرُهَا سَلْسَالٌ دَوْحَةٌ شَجَعُ طَيْرِهَا مَوْزُونٌ
 آن پر از لاله های رنگارنگ وین پر از میوه های کونا کون
 باد در سایه درختانش که ترانیده فرش بوقامون

بامدادان که خاطر باز آمدن برارای نشستن غالب آمد دیدمش دامن کل و ریحان و سنبل
 و ضمیران فرام آورده و رغبت شهر کرده گفتم کل بوستان را چنانکه دانی بقای و عهد کاتان را
 وفائی نباشد و حکما گفته اند هر چه نباید و لبستکی را شاید گفتا طریق چیست گفتم برای نزهت
 ناظران و قسمت حاضران کتاب کاتان تصنیف تو انم کرد که باد خزان را بر ورق او دست
 تطاول نباشد و کردش زمان عیش ربیعش بطیش خریف مبدل نکند
 بچکار آیدت ز کل طبقی از کستان من بهر ورقی
 کل همین پنجه و زوشش باشد وین کستان همیشه خوش باشد

حالیکه من این سخن میگفتم دامن کل بریخت و در دامنم آویخت که الْكَرِيمُ إِذَا وَعَدَ وَفَا

لا جرم مرد عاقل کامل نهج بر حیات دنیا دل
 ای تهی دست رفته در بازار تر سمت باز نیاوری دستار
 هر که مزروع خود خورد بخوید وقت خرمشش خوشه باید چید
 پسند سعدی بکوشش جان بشنو ره چنین است مرد باش و برو
 بعد از تامل این معنی مصلحت آن دیدم که در نشیمن عزالت نشینم و دامن از صحبت فراموش کنم
 و دفتر از کفتهای پریشان بشویم و من بعد پریشان نگویم
 زبان بریده بکنجی نشسته هم بکم به از کیکه نباشد زبانش اندر حکم
 تا یکی از دوستان که در کجاوه غم انیس من بود و در حیره هم جلیس برسم قدیم از دور در آمد
 چندان که نشاط و ملاعبت کرد و بساط مداعبت کتود جوابش نگفتم و سر از زانوی تعبده
 برنگرفتم و مجیده بمن نگه کرد و گفت
 کنونت که امکان گفتار هست بگو ای برادر باطوف و خوشی
 که فردا چوپیک اجل در رسد بحکم ضرورت زبان در کشی
 یکی از متعلقان منش بر حسب این واقعه مطلع گردانید که فلان عزم کرده و نیت جزم آورده
 که بقیت عمر معتکف نشیند و خاموشی گزیند تو نیز اگر توانی سر خویش کیر و راه مجانبیت
 پیش گفتا بعزت عظیم و صحبت قدیم که دم بر نیارم و قدم بر نذارم فکر آنکه که سخن گفته شود
 بعادت مالوف و طریق معروف که آزر دن دل دوستان جهل است و کفارت یمین سهل
 و خلاف رای صواب است و نقض عهد اولوالباب که ذوالفقار علی در نیام و زبان سعدی در کام
 زبان و روان ای خردمند چیست کلید در کنج صاحب هنر
 چو در بسته باشد چه داند کسی که جوهر فروشش است یا شیشه کر
 اگر چه پیش خردمند خامشی ادبست بوقت مصلحت آن که در سخن کوشی
 دو چهره طره عقل است دم فرو بستن بوقت گفتن و کفایت بوقت خاموشی

اقلیم فارس را غم از آسیب دهر نیست تا بر سرش بود چو تویی سایه خدا
 امروز کس نشان ندهد در بنیط خاک مانند آستان درت مامن رضا
 بر تست پاس خاطر بیچارگان و شکر بر ما و بر خدای جهان آفرین جزا
 یارب ز باد فتنه نهد ار خاک فارس چند آنکه خاک را بود و باد را بقا
 یکشب تامل ایام گذشته میگردم و بر عمر تلف کرده تاسف میخوردم و سنگ سراج
 دل را بالانس آب دیده میفتم و این بیتها مناسب حال میگفتم
 مردم از عمر میرود نفی چون ناله میکنم نماند بسی
 خجل آنکه رفت و کار ساخت کوس رحلت زد و بار ساخت
 ای که پنجاه رفت و در خوابی مگر این پنجره دریا بی
 خواب نوشتن بامداد در جیل باز دارد پیاده را ز سبیل
 هر که آمد عمارت نوشت رفت و منزل بدیگری پرداخت
 و آن دگر بخت امچنین هوس وین عمارت بر سر نبرد کسی
 یار ناپایدار دوست مدار دوستی را شاید این غدار
 نیک و بد چون همی باید مرد خاک آنکس که کوی نیکی برد
 برک عیشی بگور خویش فرست کس نیار و پس تو پیش فرست
 عمر برف است و آفتاب تموز اندکی ماند خواه غره هنوز
 مایه عیش آدمی شکم است تا بدریخ میرود چه غم است
 مگر به بسند چنانکه نکشاید کردل از عمر بر کند شاید
 و رکشاید چنانکه نتوان بست کوبش و از حیات دنیا دست
 چار طبع مخالف سرکش پنجره وزی بوند با هم خوش
 کویکی زین چهار شد غالب جان شیرین بر آید از قالب

ای برتر از خیال و قیاس و کمان و دوام وز هر چه گفته اند و شنیدیم و خوانده ایم

مجلس تمام گشت و بنایان رسید عمر ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

ذکر جمیل سعدی که در افواه عوام افتاده وصیت سخنش که در بیط زمین رفته و قصب الحیب
حدیثش که همچون نیشکر میخورند و ورقه منشاقتش که چون کاغذ زر میبرند بر کمال فضل و
بلاغت او حمل نتوان کرد بلکه خداوند جهان و قطب دایره زمان و قائم مقام سلیمان و ناصر اهل
ایمان اتابک اعظم شهر شاه معظم مظهر الدنیا والدین ابوبکر بن سعد
بن زکری ظل الله تعالی فی ارضه رب الارض ارض عنه بعین عنایت
نظر کرده و تحسین بلیغ فرموده لاجرم کافه انام از خواص و عوام بمحبت او گراینده اند که
الناس علی دین ملوکهم

زانکه که ترا بر من مسکین نظر است آثارم از آفتاب مشهورتر است

گر خود همه غیبها بدین بنده در است هر غیب که سلطان پسندد مراست

کلی خوشبوی در حمام روزی رسید از دست محبوبی بدستم

بدو گفتم که مشکلی یا عیبری که از بوی دلاویز تو مستم

بگفتا من کل ناچیز بودم و لیکن مدتی با کلن نشستم

کمال اینستین در من اثر کرد و کرته من همان خاکم که هستم

اللهم متع المسلمين بطول حياته وضاعف ثواب جهيل حسنة وارفع

درجاته واولدائه وولائه ودمر علي اعدائه وسبائه بيا تلي في القرآن

من آياته اللهم آمين بركة واحفظ ولده لقد سعد الدنيا به دام سعده و

أيد المولي بالوية النصر كذلك ينشأ ليتته هو عرقها وحسن نبات الارض

من كرم البذر ايزد تعالی وتقدس خطه پاک شیراز از هیبت حاکمان عادل

و. اوست عالمان علم تازمان قیامت در امان سلامت نگاه دارد

دور زمان محمد مصطفیٰ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم

شَفِیعُ مَطَاعِ نَبِیِّ کَرِیْمٍ قَسِیْمُ جَسِیْمٍ بَسِیْمٍ وَ سِیْمٍ

چه غم و بوار است را که دارد چو توبه شیبان چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیبان

بَلَّغِ الْعُلَیَّ بِكَأَلِہٖ كُشْفِ الدَّجِیِّ بِجَبَالِہٖ

حَسَنَتْ جَمِیعُ خِصَالِہٖ صَلُّوْا عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ

هر که یکی از بندگان کنه کار پریشان روزگار دست انابت بامید اجابت بدرگاه حق جَلَّ و عَلَّ

بر وادایز و تعالی و روی نظر نکند بازش بخواند و باز اعراض کند بازش بتضرع و زاری بخواند حق

مُسَبِّحَانَهُ وَ تَعَالٰی فَرَمَیْدَ یَا مَلَا ئِکَ تِیْ قَدْ اَسْتَحِیْتُ مِنْ عِبْدِیْ وَ لَیْسَ لَہٗ

غَیْرِیْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَہٗ وَ عَوْتُشْ رَا اِجَابَتِ کَرَمِ وَ حَاجَتُشْ بِرْ اَوْرَدَمْ کَہْ اَزْ سِیَّارِیْ دَعَا وَ زَارِیْ

بنده امی شرم وارم

کرم بین و لطف خداوند کار کنه بنده کرده است و او شر مسار

عَاکِفَانِ کَعْبَہٗ جَلَالِشْ بِتَقْصِیرِ عِبَادَتِ مَعْرِفِ کَہْ مَا عِبَدْتُ نَا کَ حَقَّ عِبَادَتِکَ وَ وَاَصْفَانِ

حَالِیَہٗ جَمَالِشْ بِتَحْمِیرِ مَنَسُوبِ کَہْ مَا عَرَفْنَا کَ حَقَّ مَعْرِفَتِکَ

کر کسی وصف او ز من پرسد بیدل از بی نشان چکاوید باز

عاشقان کشتگان معشوقند بر نیاید ز کشتگان آواز

یکی از صاحب دلان سر بحیب مراقبه فرو برده و در بحر مکاشفه مستغرق شده حالیکه از آن

حالت باز آمد یکی از دوستان گفت درین بوستان که بووی مارا چه تحفه آوردی گفت در خاطر

داشتم که چون بدرخت کل برسم دامنش پرکنم هدیه اصحاب را برم چون برسیدم بوی کلم

چنان مست گرد که دامنم از دست برفت

ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز کان سوخته را جان شد و آواز نیامد

ای ماه عیان و ظاہش بیخبرانید کانر که خبر شد خبرش باز نیامد

کتاب گلستان

منت خدایرا غنّ و جلّ که طاعتش موجب قربت است و لشکر اندرش فرید نعمت
هر نفسی که فرو میرود و مدحیات است و چون بر می آید مفرح ذات پس در هر نفسی دو نعمت
موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب

از دست و زبان که هر آید گزیده شکرش بدر آید

اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكُورُ

بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر بدرگاه خدا آورد

ورنه سزاوار خداوندیش کس نتواند که بجای آورد

باران رحمت به حسابش همه رارسیده و خوان نعمت بیدریغش همه جا کشیده پرده

ناموس بندگان بکناه فاحش نذر دو وظیفه روزی خواران بخطای منکر نبرد

ای که بمی که از خزانه غیب کبر و ترسما و وظیفه خورداری

دوستان را کجا کنی محروم تو که با دشمنان نظرداری

فرارش باد صبار گفت تا فرش زمر دین بکسترد و دایه ابر بهاری را فرمود تا نبات نبات را

در عهد زمین بهر و در درختانرا بخاعت نوروزی قبای سبز ورق در بر گرفته و اطفال شاخ را

بقدم موسم ربیع کلاه شکوفه بر سر نهاده عصاره تاکی بقدرتش شهد فایق کشته و تخم خرما

بتر بیتش نخل باسق شده

ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند تا توانی بکف آری و بغفلت نخوری

همه از بهر تو سر کشته و فرمان بر دار شریطان صاف نباشد که تو فرمان نبری

در خبر است از سرور کائنات و مفخر موجودات و رحمت عالمیان بیفوت آدمیان و تنمّه

و پیش از آن سخن که گوید اندیشه کند تا اگر این سخن دیگری گوید پسندد و پس از نگاه گوید
بد کوی مردم را بدوستی نگیرد که با وی همان معاملات کند که با دیگران بعمل آورد تا داند که دفع
و دشمنان بمال و مدارا میتوان کرد جان در خطر نهند بهر بهمت پشت دادن به از آنکه باشمشیر
مشت زدن اندازه کارها نگاهدارد و تا تواند دست سخاوته کشاده دارد که سر جمله پندها این است
که گفته شد و آنچه دست دهد بدهد

جوانمرد و خوشجوی و بخشنده باشد چو حق بر تو باشد تو بر خلق باش
اوقات عزیز خود را موزع کند قسمی بتدبیر ملک و قسمی بمصالح دنیوی و قسمی ببلذات
و خواب و قسمی بطاعات و مناجات با حق خصوص در وقت سحرگاه که اندرون صافی باشد
و نیت خیر کند و از حق تعالی مدد و توفیق خواهد و اندرون خود با حق و خالق راست دارد و وقت
خواب حساب نفس خود بکند که آن روز از او چه فعل صادر شده است اگر نیکی نکرده باشد
توبه کند و پشیمان شود و نفس خود را سرزنش کند و بر خود غرامتی نهد بخلاف آنکه کرده باشد
و به نیکی بگوید و اندازه کارها نگاهدارد و مرد می کند بچند آنکه دستگاه ضعیف شود و خزینه
نگاهدارد بچند آنکه لشکر و حاشیه سختی بینند خشم گیر و بچند آنکه از وی متفر شوند و بازی و
مطایبه کنند بچند آنکه هیبتش برود و جانشی که خواهد برود قوت و فرصت از خدای عز و جل خواهد
و بکفایت خود عمل نکند عهده مملکت داری کاری عظیم است بلکه و طرب مشغول بودن
همه وقتی نشاید

بسا اهل دولت بیازی نشست که دولت بیازی بر فتنش زد دست
چندین نصیحت سعدی بشنو در مهمات کار بند چون منتفع شوی دعای خیر دریغ مدار
سر جمله پندها این است که دست سخا کشاده دارد

زرافشان چو دنیا بخواهی گذاشت که سعدی در افشان چون زرنده داشت

تَبَّتِ الرِّسَالَةُ

مقصود نمیشود و گفتار پیران دنیا دیده بشود و بر اطفال و زنان و ستمان بنشیند و
بازرگانان و مسافران را نگاه دارد و زیان زدگان را دست گیرد و مردم بد را نیابت نهد که دعای بد برو
تنها نکنند و سخن صاحب غرض نشنود تا بغور گناهی نرسد عقوبت روان دارد و به پنج روز
مهلت دنیا مغرور نشود

جهان نماند و حرم روان آدمی کزو بماند به نیکی درین جهان نامش
مثل حاکم با رعیت مثل چوپانست اگر کله نگاه ندارد مرد چوپانی حرام میستاند حکایت
پادشاهان پیشین بسیار خواند تا از سیرت نیکان خیر آموزد و از عاقبت بدان عبرت گیرد
و در حال گذشتگان نظر کند و مردم نا آزموده را اعتماد نکند و کار بزرگان بخوردان نفرماید
و هیبت خود را نگاه دارد و مطرب و مسخره و بازیگر و امثال این طایفه را همه وقتی در پیش خود
راهند و نزد و شطرنج و دیگر ملاهی را عادت نکند و تیر و کمان و کوی زدن و بصید رفتن همه وقت نرود
و در دفع بدان تاخیر نکند و با دوست و دشمن نکوشی کند که دوستان را مهر و محبت بیفزاید و دشمنان را
عداوت کم شود و از غدر و زهر و کمین غافل نباشد و پیوسته چنان نشیند که کوشی دشمن
بر و راست و زندانیان را مهر و وقتی نظر فرماید کشتنی را بکشد و در کار دنی را رها کند و بی برک را صدقات فرماید
و کسی را که بجز می از نظر براند یکبار محروم نگرداند و هر حال با دوستان نکوید که دوستی همه
وقتی نماند و همه رنجی بدشمن نرساند که باشد که وقتی دوست کرد و در نظر غریبان به هیبت
نشیند و با خواجه تا شان کلاه تکبر بر سر نهند و احترام گذشتگان و رفیقان و دوستان بکنند
و اهل قرابت و خویشان را گاه بگاه بنوازد و با آشنایان و فاجبای آرد و مردم نامی را در بند
گرامی دارد و کسان معتبر در خدمت ایشان بدارد و خود را بی وسبک را بسرو می نماند
که دولت بروی نیاید و پاوشان را حکم ضرورت است در مصالح ملک و قاضیان را در مصالح دین
و گرنه ملک و دین خراب کرد و چند آنکه بتواند بدی نکند و پیرمیزد و اگر عیاناً بالله قضا رفت
و خطا آمد بتدارک آن در نیکنامی بکوشد و با اعتماد تدارک دلیر بر گناه نکند که هرگز درست
باشکست مهر ابر نیاید و عفو از گناه کسی کند که دعای خیر گوید همه کس را از آن وی تنها و بس

و تنی چند از زندانیان نجات دادن پس انگاه نیت خیرات کردن و لشکریان و حواشی
و سایر بندگان را نوازش فرمودن و بوعده خیر امیدوار گردانیدن انگاه بعقل و تمیز و مشاورت
دوستان خردمند یکدل در دفع مضرت آن حادثه سعی نمودن پس چون مراد دل بر اید شکر
و فضل خدای تَبَارَكَ وَ تَعَالٰی گفتن و از کفایت و قدرت خویش نادانستن پس انگاه
بند زما که کرده باشد و فاگردن و شکرانه بر مزید ثنویت دیگر چون واقعه پیدا گردد و لها بجانب
وی مایل باشد و خاطر جمهور با وی بار و فتح و نصرتش را امیدوار چندین نصیحت سعدی
بکوشش جان بشنود و بصدق کار بندد بتوفیق خدای عَزَّ وَ جَلَّ مرادش بر اید و سلامت
باشد و فرزندان بعافیت و دنیا و آخرت بمراد و اَللّٰهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ وَ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْ
خَیْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ اَجْمَعِیْنَ

رساله در نصیحت انکیانو

اینچنین معلوم شد که خسرو عادل دام دَوْلَتُهُ قابل تربیت است و مستعد نصیحت اما بعد
انکه مالک رعیت و صاحب ملک و دولت را لازم است از سیرت ملوک چندین بدانستن
و در مهمات کار بستن طایب نیکنامی را و امید نیک سرانجامی را اول انکه ابتدای کار با بنام
خدا تعالی کند و یاری از وی خواهد و سخن اندیشیده کوی و سر دل با هر کس در میان ننهد و تواضع
پیشش گیرد و روی از سخن ارباب مهمات نگرداند و رعیت از خود نیازارد و قطع دزدان
و قصاص خونیان بشفاعت فرو نکند و بدو با خصم قوی در نه پیچد و بر ضعیف ستم روا ندارد اول
نصیحت نزدیکان گفته اند و انکه ملامت دوران ظلم صریح از گناه خاصکیان تن زد نیست و عاصیان را
کردن زدن ملوک بر مثال سرزند و رعیت بدن نادان کسی باشد که بدن خود را بدندان پاره کند
و باید که مردم خردمند پرورد و خود متکبران قدیم را فراموش نکنند و آثار بزرگان پیشین محو نکند و اند
و باد و نان نشینند و غم حال درویشان از ان بیست تر خور و که از ان مال خویش عظمی را
که برای پادشاه توفیر از مال رعیت انگیزد خطا است که پادشاه بر رعیت محتاجتر است که رعیت
پادشاه و رعیت اگر پادشاه است و اگر نیست همان رعیت است و پادشاه بی وجود رعیت

پسند از بدگویان مخرج که گناه از آن تست چهر اچنان نباشی که نیامو گویند
چو بیدار کردی توقع مدار که نامت به نیکی رود در دیار
پسند به ملاک دشمن کسی شادمانی کند که از هلاک خویش ایمن شده باشد
پسند طعام آنکه خورد که اشتها غالب شود و سخن آنکه گوید که ضرورت افتد و سر آنکه بباشد نهند
که خواب غلبه کند و شهوت آنکه کند که شوق بمنتهار رسد پسند آزار دل ضعیفان سهل نگیرد
که موران باتفاق شیرریان را عاجز کنند و پشه بسیار پیل و مانرا از پای در آورند پسند در حکم
خپان زندگانی کند که اگر وقتی نباشد جفا و خجالت نه بیند همچون زنبور ناتوان که هر که او را افتاده بیند
بای بر سرش مالند پسند چندانکه از زهر و مکر و غدر و فدائی حذر کنند از درون خستگان و دل
شکستگان و دعار مظلومان و ناله محجرو جان پر حذر باشند حکایت سلطان محمود غزنوی
گفتی من از نیرزه مردان چنان نمیرسم که از دوک زبان یعنی از سوز سینه ایشان پسند
از دیوان زیر زمین چندان پر حذر نباید بودن که از دیوان روی زمین یعنی از آدمیان دیو طبیعت
پسند اگر خواهی که وقایق بر تو نگیرند تو بر خوشتن بگیر پیش از وقوع و عیب خود از دوستان
مپرس که نمیکویند از دشمنان تفحص کن تا چه میگویند پسند جائیکه لطف باید کردن
بدرستی سخن مگوی که گمند از بهر بهایم است و جائیکه قهر باید با لطف مگوی که شکر بجای
سقم و نیا فایده ندهد پسند اگر از آن کس که فرمانده تست اندیش ناکی بر آنکس که فرمان
بر تست لطف کن پسند پیوسته چنان باید نشستن که کوهی دشمن بر و راعت که اگر نا که
دشمن بر در آید ناساخته نمائی پسند تا کسی را در چندین قضیه نیازمائی اعتماد مکن پسند
خداوند مملکت را واجب است که هر آن وقتی که حادثه روی نماید که موجب تشویش خاطر باشد
شب آنکه که خلق آرام گیرند استعانت بدرگاه حق تعالی بردن و بدعار و زاری قوت و نصرت
خواستن آنکه بخدمت صلحا و عباد قیام نمودن و خاطر و اہمت خواستن پس آنکه بزیارت بقاع
شریفه رفتن و از روان پاکان مدد خواستن پس آنکه در حق مسکینان و ضعیفان نظر فرمودن

در رفتن با همراه ناتوان بسازایکه فراخ دستی باتنگدستان مراعات کن دیدی که پیشینیان
چه کردند و چه بردند برفتند و جفا بر مظلومان بسر آمد و وبال بر ظالمان بمماند راست خواهی در ویشی
وسلامت به از پادشاهی و ملامت پسند استخوان مرده سخن میگوید اگر کوشش و هوش
داری بشنو که میگوید که من آنچه تو آدمی بودم و قیامت ایام حیات ندانستم و بخیره عمر ضایع کردم
چو مار ابغفلت بشد روزگار تو باری دمی چند فرصت شمار

پسند هر که کسی نرنجاند از کسی نترسد کردم نمی ترسد و میگریزد از فعل خبیث خویش کربه
در خانه ایمن است از کم آزاری و کرک در محراب سرگردان است از بد کرداری کدایان در شهر آسوده
از سلیسی و دزد در کوه و کمر سرگردان از حر از ادکی پسند از دشمن ضعیف بترس
و اندیشه کن که در وقت بیچارگی بجان کوشد کربه اگر چه ضعیف باشد اگر باشی در افتد
بضرورت برزند و بچنگال شمشیر برکند پسند با خرد و بزرگ دوستی کند و بیخ محبت
نشاند و اعتماد بران نکند که من در حمایت پادشاهم و کسی را با من مقاومت صورت نه پسند که اگر ناپاکی
بنادانی ترا بکشد و پادشاه بکین تو اقا سیمی را بفرماید کشتن ترا زنده نتواند کرد پسند آن کن که خیر تو
ورقهای تو گویند که در نظر از بیم تو گویند یا از طمع پسند در زندگی سعی کن تا به از دیگران باشی
بعقل و صلاح و کرم که در مردکی کدایان و پادشاهان یکسانند و اگر مدفن سلطانی یا مکه بانی
باز کنند میان ایشان فرق نتوان کرد پسند دشمنان متفق را متفرق نتوانی کردن مگر آنکه بعض
از ایشانرا دل بدست آری پسند دشمن بدشمن برانگیز تا هر طرف که غالب شود
فتح از آن تو باشد پسند دشمن از خردی مگذار که بزرگ شود و پیاده شطرنج را مکن که
سرود و فرزین گردد پسند در حالت آسانی و لهابت است آرتا در حالت دشواری
بکار آید پسند پادشاهان که با هو و شراب از مصالح مملکت غافل نشینند و امور مملکت
بنویسند کلان گذارند و ایشان نیز بجدب منفعت خویش از مهمات رعیت فارغ باشند
بسی بر نیاید که ملک خراب گردد

و در دشمنی متفق اند تا دوستان در دوستی مختلف نباشند. پس سپاهی که در صف کارزار
از دشمن بترسد و بگریزد باید کشتن که خون بهای خود بسلف خورده است سپاهی را
که سلطان نان میدهد او نهانی جان میدهد پس اگر بگریزد شاید که خوش را بریزد و درون
خلق را نیازار و که در دو کیتی پادشاه است ورنه هم اینجا و هم آنجا کدا است. پس پادشاهی
که عدل نکند و نیکنامی توقع دارد بدان ماند که جوایمی کار دو توقع کندم دارد و یکم مال از بهر جاه دوست
میداری کرم کن و تواضع پیش گیر که جایی ازین بیش نیست. پس کرسی که سیری
از پهلوی درویشان

اگر عنقا زنی بر کی بمسرو
شکار از خیل کنجشکان نکیرد

پسند تو بر جایی آنی که رفتند و کسانیکه خواهند آمدن پس وجودی میان دو عدم اعتماد از شاید مردی
نه جهانگیر نیست بلکه جهاندار است و اما جهان بگیرد و دارد و نادان جهان بردارد پسند پادشاه
جایی نشیند که اگر دادخواهی فغان بر دارد و خبردار باشد که حاجبان و سرانگان نه هر وقتی مهمات
رعیت بسمع پادشاه رسانند تمثیل آورده اند که انوشیروان عادل زنجیری را که جر سسها
بر روی بسته بود طرفی در زیر بالین و طرفی در میان میدان بر درختی بسته بود تا اگر کسی را
مهمی بودی سلسله را در جنبانیدی تمثیل ملوک عرب بنا ساخت بیرون آمدندی
و نظرو حال امکان کردند تا اگر منکریر ایدندی بناختندی و همچنین کسانرا تفحص محتسها
و دهها بر کماشتندی تا اگر بیدادی بر ضعیفی رفتی اعلام کردند پسند مردم پیغمبر در زندگانی
مرده اند و نکوکاران بمیرند و بنام نیکو زنده مانند پسند شکر برزگان آنست که بر خردان
بنمشایند و اہمت عالی آنکه دست بمال مسکینان نیالایند پسند چون دست بیایی آن کن
که اگر دست بر کرد و تحمل مثل ان توانی کردن پسند اہمت ضعیفان و مسکینان زخم از ان
زیاده تر و سخت تر زند که بازوی پهلوانان پسند روز کار حیف رواندار دهر آینه داد مظلومان بدهد
و دندان ظالمان بشکند پسند ایکه در خواب خوشی از بیدار الی بیندیش ایکه توانا می

انگور فالان جاد و وجه عصیر نهادم صاحب دلی بشنید و گفت ای که گفتی بد ما کن خود هم ما کن
 پند لایق حال پادشاهان نیست خشم باطل گرفتن اگر چنانچه بحق خشم گیرد پای از اندازد
 انتقام بیرون نهد که آنکه جرم از طرف او باشد و دعوی از قبل خصم پند بادوست و دشمن
 طریق احسان پیش گیر که دوستان را مهر و محبت بیفزاید و دشمنان را عداوت کم شود
 پند خزینة باید که همه وقتی موفر باشد و خرج بحساب رواندارد که دشمنان در کمینند و حادثها
 و راه پند در همه حالی از مکر و غدر ایمن نماند و از هر اندیشه کند سایر زیردستان را باید
 که نام و نسب داند و بحق المعرفت بشناسد تا دشمن و جاسوس و فدائی را مجال نماند پند
 ارکان دولت و اعیان مملکت حضرت و خدمت را باید که مشرف جانی نهانی بر کار دتایک و بد
 هریک معلوم باشد و تخلیطی که رود پنهان نماند هر یک چند شحنة زندان را بفرماید عرض زندانیان کردن
 تابیکناه را خلاص کند و گناه کوچک را پس چند روز بنمشد و زندان قاضی را امین سیل بفرماید
 تا غریم معسر بر فارم مو سر صبر کند و بقدر حال بروی مقسط کند و اگر هر دو طرف ناتوانند و خزینة
 بیت المال معمور شاید که بفرماید ادا کردن و اگر صدقات خداوند مملکت را از خزینة ملک
 بدهند دور نباشد که ملک و دولت را بقیاس ظاهر کنج و شکر محافظت هم میکنند اما بحقیقت
 دعای مسکینان پند کاروان زده و کشتی شکسته و مردم زیان دیده را تفقد حال بکنند که عظیم
 صدقه ایست تا داند پند مستاجرستانها و ضامن مستغلات که دخل بشرط و فاکند در
 استیفای مضمون سخت نگیرد و باخر چیزی مسامحت کند و نوبت دیگر عملی از ان بمنفعت تر از انی
 دارد تا منقطع نکرد و منتفع شود پند هنرمندان را نیکو دارد تا به هنران راغب شوند و هنر پرورند
 و مملکت کمال گیرد پند بنده را که در عمل تقصیری کرده باشد و شرط خدمت بجای آورده
 خون مدتی ماش عزلت خورد و دیگر عمل فرماید که خیر حال بطالان از تخلیص زندانیان بهتر
 و ثواب بیشتر پند مردم سختی دیده عزلت کشیده را خدمت فرماید که بجان در راستی گوشت
 از بیم یمنوائی پند شکر یا نیکو دارد و بانواع ملاطفت دل بدست آورد که دشمنان

نکر داند که طبیعت ایشان در وی اثر نکند و اگر بکند از شسخت خالی نباشد و تاویب و یکران
 که همین فعل داشتند باشند از وی درست نیاید پسند کواهی بخیانت کسی نشود مگر آنکه
 دیانت گوینده معلوم کرد اند تا بخور کناه نرسد عقوبت نفرماید پسند قطع دزدان و قصاص
 خونیان بشفاعت دوستان فرنگدارو پسند فاسق و فاجر را تقویت نکند که ایشان
 شریک معصیتند و مستوجب عقوبت پسند دزدان دو گردند چندی باتیر و کمان در صحرا
 و بعضی بکلیل و ترازو در بازار مافع ایشان واجب داند نقلست نو شیروان عادل که در کفر مرد
 بخوابش دیدند در جایگاهی خوش و خرم هر یک میدند که این مقام از کجایافتی گفت بر مجرمان
 شفقت تبروم و بیگناه را نیاز روم پسند هر چه از مصلحت ملک در خاطر آید در عمل نیارد
 نخست اندیشه کند چون غالب ظنش صواب نماید ابتدا کند بنام خدا و تعالی و توکل برو
 مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ پسند رای و تدبیر از پیر جهان دیده توقع وارد
 و جنگ از جوانان جاهل پسند داد و ستد میدگان بده تا ستمکاران چیره نکر دهند که گفته اند سلطان
 که دفع دزدان نکند باز وی خود کاروان میرند پسند کام و مراد پادشاهان آنکه حلال باشد
 که دفع بدان از رعیت بکنند چنانکه شبان دفع کرک از کوسفند ان اگر نتوانند مر و شبانی حرام
 میستند فکیف چون توانند و بکنند حکایت ذوالنون مصری پادشاهی را گفت شنیدم
 که فلان عامل را فرستادی در ولایت بر رعیت دست درازی میکند و حیف روا میدارد
 جواب داد که روزی سزای وی دادم گفت بلای روزی سزای وی دهمی که مال رعیت تمام برده باشد
 و تو بر جر و مضادزه از وی بستانی و در خزینة بنهی رعیت و رویش را چه سود و ارد پادشاه
 خجل گشت و دفع آن ظالم بگردانید

سرکرک باید هم اول برید نه چون کوب دران مردم درید

پسند مالش رندان و فاسقان دادن از پادشاهان وقتی پسندیده آید که بتفلسل خود
 از جور بهره برند حکایت یکی از پادشاهان فرمود تا خم خانه های خماران شکستند شبانه گفت

مطالبه نباشد زربیش و صی فرستاد و نان و جامه و اسباب طفل از خزینه
 مهیا داشت تا هنگام باو بخشد دست عطا تا تواند کشاده دارد مگر آنکه دخل باخر اجات و فاکند
 که بخل و اسراف هر دو مذمومند و اَبْتَعِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ پسند
 نیکمردی بجای خود است چندانکه بدان خیره گردند پسند آنکه خواهد که به نیکمردی بانگش بر آید
 بر حیف نا انصافان صبر کند و این بنزدیک خردمندان انصاف نباشد بلکه سست رانی گویند
 پسند جوانمردی بسیار بهره است امانه بخدی که دستگاه ضعیف شود و نعمت نکاهد اشتن
 مصلحت است امانه چندان که لشکر و حاشیه سختی بینند
 پسند جو دارند کسب از سپاهی دریغ دریغ آیدش دست بردن به تیغ
 پسند عیش و طرب ناگزیر است چندانکه وظایف طاعات و مصالح رعیت در آن متفرق
 نشود پسند خشم و صلابت پادشاه را در کار است چندانکه بحقیقت عقل منسوب گردد
 پسند زهد و عبادت شایسته است امانه بخدی که زندگانی بر خود و دیگران تلخ کند پسند اخبار
 ملوک پیشین را بسیار مطالعه کند که از چند فایده خالی نباشد یکی آنکه بر سیرت خوب ایشان
 اقتدا کند و دیگر آنکه در تقلب دور و ز کار پس از تامل عهد ایشان بجای و جمال و ملک
 و منصب فریفته نشود و عزت اوقات نماز را نکاهد و در آنوقت هیچ از مناهای و ملاهی مشغول
 نکرد و در نظر علما و صلحا مناسب حال ایشان سخن گوید و حرکت کند پسند مطرب
 و شطرنج باز و بازیگر و شاعر و افسانه گوئی و امثال آن را همه وقتی راه نهد که دل سیاه گردد مگر
 دفع ملال را هر مدتی نوبتی حکایت آورده اند که شبلی بمجلس یکی از ملوک در آمد ملک را
 دید با وزیر شطرنج بازی مشغول گفت احسنت شمار برای راستی نشانده اند و کیمازی بهمیکنید
 پسند عهده ملک داری کلامی عظیم است بیدار باید بود و هشیار و همه وقتی با خدایتعالی
 در مناجات تا بر دست و زبان و قلم و قدم وی آن رود که مصالح ملک و دین در آن باشد پسند
 تفویض کارهای بزرگ بمردم نا آزموده نکند که پشیمانی آورد و مردم متهم نا بر کار قهرین خود

پسندند و در ویش تو انکار بهمت را صفات آن است که بریده است و نه مال و نعمت
 پادشاهان انکار دو سلطان که اطیع طمع در مال و رعیت کند
 قوت نباشد بر افتاده زور و نه بر دمرغ دون و نه از پیش و زور
 پسندند و وظیفه خداوند آن مملکت آن است که دشمن کوچک را محمل نه نهند
 و دوست را چندان پاینده اند که اگر دشمنی کند بتواند پسند قوت رای آنست
 که دخل افراد را امروز بکار نبرد و او کار امروز بفرماند پسند حق بزرگان بزرگ
 وستان شرط خدمت بجای آوردن است و کمال تعرض اسباب و فراغ مونس و فضل
 خداوند کاران شکر خدمت بندگان گفتن است و منت برایشان نماند پسند
 خدمتکاران قدیم را که قوت خدمت نموده است اسباب معاش مهیا دارد و خدمت در نخواهد
 که دقایق سحرگاه به از خدمت درگاه است پسند آثار قدیم پادشاهان را محو کرد و اند
 تا اثر خیر و یامچنان بماند پسند بجایست حضرت پادشاهان کسی شاید که
 قافل و خوب روی و پاکدامن و بزرگ زاده و نیک نام و خوش طبع و جهان دیده و کار آزموده باشد
 پسند وزارت پادشاهان کسانی را شاید که شفقت بر دین پادشاهان بیشتر داشته باشند
 که بر مال ایشان و حیف رعیت بر سلطان آسانتر فرما گیرند که حیف سلطان بر رعیت
 پسند پیران و ضعیفان و بیوه زنان و سایر محتاجان را و وقت شفقت فرماید که گفته اند
 هر که دستگیر می نماند سروریرانشاید و دولت بر و نیاید پسند پادشاهان پدرتیبانند
 باید که بهتر از ان غم خوردند و تقسیم را که پدرش تا فرقی باشد میان پدر و ویش و پدر پادشاه
 حکایت آورده اند که کسی زرمی و طفلی از کسی بماند حاکم آن روزگار کس فرستاد
 پیش و صی و زر طالب کرد و صی زرد در کنار طفل کرد و پیش حاکم فرستاد و گفت این زرازان
 این طفل است اگر می ستانی از وی بستان تا در قیامت هم بوی با در ستانی حاکم بهم برآمد
 و بگریست و بگریه چشم طفل بسوسلید و در کنار گرفت و گفت فراد و قیامت طاقت این
 مطالبه

ملک و دولت را تدبیر بقا و انی چیست که فرمان تو باشد تو فرمان خدا
پسند هر آنکه نفس سر طاعت بر فرمان شریعت ننهد فرمان دهی را شاید
و دولت بر او نیاید پسند صبر و تانی و رانمه کار را پسندیده است مگر در مصلحتی
که اگر تاخیر افتد تدارک کرده نشود که آن نافع باشد همچون گرفتن غریقی و کشته شدن حریق
و امثال آن نصیحت دین را نکاه داشتن نتوان الا بعلم و ملک را الا بحکم پسند
تا تواند بطریقیکه میسر شود از معصیت بپرهیزد و اگر غیباً اِیَاللّٰهِ قضا رفت و خطا آمد از پی
آن بخیر و صدقات بگوشد باشد که خداوند تعالی عفو کند پسند عفو از گناه
کسی کند که و عامی خیر همه کس را کند نه او را تنها پسند همه کس از فردای
قیامت بترسد مگر آنکس که امروز از خدا بترسد و آزاد دل مردمان بی سبب بخوید
حکایت آورده اند که عالمی راست کار در پیش اسکانند. بخت زبان آوری کردی بیکبار
اسکانند گفت از من همیشه کسی گفت چرا ترسم هر که راستی کند از خدای عزوجل
بترسد و ترس بند از خیانت یا از ظلم خداوند کار و بنده ازین هر دو طرف ایمن است
حکایت آورده اند که مارون الرشید بر یکی از متعلقان دیوان بدیناری خیانت بدید
معزول کرد و طایفه از بزرگان پس از چند روز شفاعت کردند که بایست قدر خیانت بندگان را از خدمت
درگاه محروم نکنند گفت غرض این مقدار نیست ولیکن آنکه مال من ببرد و پاک نذار و خون
رعیت بریزد و غم نخورد پسند هر که از تو نه ایمن است از تو ایمن مباش
که مار از بیم گزند خویش قصد هلاک مردم کند و در مثل است که پای دیوار کردن و ساکن بودن
و بجه مار کشتن و ایمن نشستن کار خردمندان نیست پسند هر که بدی در قفای
دیگر آن گفت از وی ایمن مباش و با او منتهین پسند هر آنکه گویند
كَلَامُ الْمَلُوكِ مَلِكُ الْكَلَامِ اعتماد را نشاید سخن اندیشیده گوی و معنی دار چنانکه
اگر بای دیگر باز گویند طاعتان را مجال مداخلت نماند یا اگر دیگری ایمان سخن گوید ترا پسندیده آید

روی اولی تر و خوش طبع و امیر کار حکمت دو کس را که بایکدیگر الفتی زیاده نباشد در غل
 انبار گرداند تا در خیانت با هم سازند پسند سلطان خردمند رعیت را نیاز دارد
 تا چون دشمن بیرونی زحمت دهد از دشمن اندرونی ایمن باشد تربیت بنده را
 که بکناهی شنیع از نظر براند حق خدمت قدیمش فراموش نکند نصیحت صد عیب
 و خطا بر یکی از خدمتکاران روا باشد که به بیند و بپوشند و بعزت ابواب جدا و محترم او را عفو باید کردن
 پسند پرورده نعمت را چون بجرمی که مستوجب هلاکی است خون بریزد اهل
 و عیالش را معطل نکند و لشکر یا نه که در جنگ عدو کشته شوند برک معاش و اسباب
 از فرزندان او دریغ ندارد پسند چند آنکه تواند با غریب و شهری و خاص و عام
 رفق و مدار او تواضع کند که منصب ویرا زیان ندارد و در دل و چشم خلق شیرین گردد
 پسند خداوند فرمان چون خواهد که خطایی بنمشد اثر عنایت فرا نماید در لباس
 معاصیت تازیگان بفرست معلوم کنند و بشفاعت بدر آید پس نگاه بعهده و توبه
 و صلاحیت گناهش را عفو کند پسند خداوندان عزت و شوکت را چون
 کسی برزند آن فرستند عزت و حرمت دارد و ملبوس و ماگول و مشروب و منکوح
 و اسباب عیش او مهیا دارد که معنی نوازش همین است که بدانی *الذَّهْرُ يَوْمَانِ*
يَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ پسند از جمله حسن تدبیر پادشاهان یکی آنست
 که با خصم قوی در نه پیچد و با دشمن ضعیف جور نکند که پیچیده با غالب انداختن نه مصلحت است
 و پیچیده مغلوب شکستن نه مروت پسند دل دوستان آزرده مراد دشمنان
 بر آوردن است پسند ظلم صریح از کنه خاصکیان تن زدن است و عامیان را
 کردن زدن پسند حاکم عادل مثال دیوار مستحکم است چون بنظم میل کند
 روی بخرابی دارد پسند اول نصیحت نزدیکان گفته و آنکه ملامت دوران
 و از نفس تو بر تو نزدیکتر است تا بگفتار خود عمل نکنی در دیگران اثر نکند

اگر هست مرد از هنر مهره دور هنر خود بگوید نه صاحب هنر

پند عالم مردم آزار را حکم و عمل ندهد که دعای بد بروی تنه نماندند حکمت از جمله حقوق
پادشاهان ماضی بر وارث ملک یکی آنست که دوستان و جایسازان پدر را حرمت دارند و ضایع نگذارند
پند پادشاهان بر رعیت سرور اند و نادان سر می باشد که بدن خور بدن از پاره کند
حکمت حالی که نخواهد که در افواه افتد با خواص هم نگوید هر چند که دوستان خالص باشند
که مر آن دوست را هم دوستان مخلص باشند بر بنقیاس مسلسل پند همه حالی باد و دوستان
نگویند که دوستی همه وقت نماند و روی از حکایت ارباب مهمات در نکشد و با لطف با همه بگوید
و بر غبت بشنود که صاحب فرمان را تحمل زحمت فرمان بران باید کرد تا مصلحتی که دارند فوت
نشود و باید که مراد همه بگوید و حاجت همه کس را بجهت مصلحت وی بر آرد که حاکم تند ترش
روی پیشوائی را نشاید

خداوند فرمان و رای و شکوه ز غوغای مردم نگر دوستوه
حکایت یکی مظلومه پیش حجاج بر دالتفاتش نکرد و جوابش نگفت مرد در بنجیده
همی گفت ای نمر از خدای غرّ و جلّ متکبر تر است بحجاج رسانیدند بخواندش و گفت
این سخن چه گفتی گفت از بهر آنکه خدای تعالی در کوه طور باموسی سخن گفت و ترا از دل نمی آید
که با خلق سخن گوئی او چون این سخن بشنید انصافش بداد پند عقوبت آن کس
که بر بیگناه افتد اکران است که بخصمش بپارند تا بمراد دل خویش انتقام کشد و دیگران
از نکبت وی نصیحت پذیرند و عبرت گیرند پند اهل قلم را از عمل بعمل و از حاشی بجماعتی
فرستد هر یک چند تا اگر تخلفی کنی پنهان نماند پند تبرک و پیشکش و تحفه و نوباد را
که پیش سلطان برند طریق مروت آن است که بر غبت قبول کند و شکر گوید و بحسب
توقع آرنده رانیک پاداشش کند و در امثال هدایا تعجیل کند و تاخیر روا ندارد نصیحت
در چشم غریبان روا باشد پادشاه را شوکت و هیبت نمودن اما در خلوت با خاصان کشاده

هر روز باز و زخم شمشیر من حاصل نشده تو بخشیده ام توفیق و نصرت ده حکایت عمر
 عهد العزیز بامداد که برخاستی بعد از فریضه حق شکر و سپاس نعمت رب العالمین بگذاروی
 و امن و استقامت خالق از خدای عز و جل در خواستی و گفتی یارب عهده کار عظیم بدست
 بنده ضعیف فرموده از جهد و کفایت من کاری نیاید بآبروی مردان درگاهت و بصدق معامله
 راستان که توفیق عدل و انصافم ده و از جور و عدوان بهر پریر و مرا از شر خلق و خلق را از شر من
 نگاهدار و روزی مکن که دل بیگنان از من بیازارد و یاد عای مظلومی در قفای من باشد پسند صاحب
 دولت و فرمان را واجب است در ملک و بقای خداوند تعالی همه وقتی تامل کردن و از دور
 زمان براندیشیدن و در انتقال ملک از حق بخلق نظر کردن تا بدین پنج روز دولت دنیا دل نه بند
 و بجاه عاریتی مغرور نگردد پسند یکی از خلفا بهلول را گفت مرا نصیحتی کن گفت از دنیا چیزی
 باختر نمیتوان هر دگر ثواب و عقاب اکنون تو مخیری پسند علما و ایامه اسلام را
 حرمت دارد و بالادست امکان نشانند و با استصواب رای ایشان حکم راند تا سلطنت مطیع
 شرع باشد نه شریعت زبون سلطنت عمارت مسجد و جسر و خانقاه و آب انبار و چاه مبر سر
 راه تا از مهمات امور مملکت داند
 نمرود آنکه ماند پس از وی بجای پل و بر که و خان و مهمان سرای
 پسند قومیکه بطاعت حق مشغولند اہمیت بجانب ایشان مصروف دارد و توفیق خدمت
 ایشان فرصت شمارد که خدمت پارسایان مملکت و دولت را حمایت کند پسند پادشاه
 صاحب نظر باید که در استحقاق امکانان بتامل نظر فرماید پس هر یکی را بقدر خویش و لداری کند
 نه کوشش بسخن متوقعان کند که خزانه تهی ماند و چشم طمع پر نشود بلکه خداوندان عزت را
 خود دیده اہمیت بدین فرو نیاید که تعریف حال خویش کنند یا شفیع برانگیرند پس نظر
 پادشاه را فایده آنست که مستوجب نواخت را بیدل تعریف اسباب فراغ و مونت
 جمعیت مہیادار و که بزرگ اہمیت نخواهد و خوانده نباید

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نِعَمِهِ وَأَسْتَزِيدُ مِنْ كَرَمِهِ وَأَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
 الْمَوْصُوفُ بِقَدَمِهِ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ الطَّائِي السَّمَوَاتِ
 بِقَدَمِهِ بعد از شنای خداوند عالم و ذکر بهترین فرزند آدم صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
 در نصیحت ملوک و ارباب مملکت شرح کنیم بحکم آنکه یکی از دوستان عزیز جزوی درین معنی
 تمسکرده بفهم نزدیک و از تکلف دور جوابش نوشتیم که شریف سماعت فرزند کرام بقاءه
 بو طایف طاعات خداوند عالم جَلَّ شَانُهُ آراسته باد معلوم کند که ملوک جهان را نصیحت
 رب العالمین بسنده است که در کتاب مجید میفرماید که إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ
 وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَذِكْرُ اللَّهِ يُغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
 بِالْعَدْلِ حَقِّ تعالی جمعی فرمود که مفصل آن بدقترا شاید گفت اما بقدر طاقت کلامیه چند بیان
 کنیم در معنی عدل و احسان وَ بِاللَّهِ التَّوْفِيقُ پسند پادشاهان که مشفق درویشانند
 نکه بان ملک و دولت خویشانند بحکم آنکه عدل و رافت خداوند مملکت موجب امن و استقامت
 است مر رعیت را و عمارت و زراعت بیش اتفاق افتد و نام نیکو و رافت و استقامت و ارزانی
 باقصای عالم رود و بازرگانان و مسافران رغبت نمایند و قماش و غله و دیگر متاع بیارند پس مملکت
 آبادان باشد و خزاین معمور و لشکریان و خواش فرارخ دست و نعمت دنیا حاصل و ثواب
 عقبی و اصل و آنکه طریق ظلم و رز و بخلاف این روی دهد

خطابین که بر دست ظالم برفت جهان ماند و او با مظالم برفت
 پسند از سیرت پادشاهان یکی آن است که شب هر در حق کدائی کنند و روز بر سر خلق پادشاهی
 پادشاهیت میسر نشود بر سر خلق تابش بر در معبود کدائی نکنی
 حکایت آورده اند که شاه غزنین محمود سبکتگین رَحْمَةُ اللّهِ عَلَیْهِ چون شب در آمدی جامه
 پادشاهی بدر کردی و خرقة درویشی در پوشیدی و بدرگاه حق تعالی سر طاعت بر زمین مذلت
 نهاده ای و روی عبادت بر خاک مالیدی و بنالیدی و گفتی یارب ملک ملک تست و بنده بنده تو

در روی تو گفتم سخنی چند بگویم رو باز کشادی و در نطق بپستی
حیرت از انجا خاست که مکاشفه بیوجد نمیشود و وجد از ادراک مشغول میکند سبب
این است و موجب همین که پختکان دم خامی زده اند و دمبدم جامی زده اند و ملائکه ملائکه علی بعجز
ادراک این معنی اعتراف نموده اند که مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ پایان بیابان
معرفت که داند که رنده این راه را در هر قدمی قدحی بدهند مستی تنگ شراب که در قدم اول
بیکدح مست و بیهوش گردند طاق شراب زلال مالامال محبت نمی آرد و بوجد از حضور
غایب میگردند و در تیه حیرت میمانند و پایان نمیرسند

درین ورطه کشتی فرو شد هزار که پیدانشد تخته بر کنار
ابوبکر صدیق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نیکو فرموده است يَا مَعْشَرَ النَّاسِ عَنِ مَعْرِفَةِ كَمَالِ
مَعْرِفَةِ الصِّدِّيقِينَ معلوم شد که غایت و منتهای معرفت هر کسی مقام انقطاع او است بوجد از ترقی
ای مرغ سحر عشق زهر وانه بیاموز کان سوخته را جان شد و آواز نیامد
ای مدعیان در طلبش بی خبرانید کانرا که خبر شد خبرش باز نیامد
نشان دریای آتشین از که میپرسی که او نام بر کنار دریای میسوزد

این ره نه بیای هر کدائی است در دست و زبان ما شنای نیست
فی من کیم و نه نام کدام است لَا أَحْصِيْ اَنْبِيَا كِدَامِ است
ای برتر از خیال و قیاس و کمان و دایم و ز هر چه گفته اند و شنیدیم و خوانده ایم
مجلس تمام گشت و بآخر رسید عمر ما همچو شان در اول وصف تو مانده ایم
آن نه رویی است که منوصف جمال شکویم این حدیث از دگری پرس که من جیرانم

تَبَيَّنَتِ الرِّسَالَةُ فِي الْعَقْلِ وَالْعُشْفِ
الرِّسَالَةُ فِي نَصِيحَةِ الْمَلُوكِ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْكَافِي حَسْبَ الْخَلَائِفِ وَحْدَهُ

و میدان گیر دو از ریاض قدس بطریق انس چندان نسیمات غلبات فیض الهی مست
 شوقش گرداند که زمام اختیار از دست تصرفش بر باید اول این مستی را حاوت ذکر گویند و آشنای
 آثر او جد خوانند و آخر آن را که آخری ندارد و عشق خوانند و حقیقت عشق بوی آشنایی است
 و امید وصال و مرد در این مشغله از کمال معرفت محبوب میگرداند که نه راه معرفت بسته است
 و خیل خیال محبت بر ره نشسته صاحب دل را تا آنکس که موجود نیست طلسم بلای عشق بر در است
 و کیسه پر زراست و کشته بر سر کنج می اندازند

کسی ره سوی کنج قارون نبرد و که بر دره باز بیرون نبرد
 هیچ دانی که معنی گشت گزاف مخفیاً فاحشبت آن اعراف چیست گز عبارت است
 از نعمت بیقیاس پنهانی که راه بسر آن نبرد جز پادشاه و تنی چند از خاصان او و سنت
 پادشاه آن است که کسانی که بر کیفیت کنج و قوف یا بند تیغ بیدریغ خونشان بریزد
 تا حدیث کنج پنهان ماند همچنان از خاصان او یعنی فقر او مساکین و ابدال و اشعث و اغبر
 که با کس نمانند مگر بر سر ساری از سر ایر او چون و قوف یا بند تیغ بیدریغ خونشان
 بریزد یعنی بشمشیر عشق ناقصه کنج در افواه نیفتد

کسی را درین بزم ساغر دهند که داردی بیهوش پیش در دهند
 تا سر مکنون حقیقت ذات بیچون مخفی بماند
 که کسی وصف او ز من پرسد بیدل از بی نشان چکوید باز
 عاشقان کشتگان معشوقند بر نیاید ز کشتگان آواز

پای درویش تواند بود که با بخی فرود و بتواند بود که سرش در سر آن برود از تو میپرسم
 که آلت معرفت چیست جواب میدی که عقل و قیاس و قوت و حواس چه سود آنکه بوی
 بهار مقصود در منزل اول بیابان و جد بر میبرد و عقل و ادراک و قیاس و حواس

سرگردان میشود

پایه منصب بیک بکرم باز نمایی تاز الفاظ خوش است تازه شود جان سقیم
باد آسوده و فارغ ز بد و نیک جهان خاطر آئینه کردار تو چون نفس حکیم
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى الْعَقْلَ فَقَالَ
لَهُ أَقْبِلْ ثُمَّ قَالَ لَهُ أَذْبُرْ قَالَ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَكْرَمَ عَلَيَّ
مِنْكَ بِكَ آخِذٌ وَبِكَ أُعْطِي وَبِكَ أُعَاقِبُ پس قیاس مولانا سعد الدین
آن اَمَّ اللّٰهُ عَافِيَّتُهُ عین صواب است که عقل را مقدم داشت و وسیله قربت حق
دانست و داعی مخلص را بعین رضای نظر کرد و تشریف قبول آرزانی فرمود و صاحب مقام
شمرده اماره از بینندگان پرسند و این ضعیف از باز ماندگان است خداوند تعالی ذو الجلال
والاکرام است اکرامش در حصر نمی آید و اِنْ تَعَدَّوْا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا در جلالتش
مختصر آنسبیه چنان گفت و بتقدیر آنکه این بنده فاضل است یا افضل چگونه مقاومت تواند کرد
اما بایمن اُمت درویشان و برکت صحبت ایشان بقدر وسع در خاطر این درویش می آید
که عقل با چندین شرف که دارد نه راه است بلکه چراغ راه است و اول راه ادب و طریقت است
و خاصیت چراغ آن است که چاه را از راه بداند و نیک از بد بشناسد و دشمن از دوست
فرق کنند و چون این وقایق بداند است بر آن هر دو که شخصی اگر چراغ دارد تا نرود بمقصد نرسد
که علم انجاء حجاب باشد و عقل و شرع این سخن را بکبر اف قبول کردند تا بقرا این معلوم شد
که علم آلت تحصیل مراد است نه مراد کلی پس هر که بمحجور د علم فرو د آید آنچه بعلم حاصل میشود
در نیابد همچنان است که به بیابان از کعبه باز میماند بد آنکه مراد از علم ظاهر مکارم اخلاق و صفای
باطن است که مردم نگویند اخلاق را صفای اندرون کم باشد و بحجاب کدورات نفسانی
از جمال مشاهدات روحانی محرومند پس واجب آید مرید طریقت را بوسیلت علم ضروری
اخلاق حمیده حاصل کردن تا صفات سیئه محو گردد و چون مدتی بر آید بامداد صفا با خلوت
و عزلت آشنایی گیرد و از صحبت خلق کزیران شود در آشنایی این حال بوی کل معرفت

مسكان اندازيد و مغز سرش بمرغان هوا قسمت كنيد پس ندادرداوند و كَانَ عَاقِبَتُهَا
 أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا جَوَانِمُرداين سريست كه از زندگان پوشيده است
 و كس را از اين خبر نه داد و پيغمبر عَلَيْهِ السَّلَامُ گفت الهي سرخویش بر من اشكاراكن
 تا بدانم كه عظيم ترسان و حيرانم شبی تار و زاین میگفت و میگریست ندا آمد كه ياد او را كه چندان
 بگریهي كه سنگ خاره را پاره كني اين سر با تو نخواهم گفت ياد او را ز من در دنیا و آلتن اين سر نخواه
 تا در مرك بر تو پيدا كنم داد و گفت الهي در من چون پيدا كني ندا آمد كه همه سر من بابت ده من
 و و حرف است و آن دو حرف دولا است ياكويم لَا تَخَافُوا ياكويم لَا بُشْرِي ياكويم
 بانك بر آيد كه غم مدار يا زيار آواز آيد كه دل بردار يا چكاس را دم مرك از بيم اين دولا رنگ
 بر روي نماند چون جان بسینه رسد كونه زرد و دل پر درد گردد و راست و چپ نكرستن كيرد
 تا آواز از كدام جانب آيد سعادت و شقاوت در آن نفس واپسين پديد آيد و روا بود كه نيكانت
 بر بخت كرد و بد بخت نيك بخت گردد يَتَحَوُّوا لِلَّهِ مَائِشَاءً وَيُثَبِّتُ وَعِدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ
 روزنامه نزديك من است من نويسم و من پاك كردانم نه آن را كه نويسم خبر كنم نه آن را
 كه پاك كنم آگاه كردانم و نه با كس مشورت كنم وَاِنْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُقِيمَ الْقِيَامَةَ فَأَقَامَهَا
 وَاللَّهُ مَوْلَاهُمْ عَلَيْهِمُ الرِّشَاءُ تَبَّتِ السَّجِسُ الْخَامِسُ بِعَوْنِ اللَّهِ وَحُسْنِ تَوْفِيقِهِ

در سوالات مولانا سعد الدين

سالك راه خدا پادشاه ملك سخن	اي ز الفاظ تو آفاق پراز در يتيم
اختر سعدي و عالم بفروغ تو منير	واضح عقلي و كيتي ز نظير تو حقيم
پيش اشعار تو شعر دكران را چه محل	سحر بي وقع نمايد برا عجز كلیم
بنده را از تو سوالی است بتوجیه سوال	نكند مردم پا كیزه سير جز زكريم
مرد را راه بحق عقل نمايد يا عشق	اين در بسته تو بكشاي كه بایست عظيم
كه چه اين مرد و يك شخص نيابند فرد	در دماغ و دل بيدار تو هستند مقیم

طلب خواهر بدر صومعه شیخ آمدند با خیل و اتباع خویش و پنداشتند که زاهد دعا کرده و خواهر
شان شفایافته چون خواهر را ندیدند از شیخ طلب کردند آنچه ابلیس او را تلقین کرده بود
بگفت ایشان بگفته زاهد اعتماد کردند و او را دعا کرده از صومعه بیرون آمدند و رو بصرانها داند
و بطلب خواهر مشغول شدند ابلیس بر تلخیص بصورت عجوزه عصائی در دست
و عصابه بر سر بسته از پیشش برادران دختر بگذشت ایشان از وی سوال نمودند که ای
عورت درین راه مستور بدین صفت و صورت دیدی گفت بلکه دختر پادشاه وقت را
میطلبید گفتند بای عجوزه بگریه در آمد و بهای های بگریست برادران دختر را دل در دغدغه افتاد
گفتند ای عورت زنههار که صورت حال باز نمایی که دل ما از گفته تو بیقرار کردید عجوزه زبان
بکشود و گفت که آن شخص که شما زنی او میگردید زاهد با وی زنا کرد بعد از آن او را بکشت
و در زیر سجاده خود پنهان کرده است و ایشان را برداشته بر سر قبر خواهر شان آورد چون
آن قبر را باز گاویدند خواهر خود را کشته دیدند بخون آغشته جامه های ترن چاک زدند و از در این واقعه
و بسوز خاک بر سر ریختند و بعد از آن رسن در کردن بر صیقا کردند و روی بشهر نهادند فریاد
از خلق شهر بر آمده که چنین حادثه واقع شده پس داری بر زدند و بر صیقا را بپای دار آوردند
هر چند مردمان شهر جهل نمودند که شیخ را از کشتن نجات دهند التماس یاران مسموع برادران
و دختر نیفتاد و زاهد را بخواری خوار بردار کردند و کسانیکه آب وضوی او به تبرک بردندی و بجای
کلاب بکار کردند و خاک قدمش بجای سرمه در چشم کشیدندی یکیک می آمدند و دامنهای
سنگ داشتند تا به تبرک بوی اندازند ناگاه ابلیس بصورت پیری نورانی در پیش دار
بال تاد و گفت ای بر صیقا من خدای زمینم و آنکه تو او را چندین سال خدمت کردی خدای
آسمان است که ترا بدین حال گرفتار کرده و جزای خدمت چندین ساله تو این داد که بر سر دارت رسانید
یکبار مرا سجده کن تا ترا از سر و دابر نام بر صیقا با شماره ابرو ابلیس لعین را سجده کرد از هفت
آسمان ندا آمد که این خُسْر الدنْیَا وَالْآخِرَة را بکشید و جانش بدوزخ برید و کالبدش پیش

هر روز ابلیس از غیظ و خشم او آشفته تر و درخت طاعت او بخیر آراسته تر تا آن وقت
 که دختر پادشاه عصر را علتی پدید آمد که اطباء از معالجه آن عاجز آمدند و آن دختر برادر داشت
 که هر یکی شاه ناحیتی بودند و هر سه در یک شب بخواب دیدند که مرض خواهر را بر بر صیصا عرض کنند
 روز دیگر خوابها بیکدیگر گفتند همه موافق بود گفتند مَا زَالَ عَلَي هَذَا و هر سه برخاستند
 و خواهر صاحب جمال را بصومعه او بردند بر صیصا در نماز بود چون فارغ شد سبب معالجه
 و علت پرسید و خوابها شرح دادند بر صیصا گفت نیاز را وقتی معین است که در آن وقت
 باجابت توقیع می کنند چون آن وقت در آید و عذریغ ندارم پس برادران خواهر را بوی
 تسلیم کردند و بتماشای صحرا بیرون رفتند چون ابلیس بر تلبیس جای را خالی دید گفت
 وقت آن آمد که جان و ایمان چندین ساله بر صیصا را بموج دریای شهوت فرو دهم پس بادی
 در دماغ مستوره دمید تا بیفتاد و بیهوشش کشت و دیده زاهد بر جمال او افتاد ابلیس هیزم
 و سواس بر آتش هوا نهاد و هوای نفس اماره بر وجود شیخ غالب آمد و دست طرد و امانت
 پرده نسیان و غفلت بر دل و خاطر او فرو کرد و داشت تا سوار متابعت کرد و سوسه ابلیس را
 انقیاد نمود و فاشه از دور وجود آمد انگاه ابلیس بصورت پیری از پیش محراب وی پدید آمد
 و از کیفیت آن حال پرسید بر صیصا حال بگفت ابلیس گفت ای بر صیصا دل خوشدار
 که خطا بر بنی آدم جایز است و خدایتعالی کریم است و در توبه کشاده است لیکن تدبیر این کار
 آنست که این سمعنی از برادران دختر پوشیده داری تا ایشان ندانند بر صیصا گفت هیئات
 آفتاب را چگونه بکل بیندایم و روز روشن را بر مرد بینا چگونه بیپوشم ابلیس گفت ای
 بر صیصا این کار بسی آسان است من ترا تعلیم کنم دختر را بکش و در زیر خاک پنهان کن
 چون برادرانش بیابند و تقصص نمایند جواب تو آنست که کوئی من در نماز بودم و او از پیش
 من برفت جزا نیقد رند انم پس بر صیصا بقول ابلیس لعین دختر را بکشت و از صومعه
 بیرون برد و در زیر خاک پنهان کرد بعد از ساعتی هر سه برادران دختر چون شیران آشفته از شکار

طمع در ایمان کند و حربه قهر مرکب بر سینه ات راست کند انجا بوی دوستی آید یا بوی دشمنی
اگر بوی دوستی و وفاق آید ندای بشارت شنوی قَوْلُهُ تَعَالٰی لَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا
وَابْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ و اگر عیاذ ابا سد بوی دشمنی و نفاق آید
داغ نو میدی بر پیشانی تو نهند که لَا بُشْرٰی یَوْمَئِذٍ لِلْجَاحِدِیْنَ وَ یَقُولُونَ حِجْرًا
مَحْجُورًا وَقَدْ مَنَّا اِلٰی مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْشُورًا بسا که لباس
وستان پوشیده اند و نام او در دیوان دشمنان نوشته اند و او را خبری نه بسا که
جامه دشمنی پوشیده و نام او در جریده دوستی ثبت کرده اند و او را آگاهی از آن نه

حکایت آورده اند که در بنی اسرائیل عابدی بود بر صیصا نام و چهل سال از خلق منزوی
گشته و از نفس و دنیا بری شده و همه عمر بروزه و نماز و با خدای بر از و نیاز هوای نفس را بکار و
قهر گشته و تخم محبت در زمین معرفت گشته اگر نظر با آسمان کردی تا عرشش بدیدی و اگر بر زمین
نگریستی تا پشت کا و واهی مشاهده کردی چندان مناقب و ماثر و مراتب داشت که زبان از وصف او قاصر
کرد و چندان محامد و محاسن داشت که او نام و افهام از ضبط آن فاتر شود و هر سال چند هزار بیمار و معالول و
مبتلا و معیوب بصحرای صومعه او جمع شدند و بعضی لباس برص پوشیده و بعضی از مادر نابینا
آمده و گروهی بعلت دق و استسقا ویرقان مبتلا گشته جمله را بیاوردند و در حوالی صومعه او
واشتندی چون قرص آفتاب بر آمدی و خورشید اعلام نور در عالم منبسط کردی بر صیصا بر بام
صومعه آمدی و یک نفس مبارک بر آن معلولان میدی بیکبار از آن علتهای خلاص یافتندی
عجب کار که بظاهر چندین در خزانه پرو کشاده و در باطن تیر قطیعه در کمان بجز نهاده و او یلا از ظاهری
بدیدار خلق چون نگار و از باطنی به تیغ بجز افکار فریاد از ظاهری بسیم اندوده و باطنی از حقیقت
پالوده آن بیچاره پنداشت که خود کسیست و از جائی می آید و حضرت دوست را می شناید و آنست
که از لوح و قلم ندای آید که ما را تو نمی باید در آن مدت مدید ابلیس سلسله و سوا س در دام
نرات در صومعه او در زیر خاک پنهان کرد تا مگر یک نفس خار ذلت بخطایا عدا در دامن او آویزد

عَرَفَ رَبَّهُ هر که که تو خود را شناختی حق را شناختی تو نمی تراکیدی است که بدان ویرایشناسی
و آن شناختن مختلف است اگر خود را ضعیف شناختی و اگر بقوت شناختی و اگر خود را
بعجز شناختی و اگر بقدرت شناختی این یک نوعی است که هر کس را در آن راه بود نوعی
ویکبر آن است که بدانی که در تن تو جانی است که آن جان همه جای موجود است و همه جای
آفریدگار عالم موجود اما چنانکه جان تو در تحت طلب نیاید اگر کوئی در دست یابای یاسر است
همه جای بود و جایش معین نه خدای عالم همه جای موجود بود و لیکن در تحت طلب نیاید
مَا قَدَّرُوا وَاللَّهِ حَقٌّ قَدْرُهُ جو انهر و امتقیان و مخلصان منزلها میروند و میکنند اما عارفان
همچ منزل فرو نیایند بلکه منزل ایشان دایره حیرت است هر چند پیش روند بجای
خویش باشند آن اثر تر باز رکان است که شب و روز منزل میبرد و راه میگذارد اما کوا و عصار
همه روز و شب در رفتار است با چشمهای بسته کرد دایره میگرد و با خود می اندیشد که آیا چند منزل
بریده باشم نماز شام چون چشمش از نقاب نهفتگی بکشایند نگاه کند ام در آن قدم اول
بوده باشد که بود اگر کوئی شناختم گویند چون شناختی کسی را که بدو پی نبردی اگر کوئی
بهستی خود او را شناختم گویند دو هستی ممکن نیست و دوئی شرک محض بود اگر کوئی
به نیستی خود او را شناختم گویند نیست هست را چون شناسد الْعَجْزُ عَنْ دَرْكِ
الْإِدْرَاكِ پروانه مختصر دیده آفتاب را کی تواند دید ای صدهزار جان مقدس
فدای خاک نعلین آن درویش باد بشنو تا خود چه میگوید در میدان مردان میاکه انجبا بجای آب خون
روان است حکایت جنید را رحمة الله علیه بعد از وفات بخواب دیدند گفتند
مَا فَعَلَ اللَّهُ بِكَ قَالَ طَاحَتِ الْعِبَادَاتُ وَفُتَّتِ الْإِشَارَاتُ وَمَا نَعْنَأُ إِلَّا رُكْعَتَانِ
فِي جَوْفِ اللَّيْلِ گفت اینهمه عبادات بیاد در دادند و مار المیج سودی نداشت الا دو رکعت
نماز که در نیم شب تاریک بگذاریم جو انهر و اجهد کن که چون سیاست ملک الموت بر تو سایه
افکند بر قره طاعت با خود داری تا در چنان وقتی که دیده ما گریان شود و دلها بر میان کرد و شیطان

گفت ای ملکه چندین مرد طبیب آمدند و تو از ایچکس خود را نپوشیدی چون است که ازین مرد
 میپوشی جواب داد که آنها مرد نبودند مرد این است که اکنون در آمد پس من گفتم
 السَّلامُ عَلَیْکُمْ گفت عَلیکَ السَّلامُ ای پسر خواص گفتم چون دانستی که من
 پسر خواصم گفت آنکه ترا بمن راه نمود مرا الهام داد تا ترا شناختم ندانستی که الْمُؤْمِنُ
 مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ آئینه چون بیزنگ باشد هر نقشی درو بنماید ای پسر خواص ولی دارم
 پرورد ایچ شربت بی داری که این دل بدان تسلی یابد این آیه بر زبان گذشت الَّذِينَ آمَنُوا
 وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِکْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِکْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ چون این آیه بشنید
 آهی بر دو سه هوشش شد چون بهوش باز آمد گفتم ای دختر بر خیز تا ترا دیدار اسلام برم گفت
 ای شیخ در دیار اسلام چیست که اینجا نیست گفتم اینجا کعبه است معظم و مکرم گفت
 ای ساده دل اگر کعبه را بینی بشناسی گفتم بلی گفت بر بالای سر من نگاه کن چون نگاه کردم
 کعبه را دیدم که بر کرد سر او طواف میکرد مرا گفت ای سلیم القلب اینقدر ندانی که هر که بیای
 بکعبه رود کعبه را طواف کند و هر که بدل بکعبه رود کعبه او را طواف کند فَإِنَّهَا تَوَلَّوْا قَتَمَ
 وَجْهَ اللَّهِ جو انمرد از تو تا خدای یکقدم راه بیش نیست دانی چکشی بگویم یا نه خود را فراموش کن
 بِالْطَّفِّ حَقِّ دَسْتِ در آغوش کن مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شَبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا
 وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا عنایت او ترا بخود رسانیده است زیرا که
 در درون تو کوهری تعبیه است که از عبارت این است نَقَحْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي
 مثال این آن است که مرغی را تیری بزدند و باز پس نگریست و بزبان حال باتیر گفت
 تو بمن چون بر سیدی گفت از تو چیزی در من تعبیه کرده اند که او مرا بتور رسانیدم تو می که
 مرا بخود رسانیدی که این تعبیه در نهاد مانهادی عَرَفْتُ رَبِّي وَلَوْ لَا رَبِّي
 مَا عَرَفْتُ رَبِّي او است که ترا بخود شناسا کرده است کلید خانه معرفت بتو داده است
 مَفْتِي عَالَمِ مَلَكُوتِ صَلَّي اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ میفرماید مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ

چون پیوند ظلم و جهول را با سبوح و قدوس چه اتصال عجب کار ایدار ایان در دعا گویند
 یارب از ما برای مختصر امانت با که پیوسته بودم تا ببرم یا از که بریده بودم تا به پیوندم امید وصال
 کی بود تا بیم فراق باشد و بیم فراق کی بود تا امید وصال باشد نه اتصال و نه انفصال
 نه قرب و نه بعد نه ایمنی و نه نومیدی نه رای گفتار و نه جای خاموشی نه روی رسیدن و نه رای بازگشتن
 نه اندیشه صبر کردن و نه فکر فریاد کردن نه مکانی که و ام انجام فرود آید و نه زمانی که فهم انجام رسد بدست
 علما جز گفتگوئی نه در میان فقها جز جستجوئی نه اگر بکعبه رسی جز سنگی نه و اگر در مسجد آبی
 جز دیواری نه و اگر در زمینیان نگری جز مصیبتی نه اگر در آسمانیان نگری جز خیرتی نه در دماغها
 جز صفرائی نه در سر با جز سودائی نه از روشنائی روز جز آتشی نه از ظلمت شب جز وحشتی
 نه از توحید موحدان جز آرایشی نه و از الحاد ملحدان جز آلالشی نه و از موسی کلیم سودی نه
 از فرعون مدعی زیانی نه اگر بیایمی بیا که در بانی نه اگر میروی برو که پاس بانی نه

حکایت سلطان محققان ابراهیم خواص رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ پیوسته بامریدان خود میگفت
 کاشکی من خاک قدم آن سر پوشیده بودمی از پر رسیدن که یا شیخ پیوسته ذکر مدح او میکنی ملا چرا
 از حال او خبر نمیدی شیخ فرمود روزی و قتم خوش شد قدم در بیابان نهادم و در وجد میرفتم
 تا بدیار کفر رسیدم قصری دیدم سیصد و اندسر از کنکریهای او در آویخته متعجب شدم پرسیدم
 که این چیست و این قصر از ان کیست گفتند از ان فلان ملک است و او را دختر می است
 و یوانه کشته در سویدای سینه ام گذر کرده قصد آن دختر کنم چون قدم در قصر نهادم مرا نزدیک
 ملک بردند بسیاری انعام و اکرام در حق من نمود و گفت ای جوانمرد ترا باین جا چه حاجت است
 گفتم شنیده ام که دختری داری و یوانه آمده ام تا او را معالجه کنم مرا گفت که بر کنکریهای قصر نگاه کن
 گفتم نگاه کرده ام و بیهوشجا آمده ام پس گفت سرهای کسانی است که دعوی طبابت کرده اند
 و از معالجه عاجز شده اند تو نیز بنگاه اگر معالجه نتوانی کرد سر آنها را آویخته خواهد بود انگاه فرمود تا مرا
 نزدیک دختر بردند چون قدم در سرای او نهادم کنیزکی را گفت که مقنعه بیار تا سر خود را بپوشم

بند و روشش اگر یکننده اخلاص چشیده بودی پروای کونین و عالمین و اعراض و اعتراض
نداشتی جو انحرادار قم قبول بران طاعت کشند که اخلاص مقارن آن باشد

حکایت بسر خفیف را پر میدند که اخلاص چیست گفت **أَلَا خَلَاَصٌ هُوَ إِلَّا فَلَاحٌ**

گفت اخلاص افلاس و بیچارگی و عجز و در ماندگی است عزیز من اگر سرخی روی معشوقان
نداری زردی روی عاشقان باید که بیاری و اگر جمال یوسفی نداری در دیعقوبی باید که بیاری
و اگر عجز مطیعان نداری ناله در ماندگان باید که بیاری سید عالم فخر بنی آدم **صَلَّى اللّٰهُ**
عَلَيْهِ وَآلِهِ میفرماید **مَأْصُوتٌ أَحَبُّ إِلَيَّ اللّٰهِ مِنْ صَوْتِ عَبْدٍ لَهْفَانٍ** ایچ آوازی

نیست عزیز تر بر درگاه ذوالجلال از آواز در مانده عاصی که از سر بیچارگی و مفاسی و در ماندگی
بناله و گوید خداوند ابد کردم و بر نفس خود ظلم کردم از حضرت عزت ندا آید که عبیدی انکار که خود نکر دی
أَلْغُوْنِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ مرا بخوانید تا اجابت کنم هر چه جوئید از ما جوئید کار خود با ما گذارید که

خدائیم ما ئسیم که ما ئسیم بیچون و چرا ئسیم در پادشاهی بیهمتائیم در وعده با وفا ئیم اجابت کننده
هر دعائیم شنونده هر شنائیم هر شنائی را سر ائیم صد هزار خان و مان در جست و جوی ما بر انداختند و
صد هزار تنهای عزیز در ریاضت طلب ما بگذشتند صد هزار جانهای مقدس در بادیه شوق ما و اله
بمانند و صد هزار روندگان بر درگاه جلال ما سر در زیر سنگ مجاهدات بگرفتند و صد هزار طالبان

حضرت جمال مادر بوتهای ریاضت سوختند عرش از کرسی میپرسد **هَلْ عِثَدَ لَكَ مِنْ خَبِيرٍ**
کرسی از عرش سوال میکند **هَلْ عِثَدَ لَكَ مِنْ أَمِيرٍ** زمینیان که دعا کنند روی سویی آسمان کنند
و کمان برند که مگر آسمان درد دل ایشان را شفائی دهد و آب مانیان که حاجت خواهند روی
سوی زمین آرند پندارند که زمین علت ایشان را دوائی کند هر روز که آفتاب فرو شود و فرشتگان

که بروی موکلند گویند ای آفتاب امروز بر ایچکس تافتی که از وی خبری داشت آفتاب گوید
يَا لَيْتَ اَكْرَدَانَسْمِي که آن کس کیست خاک اقدام او را فلک خویش کرد می آری جو نمر و
مَالِ الشَّرَابِ وَرَبِّ الْآرْيَابِ آب و خاک را با ذات پاک چه کار **لَمْ يَكُنْ رَا بَا لَمْ يَنْرَلْ**

وون وی است همه محال است اگر نفس تست و اگر اباب و عیال تست تا از همه دست
 نشوئی کرد درگاه حق نیوی حکایت یکی پیش سلطان عارفان با یزید
 بطامی رفت و گفت ای شیخ همه عمر در جستجوی حق بسر بردم چند بار پیاده بادیه بگذاشتم
 و چندین از دشمنان دین را در غزاسرا زن برداشتم و چندین خون جگر خوردم هیچ مقصودی
 حاصل نمیشود و هر چند بیشتر میجویم کمتر می یابم هیچ توانی گفت که بمقصود خود بچه رسم
 شیخ گفت ای جوانمرد اینجاد و قدمگاه است پیش نه یک قدم خلق است و دیگر قدم حق قدمی
 هر کیر از خلق آنکه رسیدی بحق مادام که در آن باشی که چه خورم که حلقم را خوش آید و
 چکویم که خلق را از من خوش آید از توحید حق نیاید جوانمردا هر باز رکابی که با خلق کنی
 زبان کنی باز رکابی با حق کن که همه سود کنی حق تعالی میفرماید ای بنده بیچاره بقطره و قطره با تو
 باز رکابی کنم قطره از سر نیاز و قطره از سر ناز کنج سعادت از حضرت عزت مابر دار آن قطره
 که از سر آید آن را اشک گویند و آن قطره که از دل آید آن را رشک خوانند اشکی
 بچشم آر که چرا حق را نشناختم و رشکی بدل کمار که چرا انافرمانی کردم از اشک جانت
 بندامت آید از رشک سر دلت بتوبت آید توبت به نیت آید نیت بعزیمت آید عزیمت
 بحضرت آید و از حضرت ندای رحمت آید دل کوید توبه کردم سر کوید حسرت خوردم ملک کوید
 رحمت کردم جوانمردا آتش دواست آتش معیشت و آتش معصیت و ازین دو بدیش
 نیست آتش معیشت را آب آسمان کشد و آتش معصیت را آب دیدگان و نیز
 آتش معصیت را بدو چیز توان کشت بخاک و آب خاک پیشانی و آب پیشانی خاک
 پیشانی از سجود و آب پیشانی از ترس خداوند و دو جوانمردا هر دیده که نه از خوف حق گریان است
 آب دیده بروتاوان است و هر دل که نه وصل حق را جوین است آن دل ویران است
 پیری گفت ای دریغا که خالقان عالم در میگردند و خوشترین چیزی نخشیده اند گفتند آن چیز
 کدام است گفت یک ذره اخلاص که حق تعالی میفرماید فاعبد الله مخلصین

عمر فرور بخت و ایچ طاعتی ندارم که انجمن عرصات را شاید مکر ظن نیکوئی بفضل و رحمت
 وی یا سیمون سه وصیت دارم از من بشنو و بقلم نیاز بر تخته جان نقش کن و پیوسته
 در پیش دل دار که نجات اهل شرف و عزت در آن است در نماز تقصیر مکن که بی نماز را
 در دو جهان قیمت نیست و با ایچ ظالم در ایچ کار موافقت مکن که یاری ظالمان جز عقوبت نیست
 و خدا تعالی را بر وعده او استوار بدار که بهمت برزق ایمان ببرد و جوانمردا اگر مومنی طاعت
 همیشه دار که بهشت خرم بوستانی است و از معصیت پرهیز کن که دوزخ کرم زندانی است
 دل و جان بحق تسلیم کن که کریم سبحانی است اگر عاشقی دل نشانه تیر بالا کن و اگر عارفی
 جان سپر محنت و قضا کن اگر بنده هر چه او کند رضا کن و در همه مهمات اعتماد بر خدا کن
 تاج احتیاج بر سر نه شاهد شهادت در زیر زبان گیر شکر شکر در دهان نه کمر کرامت بر میان بند
 پیراهن در دوزخ پوش شعله شوق در سر بر افروز رونق و طراوت عمر بآب بیدولتی غرق کن
 در حضرتش همیشه زیر و زبر باش پیراهن بی سعادتی از سر بر کن صدره جفا چاک
 زن خبث و بغض و حسد دریای نصیحت فرو گذار هر چه داری بیکبار بذل کن تا مجرد شوی
 و هر چه در سینه محبت زروسیم است بجا روب فقر فروروب خواجگی و رعونت و کونه عمامه
 و طراز طبلان و نقش کاشانه را جمله آتش در زن چون بدین صفت شدی ماکه خداوندیم
 به سرمه سعادت دیده ادبارت را مکمل کنیم و بصر بصیرتت را بر کشائیم
 قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ تَبَّتْ
 الْجَنَّةُ الرَّابِعُ بِعَوْنِ اللَّهِ تَعَالَى

الْجَلِيسُ الْخَامِسُ

ملکامارا از همه معاصی نگاهدار و توفیق طاعت و عبادت ارزانی دار یا آله العالمین غفرانک
 رَبَّنَا وَآلَيْكَ الْمَصِيرُ ای عزیز خلق عالم دو کروند کروهی بیاد حق مشغولند و کروهی بیاد خود
 آنکه بحق مشغول است بخود نپردازد و آنکه بخود مشغول است بحق نپردازد و هر چه

در منزل زده شود ای مستمند مسکین چه ایمان بود که بحبه قلب بفروشی و چه اسلامی بود
 که بر ححان ترازو واکذاری چه معرفتی است که بدردسری سنگ باسماں اندازی و چه توکلی
 که بلقمه اورا باورنداری و چه دینی بود که به شمای ظالمی یا بدرمی حرام بباددهی ای مردی که از هر ذره
 از ذرات وجود قبله ساخته بت پرستان را عیب مکن و زنا داران را نکوهش مگوی که اگر
 ایشان عبدالصنم اند تو نیز عبدالدنیا و الدرامی عزیزا کار از دو بیرون نیست یا خلعت
 وصال دوخته اند یا کسوت فراق یاداغ مهجوری بر جبین تو کشیده اند یا تاج مقبولی بر سر تو نهاده اند
 اگر از غیب نصیب تو خلعت وصال آمد از شکر میاسای جوانمردا چه کنی سرای را که اولش
 سستی و میانش پستی و آخرش نیستی چه کنی سرای را که یک حد بفنا دارد و دویم
 بر وال چه کنی سرای را که آخرش وبال است چنین استماع دارم که وقتی سید کاینات
 صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ بعبادت بخانه زهر ارشد اورا دید بر بوریائی خفته و جامه ازلیف
 خرما پوشیده و پوست کوفندی بالین کرده و بقدریک ارشش شال درشت از پشم
 شتری بجای مقنعه بر سر افکنده حضرت سیده آن شدت فاقه را بعضی بسید کاینات ظاهر
 کرد بر سبیل تعریض و تصریح سید عالم فرمود ای جان پدر فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ
 فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ بران اعتماد کنی که من دختر اخدم و جفت حیدرم و مادر شبر و شبیرم
 بعزت آن خدای که امر و نهی و قبض و بسط از و است که فردا در عرصات و ستوری نیابی
 که قدم از قدم بر گیری تا از عهده حساب این شال درشت بیرون آئی
 حکایت مهران میمون کوید که وقتی بسلام عمر عبدالعزیز شدم در عهد خلافت اورا دیدم بر خاک
 نشسته نه ببالش و نه به نهالی و نه مسند و نه قالی بدست خود مر قعی تعهد میکرد سه بار سلام کردم
 چنان مشغول بود که از سلام من خبر نداشت نوبت چهارم چون سلام کردم جواب داد و گفت
 یا مهران میمون بدانکه اجل من نزدیک آمده وقت است که جان عزیز را تسلیم کنم که کشتی
 عمرم بخرقه کاه رسیده و مرکب رحیل بدرخانه آورده اند و میوه قوت و راحت از درخت

ای پسر که میروی گفت درین خان میروم گفتند این سرای پادشاه بلخ است ابراهیم فرمود
تا اورا در آوردند گفت ای درویش این خانه من است نه خان درویش گفت ای ابراهیم
این سر اول ازان که بود گفت ازان جدم گفت چون او در گذشت ازان که بود گفت ازان
پدرم گفت چون پدرت بمرد گراشد گفت مرا گفت چون شود در گذری ازان که باشد گفت ازان پسر
درویش گفت ای ابراهیم جایی که یکی در شود یکی بیرون آید خانی باشد نه سرائی
حکایت عبدالله عمر روایت میکند که روزی با پدر خویش بر بام سرای خود عمارتی
میکردم حضرت مُحَمَّدٌ مُصْطَفٰی صَلَّوْاْتُ اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ بِرَبَّکُمْ شُکْرًا وَاَعْبَدُوْا اللّٰهَ
با پدر خویش بگویی که قیامت ازان نزدیکتر است که تومی پنداری و عمارت سرای فانی میکنی
عمارَت با سرای دیگر انداز که دنیا را اساسی نیست محکم

عزیز من عشق دنیا دامن است استوار و نعمت دنیا جانیست است روشن و شیرین و خوشگوار
و ابلیس پرتلبیس صیادی است استاذ و مکار و غدار و عاشق دنیا مرغی است کور و غافل
و گرفتار و بهوس دانه این دام تیز کرده مخالب و منقار خوشحال کسی که دل از دانه دامگاه
وحشت دنیا بماند و کردن از کمند این صیاد غدار بجهان پس از بطنان عرش ندا آید که
اَمَّا الَّذِیْنَ سَعَدُوْا فِی الْجَنَّةِ خَالِدِیْنَ فِيْهَا وَاٰلُھُمْ سَابِقٌ بِاللّٰهِ خَالِدِیْنَ فَاِنَّ اللّٰهَ خَالِدٌ
غرور بر کنار ردا و او آویز دو خلاوت این جثیه شیطان و دستمال فرعون و همان بحلق او برسد
و قدمش در کوی معرفت و توحید بلغزد و بس در چاه خدلان افتد لاجرم ازان قوم باشد که
اَمَّا الَّذِیْنَ شَقُّوْا فِی النَّارِ جوامر داعروس ایمان داری لیکن حلیه مداومت تقوی
نداری و درخت توحید داری لیکن ثمره طاعت نداری خاتم اقرار داری لیکن تکین خدمت نداری
ندانستی که عروس بی زیور گذاشتن را شاید و درخت بی میوه بریدن را باید و خاتم بی تکین
گذاختن را شاید و بنده بی سمعنی سوختن را باید تا عقبه مرک را باز پس نگذاری و سر بگریبان
امن و سکون بر نیاری که بسیار کشتی بود که بساحل غرقه شود و بس کاروان باشد که
در منزل

بس باندک روزگاری خشک گردد و زرد شود ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا پس خاک گردد و از آن
 سبزی و طراوت آید و فی الاخرة عذاب شديد و مغفرة من الله و رضوان
 در آخرت منزل دو است و حال دو است دوزخ بد بختان راست و بهشت نیک بختان را
 و مَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعٌ الغرور زندگانی دنیا نیست الا چیز نیکه بد و اشتقاق کنند و مغرور
 و فریفته گردند جان من تا سر آید آی اَعْمَلُوا اِنَّمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ و لَهُوَ زِينَةٌ
 وَ تَغَاخُرُ بَيْنَكُمْ پادشاه عالم عیب دنیا پیدا میکند و بی قدری آن بخلق مینماید تا مومن دل
 بدوند و بطلب او مشغول نگردد تا مستحق بهشت و مغفرت باشد و جو انمردا دل در دنیا
 میند که دنیا را بقانیست و دل در خلق میند که خلق را وفانی دل در خدا بند که بنده را به از خدا نیست
 هَلْ تَحْسَبُ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْبَعُ لَهُمْ رُكْرًا جو انمردا دنیا چون تو معشوق
 بسیار داشت و با یکچکس و فاکر دبا تو هم نخواهد کرد کسی را از آدمیان عمر چند آن نبود که لقمان حکیم را
 سه هزار سال عمر وی بود چون عمرش با خبر رسید ملک الموت بیامد او را دید در میان
 نیستانی نشسته و زنبیل می یافت ملک الموت گفت ای لقمان سه هزار سال عمر یافتی
 چرا خانه نساختی گفت ای عزرائیل ایله کسی باشد که چون تویی در پی داشته باشد و او را پروای
 خانه ساختن باشد

اِنِّبَا الدُّنْيَا كَظَلٍّ زَائِلٍ اَوْ كَصُفْبَاتٍ لَّيْلًا فَارَتْحَلْ
 اَوْ كَحُلْمٍ قَدْ رَأَاهَا نَاعِمٌ فَا مَا مَانَ هَبَّ اللَّيْلُ بَطَلْ

حکایت نوح را علیه السلام دو بیست سال عمر بود او را پرسیدند که یَا اَطْوَلَ الْاَنْبِيَاءِ
 عُمْرًا كَيْفَ وَجَدْتَ الدُّنْيَا قَالَ كَدَّ اِرْكَهَا بَابَانِ دَخَلْتُ مِنَ الْاَوَّلِ
 وَ خَرَجْتُ مِنَ الْاٰخِرِ این دنیا را چون خانه دو در یافتم از یک در در آمدم و از دیگری بیرون
 رفتم حکایت روزی ابراهیم ادام نور الله مرقدۀ بر در سرای خود نشسته بود غلامانش صف
 زده ناکاه درویشی در آمد با دلقی و انبانی و عصای او خواست که در سرای ابراهیم رود غلامان گفتند

الْمَجْلِسُ الرَّابِعُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بنام خداوندیست بخشاینده که تا او نخواهد صابر ده کل نشکفاند
و باد کیسوی شمشاد نخبند بی حکم او زمرد غنچه بیجاده نشود و بی صنع او لاله هر رفته نارد و نام
ملکی است که بدست عمامه صبا قامت سرو پیراسته است و زیر سر زلف شاخ چهره کل
آراسته است نام ذوالجلالی است که طیران ملکی و دوران فلکی میخواست او نیست جنبش
ریشه و گردش پشته سیحکم او نیست هر دیده که نه در جمال این نام نگر در دوخته باد و هر دل که نه در محبت
این نام قرار گیرد سوخته باد هر قدمی که نه در راه موافقت حق پوید بتیغ طبیعت پی کرده باد
حکایت بحی این معاد رازی قدس الله سره گفتی اَلْهَيْ جَعَلْتُ الدُّنْيَا مَيْدَانًا وَ
جَعَلْتُ قَلْبِي فِيهَا كُرَّةً فَضَرَبْتُهُ بِصَوْلِجَانِ الْبَلَاءِ فَلَمْ يَسْتَقِرَّ إِلَّا بِأَسْبِكَ وَ
جَعَلْتُ الْعُقْبَى مَيْدَانًا وَجَعَلْتُ قَلْبِي فِيهَا كُرَّةً فَلَمْ يَسْتَقِرَّ إِلَّا بِرُبُوبِيَّتِكَ
خداوند ائمه و نیار ابلی میدان میساختم و دل خود را در آن میدان کوسی ساختم و آن کوی را
بهر جامی انداختم بالیج قرار نگرفت الا بنام تو و ائمه عقبی را میدان میساختم و دل خود را در آن کوی
مماختم و هر طرف انداختم آرام نگرفت الا بخدا می تو پس گفت ملک امر ائمه و نیام تو بس
و ائمه عقبی مرا جمال دیدار تو بس جان من از عالم نام بعالم پیغام آی اگر برک آن
واری که به تیغ جلال ماسهید شوی بکوی الله و جان فدای تو تا سعید شوی بر خوان اعلموا
إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ خدایند ازین و آسمان
چنین میفرماید ای بندگان من بدانید بد رستی و راستی که زندگانی دنیا بازیست و بازی کار کودکان است
و زینت و آرایش کار زنان و تَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ
و مخمر کردن است بر یکدیگر به بسیاری مال و فرزندان و آن کار بیگانه است بار خدا یا مثل زندگانی
دنیا چیست کِبَثْلٌ غَيْثٌ أَتَجَبُّ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ چون بارانی است که بر زمین آید و گیاه
سبز بروناند و روزی چند بماند و خرم باشد و خالق را بشکفتی می آرد ثُمَّ يَهْبِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا

بار خدایا تا کی در آتش بجزان تو سوزم کی مرا شراب وصال دهی از ملکوت عزت بسروش نذا آمد
 که ای بایزید هنوز تو می توانی همراه تست وجود تو در پناه تو اگر خواهی که بمارسی **إِنِّكَ تَعْلَمُ أَنَّكَ تَعَالَى**
 خود را بر در بگذار و در آی زهی هر عالم و مهتر بشی آدم که نام تو توانی گفتن که **لَوْ كَانَ مُوسَى**
ابْنُ عِمْرَانَ حَيًّا لَمَّا وَسَّعَهُ الْإِتِّبَاعِيُّ موسی و غیر موسی را عشق باری از تو باید آموختن
 او کرد ارنجی تا گویند تو می توانی همراه تست چون دور دولت بتورسد که سید کاینانی و سرور
 موجودات کو می **أَنَا فَلَا أَقُولُ أَنَا** من هرگز نگویم که من با وجود محبوب مارا جز عدم نزیهد
 چون هستی او را باشد مارا جز نیستی نپردازد یا محمد اکنون که با هستی ما کم زنی میکنی کبریای
 ما جز نیستی رخت نهد **أَلَمْ تَرَ إِلَهِي رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ** ندانم که الف **أَلَمْ** چه لطافت
 با خود دارد و با جان عاشقان چه غمزه های کند جو انمردا کدام عاشق است که استحقاق آن دارد که بر
 معشوق حکم کند اگر معشوق از راه کرم دست تفضل بر سر کسی فرود آرد آن دیگر بود اما عاشق از
 همه تصرفی معزول بود و اگر تصرفی کند آن تصرف نامقبول بود **وَقَدْ حَذَّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ**
عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ چون بشر طادب در راه آمد و بی استحقاق خود را بدید که او را این صفت
 می باید و حایه و پیرایه او بود که **مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى** که چون **مَا زَاغَ الْبَصَرُ** صفت او بود گفتند
أَلَمْ تَرَ إِلَهِي رَبِّكَ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِكَ باز چون موسی بر **لَمْ يَنْزِلْ وَلَا يَنْزِلْ**
 حکمی کرد که او را استحقاق نبود داغ حرمان بر جبین طمع او نهادند و از **لَنْ تَرَانِي** میخی ساختند
 و بر احوال او زدند تا دیده او مودب گردد جو انمردا معشوقی همه جباری و دلداری است و عاشقی
 همه ذیلی و بر داری معشوقی همه تعز و کبریا و عظمت بود و عاشقی همه انقیاد و تواضع و مدلت
 باشد عاشق همه این کوید که ارنجی **أَنْظُرْ إِلَيْكَ** معشوق همه این نذا کند در ملک و ملکوت که
لَنْ تَرَانِي و افتادگان بادیه محبت این فریاد کنند که **يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ**
وَجِئْنَا بِضَاغَةٍ مِّنْ جَآتٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي
الْمُتَصَدِّقِينَ تَبَّتِ السَّجِسُ الثَّالِثُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

دایم و حدیث مردان گوئیم ای مردی که با مژداده سر از بالش برداری و شربت عشق مانوشی
نوشت بادای مردی که هر شب دل را با آتش عشق ماکباب کنی و جگر را از شوق ماخوشتاب کنی
مبارکت باد ای یاری که تن در دردمایسوزد و جان از محنت مای افروزد این سوختن
بر مزیت باد و جو انمردا هرگز کمان مبر که عشق دنیا و شوق عقبی با هم راست آید الدنیا والآ
خره ضدّ ان اذا رضیت احدیها سخطت الاخری یادنیار توانی بود یا عقبی را
یا سوارا توانی بود یا خدارا اما انکاسم دنیا را جوئی و هم آخرت آن بکاری نباید چه دوستی آن
سلطانی است که با کس نسازد

اندر ره عشق من تو کنجی یامن

از عشق او آتشی بر افروز و انگاه بدان آتش دنیا را بسوز پس عقبی را چون دنیا و عقبی را
سوختنی خود را بسوز که در راه او همچنانکه عقبی و دنیا زحمت است نهاد تو هم زحمت است و تا
زحمت وجود تو بود سلطان شهود او در حجاب عزت خود متواری بود عشق بر موسی علیه السلام
افرود آمد و او تا ختن آورده بطور آمد و بقدّم صدق بایستاد و گفت آر نی خطاب آمد که ای
موسی خودی خود با خود داری که اضافت با خود می آری و آر نی میگوئی این راه زحمت وجود
تو بر نتابد و تا تو خود را توانی بود ما را لکن قرآنی سلطان شهود ما بر نهادهی سایه افکند که آن
نهاد نیست شده باشد و در کتم عدم خود را جای داده پس از آن ما خود تجلی کنیم یا موسی خود را
بگذار و هم بماند این هر که ما را بیند هم بماند از امیر المؤمنین علی علیه السلام پرسیدند که
عَرَفْتُ رَبِّيكَ قَالَ عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي اورا بدو شناختم و دانستم اگر بدو شناختمی
هرگز بسراوقات مجد و معرفت او راه نیافتمی اتَّعَوْا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ
لِبَنُورِ اللَّهِ بِحَايِلِ طَائِفِ عِلْمَانٍ بَايَزِيدِ سَطَامِي قَدَسَ اللَّهُ رُوحَهُ یک شب
در خلوتخانه مکاشفات گمید شوق را بر کنگره کبریای او در انداخت و آتش عشق را
در نهاد خود بر افروخت و زبان از سر عجز و درماندگی بکشد و گفت يَا رَبِّ مَتَنِي أَصِلْ إِلَيْكَ
بار خدا یا

الْتَجْلِسُ الثَّالِثُ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَنْ أَصْبَحَ وَهُوَ مُهْمٌّ وَاحِدٌ كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى
 هَوْمَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ تَشَعَّبَ بِهِ هَوْمُهُ لَمْ يَنْالِ اللَّهَ فِي آيٍ وَإِنْ أَهْلَكَهُ
 مَهْتَرُ عَالَمٍ وَسِيدُ بَنِي آدَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ چنين ميفرمايد كه هر كس بامداد سر از
 جامه خواب بردارد و غم دين بود كه در دل او بود و اندوه اسلام بود كه در سينه او بود و عشق حق
 مُسَبِّحَانَهُ وَتَعَالَى بود كه در جان او بود حق جَلَّ وَعَلَى بحكم كرم و فضل عنايت ازلي را
 بفرستد تا كفايت ابدى او كند و هر كرا سوداى ديكر در دل او يا عشق ديكر در نهاد او بود
 يا اندوه ديكر در سينه او جا گرفته باشد شكر قهر را بفرستد تا بر نهاد او شبخون كند و به تيغ
 سطوت عزت سر او را بر دارد و كسى را نرسد كه كويد كه اين چرا است و آن چون است
 لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ

بر در كه عزت همه خالق زبون كس را نرسد كه اين چرا و آن چون
 اى مردى كه باهر نااهلى در درون خود عشقى اندوخته اين پرا كند كى تا كى و اى مردى كه دل خود را
 مهران بازار عشق ديكران بفرخته اين آشفتكى تا كى
 دل بازار من آورده و بفرخته دل بفرخته مفروش بازار دگر

اى مردى كه حديث مابر زبان ندارى اين خاموشى تا كى اى يارى كه خود را يادنياوردى اين
 فراموشى تا كى اى مردى كه باهر كس بازاری بر ساخته اين رسواى تا كى و اى كسى كه ترا با همه
 كان را مى بود اين نااهوارى تا كى و اى شخصيكه ترانزد همه شان جايى بود اين خوارى تا كى
 هر كه فراموشى شغل يا پيشه خود ساخت و جان و تن و دل را در آتش عشق مانداخت
 مانيز از راه عدل و داد خود نداد و عالم ملكوت دهيم كه نَسُوا اللَّهَ وَآَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
 و از شكر شيطاناش گردانيم اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ
 أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ اِنْ صَفَتِ بِيكَانُكَانَ وَ سَمَتِ رَا نَدَكَانَ اِسْتَبَا نَشَانِ اَشْنَانِ

صورت یوسف نادیده صفت میگردند تا میان آمده بی عقل و زبان گردیدیم

همچو بلبل همه شب ناله زنان تا خورشید روی بنمود و چون خفاش نهان گردیدیم

جان من باول سخن آسیم تا مقصود فوت نشود وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ

کافر از ترک عبادت خود غم نخورد و از معصیت پاک ندارد اصل همه اعتقاد است چون
اصل نباشد فرع چه کار آید الله الله تو که مومنی در ادا عبادت تقصیر و تهاون روا مدار تا بقتی
از صفت بیکانگان موسوم نشوی که از توبه سحر تر و ناخوبتر آید

و دشمن چو جفا کند بدی شیوه او است باری تو جفا مکن که معشوقی و دوست

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

بیرون شدند یعنی بیکانگانند که رقم بیکانگی کشیدند اثبات آشنائی تر است

و بِالضِّدِّ يَتَّبِعُونَ الْأَشْيَاءَ مَا دَرَيْنَ سَخْنُ آن است که کافران از دایره ایمان بدرند و طاعت
و معصیت ایشان را تفاوتی نکند اما تو که در حرم امن و امانی عزت خود را نکاهدار و حرمت
خود را بجای آر تا بچنین منقبت و مرتبت که ترا داده اند بدیگران نمانی

وَلَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَهْلُ بَهشت و دوزخ برابر نباشند

اسفل السافلین چه ماند باطنی علین نعیم مقیم کی باشد چون عذاب الیم محنت اینان

که بر خزینه دوزخ همی نالند که اِنَّ عُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفُ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ

بدولت آنان چه ماند که وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ

بِإِصْبَرٍ تُمْ فَتَنَمُ عُنُقِي الدَّارِ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْبَعِينَ اللَّهُمَّ

اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَأَفْضَلِ الْمُفَرِّقِينَ الْهَادِينَ الْمُهْتَدِينَ وَأَنْزِلْنَا

خَصِيرَةً قَدْ نَسِكَ مَعَ أَهْلِ أُنْسِكَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ

تَعَالَى لَهُمْ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ وَآخِثُمْ لَنَا وَلَايَةً مُحَمَّدٍ خَاتَمِ

النَّبِيِّينَ وَرَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَمَّ الْمَجْلِسُ الثَّانِي وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

نصیحتگران فرو نیاوردند و قول علما و صلحا گوش نکرند و فرمان خدا تعالی و رسول صلی الله
 علیه و آله و سلم نبردند و پاداش این معامله چه دیدند و این فعل با ایشان چه کرد
 فَانْسَبِهِمْ أَنْفُسَهُمْ وَالْفِعْلُ يُنْسَبُ إِلَى السَّبَبِ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكُمْ
 ظَنُّكُمْ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَأَيْتُمْ كَيْفَ فَصَبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ از حکم این
 فعل ناخوب چشم بصیرت ایشان بر دوخت تا ترکیب و ترتیب وجود خود فراموش کردند
 و در ظلمت حیرت بماندند و راه بسرا این آیه نبردند که اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ
 نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ از دولت این معرفت محروم
 ماندند و لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ
 ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا
 الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ قَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ این علم
 خویشتن شناسی است مگر آنکس را که درین علم نظر نیست در وجود حکم انْسَبِهِمْ أَنْفُسَهُمْ
 در شان او واقع است و جای دیگر فرمود که قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ
 الْخَلْقَ ثُمَّ يُنْشِئِ اللَّهُ بَكَوَايِ مُحَمَّدٌ تَاسْفَرُ كُنْدُ دَر زَمِينِ وَنَظَرَ كُنْدُ تَاجَاوَنَ ابْتَدَأَ آفَرِينَشِ
 میکند بار دیگر همچنین زنده گرداند و قول دیگر گویند که نظر کن تا چگونه آغاز آفرینش میکند
 و چگونه بانها میرساند کمینه دانه که بقدرت او در زمین پرورش می یابد چگونه بیخ و شاخ و برگ
 و بار میکند تخم خرمای نخل خرمای میگردد اینهمه بگذار که حکم ظاهر است و محققان گفته اند که
 سِيرُوا فِي الْأَرْضِ در زمین وجود خود سیر کن که اگر دمی بقدم فکرت کرد عالم وجود خود
 برای فاضلتر از آن است که پیاپی عالم را بهم پیمای اگر چه فرموده است که سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا
 فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ دِيكَر مِي فرماید وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 عمر مادر پی مقصود بجان گردیدیم دوست در خانه و ما کرد جهان گردیدیم
 خود سر پرده قدرش ز مکان بیرون بود آنکه مادر طابش کون و مکان گردیدیم

تَعَالُوا يَطِيبُ عَيْشُنَا وَيَرْفَعُ عَادَةً وَإِنْ لَمْ يَكُنْ عَيْشُ الْعُدُولِ يَطِيبُ
إِنْ أَمَّا تَرَا ضِينًا وَصُولُ لِحَ بَيْنَنَا دَعِ النَّاسَ يَرْضُوا تَأْتِرَةً وَيَعِيبُ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ أَي دُورِ تَانِ خَدَايَتَعَالِي بِتَقْوِي مِيفِر مَيد و نشان دوستي
فرمان بردن است ترك دعوي دوستي خداوند تعالي ميكني پراير كاري كن چنانكه فرموده اند اگر كنسي
دعوي بيسمعني كرده باشي ترسم كه ثابت نشود

ترسم ترسي بكنجه اي اعرا بي كين ره كه تو ميروي بتر كنان است
مخالفت صفت دشمنان است از دوستان پندند قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ اِزَانُ كَانِ مَبَاشِيدِ كَلِمَةِ تَوْحِيدِ تَرْكِ دَاوِد و فرمان خدا تعالي
فراموشش كردند لاجرم در معرفت باري عزاسمه برايشان بسته شد كه مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ
فَعَرَفَ رَبَّهُ خويشتن شناسي نردبان بام معرفت الهي است هر كه خويش را
نشاند شناساي حضرت عزت چون كردو نتيجه بيفرماني بين كه چه مذموم است پس
بر توبادايي برادر كه تا تواني تن بخدمت و طاعت در دهی و سر بر خط فرمان ارادت نهی كه بنور
ذكر و عبادت درون مومنان روشن ميگردد پس بوسيله اين روشنائي بسامكاشفات
عيني و مشاهدات روحاني دست ميدهد و و خبر است كه خواجه عالم محمد مصطفي
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مي فرمايد مَنْ أَخْلَصَ اللَّهُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَ
يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَي لِسَانِهِ يعني هر كه چهل بامداد باخلاص برخيزد حق تعالي
چشمه هاي حكمت از دل او بر زبان او روانه كند اين ثمره فرمان برداري است تاقيست
اوقات عزيز بداني و بخير كي ضايع نكرداني كه ترك فرمان تاريكي دل آورد و در آئينه تاريك
چيزي نتوان ديد

سعدی حجاب نيست تو آئينه پاكدار ز نكار خورده چون بنمايد جمال دوست
وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ همچون كساني مَبَاشِيدِ كه سر بكفتار
نصحتكران

این بیان که کردیم تقوی صالحان است اما بیان تقوی عارفان آنکه عِبَادَ اللَّهِ اِکْرُوهْ
 خاطر ایشان بعمل ناکردنی التفات کند نه از عذاب روز قیامت ترسد پس در آن حال که
 از خدای عَزَّوَجَلَّ شرم دارند که واقف و مطلع است روانباشد که در نظر بزرگان افعال
 قبیح کنند حکایت آورده اند که یکی از بزرگان دین را در دزدانو کردی گفتند پای دراز کن چون
 تنهایی گفت تنها نیستم که خدایتعالی حاضر است و شرم میدارم که در حضرت خداوند کار ترک ادبست
 پس ای زمره صالحان اِنْتَقُوا اللَّهَ وَ لَتَنْظُرَنَّ نَفْسٌ مَّا قَدْ مَتَّ لِعَدٍّ بِرَهْرَکَری کنید
 و ببینید که امروز از بهر فردای قیامت چه بضاعت فرستاده اید و چه ذخیره نهاده اید و ای حلقه عارفان
 وَاِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ دامن از کرد و نیکه دارید که خدایتعالی حاضر است و بینا
 نقلست که بنده حبشی پیش پیغمبر رفت و گفت یا رسول الله انی اتیت فاحشاً فهل لی توبه
 یعنی عمل ناکردنی کرده ام پس آیا مرا هیچ توبه باشد فرمود بلی باشد هُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ
 عَنْ عِبَادِهِ حبشی توبه کرد و بیرون رفت و بعد از زمانی باز آمد و گفت یا رسول الله
 كَانَ اللَّهُ يَرَانِي عَلَى ذَلِكْ در آن حالت حق تعالی و تقدس مرا میدید گفت خاموش
 چگونه نمیدید یَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ چشم در ابرو نکرد و بخیانت
 و خاطری در سینه نکرد و بخلاف دیانت الاله خدا تعالی و انانیت بر آن و بینا وَاِنَّ يَدَكَ
 مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ
 حبشی این سخن بشنید و بنالید و بر آید و آب حسرت و ندامت از دیده ببارید آورده اند
 که نفسی سرد از دل پر درد بر آورد و جان بحق تسلیم کرد صالح از دشمن اندیشه کند که مبادا
 فردای قیامت بر حال تباه او بخندند و عارف از دوست شرم دارد که همین دم ببیند که قیامت
 بعید است و حق ملازم جبل الوری

رضای دوست بدست آورد یکران بگذار هزار فتنه چه غم باشد از بر انگیزند
 مرا چو باتو که مقصودی آشتی افتاد روا است که همه عالم بجنگ برخیزند

بدایره ایمان در آمد اما هر له بقدم تقوی رفت غالب آن است که بمقام اولیا برسد دلیل از قرآن
 الْآنَ أُولِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ یعنی ولایت را همین دو طرف است
 ایمان و تقوی بیا میدای دوستان که ما ازین هر دو طرف یکی داریم ایمان و آن اصل است
 تا بقیه زندگانی چنانکه میسر شود باید که پرهیزکاری کنیم باشد که از دولت صحبت اولیای
 خدا که مقربان حضرت کبریا اند محروم نشویم و این میسر نشود مگر بتوفیق باری عزّ الشّبه
 یارب چنانکه خلعت ایمان بخشیدی پیرایه تقوی کرامت کن اَتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا
 قَدَّمَتْ لِغَدٍ و بار دیگر فرمود اَتَّقُوا اللَّهَ تکرار لفظ از فایده و حکمتی خالی نباشد و گفته اند تا کید است که
 الْكَلَامُ اِنْ اَتَكَرَّرَ تَغَيَّرَ ولیکن بدین معنی وقتی اختصار افتد که ازین معنی بلیغ تر نتوان
 یافت بدان که تقوی بر دو نوع است تقوی صالحان از اندیشه روز قیامت در مستقبل که
 وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ و تقوی عارفان از حیای رب العالمین در حال که
 وَاتَّقُوا اللَّهَ اِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ وقتی که صالحان را شیطان عملی ناپسندیده در نظر بیاراید
 و نفس و طبیعت را مایل آن کند اندیشه کنند از روز قیامت و حساب که عرصه عرض اولین
 و آخرین باشد نیکنامان را تاج کرامت بر سر و قبای سلامت در بر و بر تخت ملک ابدی و دولت
 نعیم سرمدی تکیه زده و آن کنه کاران پریشان روز کار دل از دایع غلامت ریش و سر از بار خجالت
 در پیش پس از هول چنین موقف بترسند و دست از کنایان بدارند تا الله تعالی توفیق بخشد
 مِثْلُ وَتُوفِكَ عِنْدَ اللَّهِ فِي بَلَاءٍ یَوْمَ النَّعَابِینَ وَاسْتَبْقِ الْمَرْءَ دَجْرُ
 یَا غَافِرَ الذَّنْبِ هَلْ تَرْضٰی نَفْسُکَ فِیْ یَدِ الْاَسَارِیْ وَاِخْوَانِیْ عَلٰی سُرْرِ

کدایان بیسی اندر روز محشر به تخت ملک بر چون پادشاهان

چنان نورانی از فر عبادت که کوی افتا بانند بو ماهان

نو خود چون از حجالت سر بر آری که بر دوشت بود بار کنایان

اگر دانی که بد کردی و بد رفت بیایدش از عقوبت عذر خواهان

بابل ناچار بینوا نمائید و چون مور باد آنه های عمل صالح بسور اخ کور در آید کارتان فرموده اند
 بی کار مباشید تا در آن روز که شهباز اِنْ اَوْقَعَتِ الْوَاقِعَةُ پرواز کند و پروبال لیس لَوْقَعَتْهَا
 كَانَ بَةً باز کند و کوس الْقَارِعَةُ بجنباند و طبل مَاء الْقَارِعَةُ زدن گیرد و از پیش آفتاب
 قیامت مغر نادر جوشش آید و از هیبت نفخ صور دلهای در خروش معذور باشی و پشت
 دست تحسیر بدندان تحیر نگیزی که چنین روزی در پیش دارید جهد کنید درین دو روزه مهلت
 زاده حاصل کنید و ذخیره بنهید روز قیامت روزی باشد که خلائق زمین و ملایک آسمان متحیر و
 متفکر باشند و انبیاء الرزاق و اولیاء ترسان و مقربان و حاضران و مستمعان جوشان
 کر بمحشر خطاب قهر کنند انبیسار اچه جای معذرت است
 پرده از روی لطف کو بردار کاشقیار امید مغفرت است

اگر امروز از مرز دنیا توشه برداری فردا به بهشت باقی فرود آیی
 کسی کوی دولت دنیا برد که با خود نصیبی بعقبی برد
 تَبَّتِ الْجَلِيسِ الْأَوَّلُ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ تَوْفِيقِهِ
 الْجَلِيسُ الثَّانِي

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ أَي كسانی که بروحدانیت حق جل و علا
 اقرار کردید و پیرکاری کنید ایمان را اثبات کرد و بتقوی فرمود تا بدانید که عروس ایمان با آنکه
 جمالی دارد و بی زیور تقوی کمالی ندارد و فی الْحَدِيثِ در خبر است از خواجه عالم و خلاصه بنی آدم
 صَلَّيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود که از خدای عز و جل شنیدم که مَنْ شَهِدَ لِي بِالْوَحْدَانِيَّةِ
 وَلَكَ بِالرَّسَالَةِ خَلَّ الْجَنَّةَ عَلَيَّ مَا كَانَ فِيهِ مِنَ الْعَمَلِ هر که گواهی دهد مرا بخداوندی
 و ترا به پیغمبری بهشت در آید با هر عملی که دارد با چندین شرف و دولت که کلمه اخلاص راست
 بوجود تقوی مستظهر است که يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ درین چه حکمت است
 همانا که خداوند حق سبحانه و تعالی دعوت میکند بنده مومن را بمقام اولیا که هر کلمه اخلاص گفت

بابل باکل رمزي ميگفت و باد و باد در ميانه غمزي ميکرد چون آن مور ضعيف نازک و نياز بابل
مشاهده ميکرد بربان حال ميگفت که از اين قيل و قال چه کشايد کار و وقت ديگر پديد آيد چون
فصل بهار برفت و موسم خزان در آمد خار جاي کل بگرفت و زراع در مقام بابل نزول کرد
و باد خزان دروزيدن آمد و برگ از درخت ريزيدن گرفت رخسار برگ زرد شد و نفس هوا
سرد گشت از کله ابر در مير سخت و از غر بيل هوا کافور مي بينخت ناکه بابل بباغ آمده رنگ
کل ديده بوي سنبل شنيد زبانش با هزار دستان لال بماند کل که خيال او بيندونه سبزه
که در جمال او نگرده خار بابل گفت ببلبل چندان وصل کل طلبي اين ساعت وقت آن است
که در فراق بار با خار جگر خوار بجز باري بابل در عالم نکه کرد طعمه نديد که بکار برد از بي هر کي طاقتش
طاق شد و از بينوايي از نوافر و ماند يادش آمد که آخر نه روزي موري در زير اين درخت
خانه داشت و دانه جمع ميکرد امروز حاجت بدر او برم بسبب قرب دار و حق جوار
چيزي طلب کنم باشد که رحمي کند و راحتني بمن رساند ببلبل کر سنه در پيش
مور بدر يوزه رفت و گفت سخاوت نشان بختيار است و سرمايه کاکمکاري من عمر
عزيز خود را بگفالت ميکذاشتم تو زير کي ميکردي و ذخيره مي اندوختي چه شود اگر امروز از ان
نصیبي کرامت کنی مور گفت تو شب و روز در قال بودي و من در حال تو لحظه بطراوت کل
مشغول بودي و مني بنظاره بهار مغرور نميدانستي که هر بهاري را خزان و هر راه را پاياني باشد
اي عزيز ان قصه بابل بشنوید و صورت حال خود را بدان حمل کنید و بدانيد که هر حياتي را
ممماتني از بي است و هر وصال رافراق در عقب صاف حيات بي در نيست و اطلس بقايي بر دانه
اگر قدم در راه طاعت و اخلاص مي نهيد **إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ** بر خوانيد که جزاي شماست
و اگر رخت در کوي معصيت ميکشيد **وَأَنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ** بر خوانيد که سزاي شماست
در بهار و نيا چون بابل غافل مياشيد و در مزرعه و نيا بزراعت طاعت اجتهاد نماييد که
إِنَّ نَبِيَّاً مِّنْ رَّعۡتِ الْآخِرَةِ و دانه طاعت جمع کنيد تا چون صرصر خزان برگ در رسد چون

امت احمد راست عمر عزیز خود را بحبه حرام فروخته و خرمن طاعت بر آتش
 معصیت سوخته و بی قیمت بقیامت آمده و دلیل این کلمه مثالی بگویم و در می شمین درو ریای خاطر
 بگویم شمع را در لکن بر افروخته اند و محبت او در دل اند وخته و طایفه بگرد او در آمده و حاضران
 مجلس با او خوش بر آمده هر کس بهمرعات او کمر بسته و او بر بالای طشت چون سلطان
 نشسته که ناکه صبح صادق بدید همان طایفه را بینی که دم در دمنده و باتیغ و کار در دشت بر نهند
 از ایشان سوال کنند که ای عجب همه شب طاعت او داشتید چه شد که او را فرو کذاشتید
 آن جماعه گویند که شمع نزدیک ما چندان عزیز بود که خود را می سوخت و روشنای از بهرامی افروخت
 اکنون چون صبح صادق تاج افق بر سر نهاد و شعاع خود به عالم داد شمع را دیگر قیمت نماند و ما را
 با او نسبت نپس ای عزیز من این سخن را به مجاز مشنو که خواجگی دنیا بر مثال آن شمع
 بر افروخته است و طایفه که بگرد او در آمده اند عیال و اطفال و خدم و حشم اویند که هر یک بنوعی
 در مراعات او می پویند و سخن بهر ادا او گویند و بگرد او در آمده اند و حاضران مجلس با او خوش
 بر آمده که ناکه صبح صادق اجل بدید و تند باد قهر مرگ بوزد و خواجه را بینی که در قبضه ملک الموت
 گرفتار کرد و از تخت مراد بر تخته نامرادی افتد چون بگورستانش برند عیال و اطفال و بنده و آزاد
 او بیکبار از وی اعراض کنند از ایشان پرسند که چرا بیکبار رومی از خواجه بگردانیدید گویند خواجه را
 بنزدیک ما چندان عزت بود که شمع صفت خود را در لکن دنیا میوخت و دایکانه از حلال و حرام
 می اندوخت و عمر عزیز خود را در معرض تلف می انداخت و مال و منال از جهت ماهر گونه می ساخت
 اکنون تند باد خزان بیخ عمرش از زمین زندگانی بر کند و دست خواجه از کیر و دار و کشتکار
 فروماند ما را با او چه نسبت و او را با ما چه مصلحت ضرب المثل آورده اند که در باغی بابل بر شاخ کلی
 آشیانه داشت اتفاقا موری ضعیف در زیر آن درخت و طن ساخته و از بهر چند روزه مقام
 مسکنی پر داخته ببلبل شب و روز کرد و کلستان در پر واز آمده بر بطانغمت و لغریب در ساز آورده
 مور بانفصال لیل و نهار مشغول گشته و هزار داستان در چمن باغ باو از خوش غره شده

از هر چه گویم برتری و ز هر چه خوانم بهتری وز آنچه دانم بهتری ای جان جانان لاجرم

نَعْتُ النَّبِيَّ الْمُصْطَفَى لَمَّا عَفَى رَسْمُ الصَّغَا

فَهْدَى بِهِ أَوْصَانًا بِرِشَادِهِ سَلَّ الْأَعْم

ای قوت دلها گفت او مهر هدی بر کتف او ما دام قلبی نام او فخر عرب نور عجم

صَلَّى عَلَيْهِ اللَّهُ مَا ضَاعَتْ مَصَابِيحُ السَّمَاءِ

بَلْ نَزَادَ خَيْرًا كَمَا نَمَّا الْحَيَّ بِهِ خَيْرُ الْأَمَمِ

عقل آشنای کوی اودل خیر بادی سویی او جانها فدای روی او او محتشم او محترم

در خبر است از آن مقتدای زمره حقیقت و از آن پیشوای لشکر طریقت و از آن نکلین خاتم جمال

و از آن جوهر عنصر کمال و از آن اطلس پوش و الضحی و از آن قصب بند و اللیل اذ انسجی

و از آن طایان دار و لَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى و از آن صاحب خبر و الآخره

خَيْرَ لَكَ مِنَ الْأُولَى آن بهتری که اگر حرمت قدم او نبودی راه دین از خاشاک کفر پاک

نکشتی که الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ آن سروری که اگر هیبت او نبودی قبای ماه چاک نکشتی که

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ و انشَقَّ الْقَمَرُ به ازین بشنو آدم صفی خلعت صفوت ازو یافت

ادریس باتدریس رفعت ازو گرفت روح بر فتوح در قالب نوح بعزت او آمد طایان

صعود بر سر بود او کشید کمر شمشیر خلعت بر میان خلیل او بست منشا و امارت بنام اسمعیل

او نوشت خاتم مملکت در انکشت سایمان او کرد نعلین قربت در پای موسی او کرد همایه

رفعت بر سر عیسی او نهاد این بهر و این مهر و این سید و این سرور که شمر از نعت

او شنیدی چنین میفرماید که مَنْ جَاوَزَ اَرْبَعِينَ سَنَةً فَلَمْ يُغْلِبْ خَيْرَةً عَلَيَّ شَرًّا

فَلَيْسَتْ شَجَرَةٌ مِنَ النَّارِ اِيَّاهُ اَنْكَسِي که درین سرای فتور و متاع غرور که تو آن را دنیا خوانی

سال او بچهل رسد و خیر او بر شر او غالب نکرده و طاعت او بر معصیت را حجت نیاید او را بکوی که

رخت بر کسر و راه دوزخ در کسیر عظیم و عید می و بر زک تهنیدی که مرعایان

در و ملاح چهره امید از عکس آن کاشن و دیده آرزو از خیای آن روشن در سفر قرین
 و در حضر امنشین و خیر جلیس فی النرمان کتّاب اگر اچمنین عنان بیان بادهان قلم
 سپرده آید کرد حصول این فصول و وقایق این حقایق بر نیاید و اگر چه از تیز تازی چون قلم بسر در آید
 لَمْ يَبْقَ فِي الْأَرْضِ قَرْطَاسٌ وَلَا قَلَمٌ وَلَا مِدَادٌ وَلَا شَيْءٌ مِنَ الْوَرَقِ پس همان بهتر که
 خیر الکلام ماقبل و دل و لم یبذل بر خوانیم و آتش آرزوی این مقالات بآب تامل
 در باقی فرو نشانیم تَبَّتْ الرِّسَالَةُ فِي تَغْرِيرِ الدِّيبَاجَةِ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ تَوْفِيقِهِ

الْمَجْلِسُ الْأَوَّلُ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ الْوَجُودَ مِنَ الْعَدَمِ
 قَدَدَتْ عَلَيَّ صَفَحَاتِهِ أَنْوَارَ اسْرَارِ الْقَدَمِ

شکر آن خدای را که او هست آفرید است از عدم پس کرد پدید بر عدم انوار اسرار قدم

مَا زَالَ فِي أَنْزَالِهِ مُتَعَرِّزًا بِجَلَالِهِ
 مُسْتَغْنِيًا بِكِبَالِهِ لَا بِالْعَبِيدِ وَبِالْخَدَمِ

ماوای هر آواره او بیچارگان را چاره او دلدار و نام غم خواره او غفار هر صاحب اندم

يَهْرُ الْعُقُولِ ظُهُورُهُ سَهْرُ الْقُلُوبِ حُضُورُهُ
 نُورُ النَّوَظِيرِ نُورُهُ سَهْرُ النَّفُوسِ بِهَاءُ وَسَمِ

در دوغش مهان دل نام لطیفش جان دل دل زان او اوزان دل کر عاشقی در نه قدم

وَالْيَا عَلَيَّ أَحِبَّابِهِ أَصْنَافُ لُطْفِ احْسَانِهِ
 يَا سَوْكَامَ بِلَادِهِ بِيَرَاهِمُ الْكَرَمِ الْأَعَمِ

در ویش او را نام نی کر چاشت باشد شام نی اندر دوش آرام نی وز مهر بر جانش رقم

وَإِنِّي الْحَجَّيْ عِمْرَانُهُ مَا ضَلَّ فِي فُرْدَانِهِ
 سُبْحَانَهُ سُبْحَانَهُ ضَاقَ الْمُنَى فَاقَ الْأَمَمِ

و انفس پاکان در سفینه مدخر باشد بر خوانند آئینه طباع از سد امالت بصفای آن
مقالت مجلو کردد القصه سفینه سازند که از خازن عجایب اسرار و حلقه غرایب اخبار و جمیع
علوم علما و مجموعه حکمت حکما و شاه نامه عشاق و کار نامه مشتاق و محرک سلسله طلب
و صوت جلاله طرب و رفیق شفیق و حلّیس انیس بود

ایستاده سفینه بر خشک بحرهای روان دران بسیار

هم از اوراق کاغذش الواح امش از نوک کلکها مسمار

کشتی لنگرش ز عقده عقل باد بانس ز اہمت احراہ

از لطایف سکینه ارواح وز غرایب جہینہ اخبار

کشتی مملو از عجایب بحر بحرهای بطبع کوہر بار

از لطایف بماندہ بر سر آب آبش از بحر سینه ابرار

سفینه مشحون از غرایب فنون و عجایب بوقلمون در و صد ہزار ابکار افکار کہ امہات
بلاغت و آبار براعت زاید متوطن در خفایای زوایا مہوشان فواید و تنگ چشمان فراید
و طوطیان طوبی ارواح و بلبلان قفس اشباح کہ از خرمن حال بمنقار قال آورند متمکن
قالی کہ مشاطہ فصحا و بلغا بحلی و حلل فصاحت و بلاغت آن عرایس و عوانی اسماع
و اطباء اکرام و اکابر و افاضل فواضل بیاریند از لطایف انشاء شراب صبحی و صبح بہاری
از طراوت الفاظ و معانی چون یاقوت رمانی و جواہر عمانی ہم مشام ارواح از روایح آن معطر
ہم مسامح قلوب بترقب نفحات آن معنبر مضامیر ضمیر در و مقصم سریر سریر بد و میسر
منظوماتش چون جمال معشوقان دلربا و منشور اتش چون حال عاشقان انکشت نما
دروغث و سہمین باہم در کہمین وجد و ہزل بایکدیگر ہم نشین عرب و عجم باہم آمیختہ ترک
و ہند در ہم آویختہ حبشی و قرشی از یکخانہ شدہ و ہمہ باہم چون انار یکدانہ کشتہ قلم بر
صفحات آن رقاصی کردہ خواص فکر در بحر آن خواصی نمودہ گاہ و ہم در آن سباح و گاہ فہم

عنایت باران عاطفت می باراند و در معرض غرقاب طوفانی و توقیع سیلاب بلا و ابتلائی
 ربانی الهامات الطاف یزدانی بنوح روح میرسد که وَاَصْنَعُ الْعُلْکَ بِأَعْيُنِنَا ای نوح روح
 سفینه سفینه ساخته کن و خانه دل از تعلقات کونین پرداخته کن و کنعان نفس اماره را
 اگرچه از ازدواج روح و جسد متولد است مگر اِنْ اِبْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ که چون موصوف است
 بوصف اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ و دایح حرمان اِنَّهٗ لَیْسَ مِنْ اَهْلِکَ بر جبین جان دارد هر چند
 تو از رحمت پدرانه و کرم کریمانه با او میگوی یَا بَنِيْ اُرْکَبْ مَعَنَا اواز جهل غافلانه و تهمرد جاهلانه
 میگوید سَاوِيْ اِلَى جَبَلٍ یُعْصِیْنِیْ مِنْ اَلْهٰٓءِ و از غایت ظلومی و جهولی ازین نیز بی خبر که
 لَا عَاصِمَ الْیَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ای نوح روح دست ازین شفقت که نتیجه صفات حیوانی است
 بدار وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْجَاهِلِیْنَ چه بصواب دید مَوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا صلاح وقت
 در آن است که پیوند از فرزند دل بند منقطع گردانی و آیه فَاَکَانَ مِنَ الْبَغْرِ قَتِیْنٌ بر خوانی
 عجب حالتی است اسرار الطاف حق که در صور اصناف خلق تعبیه دارد و با هر جان که آلوده
 شهوات و مستغرق بحر غفلات باشد کجما آشنائی دهد یا از آثار انوار فیض فضل الهی
 در هر مشکوه سینه و مصباح دلی که زدوده هوا و ریاست و بی زین صدق و صفای روحی و روشنائی
 پیدا شود یکسر از اسرار حق بازوان و یک حرف از اشارت ایرازی بر خوان فی الجمله
 چون جگر سوختگان آتش محبت و محلمان بار امانت را آتش اشتیاق بالا گیرد و دود فراق
 بر آلود و دماغ کله بند و انشراح صدور و ارتیاح ارواح را مسوداتی که مبیض چهره معانی بود
 تعلیق زنند تا در مکیه زواید اشواق و مقاسمات شداید فراق از ان تعلیقات مایه و سر مایه
 تفریح و ترویج سازند و اَیْنَ الْمَلَأَ اَمْنُهُمْ مِنْ رِّبْقَةٍ اَجْبَاهٍ مُّفْکِرَةٍ و ترفیه خواطر را فهرست
 خزان علوم بر عذار عذرا کاغذ تحریر و جلوه تحسین مدخر گردانند و از نوایب کلک صد هزار
 جنبه از غیر تر بر دیوار ششتر یزدان چون آئینه طبع از طبع ملالت و ضیق حالت مملو شود انجلا
 و انکشاف الطایف الهیات و ظرایف حالات کدشتکان که از صدور کتب و بطون دفاتر

علوم از منشور و منظوم درومی پردازند و انواع فرایده و فواید در آن دفینه میکنند و نامش سفینه
 می‌زنند اما در ضمن این سفینه بحرهای مختلف که همان و قلزم در جنب آن غدیر روان است
 سفینه ایست که کر صد هزار از آن خواهی کنار بحر هزارش روان بیک چین است
 و کس تجارت بحر و سفینه می‌خواهی سفینه که در و بحر مایه بود این است
 زان رو که نجات را سفینه سبب است در بحر غمش دلم سفینه طلب است
 در بحر سفینه باشد این نیست عجب در ضمن سفینه بحر باشد عجب است
 هر چند از روی صورت سفینه صفت آمد که بمجالست و موانست آن گاه از غرقاب
 قبض ساحل بسط میتوان رسید و گاه از مهلکه بسط بمرزعه قبض میتوان خرید اما از راه
 معنی بحقیقت بحر نیست که از زواهر دلالت معانی و جواهر معادن انسانی متموج است و بگوهر
 و لالی علوم ربانی مزین چون از روی حقیقت ب دیده بصیرت نظر کنی در شهرستان قالب
 طالب روح نوح صفت افتاده است هر چند امت صفات حیوانی و آسمی و سبعی و شیطانی را
 یعبودیت حضرت ربوبیت دعوت میکند روز و شب و نهان و آشکارا که اِنِّیْ دَعَوْتُ
 قَوْمِیْ لَیْلًا وَنَهَارًا ثُمَّ اِنِّیْ اَعْلَنْتُ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اَسْرَارًا تشر دو تمبر دین نماید و هیچ گونه
 بطاعت و بندگی در نمی آید و نوح روح از فر است ملکی روحانی چون از امت صفات
 جسمانی جز خصوصیت اَتَّجَعَلُ فِیْهَا مَنْ یُّغْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِکُ الدِّمَاءَ نمیشود نفرین میکند
 و در مقام راز دست نیاز بدعا بر میدارد تاحق تعالی بطوفان بلا یکی را باقی نگذارد و میخواند که
 رَبِّ لَا تَذِرْ عَلَی الْاَرْضِ مِنَ الْکَافِرِیْنَ دَیَّارًا چه بنظر فر است روحانی می بیند که از
 کفار صفات حیوانی بجز متوالدات نفسانی و شهوانی نگیرد که هر یک هزاران فتنه و آفت انگیزد
 و اِنَّکَ اِنْ تَذِرْهُمْ یُضِلُّوْا عِبَادَکَ وَ لَا یَلِدُوْا اِلَّا فَاِجْرًا کُفَّارًا تاحق تعالی در اجابت
 دعای نوح روح از تسور دل فواره و فَاَرِ التَّنُوْرُ میکشاید و سیلاب عشق و داعیه طلب که
 طوفان بلائی عالم نفسانی و حیوانی است و خانه برانداز صفات جسمانی روانه میکند و از ابر

اللَّهُمَّ احْيِنِي مَسْكِينًا وَآمِنْنِي مَسْكِينًا وَاحْشِرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ
 نظم میدهد این چه سراسر است که سلاطین خود را طفیل مساکین می سازند
 با آنکه این مساکین بدین سلاطین می سازند آری چون ندای
 أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ دادند این سلاطین خود را
 طفیل این مساکین ساختند تا غبار و صمت و کآن و رأیهم ملک یاخذ کل سفینه
 غصباً بر دامن عصمت ایشان نه نشیند و چون حواله گاه انا عند المنكسرة قلوبهم مراصلی
 پیدا کردند پاکان کر و معیوبان فارقت آن اعیینها کردند و گویند انكروني في صالح
 دعائكم و این مساکین خود را بهر ار حیات درین بحر بیکرانه بر سفینه مثل اهل بیته
 می کنند این چه نقش های بوقلمون است که از پرده غیب مینمایند و این
 چه طامات مختلف است که می بندند و میکشایند گاه سلیمان را بموری پند میدهند و گاه محمد را
 بحمایه عکبوتی میبرند گاه نوح را پناه گاه سفینه می سازند اگر نوح را در عمری بیک طوفان
 مبتلا کردند تا بسفینه پناه برو عشاق مساکین که در همه عمر سر و کار ایشان با بحر محبت است
 و هر نفس بر سر ایشان هزار طوفان محنت چه عجب اگر محسک بسفینه سازند تا خود را
 بساحلی اندازند و ازین میانه بر کرانه و ازین بحر عمیق بکناری رسند
 دل عشق ترا واقع نوح شمرد زان روی سفینه فراهم آورد
 یعنی که ازین بحر عمیق عشقت جان جز بسفینه برون نتوان برد
 بلی بدست آویز این مساکین که یعملون فی البحر حرفت و صنعت ایشان است
 جز بسفینه نباشد تا در وقت تلاطم امواج هموم و تراکم افواج غموم پامردی کنند و ایشان را
 از نکبات نهبای صبا و دبور خوف و رجاء و بوب شمال و جنوب قبض و بسط و عواصف و عواطف
 انس و هیبت نجات دهد و از خلاب و حشت و غرقاب حیرت بر ناپس هر کس ازین
 طایفه برای تنقیح قرائح و تفریح قوارح و دفع بلیت و جلب جمعیت جموده می سازند و بحار

بطرفی جنبه بدان سفینه خرنند و رعایت مصلحتی نمایند و تخفیف را از آن کاهند و درین افزایند
 پس سفینه شخص انسانی که گرانبار کرامت ربانی است و سیر او در دریای معانی بسفینه
 مختصر که زورق سازند و غرر در بحر و پر دازند حالتمند تر و اولیتر که قرین و هم نشین او باشد
 خصوصاً آنها که سفاین و خزاین ملک و ملکوت و جمال و احوال و اثقال عالم جبر و تنگداریان باران اثقال
 إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا که جمله ثقل امانت محبت که بر دریای موجودات و مکنونات
 بعرض إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ عرض کردند هیچ موجود
 یاری تحمل اعیان آن نداشت همه ترسان و لرزان فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا شَدْنِ سَفِينَةٍ سینه
 ایشان که دل شخص انسان بود حامل آن آمد که وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ بحقیقت این مساکین
 در تحمل اعیان این که عبور ایشان در دریای عزت و هویت و عظمت الوهیت است
 بسفینه مستحق تراند أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ در ضمن
 این اشارت هزاران بشارت است این که ایان با فخر و سلطنت که اهل فقر و مسکنت اند
 یعنی این سالکان طرق طریقت که خواص غوص بحر حقیقت اند اگر چه بدایت حال ایشان
 است که اول بقدم شریعت از بحر طبیعت سیر کنند تا بشطر شط طریقت برسند
 و از انجا بادبان طلب با تعب بر صوب صواب إِنَّ لِلَّهِ فِي أَيَّامٍ نَهَّرُكُمْ نَفْخَاتٍ
 الْأَفْتَحُ صُورَهُمْ رَاسُوتِ كُنْدُ و روی بد دریای حقیقت اندر آرند اما چون بسرحد دریای رسیدند
 کشتی همت را بدست نهمت لشکر تعلقات کونین بتصرف تکلف وَتَبْتَئِلُ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً
 منقطع گردانند و روی بلجه بحر محیط حقیقت آلا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ آرند و چون بعد بعید
 و مسافت پرافت آن دریای بی پایان بخودی خود قطع نتوان کرد و بی سفینه پرفینه باخر
 بحر را خرنشاید رسید که الطَّيْلُ رَدٌّ وَالسَّبِيلُ سَدٌّ تا اینها که سلطان و شان سده
 سیادتند و در اراک این سعادت یکی دست موافقت در فراق مرافقت مسکین حالش
 میزند و یکی کوهر شب افروز آدَمُ وَمَنْ لُونَهُ تَحْتَ لَوَائِي در عقده عقد شبه شبرنگ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سپاس بی‌نهایت و ستایش بی‌نهایت آفریدگار را جلّ جلاله و عَمَّ نُوَالّه که از کمال موجودات در دریای وجود شخص انسانی را سفینه پر دینه پرداخت و هر چه در اصناف و اوصاف و صور عالم مختلف دنیوی و اخروی تعبیه داشت زنده و خلاصه همه درین سفینه خزینه ساخت و درین دریا از خصوصیت و لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ سَیْرَ تَرَقّی جز این سفینه را کرامت نفرمود و بساحل دریا جز این راه را راه نه نمود و در سجده و شنای بی‌حد جهان آفرین با فراوان ستایش و آفرین بر پیشوای انبیا و مقتدای اصفیا محمد مصطفی صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم باد که سفاین اشخاص انسانی را ملاح است و دریای بی‌منتهای حضرت ربانی را اسباح صَلَوَاتُ اللّٰهِ وَسَلَامُہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ الطَّیِّبِیْنَ وَخُلَفَآئِہِ الرَّاشِدِیْنَ وَاَصْحَابِہِ النَّابِغِیْنَ اَجْمَعِیْنَ اِلَیَّ یَوْمَ الدِّیْنِ اما بعد بدانکه چون مراكب دریای عالم صورت را از سفینه مختصر که آن را زورق خوانند چاره نیست که ردیف و حریف او باشد تا بدان از حواجی او مقضی گردد و اگر سفینه بزرگ از هبوب ریاخ مختلف در معرض آسیب افتد یا از گردنباری

ورق	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۸۰	۱	۱۲	بدر	پدر
۱۸۰	۲	۹	چو	چه
۱۸۱	۱	۱۱	حداوند	حداوند
۱۸۲	۲	۷	بپیر	بپیر
۱۸۳	۲	۱	نخل	نخل
۱۸۳	۲	۱	نخل	نخل
۱۸۴	۱	۱۸	نایخته	نایخته
۱۸۴	۲	۴	پیراهنش	پیراهنش
۱۸۴	۲	۵	نامم	نام
۱۸۴	۲	۱۶	آسر	آسر
۱۸۵	۱	۳	نکریه	بکریه
۱۸۹	۲	۶	سرائی	سرائی
۱۹۲	۹	۷	آدام	آدم
۷۹۱	۱	۱۸	مایه	پایه
۲۰۲	۲	۱۸	آفریننده	آفریننده
۲۰۳	۲	۷	کنبد	کنبد

ورق	صفحه	سطر	نقاط	صحیح
۱۶۳	۱	۸	نبت	به بست
۱۶۳	۱	۱۰	صورتی	صورت
۱۶۴	۲	۵	انسان	انسان
۱۶۵	۱	۱۶	سیح	پیچید
۱۶۵	۱	۱۶	کسینیت	کسینیت
۱۶۵	۲	۱	وکر	وکر
۱۶۵	۲	۳	وفا	دنیای
۱۶۵	۲	۱۳	بافدادای بکاه	بافدادای بکاه
۱۶۶	۱	۱۳	نریزاندت	نریزاندت
۱۶۷	۱	۱۵	ینسی	ینسی
۱۶۹	۲	۳	بر	بر
۱۶۹	۲	۵	گیرند و سودای	گیرند و سودای
۱۶۴	۳	۱	متاخر	متاخر
۱۶۴	۱	۸	مسح	غسل
۱۶۴	۲	۲	وکر	وکر
۱۶۵	۱	۱۶	سیه حال	سیه حال
۱۶۵	۲	۱۵	نیز	نیز
۱۶۶	۲	۱۱	تنک	تنک
۱۶۸	۱	۸	زنج	زنج
۱۶۹	۱	۱۱	کاهلی	کاهلی
۱۶۹	۱	۱۸	یلی	یلی

ورق	صاحه	سنطار	غلط	صحیح
۱۴۹	۱	۱۵	بسد	بشد
۱۴۹	۲	۹	چیست	چست
۱۵۰	۲	۳	کویان	کوبان
۱۵۰	۲	۱۰	ار	از
۱۵۱	۱	۱۲	دان	وان
۱۵۱	۲	۱۳	هشار	هشیار
۱۵۲	۱	۴	یدی	بدی
۱۵۲	۱	۸	وآسوده	واسوده
۱۵۳	۲	۱۸	تبرزو	بترزو
۱۵۵	۲	۱۶	رنده	زند
۱۵۷	۲	۱۰	سبم	سیم
۱۵۷	۲	۱۸	نشتن	نشتن
۱۵۹	۱	۹	بیاید	بیامد
۱۶۰	۱	۲۰	چوان	جوان
۱۶۰	۱	۲۰	ویر	دیر
۱۶۰	۲	۵	تیره	نیزه
۱۶۰	۲	۱۳	ابر	بر
۱۶۱	۲	۱۸	بناطور	بناطور
۱۶۲	۱	۳	از	ار
۱۶۲	۱	۱۶	چنگ	جنگ
۱۶۳	۱	۷	بیل	وپیل

ورق	صفحه	خط	خط	صحیح
۱۳۵	۱	۴	۱	تا
۱۳۶	۲	۱	۱	بنیاد
۱۳۸	۲	۴	۴	خود را
۱۴۱	۱	۵	۵	ورینخست
۱۴۲	۲	۱۶	۱۶	که پس
۱۴۳	۱	۴	۴	کشید
۱۴۳	۱	۱۵	۱۵	بشت
۱۴۳	۲	۵	۵	بیم و امید
۱۴۴	۱	۱۱	۱۱	یمنج
۱۴۴	۲	۱۲	۱۲	نشد کافدش
۱۴۴	۲	۱۳	۱۳	بر
۱۴۴	۲	۱۴	۱۴	نوائی
۱۴۵	۲	۱۵	۱۵	ور
۱۴۶	۱	۶	۶	ترا
۱۴۶	۱	۹	۹	دودش
۱۴۶	۱	۱۱	۱۱	مقتول
۱۴۶	۱	۱۳	۱۳	فدائی
۱۴۶	۱	۱۴	۱۴	چنگ
۱۴۶	۲	۴	۴	ور
۱۴۶	۱	۶	۶	ره
۱۴۶	۲	۱	۱	نایکی
				نپالی

ورق	صفحه	مسطر	غلط	صحیح
۱۰۵	۱	۱۰	قیمتش مشتری	قیمتش مشتری
۱۰۸	۱	۴	طریققت	طریققت
۱۱۱	۲	۵	ویارشش	ویارشش
۱۱۳	۲	۳	بند	بند
۱۲۰	۲	۱	کرد	کرد
۱۲۰	۲	۹	مازی	مازی
۱۲۰	۲	۹	بو	بو
۱۲۰	۲	۱۲	کر	کرم
۱۲۱	۲	۱۲	یلمی	یکمی
۱۲۲	۱	۱۲	مخسپد	مخسپد
۱۲۶	۱	۴	کفت	کشت
۱۲۷	۲	۸	شبهها	وشبها
۱۲۹	۱	۱۲	تریست	تریست
۱۲۹	۱	۱۰	وحشی	ووحشی
۱۳۰	۱	۱۹	میان بست ودر	میان بست ودر
۱۳۰	۱	۱۳	ندست	نیست
۱۳۱	۱	۵	بنوعدر	بنوعدر
۱۳۱	۲	۱۲	بینداخت	بینداخت
۱۳۲	۲	۹	فانید	فانید
۱۳۳	۲	۷	شت	شب
۱۳۳	۲	۱۰	پراست	پرست

ورق	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۸	۱	۱۸	ابن	این
۸۹	۲	۲	خواجه	ای خواجه
۹۰	۲	۲۱	پراکند	پراکنده
۹۱	۱	۱۳	شنگان	شنگان
۹۳	۲	۲۱	که	هر که
۹۳	۲	۷	در سخن دوستان	در سخن باد و سمان
۹۵	۲	۱۹	فرزند	و فرزند خود
۹۶	۱	۱۲	ببخشش	بخشش
۹۸	۱	۲۰	که سفاقت	عالم را نشاید که بسفاقت
۹۰	۱	۷	برسدن	پرسیدن
۹۱	۱	۸	ضر	ضرا
۹۱	۱	۳	دوستان	دوستان
۹۲	۱	۳	دبس	دبس
۹۳	۱	۲	باشدش	باشد و بس
۹۷	۱	۱۱	بردار	بردار
۹۷	۲	۱۲	بیداو	بیداو
۹۸	۱	۷	دفتر	دفتری
۱۰۱	۱	۱۱	بعدل	بعدل
۱۰۱	۱	۱۰	زاد و بوم	زاد و بوم
۱۰۲	۲	۱۵	پاکیزه	پاکیزه
۱۰۵	۲	۱۱	بود دست برد	بود دست برد

ورق	صفحه	منظر	غلط	صحیح
۳۶	۱	۱۶	بر سر	بر سر
۳۷	۲	۱۱	شیخ	شیخ
۳۸	۱	۳	روزگار	روزگار
۴۱	۲	۱۵	برنجید	برنجید
۴۳	۱	۱۹	له	که
۴۹	۱	۲	کوش	کوش
۵۰	۱	۹	فماکت	فماکت
۵۱	۲	۱	خاجات	خاجات
۵۶	۱	۱	کنج	کنج
۵۸	۲	۱۱	همالک	همالک
۵۹	۱	۱۰	همث	همث
۵۹	۲	۲۱	کسر	کیر
۶۱	۱	۸	ادووم	دورزادبوم
۶۲	۱	۱	ران	روان
۶۲	۲	۱۹	لرزه	لرزه
۶۳	۲	۱۱	نشستی	نشستی
۶۶	۲	۱۰	مفشوقی	معشوقی
۶۷	۱	۱۱	مظنه	مظنه
۶۸	۲	۸	عتفوان	عنقوان
۶۸	۲	۱۲	جویث	خویث
۸۵	۲	۱۷	ور	ور

ورق	صفحه	مسطر	غلط	مصحح
۳	۲	۲۰	چون	چون
۴	۲	۱	له	که
۵	۱	۲۰	از	ار
۹	۲	۵	له	که
۱۲	۱	۱۷	خلافت	خلافت
۱۳	۱	۱	ودن	دون
۱۶	۱	۳	کفند	گفتند
۱۶	۲	۱۰	کرده	کرده
۱۸	۱	۲۰	قیاس	قیاس
۲۳	۱	۰	کمیهند	کمیهند
۲۳	۱	۱۹	مزات	مذات
۲۴	۱	۱۰	حشامش	جشامش
۲۴	۱	۱۲	مقاومت	مقاومت
۲۴	۲	۱	نیابو	نیابو
۲۵	۱	۱۵	طامیان	طامیان
۲۹	۱	۸	غصبان	غصبان
۳۴	۱	۱۴	لرزه	لرزه
۳۵	۲	۱۹	تشنکان	تشنکان
۳۶	۱	۴	یابی	یکی
۳۷	۱	۸	له	که
۳۷	۲	۹	منزلم	منزلم

ماتوا في سنة	١
وكانت سنة	٢
التي فيها	٣
لحقوا باله	٤
في سنة	٥
ماتوا في سنة	٦
في سنة	٧
ماتوا في سنة	٨
في سنة	٩
ماتوا في سنة	١٠
في سنة	١١
ماتوا في سنة	١٢
في سنة	١٣
ماتوا في سنة	١٤
في سنة	١٥
ماتوا في سنة	١٦
في سنة	١٧
ماتوا في سنة	١٨
في سنة	١٩
ماتوا في سنة	٢٠
في سنة	٢١
ماتوا في سنة	٢٢
في سنة	٢٣
ماتوا في سنة	٢٤
في سنة	٢٥
ماتوا في سنة	٢٦
في سنة	٢٧
ماتوا في سنة	٢٨
في سنة	٢٩
ماتوا في سنة	٣٠
في سنة	٣١
ماتوا في سنة	٣٢
في سنة	٣٣
ماتوا في سنة	٣٤
في سنة	٣٥
ماتوا في سنة	٣٦
في سنة	٣٧
ماتوا في سنة	٣٨
في سنة	٣٩
ماتوا في سنة	٤٠
في سنة	٤١
ماتوا في سنة	٤٢
في سنة	٤٣
ماتوا في سنة	٤٤
في سنة	٤٥
ماتوا في سنة	٤٦
في سنة	٤٧
ماتوا في سنة	٤٨
في سنة	٤٩
ماتوا في سنة	٥٠
في سنة	٥١
ماتوا في سنة	٥٢
في سنة	٥٣
ماتوا في سنة	٥٤
في سنة	٥٥
ماتوا في سنة	٥٦
في سنة	٥٧
ماتوا في سنة	٥٨
في سنة	٥٩
ماتوا في سنة	٦٠
في سنة	٦١
ماتوا في سنة	٦٢
في سنة	٦٣
ماتوا في سنة	٦٤
في سنة	٦٥
ماتوا في سنة	٦٦
في سنة	٦٧
ماتوا في سنة	٦٨
في سنة	٦٩
ماتوا في سنة	٧٠
في سنة	٧١
ماتوا في سنة	٧٢
في سنة	٧٣
ماتوا في سنة	٧٤
في سنة	٧٥
ماتوا في سنة	٧٦
في سنة	٧٧
ماتوا في سنة	٧٨
في سنة	٧٩
ماتوا في سنة	٨٠
في سنة	٨١
ماتوا في سنة	٨٢
في سنة	٨٣
ماتوا في سنة	٨٤
في سنة	٨٥
ماتوا في سنة	٨٦
في سنة	٨٧
ماتوا في سنة	٨٨
في سنة	٨٩
ماتوا في سنة	٩٠
في سنة	٩١
ماتوا في سنة	٩٢
في سنة	٩٣
ماتوا في سنة	٩٤
في سنة	٩٥
ماتوا في سنة	٩٦
في سنة	٩٧
ماتوا في سنة	٩٨
في سنة	٩٩
ماتوا في سنة	١٠٠

له	شمس الدوله
له	میر محمد صالح خان
م	نواب عمده الامراء
له	مرزا علي رضا
له	میر عبدالحی
له	رای کشن سنگه
له	خوندار محمدي
له	راجہ مترجیت سنگه
ه	نواب مظفر جنگ
له	نصر جنگ
له	لالہ یسمنا تہہ

اسم نویسی کیساتھ بعد ازین نام خود نام نویساند شامل جلد دوم جہا بہ خواہد شد

اسم نویسی خواهند کان کلیات سعدی از متوطنین هندو بنکالا که نام خود را نویسانیده اند

اثامی

عدو

سید اطهر علیخان

احمد علیخان

خواجه اراکل

بهگونت دراد

بهادر بیگ

میر برکت الله

میر محمد باقر

پر شاد رای

بابو پیران کشن

تفضل حسین زن

مرزا محمد جعفر

جیون راو

میر محمد حسین

وای غوشحال سنگه

راجہ ویپی سنگه

راجہ رام کشن

سر بحیت سنگه

رای سادهورام

سنگه بن لعل

سید محمد خان

دو

له

له

له

له

ه

م

له

له

له

له

نسخه کلیات شیخ طایفه الرحمة که فصیح ترین کلامها است نزد هر کس عزیز و ارجمند و
 بر ضایع و رباب بصایر مصور باد که جان هر برتبارک متن قوم انگریز ملازم سرکار کمپنی عالیست آن
 انگریز خلد اندملکهم جاری کننده این کلیات منطبقه است اما چون مقابله انتقال چند از
 کلیات مسطور و دور یافت صحت و غلطی آن واستنباط نقلی صحیح که این کلیات مطابق
 آن است بنابر تغایر لسان از حوصله خود بیرون میدانست لهذا مدار این امر و نیز علایقه
 تصحیح غلطی چهارپایه که احتیاط تمام میخواست بمولوی محمد راشد بروانی که ذکر احوال شان
 بسبب مشارکت در تحریر این حالات خالی از شباهت به خود تائیدی نیست داده پس در
 ماده این کلیات هر مدح یا ذمی که متوقع بود عاید باو شان است نه باینجانب که محض ناظر
 کار و جاری کننده این کلیات است توقع از صاحبان انصاف آنکه در ظن حسن و قبح این چهارپایه
 بقصور ناچسبیدگی حروف نسخه بوستان غیبت اینجانب را در هر تکلم چهارپایه آن و در
 ویکر عیوب که بنظر دور بین در آید اشکال و صعوبت اجرای امر نو ملحوظ و است تعدد و در دارند

ملک شمس الدین چون رفته را بخواند بخندید و در ساعت بفرمود تا منادی کردند
که هر کس را که خرما بطرح داده اند پیش من آید تا با ایشان سخن بگویم آنکس
که خرما بطرح ستیده بود مهم پیش ملک جمع شدند پس بقالان را پیش خود خواند
و صورت حال از ایشان پرسید هر کس که زر نداده بود سپهر سالار را بعد از
مالش فرمود که زر از وی بگیرند و خرما باز نستانند و از کسی که زر ستیده باشند
باز گردانند و از آن بقالان باشد و بحساب مال ملک مجزا دارند بعد از آن ملک

بر خاسته خدمت شیخ آمد و عذر خواست بعد از استمداد املت گفت یا حضرت
شیخ حکم کرده ام که خرمای که بدکان برادر است برده اند بوی آرزانی دارند و قیمت از وی
نگیرند و التماس آنکه چون معلوم شد که برادر حضرت شیخ در ویست است
محقر قراضه آورده ام تا حضرت شیخ این اندک خرجی به برادر خود آرزانی دارد پس
هزار درم زر را بپوشید و در خدمت شیخ بر زمین گذاشت و یقین میدادست که حضرت
شیخ خود چیزی بخانه قبول نمیکند بعد از آن برخاست و عذر طلبیده بیرون رفت
و مشهور و معروف شد که ملک عادل شمس الدین تازی کوی از بهر خاطر حضرت
شیخ سعدی فارسی خرمای و بهای خرما بقالان آرزانی داشت
صیوای تغیر و سه رساله مذکوره و دیگر آنچه در مجموعه جامع مذکور بود بی هیچ تصرفی همچنان
چهار به نموده شد و نسخه پند نامه را که اگر چه در امپیکلی اربکایات مجتمعه نشان ان یافته نشده
معهد چون از طرز کلام مناسب سخن شیخ دانسته و نیز بر عرف عام که نسخه مرقومه را نسبت بشیخ
مینمایند اعتماد نموده بران افزوده شد و در این بدلیل عرفی که آن ناقصیت کایات مذکوره بود
امید که این تصرف و الحاق پسند کمالان و شیخوار پسند افتد و الا چون که امری مهم نیست
بی مضایقه شمرده شود ان شاء الله تعالی

سبب چهار به کایات مذکوره چنانچه پیش ازین ابشرها داده شد است اهمیت که اجرایی چهار به
حروف فارسی برای تکثیر کتب و دفع غلطی کاتبان کم فهم پس مفید و سودمند است

بروی خواندم

پادشاه سایه خدا باشد سایه با ذات است باشد
 نشود نفس عامه قابل خیر گز نه شمشیر پادشاه باشد
 هر صلاحی که در جهان آید اثر عدل پادشاه باشد
 ملک او صلاح نپذیرد گز همه رای او خطا باشد
 اما آن را عظیم پسندیده افتاد و انصاف آن است که درین عهد که ما نیم علما و مشایخ
 روزگار چنین نصیحتی با بقال یا قصاب نتوانند گفت لاجرم روزگار بدین تسبیح است که می بینی
 رساله شمس الدین تازی کوی
 در زمان حکومت ملک عادل مرحوم شمس الدین تازی کوی سیف سالاران شیراز خرمای
 چند از مال دیوان که تسعیر اندک داشت به بهای کران ببقالان و اهل بازار بطرح میدادند
 ملک ازین ظلم بیگمان بود اتفاقا از آن خرما تا چند قطعه به برادر شیخ فرستادند و برادر
 شیخ بر در خانه اتابک دکان بقالی داشت چون حال بدان نهج دید برخواست
 و بر باط شیخ قدس سره رفت و بخدمت برادر خود عرض کرد حضرت شیخ از آن
 حال کوفته خاطر گشت و با خود اندیشه کرد که خود برود و این بلا از سر دور و ایشان
 شیراز بخصیص برادر خود باز کند اندیشه کرد که اول کاغذی باید نوشت پس
 این قطعه را رقم کرد و فرستاد
 احوال برادر ام به تحقیق دانستم که ترا خلیف نباشد
 خرمای بطرح میدهند من بخت بد ازین بهتر نباشد
 اطفال بر نرد و در اویش خرمای بخرند و در راه نباشد
 آنکه تو محصلی فرستی ترکی که از آن بشر نباشد
 چند آن بر نرد من ای خداوند آن گز خانه بر نرد
 ای صاحب من بخود او و من لطفی به ازین دگر نباشد

ایشان هر دو از مرکب فرود آمدند و روی بمن نهادند چون بر رسیدند ملاحظ نمودند و
 خدمت بجای آوردند و زمین بسوی رسیدند چون بنزدیک من رسیدند بوسه بردست و
 پایی من دادند و از رسیدن این ضعیف خور میبها نمودند و گفتند این در حساب نیست که
 ما از رسیدن قدم مبارک پدر بزرگوار خبر نبود چون سلطان اباقا آن این حال مشاهده
 نمود گفت چندین سال است تا این شمس الدین پیش من میباشد با وجود آنکه
 میداند که پادشاه روی زمین منم هرگز خدمت نمی و ملاحظی که این لحظه با این مرد کرد با من نگرده چون
 برادران هر دو باز گردیدند و بر اسب سوار شدند سلطان روی بشمس الدین کرد و گفت ای منمرد که
 شما خدمت می کردید و چندین ادب بجا آوردید چه کس بود و خواجه شمس الدین گفت ای
 خداوند این پدر من بود پس سلطان گفت من بارها خبر پدر از شما پرسیدم شما گفتید او غمناک است
 این ساعت میگوید او پدر ما بود گفتند ای خداوند پدر ما و شیخ ماست ظاهر البسمع پادشاه روی
 زمین نام و آوازه شیخ سعدی شیرازی رسیده باشد که سخن او در جهان مشهور است
 اباقا آن فرمود که او را پیش من آورید گفتند سمعنا و اطعنا بعد از چند روز ایشان را صحبت
 شیخ حاصل شد و تکلیف محاسنش کردند شیخ قبول نمیکرد و میگفت این را از من
 دفع کنید و عذری بگوئید ایشان گفتند که البته از بهر خاطر ما تشریف فرمائید و بعد
 از آن شیخ حاکم است شیخ فرمود که بهر خاطر ایشان بر فتم و بصحبت پادشاه رسیدم
 و پادشاه صحبت داشتیم در وقت باز گردیدن پادشاه فرمود که مرا پسندی ده گفتیم از دنیا
 با خیرت چیزی نمیتوان برد مگر ثواب و عقاب اکنون تو مخیر باش اباقا آن فرمود
 که این نعمتی را بشعر تقریر فرمائی شیخ در سماعت این قطعه را در عدال و انصاف فرمود
 شهری که حفظ رعیت نگاه میدارد و خلل با دخراجش که مرثیو پان نیست
 و گرنه راعی خلق است زهر مارش باد که هر چه میخورد او جزیه مسلمان نیست
 اباقا آن بگریست و چند نوبت گفت که من راعیم یانه و هر نوبت شیخ جواب داد که اگر راعی
 بیت اول ترا کفایتست و البیت آخر تمام شیخ فرمود که در وقت بازگشتن این چند بیت

وارد که ازین پس بخد متش استظهار نخواهد بود غلام در حال بکار سازی مشغول شد
و دیگر روز بامداد از خدمت خواجگان روان شد چون بدار المملک شیراز رسید اتفاقاً
شش روز بود که جلال الدین ختشی وفات یافته بود آن غلام کاغذ بخد مت شیخ رحمته الله علیه
بر دست پر و شیخ چون بر کاغذ وقوف یافت هم در حال بر کاغذی نوشت و فرستاد

پیام صاحب دیوان عالم دولت و دین که دین بدولت ایام او همی نازد
رسید و پایه حرمت فرود سجده ای را بسی نماند که سر بر فلک بر افرازد
پیام داد که صدر ختن جلال الدین قبول خدمت او را تعهدی سازد
ولیک بر سر او خیل مرکب تاخته بود چنانکه بر سر آبنای دهر میتازد
جلال زنده نخواهد شدن درین دنیا که بندگان خداوند کار بنوازد
طمع بریم از دور سر ای عقبی نیز که از مظالم مردم بمن نهر دازد
غلام چون باز بخد مت خواجگان رفت و صورت حال عرض نمود و خواجه صاحب دیوان بفرمود
تا پنجاه هزار زر در برده گردند و بخد مت شیخ بروند و شفاعت کردند که این زر را بستاند و در شیراز
از برای آینده و روز بقعه سازد چون فرمان خواجگان و سوا کنند که داده بودند بشیخ رسید
آن زر را قبول کرد و در وجه رباطی که در زیر قلعه قهندر است بمبارکی صرف کرد و این رباط
از ان وجه با تمام رسانید

تقریر در دیدن سلطان ابا قآن

شیخ سعدی رحمته الله علیه فرموده که در وقت مراجعت از زیاره فکه معظمه چون بدار المملک
تبریز رسیدم و عظام و صلحای انموذج را در یافتیم و بحضور آن عزیزان که صحبت ایشان
از جمله فرایض بود مشرف شدم خواستم تا صاحب اعظم خواجه علاء الدین و خواجه شمس الدین را
به بینم که حقوق بسیار در میان ما ثابت بود و روزی عزیمت خدمت شان کردم ناگاه ایشانرا
دیدم که پادشاه روی زمین ابا قآن بر نشسته بودند چون چنان مردم خود را
تا بکوشه روم که در ان حالت متعذر بود پرسیدن ایشان من درین عزم بودم که

دیوبکر یزدان قوم که قرآن خوانند آدمی زاده نگه دار که مصحف بنبرد

دیگر در جواب سوال دشمن نوشته بود

اولین باب تربیت پند است دو یمن توبه خانه پند است

سیومین توبه و شیمانی است چارمین شرط و عهد و سوگند است

پنجمین کردنش بر زن که خبیث بیلای بد آرزو مند است

دیگر در جواب سوال حاجی نوشته بود

ای عجب پیاده حاج چون عرصه شطرنج بسر میبرد و فرزین میشود یعنی بهتر از آن میشود که
بود و پیاده حاج باده بسر میبرد و بدتر از آن میشود که بود

از من بگوی حاجی مردم کز ای را کو بویستین خلق بازار میدرد

حاجی تو نیستی شتر است از برای آنکه بیچاره خار میخوراد و بار میبرد

دیگر در جواب سوال علوی که علوی بهتر یا غیر نوشته بود

لهمم خولش ندیدم من این چنین علوی که خمیر میخوراد و کعبتین میبازاد

بروز حشر همی ترسم از رسول خدای که از شفاعت ایشان بکس نپردازد

در جواب دستار و زر نوشته بود

خواجه شریفم فرستادی و مال حالت افزون باد و خصمت پایمال

هر بدیشاریت سال عمر باد تا بمانی سیصد و پنجاه سال

چون خواجه جواب بر خواند روی بغلام کرد و گفت ای ناکس چرا چنین کردی و زرا کجابر دی

گفت ای خواجه من بار نادیدم که خواجه خروار خروار زر بوی میداد و او قبول نمیکرد و این زر

چون از برای جدیه مرغان بود من خود را بمقابله مرغی آوردم و صد و پنجاه دینار از آن بر گرفتم

خواجه علام الدین برادر خواجه مالک صاحب دیوان الشرق والغرب طاب مسواه فرمود

که همین ساعت بر خیز و روی بطرف شیراز نه و این کاغذ را ببر بخواجه جمال الدین نختنی

و ده تاده هزار دینار بر گیرد و در بدره کند و بخدمت شیخ برود و عذر خدمتش بخواهد و امانت طلب

دارد

رباعیات بیست و دوم کتاب مفردات

از مضمون این دیباجه چنان مستفاد میگردد که کلیات شیخ مشتمل بر بیست و دو کتاب است اما چون رساله سیوم یعنی رساله صاحب دیوان و دو تقریر از تقریرات ثلثه رساله ششم اول در دیدن سلطان اباقاآن دویم در عدل ملک شمس الدین تازی گوی داخل تصنیفات شیخ نبود لهذا مناسب ندانسته شد که در میان کلیات چهارم کرد بلکه شامل این دیباجه نمودن مستحسن افتاد

رساله در سوال صاحب دیوان

صاحب صاحبقران خواجه زمان نیکو سیرت و صورت جهان شمس الدین و الدین صاحب دیوان افاضی علیه الرحمة الواسعه کاغذی بخد مت شیخ عارف سالک ناسک قدوة المحققین و مفخر السالکین سعدی علیه الرحمة نوشت و از خدمت او پنج سوال کرد اول آنکه دیو بهتر یا آدمی دوم آنکه مراد شمش هست با من دوست نمیشود و سوم آنکه حاجی بهتر یا غیر حاجی چهارم آنکه حاجی فاضلتر یا عامی پنجم آنکه بدست دارنده خط و کتابت از بهر آن پدر میرسد و بانصد دینار از بهر عطفه مرغان آنرا قبول فرماید که از پس آن عذر خواسته شود و آن شخص که کاغذ و زر می آورد چون با صفت همان رسد با خود اندیشه کرد که من بار نادیدم که خواجه خروار خروار زر بشیخ سعدی میداد و او قبول نمیکرد اگر این را از بهر عطفه مرغان میستاند من خود را در معرض مرغی در آوردم پس صد و پنجاه دینار از آن زر بر گرفت و در اصفهان بدان تاجری بنهاد و بشیر از آمد و کاغذ و متمم زر بخد مت شیخ آورد و بوسه داد و بنهاد چون شیخ بر کاغذ و قوف یافت بدانست که آن غلام خیانتی کرده است اما با او نگفت بعد از زمانی گفت فر و ابیا تا جواب بنویسم روز دیگر بخد مت شیخ رفت شیخ کاغذی سر بسته بوی داد و او برخاسته روان شد چون کاغذ را بخد مت خواجه باز آورد خواجه بخواند نوشته بود شریف اوقات فرزند عزیز دام بقائه بوظایف طاعات و خیرات آراسته باد

ایکه پرسیدیم از حال بنی آدم و دیو من جوابیت بگویم که دل از کف بهرد

کنی و بر حرف آخر هم بر طریق تهجی فهرستی بنویس ترا یادگاری باشد و یار انرا
تمام منتی مانتس خدمت شانرا مدتی سعی نمودم و بر حروف آخر از هر غزل بر طریق
تهجی فهرستی نهادم و در آخر رجب از سته اربع و ثلاثین و سبع مایه با تمام رسید
تا خواننده را حظی وافر باشد و بنذر ابد عای خیر مدد فرمایند باشد که از روح مبارک
شیخ قدس سره امکان انرا فیضی رسد بخیر ان شاء الله العزیز مستظهرم بکرم مجسم
و لطف جسیم از باب کرم که اگر پسندیده نظر مبارک شان آید کمینه را یا و داشی
بخیر فرمایند و الا قلم عفو بر جریده خطای این مسکین کشند تا مزید عافیت گردد
باخیر ان شاء الله اللهم اختتم بالسعادات آجالنا و حقق بالزیادات آمالنا و اغفر لنا و لا بائنا
و جمیع المومنین و المومنات و المسلمین و المسلمات برحمتک یا ارحم الراحمین
پس بدان ای عزیز من و فقاک الله بمراضیه که جمیع دیوان شیخ رحمه الله در اصل
وضع بنیاد بر بیست و دو کتاب و بعضی هفت رساله نوشته بودند چنانچه بیست
و سه میشد سبب آنکه رساله مجلس بزل در اول رسالات اضافه کرده بودند این رساله را
از اول کتاب با خبر بود و انخل خبیثات و منایبات کرد که در اول خوش نمی نمود
تا بیست و دو شد و باقی را پنج تصرف نکرد و ام بدان ترتیب گذاشت
فهرست مشتمل بر شش رساله رساله اول در تقریر دیباجه رساله دوم
در محاسن ختم رساله سیوم در سوال صاحب دیوان رساله چهارم در عقل و عشق
رساله پنجم در نصحت املوک رساله ششم در تقریر امت نامه اول سلطان
اباقان دوم سلطان انکیان و سیوم ملک شمس الدین تازی کوی هفتم کتاب
کتابان هشتم کتاب بوستان نهم قصاید عربی دهم قصاید فارسی یازدهم کتاب
مراثی دوازدهم کتاب الممعات سیزدهم کتاب ترجیعات چهاردهم کتاب طیبات
پانزدهم کتاب بدایع شانزدهم کتاب خواتیم هفدهم کتاب غزلیات قدیم
هجدهم کتاب صاحبیه نوزدهم کتاب مقطعات بیستم کتاب خبیثات بیست و یکم کتاب
رباعیات

و انجمن مسلمین شیخ سعدی شپرازی قدس الله سره این بیت را بخواند
 نظر خدای یمنان ز سر مو انباشد تا چهار بیت ازین غزل بر خواند و بغزلی دیگر رفت
 و ازین بگذشت یکی از حضار مجلس بعد از آنکه سماع باخر رسید تمامی این غزل را از قوال
 طلب نمود و یادداشت ازین کدا التماس فرمود که نسخه دیوان شیخ بر همه الله شمارا هست
 اگر تمامی این غزل طلب داری منتهی باشد بنده بر حسب اشارت ایشان روز دیگر در
 مجموع طبیات و بدایع و خواتیم و غزلیات قدیم نظر کردم و بر همه بگذشتم چند نوبت مکرر تا آخر
 بان رسیدم و در اثنای آن طالب یکی از دوستان تشریف شریف آرزانی فرمود
 چون بنده را بدان شغل مشغول دید بر سید که غرض ازین مطالعه چیست صورت حال
 با خدمتش بگفتم فرمود اگر دیوان شیخ را فهرستی بودی در طلب این همه زحمت
 نبود و سهولتی داشتی جمعی عزیزان نیز حاضر بودند و همه برین اتفاق کردند
 و گفتند ترا این سعی از برای ما بیاورد و فهرستی بر آن نهاد بنده را این
 در خاطر بنشست بدان مشغول شدم و مجموع غزلهادرین نسخه از کفتهای شیخ رحمه الله
 از قصاید و طبیات و بدایع و خواتیم و غزلیات جمع کردم و با حروف اول از هر غزل بر طریق
 کتابی بنهادم و در شهرورسنه ست و عشرین و سبعمائه اتجری با تمام رسانیدم بعد از
 هشت سال که ازین تاریخ بگذشت و چند نسخه بدین نمط بیرون شد و منتشر گشت روزی
 با جمعی عزیزان در گوشه نشسته بودیم شخصی رقعته نوشته بود و این یک بیت
 بضرب المثل نوشته بود

من در وفای عهد چنان کند نیستم کز دامن تو دست بدارم به تیغ نیز
 یاران التماس باقی این غزل کردند دیوان را طلب داشتیم هر چند طلبیدم ویر تر بان
 رسیدم و سبب آن بود که فهرست بر حرف اول از مطلع هر غزل نهاده بود و این یک
 بیت از میانه غزل بود یکی از دوستان گفت که اگر این فهرست که بر حرف
 اول از غزلهاست بحرف آخر بودی آسانتر بان توانستی رسیدن و اگر معنی

محققی نماید که جامع کلیات شیخ علیه الرحمته علی بن احمد بیستون است و باعث جمع این
کلیات و تاریخ آن و دیگر احوالات جامع مذکور آنچه بهم رسیده از دیباجه او که خودش
بر کلیات مذکوره نوشته و در زیر ضرورت ارقام یافته و اضرخ خواهد کردید

دیباجه علی بن احمد بیستون

شکر و سپاس معبود اجلت قدرته که آفریننده مخلوقات عالم است و روزی دهنده
بنین و بنات بنی آدم که بمی که خوان نعمتش بر مطیع و عاصی و ادانی و افاصل کشیده
رحیمی که از دیوان رحمتش در گوش جان هر کنه کار و هر شب تار بلکه در هر شبان روزی
چند بار میرسد که هل من غائب هل من مستغفر بخشاینده که تار عنکبوت را سب
حضرت دوستان کرد جباری که نیش پشه ضعیف را تیغ قهر و شمشیر ساخت
در فطرت کلیات بوزیر و مشیر و معاونت و ظهیر و دبیر صاحب تدبیر محتاج نکشت
آدمیان را بفضیلت نطق و مزیت عقل از دیگر حیوانات میزد کردانید نه از معصیت عاصیان
صدیت او را نقصانی یا آلائشی و نه از طاعت مطیعان مملکت او را سودی یا آرائشی که ان
الله غنی عن العالمین و درود بیحد و صلوات بیعد بر سید رسل و اودی سبل سرور کلیات
و خلاصه موجودات پیشوای انبیاء و مقتدای اصفیاء محمد مصطفی علیه افضل الصلوات
و اکمل التحیات که برگزیده آدمیان و رحمت عالمیان است و بر آل و اتباع و اتباع
اوباد ابابعد ان ای عزیز امرک الله فی الدارین که شبی این ضعیف علی بن احمد بیستون
احمد الله عاقبت و در مجمعی حاضر بودم در خدمت جمعی از مخادیم عظام و ایامه اسلام و مدالی
گرام و مشایخ انام ادام الله ایامهم کوینده خوش الحان کویندگی میگرد و جمعیتی دست داد
که خاص و عام آن مجلس هر یک در گوشه بیهوش گشتند و چند خرقة خریق شد چنانچه
حاضران مجلس بعد از فرو گذاشت متفق القول بودند که در مدت العمر چنین سماعی
دست نداده فی اجماعه در اثنای سماع از غزلهای مولانا شیخ الشیوخ فی عهد قدوة المحققین
و زبدة العاشقین و افصح المتکلمین و مشتمر السالکین مشرف ائمه و احق الدین و مصلح الاسلام
و المسلمین

بیست سال عمر یافته و پایان کار عزالت اختیار کرده سال شصت و نود و یک هجری
در شیراز ارتحال نمود و دوران بلده مدفون شد و از ارشاد سعدیه اشتهار دارد
و کلیات کلامش مشتمل بر اقسام اشعار و قواید بسیار قریب بیست هزار بیت است
این است احوال شیخ که در هر دو تذکره مذکور است و در عبارت این هر دو نسخه
تفاوتی قلیلی که واقع شده است در مسمی التشریح است و از بعضی کتب چنان مستفاد
میکردد که آنچه در باره ملاقات شیخ با خواجه امام تبریزی درین تذکره نامندرج است
منقول و مترجم از نسخه دفتر اللطایف المعنی است و دوران مندرج است که لفظ حجاب
که در مصراع یاد کرده سعدی است یعنی در میان من و دلدار حجاب است امام
مراد از آن تن مادی است که مانع وصل ایزد نیست و برین تقدیر خلاصه معنی بیت
چنین باشد که وقت ارتحال و وصل دلدار حقیقی نزدیک شده و درین نسخه حکایت
دو چار شدن شیخ با خواجه امام تبریزی که درون حمام اتفاق شده بود باز یاد نمی آید
مذکور است که خواجه امام بعد از آنکه از گفته شیخ دریافت که او شیرازی است و تبریزی
بودن خواجه که از بدو امر معلوم شیخ بود بقصد مطایبه و سنخریه بدست او بر کل شدن
اکثر شیرازیان طاسی را که در دست داشت و اثر کون نموده خطاب
بشیخ کرده تعریفها گفت از چه سبب است که سر شیرازیان باین طاس
میانند شیخ در حال طاسی تهی را که بدستش بود و سر ببالا نموده پیش نهاد
و علی سبیل المحارضا گفت بگو از چیست که سر تبریزیان باین طاس میاندا و اسیر شدن
شیخ بقید فرنگ در سفر بیت المقدس و با جهودان بکار کل ماندن در خندق طرابلس و خلاص
دادن یکی از رؤسای حاکمان قید بده وینار و دادن دختر خود بکاوین صد وینار بکاخ شیخ و حالیمقداد
و بدخوشی زن زشت بد کردار و غیره احوال که خود در کتابان شرح و بسط تمام مندرج مانده و درین
محل احتیاج به تبیین و تفصیل ندارد و فی الحقیقه در ذکر احوال اینچنین شخص معروف الاقوال
و مشهور الاحوال آنچه در سبق تحریر یافت کافی و بسنده است تا هم چون از نوشتن مستر
فرنگین

به تبریز رفت روزی در حمام تبریز بود که خواجه همام با پسر خویش داخل حمام شد
چون خواجه پسر خود را از نظر ناظران اکثر پنهان میداشت شیخ را دیده برافروخت
و گفت از کجایی گفت از شیراز گفت عجب حال است که در شهر ما شیرازیان از سبک
و کبریت تر اند شیخ گفت بخلاف شهر ما که در اینجا تبریزیان از سبک و کبریه کمتر اند خواجه
همام رنجیده و پسر را عقب خویش نشانیده از شیخ گفت در شیراز شعر همام شنیده
گفت بلی و این مقطع خواند در میان من و معشوق همام است حجاب وقت آنست
که آنهم زمیان بر خیزد خواجه همام از طور کلام گمان کرد که سعدی شیرازی است و او را
اکرام و احترام نموده بمکان خود برد و مدتی و اله جمال پسر خواجه همام ماند مجملات
و کمالات از غایت است تبار محتاج توضیح و اظهار نیست از مریدان شیخ عبدالقادر کیلانی
بود یکبار به همراهی شیخ و بعد از آن چهارده حج گذارده و در زمان سیاحت شاهده عجایب
بلدان و آزمایش کرم و سرود جهان نموده و معاشرت مشایخ اجل و مزاولت علم و عمل
و تحایط لب و کلام باب دمان حضرت خضر علیه السلام شمه از علوم مقام او است معنی
آرایان بدایع نگار دیوان فصاحت بنیانش را نمکدان شعر امی نامند و اوج کرایان مراتب
حسن گفتار او را پیغمبر سخن میدانند چنانکه ملاجای فرماید

در شعر سه کس پیغمبر اند قولی است که جمعی برانند
فردوسی و انووی و سعدی هر چند که لایبی بعدی
و عقلا بنا بر فواید و عقیبی کتابی در نظم و نثر بهتر از کلمات و بوستان نشان
نداده اند و بر کاشن آرایان سخن کتری مستور نیست که نهال غزل در زمین
نداره گفتاری نشانده انامل فیض شامل او است و در تاریخ شعر این نظر آمده که
سلطان محمد قانع حاکم ملتان در مرتبه التماس قدوم شیخ نموده و شیخ معذرت
خواست که مکتوبات در سفارش امیر خسرو دهلوی نگاشته و اشعار امیر خسرو
را نهایت تحسین میگرد و احاطه مل شیخ سعدی بقولیکصد و دو سال و بقولیکصد و

برزگوار میگوید

شب آدینه بود و ماه سنوال ز تاریخ عرب خ ص از سال
همای روح پاک شیخ سعدی بیفشاند از غبار تن پروبال
و تربت شیخ اکنون جای فرح بخش است و حوضی و عمارات بی نظیر انجا واقع است
و مردم را بد آن مرقدار است
مخفی نماید که کلیات شیخ بجمیعها بشمول این اوراق است پس قصاید و غزلیات و غیره که
در تذکره مذکوره منقول است درین وجیزه داخل نمودن ساقط از حد ضرورت است
منقول از صحف ابراهیم

نام آن والا مقام مصلح الدین است از افاضل صاحب دل و عوارف کامل بود چون سلطان
زمانش سعد بن زنگی لقب داشت بدان سبب سعدی تخاض فرمود در بدایت حال
بمدرس نظامیه بغداد و از شیخ ابو الفتح ابن جوزی استحصا علم و کمال نموده و در خلاصه
الاشعار مذکور است که شیخ روزی در بازار شیراز با حکیم نزاری دوچار شد و آثار کمال
از میمهای حکیم دریافته پرسید که از کجایی گفت از خراسان گفت از شعر سعدی یاد داری
گفت آری سعدی خط سبز دوست دارد نه هرف جوال دوزی شیخ گفت از اشعار
نزاری چیزی بخاطر داری گفت بلی و این مطلع خواند
بهتان عظیمیست من و توبه کجاکمی
شیخ بفرمود و ریافت که این حکیم نزاری است و او را
در گرفت و بخانه برد و چندی بمهمانداری قیام نموده زکلفات تمام بعمل آورد و حکیم هنگام رخصت بیکی
از خدام شیخ سعدی گفت که مهمانداری چنین نکنند اگر شیخ شما بخراسان آید طریق مهمانداری
بداند القصه چون شیخ بخراسان رفت حکیم نزاری بمهمانداری پیش آمده اول روز شیرد اخي
پخت و روز دوم مایه و روز سیوم گوشت بریان پیش آورد و گفت چنین مهمانی سالها
می توان کرد و چنان مهمانی که شما فرمودید پیش از چند روز نمیتوان نمود و منقول است که شیخ
نهایت حسن پرست بود و آوازه جمال پسر خواجه امام تبریزی شنیده سیرکنان

به تبریز

آورده اند که یکی از ضلحای شیراز بخواب دید که در عرضش جوش و خروش پیدا شد
و جمعی زمره میکنند چون استماع کرد میگفتند که این بیت شیخ سعدی با تسبیح و
تهلیل یکساله ملک مقابل است آن عابد بیدار شد و فی الحال بدروازه شیخ رفت دید که
شیخ نشسته زمره میکند و ذوقی و حالی دارد و آن غزل می خواند و می نویسد که مطلع آن این است
برک درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقی و فتری است معرفت کردگار
عابد در قدم شیخ افتاد و او را بر خواب خود مطلع ساخت و بشارة داد و لطایف و ظرایف و نازکی
طبع شیخ را در جبهه اعلی است اما کی بامستعدان نشستی و باوجود استغراق حال با اهل
فضل صحبت داشتی و مطایبه کردی و بزنه گفتی آورده اند که خواجه امام الدین تبریزی
که مرد اهل فضل و خوشش طبع و صاحب باده بود معاصر شیخ است روزی شیخ
بجای رفت خواجه نیز با عظمت تمام در حمام بود شیخ طاسی آب بر سر خواجه ریخت
خواجه رسید که درویش از گجایمی گفت از خاک پاک شیرازم خواجه گفت
عجب حالی است که شیرازی در شهر ما از سک بیت تراست شیخ تبسمی کرد و گفت
این حال خلاف شهر ما است که تبریزی در شیراز از سک کمتر است خواجه بهم
برآمد شیخ بگوشه بنشست و جوانی صاحب جمال چنانکه رسم است خواجه را باد
میگرد و امام میان آن جوان حایل بود در آن حالت پرسید که سخنان امام در شیراز
میخوانند شیخ گفت بای شهرتی تمام دارد گفت تو هیچ یاد داری گفت یک بیت
و بر خواند

در میان من و دلدار حجاب است امام وقت آن است که آنهم زمیان بر خیزد
خواجه امام را اشتباه نماند در آنکه این شخص سعدی است سو کندش داد که تو
شیخ سعدی هستی گفت بای در قدم شیخ افتاده عذر خواست و شیخ را بخانه برد
و ضیافت کرد و کمال تکلف بجا آورد و صحبتها داشتند و فات شیخ در شیراز بروز کار
اتابک محمد شاه بن مظفر ملایر شاه بن سعد بن زکی بوده و عزیزی در تاریخ وفات آن

منقول از تذکره دولت شاهي

شیخ العارف المصنف شیخ سعدي شیرازي لقب او صالح الدين است و در فضل و کمال او صاحبان فضل معتقد صد و دو سال عمر یافته سي سال بتحصیل علوم هر دوخته و سي سال بیاحت مشغول بوده ربيع مسکون را بقدم سیاحت سیر نموده و باقی عمر بر سجاده عبادت و طاعت نشسته و شیخ در عهد اتابک سعد بن زنکی ظهور نموده کویند درش ملازم اتابک بوده وجه خلص سعدي این است و دهوان شیخ را نمکده ان شعر گفته اند در ابتدا در مدرسه نظامیه بغداد در حلقه درس ابوالفرح ابن جوزي بتحصیل اشتغال داشته خواهرزاده ملاقطب علامه شیرازي است و ملاقطب شاکر و خواجه نصیر الدین طوسی چهارده سال نبوت حج کرده و بیشتر پیاده و بجهاد روم و هند رفته و اقصای عالم را دیده و مردم هر روز بوم بنظر امتحان منجیده چنانکه گفته است

در اقصای عالم بکشم بسی بر مردم ایام باهر کسی

شمش هر کوشه یافتم زهر خرمش خوشه یافتم

چو پاکان شیر از پاکی نهاد ندیدم که رحمت بران خاک باد

حکایت کنند که شیخ در اینکامیکه زاویه نشین بود سلاطین و بزرگان روز کار زیارت او میرفتند و اساطین را خیر اعتقاد تمام شیخ بود و همیشه از ماکولات بجهت ملازمان شیخ نمی آوردند شیخ افطار میکرد و باقی را در زنبیل کرده از دریاچه یا لایخانه می آویخت و غارکشان از آن گرفته می خوردند روزی شخصی بکسوت هیزم کشان بجهت امتحان دست غارت بران زنبیل دو از کرده لایخما کند چون دست بر زنبیل دراز کرد دستش در هوا خشک شد فریاد برآورد که ای شیخ بدادم هر س شیخ گفت اگر هیزم کشی مشقت شکم برو و زخم خار و آبله دست کو و اگر شکر دی کمند و صلاح و دل سنجت کجا است که بی هیچ زخم بناله در آمدي در حال دعا کرد و آن سیاه بخت شفا یافت و سفره نعمت و ابواب بخشید آورده اند

بسم الله الرحمن الرحيم

و به باجه از طرف جهاب و اشتهار کننده این کلیات

چون شیخ مصلح الدین سجد می شیرازی صاحب کلیاتی که در پینو لاسپیس مدت پانصد سال
و کبری یجهاب در آمده بین اجمه هور شهرت کلی دار و چنانچه الی هذا الايام مایه خور می عالمان و باب
تعمیم طالبان است لهذا تطویل ذکرش لطایل و تحصیل حاصل معیند باس اطلاع مفتشان
احوالش حالاتی که در تذکره دولت شاه سمرقندی که نسبت بمولفان متقدمین اعتماد تمام و صدق
لاکلام دارد و نیز مقاماتی که در صحف ابراهیم تالیف خان ذی شان علی ابراهیم حاکم بلده بارس
حفظه الله من لدغه انجوار رس که بفر است و ریاست کوی سیرقت از متاخرین ر بوده مندرج
و مذکور است نقلا سمت تحریر یافت و از انجا که دولت شاه تالیف تذکره مذکوره بعد دو صد سال از
رحلت شیخ علیه الرحمة نموده آنچه از حالاتش براهین یقینی و دلایل سماعیه ثبت نموده
نظر بر قرب عهد اغلب که قبرین صدق و صواب و بعید از حذف و اطناب خواهد بود و چون که
از مولف صحف ابراهیم با وجود استعداد ذاتی در بیان حالات و مقامات شیخ فقره نوی
کمتر صدور یافته درین صورت بشهادت طبع سلیم و ذهن مستقیم مفهوم میشود که و رای
احوال مذکوره هر دو تذکره متقدم و متاخر تیسر و یکسر سخنی معتبر در تذکره از تذکره های متوسطین
خالی از تعبیر نیست

کلیات

شیخ سعدی شیرازی

دو جلد

جلد اول مضمون رسالت و گلستان و بوستان و پند نامه

از بوستان

منازم بسرمایه فضل خویش بدر یوزه آورده ام دست پیش
شنیدم که در روز امید و بیم بدان را به نیکان بخشد کریم
تو نیز از بدی بینیم در سخن بخلاق جهان آفرین کارکن

این کلیات ببلده دارالحکومت کلکته بچهاپه خانه کسمپاشی انگریز عالیشان در سنه ۱۲۹۱
هزار و هفتصد و نود و یک عیسوی مطابق سنه ۱۲۰۵ هزار و دویست و پنجاه و پنج هجری قمری چاپه نموده شد

L. Dickinson

19-21

13

5-12

U

U

Puneis dak - boK

accouan or ou

~~6. 1. 1. 1. 1.~~

Vasa Gusta

Saḏī, 1210-1291 [Verfasser]

The Persian and Arabick Works of Sadee in two Volumes ; [To the Asiatick Society, Instituted in Bengal, For inquiring into the History and Antiquities, the Arts, Sciences, and Literature of Asia. This Attempt to Exhibit a Correct Impression of the Works of an Esteemed Asiatick Author, Bd.: Volume 1

Calcutta 1791

2 A.or. 278-1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10211001-4